

HALPER LÁSZLÓ

ZENÉSZLEGENDÁK

LEGENDÁS TÖRTÉNETEK
LEGENDÁS ROMAZENÉSZEKRŐL

Halper László

Zenészlegendák

Legendás történetek
legendás romazenészekről

FROKK
Budapest, 2013

Második, bővített és átdolgozott kiadás

© Halper László, 2013

© FROKK, 2013

ISBN 978-963-086-209-7

„A romák számára az országhatárok, a fajok vagy a kultúrák nem jelentenek korlátokat. Nekünk az egész föld olyan, mint a határtalan univerzum. Ez a mi küldetésünk az életben – megmutatni, hogy a világ mennyire nyitott. Én ezt a zenémen keresztül tudom megvalósítani, ami a szerelmem és az életem.”

(Bacsik Elek)

ELŐSZÓ

Ez a könyv nem zenetörténeti tanulmánynak készült. Azoknak a kiemelkedő muzsikusoknak szeretne emléket állítani, akik a maguk korában a magyar romazenész társadalom legjelentősebb alakjai voltak. A róluk szóló legendás történeteken keresztül azt a romazenész világot és életformát szeretném bemutatni, ami mára már gyakorlatilag eltűnt. A könyvben az egykori pályatársak és barátok által megidézett muzsikusoknak a zene nemcsak megélhetést jelentett, hanem az életük szerves része volt. Sorsukat bohémságuk és a körülöttük zajló történelem (a II. világháború, az ötvenes évek, az 1956-os forradalom) nemegyszer olyan kalandossá tette, mint egy Rejtő Jenő-történet. Sajnos ebben az átalakult zenei világban az ő emlékük is megkopott, a mai generáció már szinte semmit sem tud róluk.

A könyv lényegét Havas György fogalmazta meg a legtalálóbban, gondolatai akár a könyv mottójául is szolgálhatnak. Sajnos azóta ő is meghalt, így talán velem oszthatta meg utoljára emlékeit:

„Ezeknek a történeteknek fenn kell maradniuk. Ez magyar zene-történelem, magyar történelem zenében.”

ZENÉSZLEGENDÁK

BANYÁK KÁLMÁN

(1927–1993)

Reményi-díjas hegedűművész, többek között a New York-i Filharmonikusok koncertmestere.

Mágó Béla cimbalomművész

Azt lehet mondani, hogy Banyák Kálmán egyike volt a legtehetségesebb cigányzenészeknek vagy cigány származású zenészeknek. Én kilencéves kora óta ismertem őt. Úgy ismertem meg, hogy tőlünk nem messze, a harmadik házban lakott egy öreg csellista, egy roma. Ahhoz adta az akadémia kosztra és lakásra Kálmánt, aki ott lakott, és közben az akadémián tanult. Egyszer jött ez a csellista, Andor Jancsinak hívták, és föl vitt minket, fiatal gyerekeket – én lehettem olyan tíz-tizenkét vagy tizenhárom éves –, hogy hallgassuk meg ezt a tehetséges gyereket. Fölmentünk hozzá a lakásba – Kálmán az ágyban feküdt, kezében a hegedűvel. Mondta neki Andor Jancsi, hogy muzsikáljon valamit. Egyik hegedűversenyt a másik után játszotta, csak úgy fekvé. Rettenetesen nagy tehetség volt már akkor is. Aztán elkerült az akadémiáról. Nem volt valami jó természetű gyerek. Utána jó pár évre alakított egy Jószomszédság nevű zenekart, amivel ki akart menni Lengyelországba. A zenekar tagjai között Rácz Kis Jancsi volt az egyik hegedűs, Horváth Kati a másik, Csányi Matyi a harmadik, és Kálmán volt a vezető hegedűs. Nagyon

jó zenekar volt. Abban az időben, ez 1954-55 környékén lehetett, a legjobb erőkből állt ez a zenekar. Természetesen kíváncsiak voltunk, hogy mit fog Banyák Kálmán muzsikálni. Bementünk hallgatni őket. Különböző számokat játszottak. Kálmán egymás után állította fel a hegedűsöket. Először Rácz Kis Jancsi csinált egy refrent, kevert egyet, utána Horváth Kati, majd Csányi Matyi, aztán legvégül pedig ő. Hát ő amit hegedült, az valami csodálatos volt. Egy egész koncertet csinált abból a jazz-számból. Felejthetetlen hegedűs volt.

Aztán Bécsben is találkoztál vele?

Igen. 1956-ban disszidált, kijött Nyugatra. Egy Rozsnyai Jenő nevű karmester állított össze zenekart a menekült muzikusokból. A zenekar neve Philharmonia Hungarica volt, amiben Kálmán is benne volt. Akkoriban Yehudi Menuhin jött koncertezni Bécsbe, és a programjára tűzte a Bartók-hegedűversenyt. Ez úgy történik, hogy először a zenekarnak állni kell, mielőtt a művész jön, vagyis a zenekar bepróbálja a koncertet, megérkezik a művész, meghallgatja, és aztán ő levezeti a műsort. Az volt a probléma, hogy Amerikából csak a zenekari kottát küldték el, a hegedűszólóét nem. A zenekarban több jó hegedűs is volt, és Rozsnyai mindenkit fölkért, hogy ki próbálná be a zenekarral ezt a hegedűversenyt. Nem vállalta senki. A végén aztán odamentek Banyákhoz: „Kálmán, ismered te a Bartók-hegedűversenyt?” Azt mondta: „Igen, gyerekkoromban tudtam. Már nem tudom, mert elfelejtettem, de ha kell, majd én bepróbálom és levezetem.” Így is volt. Szereztek valahonnan egy felvételt a Bartók-hegedűversenyről, és arról Kálmán három nap alatt megtanulta, aztán bepróbálta a zenekarral. Megérkezett Yehudi Menuhin, és a zenekar eljátszotta előtte a darabot. Kálmán úgy levágta azt a koncertet, hogy se Menuhin, de talán egyetlen más művész sem tudta volna annál jobban elhegedülni. Utána végignézett Yehudi Menuhinon, és köszönés nélkül kivonult. Menuhin ismerte már őt régebből, és nem haragudott érte. Tudta, hogy egy kicsikét raplis, mint minden nagy művész. Őneki is voltak ilyen kis hibái. Egy nagy tehetség volt, tényleg, egy világi nagy tehetség.

A pályafutása hogyan alakult? Említetted, hogy először a miskolci színház zenekarában játszott.

Sokáig nem sikerült neki semmi. Rossz társaságokba került, és nagy igyekezet, akarat nem volt benne. Bekerült a miskolci színházhoz hegedűsnek. Akkor megemberelte magát, nagyon jól viselkedett, ezért fölhozták a pesti Operába dolgozni. Ott volt hegedűs. Akkor már normálisabban viselkedett, de sajnos a viselkedésével mindig volt egy kis baj. Emellett máshol is koncertezett, például a Károlyi-kertben. Aztán jött a forradalom, és ő kiment.

Mágó Károly primás, hegedűművész

Fölmentünk Sárközi Gabiékhoz, akkor ő lehetett olyan tizennégy éves, de már akkor nagyon sok koncertet tudott, ezeket a nehéz hegedűversenyeket. Egész pici ujjai voltak, nem volt egy magas ember. Azokkal a pici ujjával minden koncertet már akkor eljátszott. Úgy tudott hegedülni már tizennégy éves korában, hogy az valami észbontó. A háború után alakult volna – de nem alakult meg, csak tervbe volt véve – egy hattagú cigányzenekar, csupa fiatalokból. Összesen hat ilyen hattagú zenekar alakult volna, mert nem nagyon volt lehetőség a zenészek elhelyezésére. Sok roma nem muzsikálhatott, mert akkor az volt a terv, hogy a vendéglátókat meg kell szüntetni, ugye, a kommunizmus alatt ilyen volt a hozzáállás. Az volt a cél tehát, hogy legyen a zenészeknek állásuk. És ez a hattagú zenekar tanult volna jazzt, tánczenét muzsikálni. Ez körülbelül 1946-ban vagy '47-ben lehetett. És mi történt? Kérlek szépen, Banyák az én zenekaromba volt beosztva. Képzeld el, hogy én meg Banyák... Banyák az ég, én meg a föld a muzsikában. Lényeg, ami lényeg, lett volna ez a hat zenekar, de nem alakult meg, szerencsére. Úgy örültem... Azt mondta nekem Banyák: „Ne félj semmit, csinálunk majd olyan basavot!” Mit tudtam mondani: „Igen.” Gondoltam, te majd csinálsz, de majd mit csinálók én? Őt mindenhol ismerték Magyarországon, mármint az éjszakai életben, szóval mindenki ismerte őt. Lement valahova, és fölkérték, hogy muzsikáljon egyet. Persze nem

kísérettel, mert, ugye, nem tudták őt lekísérni, hanem kérték, hogy játsszon valami komoly dolgot. Kálmánnak olyan méla szemei voltak, szóval nem volt olyan jó forma. Olyan méla volt, mintha aludna. Fölállt, elmuzsikált valami nagy nehéz dolgot, persze nagy siker volt, meg minden, aztán leült, és elaludt. Hát ezért is mondom azt, hogy nem tudott reprezentálni.

Volt olyan, amikor Oláh Kálmán az Emkében muzsikált, tudod, az öreg Oláh Kálmán. Mentünk az utcán Csányi Matyival, szabadnapos lehettem, vagy éppen nem muzsikáltam, ez is abban az időben, talán 1949 körül történhetett. Találkoztunk Banyákkal. Azt mondta: „Várjatok meg! Mentek valahova?” Mondtam: „Megyünk ide az Emkébe, Oláh Kálmánhoz.” Azt mondta Banyák: „Várjatok meg, mindjárt jövök, csak átöltözöm!” Soha nem felejttem el, valami világos nadrágot vett föl. Amikor bementünk és leültünk, Oláh Kálmán el akart ájulni a félelemtől. Persze nem miattam, mert én nem számítottam, de amikor ezeket meglátta...

Ilyen jó muzsikusokat. Biztosan félt tőlük...

Képzelheted. Akkor odajött Oláh Kálmán, és azt mondta: „Matyikám, így meg úgy” – szóval elkezdett ott úgy romáskodni. Aztán azt mondta neki Csányi Matyi: „Kálmánkám, hát nem így kell ezt csinálni, hagyj egy részletet a klarinétosra, egy refrént.” Tudod, de olyan nagyképpően. „Jó, Matyikám, jól van, jól van” – mondta Oláh Kálmán. Nagyon félt Csányi Matyitól és Banyáktól, csak úgy remegett.

Havas György harmonikaművész

Bevezetésül annyit szeretnék elmondani magamról, hogy én '56-ban mentem ki Amerikába, és én egy harmonikaművész vagyok. Nagyon sokféle zenét játszottam, jazzt, tánczenét, szalonzenét, klasszikust, cigányzenét. Koncerteztem, beutaztam a világot, és többek között Banyák Kálmánnal és Bacsik Elekkel is nagyon sok zenei élményem volt, meg haverkodtunk is, és remélem, hogy néhány érdekes rész-

lettel szolgálhatok a mentalitásukról, az életükről, a szerencsésükről és elsősorban a tudásukról, meg arról, hogy mit hagytak maguk után.

Banyák Kálmán Zathureczky-növendék volt a Zeneakadémián. Borzasztó tehetséges volt, ördögi technikával rendelkezett, és olyan tehetségnek mondták, amilyen minden évszázadban csak egyetlenegy születik. Nagyon komolytalanul vette a pályáját. Volt olyan, hogy kivitte a hegedűvonót, és eladta a Teleki téren. Volt egy hely a Károlyi-kertben, ami szabadtéri hely volt, ahol Ferencsik dirigált, és Hacsaturján hegedűversenyét játszották. Kálmán a kadenciát nem úgy játszotta, ahogy a kottában volt, hanem saját kadenciát játszott. Ferencsik meg megőrült, nézte a kottában, hogy hol tartanak, mert neki be kellett inteni a kadencia végén nyolcvan zenészt. Szóval összevissza kutatott, keresett, forgatta a partitúrát. Utána Banyák ment haza frakkban, a hegedű a kezében, és leállt snúrozni a József utcában. Hát ugye, azt se nagyon illik egy ilyen koncert után. De őt ez nem zavarta.

Engem kisfiúként Cziffra György, a zongoraművész is nagyon szeretett. Mindig átkarolta a nyakam, és azt mondta, gyere, öcsi, menjünk. És mentem vele, mert örültem, hogy egy ilyen nagy zseni megengedi, hogy a közelébe mehessek. Hiszen nem is voltam az ő korosztálya. Bementünk egy kocsmába, ott játszott Banyák.

VIT-díjas volt, és Amerikában nagy ovációval fogadták a magyar körökben. A Csárdás volt a lelegegánsabb magyar étterem, ahol kiváló zenészekből összeszedtek neki egy tizenegy tagú cigányzenekart. Ott mindjárt kötözködött, hogy amikor ő hegedül, ne szolgáljanak föl pörköltet meg töltött káposztát, de a főnök azt mondta: „Akkor maga csak színpadra való, mert mi itt ebből fizetjük magát.” Úgyhogy patthelyzet alakult ki, miközben játszott, a pincérek halkan tették a dolgukat, szóval valahogy elcsitult az ügy.

A dolog szépen indult, mert kapott egy Lincoln autót is. Beültette Sáríkiát, a feleségét, és egész nap autóztak – itthon még egy biciklije sem volt. De vége lett a gyönyörű állásnak, mert ott is összeveszett mindenkivel. Sajnos, amit nem ért el az életben, az azért volt, mert kötözködött. És állandóan mást játszott, mint amit épp kellett volna. Mind a három műfajban, a cigányzenében, a jazzben és a klaszikus zenében is világklasszis, egyedülálló ember volt. Csináltak

egy lemezt valahol Detroitban, ahova levitt egy zenekart. A menedzserrel, aki ezt a felvételt finanszírozta, az autóban beszéltek meg, hogy mit fognak játszani. A lemezen van egy olyan rész, ahol a g-húron játszik egy olyan variációt, egy húron, hogy az valami elképesztő. Szóval fantasztikus dolgokat csinált, de nemcsak technikailag, hanem a zene megformálását tekintve is, ami szerintem még annál is nehezebb. Borzasztó nagy klasszikus műveltsége volt. A baltimore-i szimfonikusoknál koncertmester volt.

Hallottam, hogy egyszer az Oscar Peterson trió Baltimore-ban egy koncerten először szimfonikus zenekarral játszott egy számot, aztán meg csak trióban muzsikáltak. Kálmán ott volt a szimfonikus zenekarban mint koncertmester, és amikor csak az Oscar Peterson trió játszott, abba is belehegedült. Oscar Peterson hátranézett a zongorától, és elkezdett nevetni. Szóval tetszett neki, és nem haragudott meg rá.

De Baltimore-ban is vége lett a dolognak, mert a zenekar karmestere többször szólt Kálmánnak, hogy írja ki a vonózást a hegedűsöknek, de ezt ő sose tette meg. Egyszer, amikor a pali majd megpukkadt mérgében, azt mondta: „Nagyon nagy bajba fogsz kerülni, ha nem írod ki a vonózást. Ez a te dolgod.” Úgyhogy Banyák végül kiírta, persze direkt rosszul. Eljött a koncert estéje, és összevissza vonóztak. Amikor a fele fölfelé tolt a vonót, a másik fele lefelé húzta. Összevissza. Ahogy ránézett a közönség a zenekarra, megdermedt.

Egyszer játszottunk egy Szilágyi Artúr nevű bőgőssel, Kálmán és én, egy Mon Signore nevű olasz helyen, és már az első számot asztalnál játszottuk. Mentünk körbe-körbe egész este. Elegáns, drága hely Manhattan közepén, és mindig tömve volt. Egyszer ki más ül az egyik páholyban, mint a Radio City Hall koncertmestere és a felesége. Éppen vacsoráztak. A Radio City Hallnak volt egy szimfonikus zenekara. Tulajdonképpen egy mozi volt, ahol játszottak egy filmet, utána jött egy esztrádműsor, komplett szimfonikus zenekar kíséretével, énekesek, akrobaták, zsonglőrök stb. Ez a pali ott ült, evett, és elhessegetett bennünket. Akkor Kálmán leintett minket, hátat fordított neki, és elkezdte a *Mózes fantáziát* hegedülni. A pali hirtelen fölfigyelt, letette a kést és a villát, és majdnem becsúszott az asztal alá. Kimeredt a szeme, és megdermedt. Elkezdett izzadni, meg minden.

Egy másik alkalommal Mischa Elman lejött a Csárdásba, és miután hallotta Kálmánt, odahívta a főpincért, és megkérdezte tőle: „Ki ez az ember, aki így hegedül? Én negyven éve gyakorlom ezt a futamot, de nem tudtam így kijátszani soha, ilyen tempóban meg ilyen briliánsan.” Mondták neki, hogy egy hegedűművész Magyarországról. A palinak már folyt a nyála, hogy mit fog hallani, és amikor jött a show, Kálmán a *Monti csárdást* játszotta, de azt is csak úgy, mint egy iskolás gyerek. Direkt. Kecsketrillákat tett bele, meg összevissza játszott. A Jóisten tudja, hogy miért volt ilyen. Nagyon nagy szíve volt neki, és ilyen különc ember volt. Például nem ment fogorvoshoz, akárhogy fájts a foga, inkább kézzel lazított, és kihúzta magának. Fájts neki, de ott ült a szünetben, és előre-hátra tologatta a fogát, amíg az ki nem jött magától. És volt még pár ilyen dolga.

Mondjuk, ami Bacsikkal történt?

Wayne Newtonnál voltak, akit úgy is neveztek, hogy Mr. Las Vegas meg Mr. Showbusiness. Ez egy ilyen gejl, mézes-mázos énekes volt, akinek saját hotelje volt, meg már mindenki ismerte. Egy legenda volt, minden hangszeren játszott egy számot. Valamilyen virtuóz számot, amit begyakorolt. Trombitán, bendzsón, hegedűn stb. mindenféle trükköt adott elő, és a nép megkajálta ezt, azt hitték, hogy mekkora művész. Ugyanúgy, mint amikor egy hegedűs feláll, és telecsiripeli a *Pacsirtát*. Ugyanakkor a zeneszerző meg forog lent a föld alatt a sírjában, hogy mi lett az ő román rapszódijából. De mégis a legtöbb ember elájul, hogy „hű, de nagy művész ez, milyen madarat tud varázsolni”. Bacsik, aki a zenekar koncertmestere, menedzsere volt, felelt azért, hogy kik játszanak a zenekarban. Odavette Banyákot mint barátot, hogy legyen ott még egy magyar roma, meg tisztelte is őt. Egymás mellett ültek, és megosztották a hegedűre írt koncertmesterei szólókat. Hol Banyák játszott, hol meg Bacsik. Wayne Newton éppen egy egyórás műsort csinált az egyik hotelban, és várta a kötelező hegedűszólót, de semmi sem jött. Nézett hátra, hogy mi van, de semmi. Megint hátrazétt, és Banyák ökölbe szorította a kezét, fölemelte, és a középső ujját kinyújtotta,

ami azt jelenti, hogy nem akarom megmondani, hova menjél. Wayne Newton befejezte a műsorát, majd behívta Bacsikot és Banyákat az öltözőjébe. Newton kérdezte: „Mi is volt az az ujjmutatás, amikor maguk az én előadásomban, az én nevem alatt, az én égiszem alatt játszanak? Hogy lehet az, hogy nekem el kell ezt túrnöm a közönség előtt, hogy egy zenész ilyeneket mutogat nekem hátulról?” Bacsik valahogy védeni akarta Banyákat, és azt mondta, hogy azt akarta mutatni, hogy az ujját aznap becsípte a kocsiajtó. De Newton azt mondta: „Elég, köszönöm, vegyék a kabátot, és kész.” A vége az lett, hogy Bacsik Banyákkal csúnyán összeveszett, nem tudom min, és Bacsik mondta nekem, amikor New Yorkban leültünk egy presszóban, hogy két roma van Las Vegasban, de nem fér meg egymás mellett. Hozzátette még: „Ha Banyák összeesne az utcán, én átlépnék rajta!”

Wayne Newton Bacsikot is kirúgta?

Nem, Bacsik azért ment el a zenekarból több év után, mert azt mondta, hogy inkább éhen hal, de nem bírja tovább. Ez a Wayne egy zenei sarlatán, egy zenegyilkos volt. Szóval nem bírta ki a lelke.

Stokowskihoz, a nagy karmesterhez, aki akkor még élt, úgy került be Banyák, hogy a kiváló muzsikus Hosszú Jancsi játszotta a *Háry János*ban a cimbalomszólót, és ő szólt Stokowskinak, hogy van egy nagyon nagy magyar hegedűművész, szeretné bemutatni neki. Azt mondta Stokowski: „Holnap is van próba. Küldje ide, és a szünetben, két szám között, amíg pihen a zenekar, fölállítjuk hegedülni.” Kálmán meg is jelent, Stokowski mondta, hogy hegedüljön valamit. Akkor Kálmán intett az oboásnak, behangolta a hegedűt, és utána a hasára tette, és ott elkezdett fűrészelni. A karmester rosszul lett. Ránézett, és azt mondta: „Köszönöm szépen.” Kálmán meg kiment. Szóval így nem használta ki a lehetőségeit.

Volt egy hely, egy üdülő lokálja. Kapitány Anni volt az énekesnő, akivel Banyák együtt élt. Éppen römiztek. Egy lélek sem volt az üzletben. Megállt egy autó, beállt a parkolóba, bejött egy férfi meg egy nő, és kérdezték, hogy melyikük Banyák úr. A pincér odavitte őket Kálmánhoz, aki az asztalnál ült, és kártyázott. Azt mondta neki

a vendég: „Floridából jöttünk direkt ide föl a hegyekbe – ez New York fölött volt valahol –, nagyon sokat hallottunk magáról, már így is rajongói vagyunk, de még sosem hallottuk magát hegedülni.” Azt mondja Banyák: „Nem hallottak?” Azt mondja: „Nem.” Erre Kálmán: „Akkor nem is fognak!”

Banyák Nándor hegedűművész,
Banyák Kálmán unokaöccse

Banyák Kálmán csodálatos és egyedülálló volt, ezt ki kell hangsúlyoznom. Kálmán csodagyerek volt. Az évszázadban három csodagyerek volt összesen a hegedűsök között: Yehudi Menuhin, Ruggiero Ricci és Banyák Kálmán. Mert David Ojsztrah meg Jascha Heifetz nem voltak csodagyerekek, csak később váltak világnagysággá.

Azt most rögtön elmesélem, hogy történt Banyák Kálmán fölfedezése. Kálmán apja valakit tanított hegedülni. Kertes házban laktunk, és kikísérte az illetőt, aki egy felnőtt ember volt. A hegedűt a vonóval együtt letette a székre. Amikor jött visszafele a kertben, hallotta, hogy ugyanazt hegedüli valaki, amit ő tanított. Nem is tudta elképzelni, hogy ez ki lehet. „Mi? Hogy? Nincs is otthon senki!” – gondolta. Amikor beért, döbbenet látta, hogy a kisgyerek a lába közé fogta a hegedűt, mint egy csellót, és ugyanazt játszotta, mint amit ő tanított. Ült a kis sámliján, és ugyanazt a dallamot játszotta. Az öreg nem tudott szóhoz jutni.

Hány éves lehetett ekkor?

Másfél éves volt. Na most, mit csinál a roma, ha egy tehetség van a kezében? Fölváltja aprópénzre. Fogta a kisgyereket, szerzett neki valahonnan – vagy csináltatott, már nem emlékszem – egy kis hegedűt, és bevitte a Hungária kávéházba, ahol akkoriban Magyar Imre játszott. A kisgyerek rögtön mindent megtanult első hallásra, és rögtön kristálytisztán tudott mindent. Az apja bevitte, fölállította az asztalra, és ott hegedült. Természetesen dobálták a pénzt, ezt nem is kell mondanom, ugye. Ott ült a Reményi család, szeren-

csére, Reményi Laci és Reményi Mihály, akik akkoriban dúsgazdag királyi szállítók, hangszerészek voltak. Nagyon jó hegedűkészítőként is ismerték őket, de inkább nagy kereskedők voltak. Amikor meghallották a kisgyereket, odamentek az öreghez, adtak neki száz pengőt, ami abban az időben nagy pénz volt, és mondták, hogy másnap tíz órakor itt és itt jelenjen meg a gyerekkel.

Az öreg bevitte Kálmánt, és Reményi Laciék szóltak Gábrriel professzornak – akkor ő volt a Zeneakadémia vezető tanára a hegedű tanszakon. Gábrriel professzor átment hozzájuk, mert nem messze volt a Reményi-műhely, és kereste, hogy ki fog majd hegedülni. Van erről egy újságcikk is, egy teljes oldalon csak erről írtak. Gábrriel professzor kérdezte, hogy hol van, aki hegedülni fog. És akkor mutatták, hogy ez a kisgyerek az. Gábrriel professzor úgy nyilatkozott az újságcikkben, hogy azt hitte, viccelnek vele, hogy tréfa az egész. Akkor a kisgyereket fölállították az asztalra, és elkezdett hegedülni. Gábrriel professzor így nyilatkozott: „Akkor majdnem sírtam az örömtől, mert az évszázad egyik legnagyobb tehetsége itt állt előttem.” Azután Gábrriel megbeszélte a Reményi családdal mindent, és Reményiék fölajánlották az öregnek, hogy a gyerek taníttatását ők fogják finanszírozni. Vagyis a taníttatásával kapcsolatban anyagilag minden a Reményi családnak köszönhető, akikhez Kálmán gyakorlatilag oda is költözött. Először Kunszentmiklóson lakott, aztán fölhozták Pestre. Csak pénteken, szombaton és vasárnap, vagy inkább szombaton és vasárnap – konkrétan már nem emlékszem – engedték kicsit haza, és aztán újból jönnie kellett Pestre.

Utána, három- és hatéves kora között rendszeresen élőben játszott a rádióban a gyerekműsorban. Zenei tanulmányait úgy kezdte, hogy délelőtt Bihariné tanította, délután meg Gábrriel professzor. Tehát egész nap hegedültették a kisgyereket. Naponta körülbelül 6-8 órát gyakorolt ezzel a tehetséggel. Ezért tudott olyan zseniálisan hegedülni. Iskolába nem járt, csak magántanárok tanították, és magánöbendékként végzett. Minden tanár odajárt a lakásra, magánvizsgákat tett. Tizenkét éves korában megnyert egy nemzetközi versenyt.

Hol volt ez a verseny?

Budapesten. Tizenkét éves korában, rövidnadrágosan megnyerte a versenyt a felnőttek között.

Tehát ez nem gyerekverseny volt?

Nem. Csak felnőttek voltak, és ő volt egyedül gyerek – és ő nyerte meg a versenyt. Tizenhét éves korában lett a Magyar Királyi Operaház első koncertmestere, ami nagyon nagy dolog volt, mert a Magyar Királyi Operaház világhírű volt. Az Operaház most is világhírű, de a háború előtt nagyon nagy névnek számított. Kálmán volt az első koncertmester. 1944-ben elment a romákkal muzsikálni az Ostendébe. Ez az Uránia mozival szemben volt. Akkoriban olyan nevek voltak ott, mint Kusló, akinek a rendes nevét nem tudom, de mindenki csak így ismerte, aztán az öreg Csócsi, Lendvay Jenőnek meg Lendvay Józsinak az édesapja, és Bobe Gáspár Ernő meg a két Makkai testvér.

Ők milyen hangszeren játszottak?

Kusló, az öreg Csócsi, Bobe Gáspár hegedűsök voltak. Makkai, a Tojás is hegedűs volt, nagyszerű terces, a másik Makkai énekelt. Csányi Matyi hegedült, aztán ott volt Boforc, aki, azt hiszem, cimbalmos volt, de ez nem biztos. És Lakatos „Mujkó” Gábor csellista, aki később az Operához került, Kolbász, a bőgős, Pecuk, a másik bőgős. Karmesterük Rigó Gábor volt. Az a Rigó Gábor, aki mindig írta a kottákat a romáknak. Szóval csodálatos dolgokat csináltak.

Ez egy kombinált zenekar volt, tánczenét is játszott?

Igen, mindent játszottak. Klasszikus műveket – nyitányokat –, egyvelegeket, tánczenét, örökzöldeket, szóval mindenfélét játszottak. Kusló nem hagyott békét Kálmánnak: „Kálmánkám, mutass már nekem valamit, én nem tudok egy Bachot sem hegedülni, hát mutassál valamit.” Na most ugye Kusló naturista volt, nem ismerte

a kottát, ha ismerte is valamennyire, az nem volt elegendő. Kálmán megmutatta neki az *E-dúr partitát*, az egészet. Na, Kusló elhegedülte, és irtózatossá vált. Attól a pillanattól kezdve nem bírtak vele, mert mindig csak az *E-dúr partitát* akarta egyedül játszani, hiába mondták neki, hogy értse meg, nem lehet naponta hegedülni az *E-dúr partitát*. De ő csak azt akarta játszani, mert annyira szerette. Ez a Kusló nagyon tudott improvizálni. Na de melyik nem tudott? Kálmánnak 1955-ben a Hungáriában volt egy szalonzenekara, ami világhírű volt: az öreg Pege, Turán a zongorista, Herr Franci a klarinétos, Rác Kis Jancsi a második hegedűs, Horváth Kati volt a gitáros, aki szenzációs gitáros volt, de ugyanúgy tudott hegedülni is. Hát ezek úgy tudtak hegedülni meg gitározni, hogy az valami fantasztikus. Kálmán is tudott gitározni, meg Csányi Matyi is, de még hogy, és szenzációsan tudott hegedülni is. Olyanokat csináltak, hogy direkt elkezdtek valamit, de nem szokványos hangnemben. Például elkezdtek valamit Fiszdúrban, és végig elkezdték a rázást. Először, mondjuk, Kálmán rázott, utána a klarinétos, és így sorban. Elmesélték nekem, ez egy nagyon nagy sztori volt, hogy egyszer olyan hangnemben voltak, hogy Rác Kis Jancsi, aki szintén nagyon jó jazzista volt, azt mondta: „Ki kell mennem végére.” Nagyon fain volt. Nem akart rázni, gondolta, hogy ilyen nehéz hangnemben kitörök az ujjam. Na most ezek addig keverték, míg vissza nem jött – kénytelen volt ő is szólózni. Nagyszerűen jazzelt természetesen, csak már ezt a bolondériát nem bírta, ami ezeknél volt, mert mindig kiszúrásra ment a dolog, hogy kit tudnak kiejteni.

Biztos ment a zríkolódás.

Igen. Tulajdonképpen így ment a dolog. Kálmán egyébként imádta Rác Kis Jancsit.

Az köztudott dolog, hogy Kálmán azért nem lett világnagyság, mert a viselkedése, a beállítottsága és az egész karaktere nem volt megfelelő. Egyszerűen nem tudott disztinquirálni. Hiába nőtt fel ebben a nagyon jó környezetben, intelligens emberek között. Egyszerűen kötözködő természete volt, az élő fába is belekötött. Erről is rengeteg sztorit lehetne mesélni, de most csak egyet mondok el.

Személyesen a miskolci Balogh mesélte nekem, Isten nyugosztalja. A miskolci Balogh Jancsi akkor már közismert ember volt a rádióban, jó nevű primás volt. Kálmán a feleségével, Sárikával, aki Teknő lány, illetve Toki lány volt, Miskolcra költözött, ott lett koncertmester a színháznál. Itt együtt volt a színház és a szimfonikus zenekar, és ő lett ott a koncertmester. Kálmán alacsony, akkor még vékony ember volt, de később nagyon meghízott. Egyszer bement Balogh Jancsi után, mert kíváncsi volt, hogy Jancsi hogy muzsikál. Jancsi akkor Miskolcon a legjobb étteremben muzsikált. Kálmán leült szemközt a zenekarral. Oda, direkt eléjük. Kirendelt valamit, és ott hallgatta őket. Azt tudni kell, hogy Kálmán amit egyszer hallott, azt rögtön el tudta hegedülni ugyanúgy, vagy még jobban. Olyan csodagyerek volt, mint Mozart, neki nem kellett gyakorolgatni, hogy így, vagy úgy, vagy amúgy. Szóval Kálmán leült oda előre, a zenekar elé, végighallgatott mindent, és odaszólt Balogh Jancsinak, de jó hangosan, hogy az egész étterem hallotta: „Nem úgy van az, öcsém!” Pechjére, amit Jancsi így mesélt: „Én, peches ember, azt mondtam neki, hogy ha nem úgy van, hát gyere, mutasd meg, hogy van!” Kálmánról azt is tudni kell, hogy úgy is tudott hegedülni, mint egy koldus, úgy is tudott, mint a világ legnagyobb művésze, de úgy is tudott, hogy csak egy kicsit jobban, mint a másik hegedűs. Zríkolta az embereket. Szóval amit a Jancsi elhegedült, Kálmán elhegedülte egy kicsit jobban. Már akkor mindenki nézett: hát ez meg kicsoda, micsoda, honnét jött? Kálmán meg nyugodtan visszaült. Jancsi összeszedte magát, és most már a legnehezebb dolgokat kezdte el hegedülni. Amikor befejezte, Kálmán megint föl szólt: „Ez sem úgy van, öcsém!” „Hát akkor gyere fel!” – mondta neki Jancsi. Na de akkor már a góré is ott állt, és a romák bekibáltak: „Ez tud muzsikálni, ez aztán tud! Na most emberedre találtál!” – meg ehhez hasonlókat. Köztük voltak Jancsi ellenfelei is, akik esetleg azt a helyet akarták megkapni, hogy ők muzsikáljanak ott. A lényeg az, hogy Kálmán megint egy kicsit jobban elmuzsikálta ugyanazt. Utána visszament a helyére, kifizette a számláját, majd se szó, se beszéd, köszönés nélkül elment, és otthagya őket a szégyenben. Most ezek kérdezték a romáktól meg mindenkitől, hogy ki ez, ki volt ez, de nem tudta senki. Egyszer csak jött a virágárus asz-

szonyka, aki egy roma asszony volt, kérdezték tőle is, nem tudja-e, ki ez. „Dehogynem – mondta –, hát ott lakik a Julcsiéknál, a kis házban hátul.” Na most ezek annyira mérgesek voltak, mert szegyenben maradtak, hogy mikor záróra volt, kimentek az állomásra a restibe, és elkezdtek piálni. Ahogy Balogh Jancsi mesélte: „Mikor már jó erősnek éreztük magunkat, elmentünk oda, ahol Kálmán lakott. Nyár volt. Beordítottunk, hogy gyere ki, te nagylegény!” Kálmán nem volt teljesen komplett, mert ha az lett volna, ki se mert volna jönni. Akkor Kálmán fogta magát, kijött egy szál gatyában. Fölébreszthették, mert már éjszaka volt, és már gyerekük is volt Kálmánéknak. Nagyon mérges volt. Kálmán kis ember volt, Jancsi meg magas. Odaállt Jancsi elé, de akkor már szikrázott a szeme, olyan mérges volt. Azt mondta: „Na ide figyelj, öcsém, eddig csak vicceltem veled, de most mutatok egy olyan variációt, amit öt perc alatt megtanulsz, mutatok egy olyat, amit két óra alatt megtanulsz, de mutatok egy olyat is, amit életedben sohasem fogsz tudni.” „Hát ha olyan nagylegény vagy – mondta Jancsi –, akkor itt a hegedű, és mutasd meg.” Na akkor Kálmán már kajakra hegedült. Később nekem Jancsi így mesélte: „Nándikám, nemcsak hogy nem vertük meg őt, de azt is elfelejtettük, hogy hol állunk! Földbe gyökerezett a lábunk, olyan érzésünk volt, mint amikor a macska az egérrel játszik. Nem is tudtuk, hogy hol vagyunk. És amikor befejezte, akkor agyoncsókolgattuk.” Balogh Jancsi egyébként nagyon sokat köszönhetett Kálmánnak, mert rengeteget tanulhatott tőle. Azonnal azt mondta Jancsi: „Kálmánkám, te ebben a kis lukban nem maradhatsz.” Hatalmas nagy háza volt Jancsiéknak, és másnap odavitte Kálmánt a feleségével és a gyerekekkel együtt, és amíg Miskolcon volt, addig Jancsiéknál lakott. Nagyon jó barátság volt közöttük. Kálmántól írtózatosan sokat tanult, mert Kálmán nem úgy játszott, mint amikor valaki megtanul egy variációt, hanem improvizálta a variációkat.

Egyszer fogadtak, hogy ki tud többet variációzni, Kusló vagy ő. De nem lehetett vele versenyezni, mert két órán keresztül mindig mást játszott, és egyre nagyobb tempóban.

Mikor voltak ezek a miskolci évek?

A miskolci évek 1950-51 körül voltak, mert 1952-ben Ferencsik meghallotta őt hegedülni, és azonnal felhozta az Operához. Koncertmester lett. De a magaviselete miatt egyre hátrébb csúszott. Nem jelent meg, egyszerűen nem ment be. Előfordult, hogy berüggött, szóval borzasztó dolgokat művelt. Volt olyan, hogy a Bartók-teremben, ami a Váci utcában volt, kellett neki önálló hegedűestet adni. Akkoriban Zathureczkyhez járt. Fölmentem hozzájuk, együtt mentünk el. Kérdezem: „Kálmán, hol a hegedű?” Azt mondja: „Hegedű nincsen, de majd lesz.” Gondoltam, majd valaki hozza a hegedűjét. Bementünk, odament a ruhatárhoz, aki ismerte őt, mert minden hónapban játszott a Bartók-teremben, és azt mondta: „Legyen szíves ideadni a tanár úr hegedűjét!” Zathureczky hegedűje ugyanis bent volt a ruhatárban. A professzor úr tanításból ment a koncertre, akarta hallani, hogy Kálmán hogyan játszik. Már hivatalból is, hiszen ő tanította Kálmánt. A hegedűt persze odaadták Kálmánnak. Na, Kálmán csodálatosan hegedült. Szünetben mindenki bement hozzá, beszélgettünk, jött be Zathureczky, összecsapta a kezét: „Te Kálmán, ha nem tudnám, hogy a ruhatárban van a hegedűm, meg mernék rá esküdni, hogy a hegedűmön játszottál. Ugyanúgy szólt, mint az én hegedűm.” Azt mondta Kálmán: „De hát tanár úr, ez a maga hegedűje!” Zathureczky persze se köpni, se nyelni nem tudott. Kálmán el se kérte tőle a hegedűt, kérdés nélkül egyszerűen csak elvitte. Szóval ilyen dolgai voltak. De mindent megbocsátottak neki. Gábiel azt mondta: „Mindent megbocsátottunk Kálmánnak, mert amikor fölvette a hegedűt, akkor úgy hegedült, hogy mindent elfelejtettünk neki.”

A Városi Színház volt a színhely, Kálmán a Csajkovszkij-hegedűversenyt játszotta a Magyar Állami Hangversenyzenekarral, Ferencsik János vezényelt. Kálmán persze sehol. „Hol van Kálmán?” – kérdezgette mindenki, de sehol sem találták. Nincs Kálmán. Megforgatták a műsort. Valaki benyögte: „Biztosan a Latorca utcai Fradi-meccsen van.” Akkor még nem volt Népstadion, csak a Latorca utcai pályán volt világítás. Kálmán nagy Fradi-szurkoló volt. „Biztosan ott ül a B-középben.” Beugrottam a kocsiba, ami állami kocsik volt, ki

a Latorca utcába, addig átforgatták a műsört, előrevették a szimfóniát. Kálmán ott ordított a lelátón. Azt mondtam neki: „Kálmán, neked koncerted van a Városi Színháznál, hát mit csinálsz itt? Gyere!” „Ja – mondta Kálmán –, elfelejtettem.” Szóval elfelejtette. Bevittük az autóval, a színháztól kapott egy frakkot és egy inget, az öreg Zathureczky odaadta a hegedűjét, kilökték a színpadra, és akkorát hegedült, hogy mindenki sírt.

Úgy tudom, hogy 1956-ban elment Magyarországról.

1955-ben egy kamarazenekarral – aminek többek között tagja volt Szász Jóska, aki később főiskolai, majd zeneakadémiai tanár lett, a többiekre már nem emlékszem konkrétan, de ott volt például a Herr Franci is – kiment először Lengyelországba, majd onnan Svájcba. Akkor Kálmán disszidált. Nemcsak ő maradt kint, hanem mások is, de ő elkövette azt a hibát, hogy még 1955-ben hazajött. Akkor leírták őt, hogy disszidens stb., ezért neki tulajdonképpen már igazi babér nem termett itt. 1956-ban mennie kellett, amikor volt a forradalom, elhagyta az országot, mint ahogy még nagyon sokan, nagyon nagy művészek, sportolók. Először Ausztriába ment, de miután ő Yehudi Menuhinnal nagyon jó barátságban volt, telefonált neki. Menuhin elment érte, és elvitte Angliába. Ott először Menuhinnál tanított, akkor mindent Menuhin intézett, mert Kálmán akkor még semmilyen nyelven sem tudott beszélni. Menuhin intézte azt is, hogy Amerikában, a New York-i filharmonikusoknál Banyák koncertmesteri pályázatát egyáltalán elfogadják. Kálmán elment a koncertmesteri helyre pályázni, de azt tudni kell, hogy a New York-i filharmonikusoknál összesen öt koncertmester van – tehát nem kettő vagy három, mint például nálunk, az ÁHZ-nál –, és ő megkapta az egyik koncertmesteri helyet, de arra már nem emlékszem, hogy első vagy második koncertmester volt-e. Tehát mindent elintézték neki, felvették a New York-iakhoz, ahol csak azokkal álltak szóba, azoknak írtak vissza, akik valamilyen versenyen legalább első, második vagy harmadik helyezést értek el. Kálmán egyébként több nemzetközi versenyt is megnyert. Én Hannoverben, a Kuppersaalban láttam a New York-i filharmonikusokat,

azt reméltem, hogy találkozom majd Kálmánnal, de amint később kiderült, félt a repülőgéptől, és nem jött át Európába, más volt a koncertmester. Az öltözőben megismertem Gránát Endrét, aki maga is Gábiel-növendék volt, beszélgettünk, és a végén már az egész zenekar ott állt körülöttünk. Kálmánról volt szó, és Pierre Boulez azt mondta személyesen, Gránát Endre fordította, hogy Kálmán Amerika legnagyobb hegedűművésze, de – és most megint idekerült a „de” – Kálmán kiszámíthatatlan. Szóval Kálmán öt évig volt a New York-i zenekarnál, aztán kiállt a rúdja onnét. Nem a hegedülése miatt, hanem egyszerűen a viselkedése és a problémás dolgai miatt. Utána a baltimore-iakhoz került koncertmesternek, aztán onnan is eljött, majd a Las Vegas-i szimfonikus zenekarhoz került, és tulajdonképpen ott telepedett le. Megnősült még egyszer, nem élt utána a családjával, hanem egy fodrásznőt vett el, aki szintén magyar volt. Tőle két gyereke született.

Érdekes lehet az a történet, ahogy Yehudi Menuhint megismerte. Még a háború után, az ötvenes évek elején történt. Onnan kezdém, hogy Kálmánnak volt egy vastag irhabundája. Nagyon nagy tél volt. Mindenki, aki ismerte Kálmánt, tudta, hogy kesztyűt sosem hord. Nem fázott a keze, amit nem is értek tulajdonképpen. Egy nagy, irtózatos széles karimájú kalapja volt. Ott voltunk nála, és mondta, hogy menjünk sétálni. De valami tíz fok körül volt a hideg. Kimentünk az utcára sétálni, de azt tudni kell, hogy Kálmán nagyon szótlan volt, nem beszélgetett, csak mentünk. Mindenki el volt foglalva a saját gondolatával. De már én majd megfagytam. Aztán később rájöttem, hogy ő mit számolgatott. Yehudi Menuhinnek aznap volt a főpróbája Budapesten, a Zeneakadémián. Kálmán kiszámította, hogy ha tíz órakor odamennek – márpedig a nagy művészek általában pontosan szoktak megjelenni a próbán –, akkor a megállásokkal együtt, és ha Menuhin kap esetleg egy-két kérdést, mikor fejezik be, és mikor lesz szünet. Addig sétáltunk a hidegben. Utána bementünk a Zeneakadémiára, a hangolóba. A művész lejött a színpadról, körbeállták a növendékek, a tanárok és a rajongók. Kálmánról mindenki tudta, hogy irtózatos kötözködő. Bementünk, Kálmán megállt az ajtóban, és a nagy zsvij szép lassan csönddé vált.

Érezték, hogy történni fog valami?

Igen. Szóval megállt, de nem is köszönt. Menuhin ott állt szemben vele, kezében a hegedűvel, de akkor még nem ismerte őt. Kálmán egyenesen odament Menuhinhoz, se köszönés, se semmi. Az irhabunda begombolva, a kalap rajta. Megfogta a hegedűt, Menuhin persze odaadta, mert úriember volt, szóval Kálmán megfogta a hegedűt meg a vonót, és egymás után kétszer eljátszotta Paganini *Moto Perpetuóját*, amit a világon talán csak öten tudnak igazán nagy tempóban egyszer is eljátszani. Kálmán bundában és kalapban kétszer is eljátszotta egymás után. De nem ám, hogy megizzadt volna. Menuhinról szakadt a víz. Kálmán odament hozzá, visszanyomta a kezébe a hegedűt és a vonót, megfordult és elment. Ilyet meg mert csinálni. Botrány, hatalmas botrány. Menuhin meg rögtön azt kérdezte: „Én még ilyet nem hallottam. Ki volt ez?” Mondták neki, hogy ne haragudjon, meg minden. „Dehogy haragszom – mondta –, ki volt ez? Hallanom kell őt még játszani!” Én ki se mertem menni Kálmánnal. Nem lehetett kimenni, mert az ember a szégyentől nem látott. Ő fogta magát és elment. És akkor mondták Menuhinnak, hogy ez a hegedűs Banyák Kálmán volt. Még ugyanaznap délután Menuhin Szélessel, aki kulturális miniszterhelyettes volt, elment Kálmánhoz. Azt tudni kell Kálmánról, hogy nála bútor az kevés volt. Volt egy széke, de az, szegénykém, olyan volt, hogy arra ráülni nem lehetett, mert a pörkölttől kezdve a lekvárig minden volt rajta. Bementek Kálmánhoz, Széles, aki imádta Kálmánt, Menuhin, a tolmács meg mindenki. Beléptek az ajtón, Széles galambszürke öltönyben volt. Kálmán azt mondja Szélesnek, így uraskodva: „Parancsolj, kérlek szépen, foglalj helyet.” Hát az, szegénykém, nem mert nemet mondani, és szép óvatosan leereszkedett a székre. Menuhin továbbra is ott állt, és azt mondta: „Azért jöttünk, mert nagyon szeretném önt még egyszer hallani hegedülni.” Azt kérdi Kálmán: „Na és mit akar hallani?” És akkor mondott valamit Menuhin, amire már nem emlékszem pontosan. Erre azt mondja neki Kálmán: „Igen? Ezt akarja hallani? Száz dollár!” Erre mindenkinek kiugrott a szeme. Először is valutát nem volt szabad tartani abban az időszakban, és ő száz dollárt kért, meg hát egyébként is, Yehudi

Menuhintól száz dollárt kérni... Én tudtam, hogy ha nem adja oda a száz dollárt, Kálmán két hangot sem fog játszani, hiába Menuhinról van szó. Menuhin benyúlt a zsebébe. Volt nála pénz. Benyúlt, és odaadta a száz dollárt. Kálmán pedig elhegedülte neki, amit kért. Azt mondta Menuhin, hogy ő még ilyet nem hallott. „Hát ez valami csodálatos!” Ezután amikor csak Magyarországra jött Menuhin, mindig rögtön elment a cimbalmos Rácz Aladárhoz és Kálmánhoz, mert őket szerette. Előfordult az is, amiről én is csak hallottam, de nem voltam ott, hogy elment hozzá Menuhin, ő pedig frakkban, a nadrágot majdnem térdig fölhajtván, a kisgyerekekkel focizott a Tolnai Lajos utcában, mert ott lakott a 21. szám alatt. Jött Menuhin, kiszállt a kocsiból, jött a tolmáccsal meg a kísérelőkkel, és mondta: „Kálmánkám, gyere, mert szeretnék veled beszélni.” És hallgatni akarta, ahogy játszik. Kálmán meg azt mondta: „Várjál, mindjárt befejezzük a meccset.” És tovább játszott a gyerekekkel, mert az volt a helyzet, hogy neki nem volt gyerekkora. Állandóan gyakoroltatták, állandóan az iskolai leckéket csinálta. Neki egy perc szabad ideje sem volt, sohasem játszott, és amikor már felnőtt volt, képes volt a gyerekekkel odaállni futballozni vagy bármi mást játszani, csak játszani lehessen.

Az iskoláit hol és hogyan fejezte be?

Gábrriel professzornál kezdett hegedülni, de a háború közbeszólt. Ő már akkor elég nagy fiú volt, és el akarták vinni. De miután a legkritikusabb időszakban, 1944-ben az Ostendében muzsikált, ahol állandóan az SS-tiszteknek muzsikáltak, nem vitték el őket. Annyira szerették Kálmánt meg az egész zenekart, hogy minden este ott ültek, őket hallgatták, és nem bántották őket. Valahogy megúszták ezt az egészet, viszont a háború miatt az iskolát nem lehetett folytatni. A háború után Zathureczkyhez is járt, de nagyon sok link dolgot csinált, és kirúgták az akadémiáról. Amikor Zathureczky őrzöngött, akkor már tudták a növendékek, hogy Kálmán miatt őrzöng. Akkor valaki megszólalt a növendékek közül: „Tanár úr, nem kellene Kálmánnak szólni, hogy hát azért...” „Hát mire vársz? Miért nem mégis már? Menjél, és hozd vissza.” De Kálmán

túl sok link dolgot csinált. Például járt egy hónapig, majd megint nem járt, szóval abszolút link volt. Így nem végezte el az akadémiát, és nem is szerzett diplomát. Ugyan a versenyeken nyert már diplomát, mert a versenyek győztesei mindig automatikusan diplomát kapnak, de ez nem olyan diploma, mint amit az akadémia elvégzése után adnak. Aztán amikor Menuhin segítségével kiment Amerikába, ott Heifetzhez járt. Mikor Heifetz meghallotta hegedülni, 2400 dolláros ösztöndíjat adott Kálmánnak, ami irtózatossá volt abban az időben. Akkor ott Heifetznél végezte el a főiskolát, így tulajdonképpen amerikai diplomája volt. Kálmán, amikor kiment, itt hagyott egy gyereket, '56-ban itt maradt az édes kislánya. Kálmán a határok lezárása előtt az utolsó pillanatban menekült el, és akkoriban a kislány kórházban volt. A kislány nagyanyja, Zsófi néni a Tolnai Lajos utca 21-ben, Kálmán lakásában lakott. Ebben a házban laktak egyébként a legjobb muzsikus cigányok. Itt lakott például az udvarban a cimbalmos Vak Laci, Vöri, a bőgős stb. Szóval a nagymama nevelte ezt a kislányt, de Kálmán ki akarta vitetni, ezért írt nekem Kálmán, hogy intézzem el a gyerek kiutazását. Akkor haza kellett küldenie a papírokat, amik igazolták, hogy mekkora keresete van. A papírokon ott állt a zenekari pénze és az ösztöndíj.

Tehát ez a kettő egy időben volt?

Igen, egy időben játszott a New York-i filharmonikusoknál és volt ösztöndíjas. És ezt a lepecsételt hivatalos közjegyzői okiratot el kellett vinnem a hivatalos fordítóirodába, ahol hivatalosan lefordították, utána pedig be kellett adnom a családvédelemhez meg más helyekre. Végül a kislány, aki egyébként teljesen az apjára ütött, mert ő is csodákat művelt, ki tudott menni, és az egész család fellélegezhetett. Szóval sikerült elintézni a kiutazását, és ha jól tudom – igaz, hogy nem írnak már, megszakadt a kapcsolat a családok között –, valami dúsgazdag gyároshoz ment férjhez.

Említette, hogy lemezeket is készített Magyarországon.

Bizony, Kálmán nem egy lemezt csinált Magyarországon, hanem elég sokat. Sajnos ezek a lemezek még a régebbi fajta, törékeny lemezek voltak, amiket ha leejtettek, azonnal összetörték. Az egyik lemezen, amelyen Petri Endre kíséri, aki nagyon nagy kísérő volt, és Kálmán is mindig azt mondta rá, hogy ő a legjobb, az egyik oldalon Paganini *Moto Perpetuóját*, a másikon Sarasate bevezetését és tarantelláját játszotta. Én még életemben ilyen *Moto Perpetuó*t nem hallottam. Valami fenomenális volt. Nem azért, mert én imádom Riccít, imádom Menuhint, de ilyen technikai képességet nem hallottam sosem. Olyan tempóban játssza, de nem elég, hogy nagyon nagy tempóban, hanem amikor más már eldobja a vonót, mert már nem bírja fizikailag, akkor ő még, ahogy az utolsó lapra megyünk, az utolsó lapra fordítunk, elkezdi még húzni a tempót fölfelé. Szóval fantasztikus. Egy másik lemezen Bloch *Nigunját* játssza.

Úgy tudom, hogy Amerikában romazenés lemezt csinált.

Ott több romazenés lemezt is csinált. New Yorkban romazenét is játszott, és pontosan ez jelentette a nagy problémát, mert egyszerűen elment cigányzenét játszani. Nem törődött senkivel, fogta magát, nem szólt senkinek, és nem ment be a filharmonikusokhoz, hanem elment az Emkébe játszani, majd két nap múlva ment csak vissza a szimfonikus zenekarhoz, vagy ahol éppen volt, például Baltimoreban. Ezért mondta Pierre Boulez, hogy kiszámíthatatlan.

Még egy érdekes sztorit szeretnék elmondani, ami velem történt, de tulajdonképpen Kálmánhoz is kapcsolódik. Amikor a Traumschiffen, az Álomhajón voltam, ott komolyzenei koncerteket is kellett adnia. Mi a csellistával, aki főiskolai tanár is volt itt Magyarországon, és egy másik zongoristával adtunk egy komolyzenei koncertet. A hajón volt egy vezető, aki a szórakoztató programokért felelt, és aki amerikai volt, de természetesen több nyelven is perfekt beszélt. Amikor vége lett a koncertnek, odajött hozzám, és azt mondta nekem: „Csodálatos volt, ahogy hegedült.” Akkor még sokkal jobban hegedültem, mondhatni, hogy fénykoromban voltam. „Emlé-

keztet engem ez a hegedülés egy amerikai hegedűművészre.” Erre én kíváncsian kérdeztem: „És mondja, melyik hegedűművészre?” Azt mondja: „Úgy hívják, hogy Banyák Kálmán.” Az én nevemet ugyanis nem tudta, bár a hajón ki volt nyomtatva a műsor, de ő nem vette ezt a kezébe, így nem tudta, hogy hívnak. Mindig csak azt mondta, hogy Nándor. Sőt, nem is azt mondta, hanem hogy Ferdinánd, merthogy a Nándor az Ferdinánd. És akkor mondta, hogy Banyák Kálmánra emlékeztetem. „Igen – mondtam –, hát tudja, ki volt az? A bátyám!” Hát akkor meg ő ájult el.

Kálmán utolsó kívánsága az volt, hogy itthon, a szülőfalujában temessék el. Kívánsága szerint a holttestét hazahozták, és Kunszentmiklóson temették el. Én nem néztem meg Kálmánt, de a vejem, Attila megnézte, mert nagyon kíváncsi volt rá. A temetésen a művészeti szövetségektől is kint voltak, búcsúbeszédet mondtak, amit úgy kezdtek, hogy meghalt egy legenda. Nem tudom pontosan a búcsúbeszéd szövegét, de valahogy úgy kezdődött, hogy meghalt Banyák Kálmán, és vele együtt meghalt egy legenda is. De hát ez végül is sovány vigasz, mert legalább olyan nagy művésznek kellett volna lennie, mint Ruggiero Ricci, Jasha Heifetz vagy Yehudi Menuhin.

Zorándy Zoltán zongoraművész

Banyák Kálmán 1957 vége felé érkezett Amerikába. Mielőtt kijött, egy ideig Bécsben volt. Ha jól emlékszem, New Yorkba érkezése után nem sokkal, úgy 1958-59 körül a Csárdás nevű magyar étteremben kezdett dolgozni, ahol többek között én zongoráztam. Itt volt egy zenekar, amely magyar származású helybeli muzsikusból állt, és Banyák mint zenekarvezető lépett fel. Ez körülbelül egy évig tartott. Emellett más night klubokban is játszott itt New Yorkban, aztán Washingtonban is, ha jól emlékszem, aztán a hatvanas évek elején elvesztettem a kapcsolatot vele. 1963-ban egyszer még megfordult itt New Yorkban, de aztán keveset láttam, mert elváltak az útjaink.

Banyák mennyire szeretett cigányzenét játszani? A könnyebb műfajt mennyire szerette?

Nagyon szerette, és nagyon szeretett jazzt játszani. Főleg a félelmetes technikáját használta. Szerintem ő azt hitte, hogy jobban játszik jazzt, mint ahogy valójában játszott. Jól játszott ugyan, de a játékában több volt a technika, mint, mondjuk, az ötlet, a jazzes elgondolás. Lengyelországban is voltam vele egy szerződésben 1956 júniusában, még a forradalom előtt. Egy nyolc- vagy tíztagú zenekarral mentünk ki, és egészen 1956. szeptember végéig vagy október elejéig ott kellett volna maradnunk. De az egész szerződés nem tartott tovább tíz napnál. Kálmán egy fantasztikus zenekart állított össze, a legjobb tagok voltak minden hangszeren, de ez inkább cigányzenekar volt, még cimbalmos is jött velünk. Ott volt Fátyol, aki roma klarinétos volt, aztán volt egy roma brácsás, de ezek mind a legjobb emberek voltak a maguk helyén. A jazzbőgős Pege édesapja volt a nagybőgős. Először Katowicében játszottunk öt vagy hat napig. Ott mindjárt kiderült, hogy problémák lesznek, mert azok egy tánczenekart vártak. És ez minden volt, csak nem tánczenekar. Játszottunk ugyan tánczenét, de akkor tíz emberből négy vagy öt leült, és például a cimbalmos és a klarinétos nem tudott hozzászólni a tánczenéhez. Onnan átmentünk egy másik lengyel városba, Bydgoszczba, amit németül Brombergnek hívtak. Akkor Banyák és még valaki elutaztak Varsóba, mert a szerződésben is volt valami eltérés, ami nem stimmel, mert nem úgy kaptuk a fizetést, ahogy mi gondoltuk, hogy kapnunk kellene. Arról volt szó, hogy kapunk háromszáz zlotyt naponta, és azt megtartjuk. Közben kiderült, hogy a háromszázból kétszázat levontak étkezésre és szállásra, és csak száz zlotyt adtak ide. Banyák nem volt egy nagy diplomata, és mindjárt elment a varsói irodába, ott kiverte a hopot, és már fordultunk is vissza Magyarországra felé, otthagytuk a szerződést. Banyák miatt, mert ő volt az, aki elment a zenekar egy másik tagjával. Banyák egyébként nagyon pökhendi és arrogáns ember volt, de mi nagyon jó viszonyban voltunk, engem sose bántott, mindig szeretett, de mindenki mással nagyon arrogáns tudott lenni.

Aztán amikor a Csárdás étteremben együtt dolgoztunk, ő a műsorban játszott mint hegedűs, de önálló műsorszámként lépett fel. Minden éjjel volt két műsor, és abban ő volt a nagy szám. Ezekben a műsorokban hegedűversenyek tételeit játszotta, és én kísértem. Olyanokat játszott, mint Wieniawski *d-moll hegedűversenye*, volt úgy, hogy mind a három tételt végigjátszotta. Az emberek meghallgatták, ámultak és bámultak, de ez meglepő, mert Amerikában, ha valaki elmegy egy night klubba, nem Wieniawski *d-moll hegedűversenyét* akarja hallgatni. Főleg hegedű-szólódarabokat játszott, például Isaev szólószonátájából egy részt, Kreislernek van egy szóló-bevezetése vagy allegro tétele, azt is játszotta. Ez például kíséret nélküli darab, csak hegedűre. Ezeket rendszeresen játszotta, sőt egyszer, azt hiszem, a Csajkovszkij-hegedűversenyből is eljátszotta az első tételt. Utána meg játszott egy kis jazzt, hogy mutassa, azt is tud, és cigányzenét is játszott. Ő volt a primás. Frakkban lépett föl, mindenki más magyaros ruhában, mellényben volt, de ő frakkban játszott.

Sívó József hegedűművész professzor

Banyak egy fenomén volt. Kálmánról köztudott, hogy nagyon jól blattolt. Egyszer megvette a Hacsaturján-hegedűverseny kottáját, és amikor jöttek ezek a tizenhatodos részek, ő egyszer csak váltott ujjas oktávban játszotta tovább. Szóval Kálmán hihetetlen tehetség volt. Néha megcsináltuk, hogy ha találtunk egy üres termet, bementünk, és Paganini *Perpetuum mobile* művét játszottuk. De nem ám úgy, hogy ha vége volt, akkor vége volt, és ki tudta gyorsabban. Nem. Nagyon komoly tempó volt az elejétől kezdve, és amikor vége volt, újrakezdtük. Addig játszottuk, míg az egyikünknek le nem esett a karja. Borzasztó nehéz volt. Kálmán nyolcvan százalékban nyert. Ez attól függött, Isten bocsássa meg, hogy mennyit ivott előző este. Ha sokat ivott, akkor baj volt, akkor én nyertem. De igazán nyerni nem lehetett Kálmán ellen, az lehetetlen volt. Borzalmasan kemény ember volt, ha egy hamis hangot játszottam, akkor megmevedett a nyaka, és kérdezte: „Mi van veled?” Szóval ő barátoktól sem tűrte el az ilyesmit.

Sokkal több komplexusa volt Kálmánnak, mint azt gondolnánk. Szemtelen ember volt, de nem volt neveletlen, és ez nagy különbség. Egyszer azt mondta nekem: „Unom a hegedűt, és most nagybőgőzni fogok.” Ennek az lett az eredménye, hogy rövid időn belül dagadtak lettek az ujjai, mert a nagybőgőhúrok azok nagyon vastagok. Persze nagyon jól nagybőgőzött. Utána másfél év elteltével megunt a nagybőgőt, kezébe vette a hegedűt, és a Bartók-teremben adott egy szólóestet. Nem gyakorolt rá semmit, mégis fantasztikusan játszott.

Hol volt ez a Bartók-terem, amit olyan sokan emlegetnek?

A Váci utcában. Tulajdonképpen ez egy színházterem volt, amit aztán koncertteremmé alakítottak.

Azt mondják, hogy Banyák Kálmán korának egyik kiemelkedő hegedűse volt.

Ő volt a legnagyobb kvalitású muzsikus, akivel életemben találkoztam. Véleményem szerint ő volt az évszázad hegedűse. Amikor Kálmán meghalt, a felesége küldött nekem egy lemezt. Ezt nem sokkal halála előtt készítette. A hegedűirodalom legnehezebb darabjait játszotta a lemezre, és elküldte kollégáinak, riválisainak.

BACSIK ELEK

(1926–1993)

Legendássá vált jazzgitáros, hegedűs. Franciaországban és Amerikában is készített lemezeket. Dizzy Gillespie a világ legjobb gitárosának tartotta.

Mágó Károly prímás, hegedűművész

Bacsik Eleknek elmebeteg volt az apja, többször is volt elmegyógyintézetben. De már ő is egy őstehetség brácsás volt. Egyszer mentem haza, és valaki házalt a házunkban. Ez azt jelentette, hogy valaki muzsikált, és a lakók dobtak neki egy kis pénzt. Nagyon szép harmóniakat szedett össze a brácsán, én meg mondtam magamban, ezt már megnézem, hogy ki muzsikál. Hát látom, hogy az öreg Bacsik. Délelőtt volt, és ő ott házalt. Akkor ő már idősebb ember volt. Sajnos ő már fiatalabb korában is bekerült az elmegyógyintézetbe.

Őt is Eleknek hívták?

Nem, Árpádnak. Aztán voltak neki normális pillanatai is, illetve olyan időszakai, amikor egészen normális volt, akkor tudtam beszélni vele. Ilyenkor a régi dolgokról mesélt. Elek anyja jóformán abból tartotta fent, illetve taníttatta a fiát, először is hegedűre – mert Bacsik Elek hegedűsként kezdte pályafutását –, hogy az én nagyanyámmal cigánybálokat csináltak, és azon kerestek pénzt. Úgyhogy mennie kellett mindig az ismerős lakásokba, szólni, hogy mikor lesz a cigánybál. És az így megkeresett pénzből tartotta el szegényes módon a fiát. Egyébként Pócsi Liszkának hívták, nagyon jó származású volt, állítólag az apja jó zenész volt.

Bacsik Elek apjával hogyan is volt az a frakkos történet?

Akkoriban a Hági sörözőben muzsikáltam, és ez olyan hely volt, ami borzasztó jól ment. Ez abból is látszott, hogy máshol éjfélkor

zártak be, de ez kettőig volt nyitva. Tehát onnan, ahol már megvolt a záróra, ide jöttek át az emberek. Ahogy mondják, minden út Rómába vezet.

A zenészek is ott gyűltek össze?

Nemcsak a zenészek, hanem más vendégek is. Sokszor előfordult, hogy tömeg volt, tele volt az üzlet. Egyszer bejött az öreg Bacsik, aki egy kis zömök férfi volt, a fiával ellentétben, aki legalább százkilencven centire nőtt, és a keze is nagyon nagy volt. Frakk volt rajta, én meg olyan viccesen mondom neki: „Ez igen, Árpád!” – nem azt mondtam, hogy Árpád bácsi. Kihúzta magát, és azt mondta: „Hát ha már bolond vagyok, akkor legyen egészen bolond!” Persze nyakendő nem volt rajta, meg frakking, csak a nadrág meg a zakó.

Amikor Bacsik Elek tizenhét éves volt, velem muzsikált a Pasaréti úton. Béla öcsém volt a cimbalmos, Elek pedig mint csellós volt velem. De azon is nagyszerűen tudott játszani. Hol ellenszólamokat játszott, ahol meg kellett, ott basszust, szóval tudta díszíteni a muzsikát. Emellé Béla is nagyszerű tudású és nagyon jó hallású ember volt, ezért nagyszerűen muzsikáltunk így hárman. Akkoriban Elek vett magának egy gitárt. Ezt a gitárt behozta az üzletbe, de hiába kértem, hogy vegye elő egy kicsit, és gitározzon, ő szégyellte elővenni. Egyszer adódott egy olyan helyzet, hogy elvittek minket privátba, mert akkoriban divat volt záróra után privátban elvinni a „kishangszereket” – tehát a cimbalmot, a bőgőt nem –, és ott a vendégek egy páran folytatták a szórakozást, a mulatást. Elvittek kettőnket Bacsikkal, aki hozta a gitárját. Annyira tetszett a zene, hogy azt mondták: „Fiaim, milyen nagyszerű muzsika.” Elek akkor már rendesen tudott gitározni. Szóval muzsikáltunk, amikor azt mondja az ember: „Fiam, kérhetek tőletek egy számot?” Mondom: „Persze, melyiket?” „*A paraszt és a költőt* el tudnátok játszani?” Mondom: „Hát azt nem lehet, mert ahhoz zenekar kell.” Azt mondja erre a Bacsik: „Ne törődj vele, csak csináljad!” És úgy lekísérte, hogy én is majd elájultam. Már akkor nagyszerűen tudott muzsikálni. Jól is hegedült. Például volt az a Strauss-albumom, amiben Strauss-keringők voltak. Azokat ő már mind kívülről tudta. De a kísérete-

ket is. Volt egy olyan részlet benne, ezt soha nem felejttem el, azt nagyon kevesen muzsikálták. Az volt a címe, hogy *Szép május*. Én muzsikáltam azt, és Elek már akkor tudta játszani. Mindig mutatta: „Nézd milyen gyönyörű harmóniák vannak benne!” Tizenhét éves volt akkor. De nemcsak a melódiát tudta, hanem azt is, hogy az hogy van meghangszerelve.

Érdekelte őt a zene szerkezete is?

Igen. Nem voltak egyszerű harmóniák, de ő már akkor tudott ilyeneket. Szóval a privát zenélés során, amiről beszélni kezdtem, ahol *A paraszt és a költő* elmuzsikáltuk, azt mondja nekem Bacsik, mert aztán nekünk is nagyon jó kedvünk lett, persze iszogattunk mi is, ő egyébként is szeretett inni, persze nem itta olyan részegre magát, hogy nem tudta, mit csinál, de olyan jó hangulat kerekedett. Szóval azt mondja nekem: „Most úgy fogok hegedülni, mint te.” Mármint hogy megutánoz. Mondom: „Tessék, itt van a hegedű.” Magyar nótát játszott, de úgy megutánozott, hogy elájultam. Annyira meg tudta figyelni, hogy én milyen stílusban is csinálom. Aztán már nem sokáig volt velem, csak egy pár hónapig, de addig nagyon jól éreztük magunkat. Beszéltünk a muzsikáról, meg összehoztunk szépen dolgokat. Operettrészleteket és egyszerű magyar slágereket muzsikáltunk. Akkor elmentünk moziba, és amikor kijöttünk a moziból, kérdi: „Na, tudod már a számot?” – Mondom: „Hogyne tudnám.” Mert addigra én is megtanultam, meg ő is a filmben lévő számot. Ott énekeltük az utcán. Nagyon jó zenész volt.

Horváth „Patkány” Dezső jazzgitáros

Fölállított az édesanyja hozzánk, Liszka néni, aki anyámnak volt unokatestvére, és mondta: „Ne hagyd már a gyerekeket, hogy elkalódjon, a gitárhoz van tehetsége.” Azt mondta anyám: „Jó, meghallgatom. Hozd el a gyerekeidet!” El is jött Elek. A Bezerédi utcában laktunk, nagy szobánk volt, odajárt Cziffra György is. A szomszéd-ból betoltak egy pianínót, és ment a gyakorlás, ott ment nálunk

Budapest legnagyobb zenéje, merem állítani. Ott volt Tabányi Mihálytól kezdve mindenki. Velük játszottak a bátyámék. Bacsik úgy ment rá a gitárra, hogy rögtön a legnagyobb helyen játszott, alighogy letette a brácsot, olyan tehetsége volt. Nagy, hosszú ujjai voltak, nagyobbak voltak az ujjai, mint Patkánynak. Játszott gitáron, brácson, csellón, azután meg, ahogy hallottam, a jazzhegedűre ment rá. Idehaza nem jazzhegedült, csak kint. Brácson is játszott jazzt.

Mágó Béla cimbalomművész

Azt hiszem, Bacsik első gitárja egy Bohák gitár volt, ami összetört Halasi Zolinál. Bacsik hozta magával a gitárt, egy ilyen nagy Bohák gitárt, és letette az ágyra. A szobában sötét volt, és oda nem ment be senki. Voltak ott lányok is. Valahogy ketten bementek abba a szobába valamelyik lánnyal, ráfeküdtek a gitárra, és az összetört. Bacsik sírt rajta. Aztán mi összebeszéltünk, barátok, gyerekek, hogy megcsináltatjuk neki. El is vittük Bohákhoz, megcsináltattuk, és ezt közösen kifizettük.

Volt egy fiatalember, akinek volt gitárra egy amerikai kottaiskolája. Bacsik egy hétre kölcsönkérte tőle. Aztán eltelt egy hónap, két hónap, és nem adta vissza. A fiatalember már a nyakára járt, mire nagy nehezen visszaadta. Abból a kottából tanult meg gitározni. Megtanulta a jó fogásokat, az amerikai fogásokat. Meg sok mindenre maga is rájött. Egyszer Fatyival muzsikáltam Erzsébeten egy kocsmában. Schlothauer Béla volt a nagybögős, Fatyi volt a primás, Bacsik apja volt a brácsos, és én voltam a cimbalmos. Akkoriban lehettem vagy tizenöt-tizenhat éves. Bacsik, aki körülbelül két évvel volt fiatalabb nálam, tizennégy körül lehetett, még rövidnadrágban járt. Bejött oda, ahol mi muzsikáltunk. Beszélgetünk, beszélgetünk, egyszer csak azt mondja: „Tudjátok mit? Tanuljátok meg a *Ha én király volnék*-ot.” Ez egy nyitány volt. „Megmutatom én a zenekarnak!” Akkor volt tizennégy éves. Életében sosem volt még zenekarban. Nem tanult, nem volt zenei képzettsége sem, de az egész zenekarnak be tudta volna tanítani a *Ha én király volnék* nyitányt. A háború után a Park klubban volt Bacsik, oda pedig amerikaiak,

amerikai katonák jártak. Azok adtak neki egy bekecsyszerű kabátot. Az egyik nap rajta volt ez a bekecs, másnap az apján volt, harmadik nap meg az anyján. Bacsik szeretett viccelni. Utánozta az apját. Ilyeneket mondott, hogy: „Piros papucs, angol klozet, Bacsik a gitáros!”

1948-ban kimentek Bejrútba, ott kaptak szerződést. Engem is el akartak vinni cimbalmosnak, de Bacsik azt mondta, hogy majd ő cimbalmozik, majd ő szólózik. Vittek is magukkal cimbalmot. Szóval kikerültek Bejrútba, és amikor lejárt az útlevelük, Lecák visszajött Magyarországra, hogy a zenekar útlevelét meghosszabbíttassa. Lecákot egyébként Obendorfer Árpádnak hívták, bőgős volt és zenekarvezető, a háború előtt olyan híres zenészek játszottak a zenekarában, mint Cziffra György, a világhírű zongoraművész és a szaxofonos Piroska Zoltán. Szóval a zenekar addig Bejrútban maradt. De Lecákot már nem engedték vissza, és a zenekar ottmaradt útlevél és mindenféle papírok nélkül. Amikor lejárt a szerződés, szépen kidobták őket. Az egyikük erre ment, a másikuk arra. Selmeczy Laci, Kis Elemér nagybátyja volt a hegedűs, általában bárokban muzsikált, érettségizett ember volt, és hadnagyként szolgált a háborúban. Ő Spanyolországba ment. Oda ment a zongorista is, akit Szamosinak hívtak. Bacsik valamilyen úton-módon kapott egy laissez-passer-t, ez egy olyan hontalanútlevelet jelent, amivel bemehetsz egy országba, de ki már nem lehet utazni vele. Ő kapott a libanoniaktól egy olyan útlevelet, amivel fölment egy olasz hajóra, hogy elmegy Olaszországba. Már fönt volt a hajón, amikor le akarták őt küldeni, de a libanoniak már nem engedték vissza. Azt mondták, ezzel az útlevéllel már nem engedik vissza. Az olasz hajó viszont olyan, mint az ország maga, ott már az olasz törvények érvényesek. Végül a hajó elvitte őt Olaszországba, és ott beiratkozott hegedűlni tanulni. Ott képezte magát, és ott is végzett a hegedű szakon. Utána bekerült a legjobb olasz zenekarba mint gitáros, és ott élt sokáig Olaszországban. Milánóban a La Giostra, magyarul a Körhinta nevű helyen játszott. A tulajdonosa magyar volt, Bartának hívták, és korábban artista volt. Az egész házat bérelte, és az éttermében mindig magyar cigányzenekar játszott. Később én is ugyanabban a helyiségben muzsikáltam, és a harmadikon ugyanabban a szobában laktam, mint korábban Bacsik Elek. Kupival mentem Bécsből, aki szintén

gitáros volt, de itt hegedült. És ott, a szobában megtaláltam azokat a leveleket, amiket az anyja küldött Bacsiknak.

Libanonban, Bejrútban megismerkedett egy francia táncosnővel. A nő mindig addig volt vele együtt, amíg Bacsiknak volt pénze. Amikor elfogyott a pénze, a nő mindig otthagyta. Ez a nő visszament Franciaországba, és otthagyta őt Libanonban. Amikor Bacsik Olaszországban volt, és újra jól ment neki, megjelent a nő, megint felkereste őt, és minden megint jó volt. Amikor elfogyott a pénz, a nő megint otthagyta. Volt, hogy a nő rendőrt hívott, mert Elek erőszakoskodott, meg ment utána. Aztán Bacsik Spanyolországba ment szerződésbe. Utána Spanyolországból átment Portugáliába, ott kapott szerződést. Nagyon jól beszélt spanyolul. Természetesen olaszul, franciául, angolul perfekt tudott, Portugáliában meg portugálul tanult.

Állítólag még arabul is tudott.

Persze, jól beszélt arabul. Libanonban arabul is megtanult. Utána Portugáliából átment Párizsba. 1958-ban találkoztam vele Párizsban, ahol azzal a francia táncosnővel élt együtt, akivel még Libanonban, Bejrútban ismerkedett meg. Minden szerződés nélkül, csak a saját szakállára jött át Párizsba. Bejárt Hosszú Miki üzletébe, aki cimbalmos volt, ott evett, ott elvult. Még pénzt is kapott, mert muzsikált velünk, kontrázott stb., és részt adtunk neki. Párizsban először úgy találkoztunk, hogy mentem be Hosszú Miki üzletébe, Bacsik meg éppen jött ki. A két ajtó között volt egy benyíló, és ott összeütköztünk. Amikor meglátott, rám borult, megszorított, és vagy öt percig nem engedett el, addig sírt. Mondom: „Jól van, te bolond. Most már hagyjál, engedj el, mert megfulladok!” Na akkor aztán elengedett, és azt mondta, hogy lepörgött előtte az egész élete, a gyerekkorától kezdve, az anyja, az apja, mert én a gyerekkorára emlékeztettem vissza őt. Kérdeztem tőle: „Miért nem mész haza?” Azt mondta, azért nem, mert őt otthon bolond Bacsiknak hívták.

Egyszer, ott a Hosszú Miki üzletében egy vendég kért egy angol dalt, amit egyikünk se tudott. A primás Hosszú Miki testvére, Hosszú Géza volt. Bacsik elhegedülte ezt az egyszerű kis angol dalt.

Aztán mondta: „Most csinállok belőle Mozartot” – és elhedegülte Mozart stílusában. „Most Bachot” – és eljátszotta Bach stílusában. Aztán csinált belőle spanyol nótát, flamencót. Aztán arab nótát, utána meg magyar nótát. Elmuzsikálta azt az egy dalt vagy tízféléképpen.

Amikor kapott pénzt, tudott szállodát fizetni, és kezdte intézni a rádióförlépéseket. Járt ide-oda a lemezgyárakhoz, kezdte a karrierjét építeni. Megismerkedett a Modern Jazz Quartet tagjaival, és aztán azokkal ment el szerződésbe ott Párizsban. Aztán talált egy üzletet, és ott muzsikált. Nagyon, de nagyon jól ment neki, nagyon szerették, és nagyon elismerték, mert hát nagyon jó muzsikus volt. Utána jött Gillespie meg a többiek, és azokkal elment Amerikába. Bacsik még régebről, Libanonból ismerte őket. Amerikában, ahogy én hallottam, bekerült Las Vegasban abba a zenekarba, amelyik a legnagyobb sztárokat, például Frank Sinatrát kísérté.

Párizsban hallottam őt úgy játszani, hogy egy egész vonósnégyest csinált egyedül a hegedűn. A vonó egyik végén kicsavarta a szórt a vonóból, fölülről rátette a húrokra, a vonó szárát átdugta alul a húrok alatt, és újra visszaerősítette a szórt. Így egyszerre tudott szólni a négy húr. Az alsó két húron, a g- és a d-húron a harmóniát hozta, az a-húron ellenmelódiát játszott, és az e-húron játszotta a melódiát. Egy egész vonósnégyes szólalt meg.

1949-ben Bernben Hazy Osterwald zenekarában gitározik. Itt ismerkedik meg a bebop zenével. „Rögtön lenyűgözött ez a zene, amikor meghallottam. Elmentem, és megvettem az összes Dizzy- és Parker-lemezt, amit csak találtam.”

1959-ben Párizsban az Art Simmon trióban gitározik a híres Mars klubban, ami az Európába érkező amerikai zenészek törzshelye volt. 1962-ben készítette el első lemezét The Electric Guitar of the Eclectic Elek Bacsik címmel. Még ebben az évben fellép a Antibes-Juan les Pins-i fesztiválon. Itt újra találkozott Dizzy Gillespie-vel, aki akkoriban vette fél a Dizzy on the French Riviera című lemezét. Dizzy felkérte Bacsikot, hogy játsszon a lemezen két számban. Az egyik a Chega De Saudade, a másik a For the Gypsies, amivel Dizzy a romák előtt szeretett volna tisztelegni.

A hatvanas évek elején Bacsik Elek nagyon népszerű volt Párizsban, vasárnaponként egy tévéshow-ban játszott olyan sztárokkal, mint Aznavour és Bécaud. Fényképe megjelent a legnépszerűbb magazinokban, többek között a Paris Match-ban. 1963-ban a cannes-i Palm Beach-ben játszott, és ebben az évben készített lemezt Jeanne Moreau-val. 1966-ban átment Amerikába, ahol főleg hegedűn játszott. Időnként a vioelectra nevű speciális hangszert használta. Ennek mérete a hegedűéhez hasonló, de egy oktávval mélyebbre van hangolva, így ez a hangszer a cselló és a brácsa közötti légében szól. A Bird and Dizzy című lemezen ezzel a hangszerral játszotta fel a stúdió adta lehetőségeket kihasználva önmagával unisonóban a témákat és a szólókat. 1975-ben nagy sikerrel játszott a newporti jazzfesztiválon.

Liszka Lakatos Pál klarinétművész

Egyszer elmentem Milánóba. Sügöle és Vörös Kálmán muzsikáltak ott. Sügölét felkérte egy amerikai fekete zongorista, hogy bőgőzön egy lemezfelvételen. Elmentem Sügölével erre a felételre, és ott a stúdióban volt egy nagyon nagy, elegáns forma manus, nagy kalapban. A felvétel közben valami zenei dolgon volt egy kis vita, Sügöle meg nem nagyon tudta a nyelvet, ezért nem értették meg egymást. Erre a kalapos manus megszólalt magyarul. Kiderült, hogy Bacsik Elek volt. Ezután kimaradtunk három-négy napig, piáztunk meg dumáltunk.

Elek azt monda nekem, hogy az mindegy, ki milyen gyorsan játszik, de gitározni csak az tud igazán, aki akkorddallammal is tud játszani.

Havas György harmonikaművész

Még Berki Laci mesélte nekem, aki az egyik résztvevője volt ennek a történetnek, hogy a Magyar Állami Népi Együttes, aminek akkor még nem primása, csak tagja volt, Párizsban lépett föl. A külvárosban laktak valami motelban, és négyen bementek egy bisztrószertű

helyre inni. Berki Laci volt az egyik a négyből. Leültek egy asztalhoz, és rendeltek valamit. A sarokban ült egy szakállas ember, ott piázott egyedül, és küldött nekik egy rundot. Elfogadták az italt, intettek, koccintottak. A férfi tíz perc múlva megint küldött egy rundot nekik. Ez így ment tovább, aztán persze ők is fizettek a férfinak egy-egy kört, végül egy asztalhoz ültek. Ez a férfi franciául beszélt hozzájuk egész éjjel. Reggel felé már jól berúgtak, ekkor azt mondja Berki Laci az egyik hegedűsnek: „Te, játsszál neki valamit, drága jó manus, ezen látszik, hogy szereti a zenét.” Kivette a hegedűt, és elkezdtek játszani, és tetszett a férfinak. Imádta a zenét. Pénzt adott, jól szórakozott, meg minden. A végén el akarta kérni a hegedűt, hogy majd ő is játszik valamit. Berki Laci így mesélte: „Olyan hatalmas lapát keze volt neki, hogy mondtuk, jaj, ne add oda neki, mert eltöri, és akkor honnan szerzünk hegedűt, hol találunk hangszeret?” A végén nagy nehezen elvette a hegedűt, és bekezdett egy Rácz Laci-nótát. Erre a négy roma felugrott, és kiszaladt a helyiségből, mert azt hitték, hogy kísértetet látnak. Természetesen Bacsik Elek volt ez a férfi. Perfektül beszélt franciául, egész éjjel franciául beszélt, nem lehetett észrevenni, nem is szúrták ki, hogy ki is ő, és a végén játszott egy olyat, hogy csuda. Azt mondta Berki Laci: „Kiszaladtunk, úgy megijedtünk, hogy ki lehet az.” Mindenre gondoltak, csak Bacsikra nem.

Azt mondják, hogy nyelvzseni volt, nagyon sok nyelven beszélt.

Igen. Meg úgy is öltözködött. Egyszer arabnak volt beöltözve, egyszer cowboyruhába, meg bejött csizmában, aranyásónak öltözve, ott volt egy hatalmas kés bedugva a csizma szárába. Nem lehetett tudni, hogy másnap mit csinál.

Én játszottam egy párszor Lionel Hamptonnal. Dizzy Gillespie fönn volt Lionel Hampton stúdiójában a 46. utcában, ott találkoztam vele. Mindez a hatvanas évek végén történt. Utána egyszer Atlantában, amikor éppen egy étteremben szmokingban reggeliztem, bejött Dizzy valakivel, elment az asztal mellett. Rám nézett, és ismerős voltam neki, csak nem tudta, hova tegyen. Azt mondja: „Ismerlek téged valahonnan.” Mondom: „Fönn voltál egy párszor

Hamptonnál a stúdióban, én meg ott harmonikáztam.” Azt kérdi: „És milyen nemzetiségű vagy?” Mondom: „Magyar.” Erre azt mondta: „Elek Bacsik a világ legnagyobb gitárosa.” Ezt ő mondta nekem, a saját fülemmel hallottam. Szóval ilyen mondott egy élő legenda Bacsikról.

Egyszer Bacsikkal megbeszéltünk egy találkát. Tudta, hogy hajón játszom, amely a Földközi-tengeren és a Karib-szigeteken tett körutakat. Pont Európába jöttünk, mondtam neki, hogy mikor jövök Barcelonába, és ő leírta, hogy hol találkozzunk. Mondta, hogy melyik napon lesz ott, és leírt egy címet spanyolul. Én úgy, ahogy megbeszéltük, beültem egy taxiba. Volt velem egy lány, aki tudott spanyolul, és mondta, hogy hova akarunk menni. A taxis elvitt jó közel, egy hegyre föl, mondjuk, olyan hegy volt, mint a Gellért-hegy, és azt mondta, hogy idáig megy, innen menjünk gyalog, mert romák vannak a hegyen, barlangokban élnek, és hogy ő nem kockáztatja az életét. Erre én se mentem tovább, mert nem tudtam, mit fogok majd mondani, hogy mit keresek én ott. Hogy Bacsik ott volt-e, nem tudom. Biztosan ott volt, nem is kérdeztem utána, de valószínű. Mondtam neki, hogy nem tudtam elmenni. Ő ilyen helyekre járt, és ott gitározott velük. Nagyon szerette a franciákat, mondta, hogy Django Reinhardt valami rokona neki, persze azt nem tudom, hogy ez igaz-e vagy sem. A franciákhoz betalált, bár a franciák nem szerették az idegen zenészeket, de ő tiszta francia volt, akcentus nélkül, perfekt beszélt franciául. Mindenütt jól érezte magát. Elment például Marokkóba, ott is találkoztam vele, ott olyan volt, mint egy arab. Beszélt arabul, meg mindenféle hangszereken játszott. Meg csinált olyan szólót, amikor New Yorkban játszottunk, hogy a hegedűvonóról leengedte a szőrt, és úgy, lógó szőrrel játszott, meg ilyesmi trükköket csinált.

Barátom, Víg Tomi mesélte, hogy egyszer a kotta leesett a kottaállványról, és Bacsik nyugodtan tovább játszott, mintha mi sem történt volna. Valami világsztár lemezét kísérték, és ugyanúgy játszott tovább, nem mondta, hogy álljunk meg, vagy ilyesmi.

Minden hangszeren játszott. Cimbalmozott, meg csellista is volt, meg minden. Szegény valamilyen tüdőbetegségben halt meg, és Lakatos „Ablakos” Dezső járt be hozzá a kórházba. Mondta Dezső,

hogy sokszor bement a kórházba Bacsikhoz különböző dolgokat elintézni. Bacsikkal egy időben olyan gitárosok voltak Magyarországon, mint Patkány, Kati meg Matyika, szóval olyan gitárkultusz volt, amit mindenki irigyelhetett. Nagyon tehetséges volt, rettenetesen kulturált zenész volt, borzasztó jó volt minden, amit csinált.

Ezeknek a történeteknek fönn kell maradniuk. Ez magyar zene-történelem, magyar történelem zenében.

Zorándy Zoltán zongoraművész

Bacsik Elekkel Amerikában találkoztam. 1960 körül megjelent a New York-i Csárdás étteremben, és többször is helyettesített ott. Ez az ember hihetetlen tehetség volt, ami hangszerhez hozzányúlt, azon játszott. Zongorázott, nagybögözött. Azt kellett volna hallani, ahogy nagybögözött. Vonóval játszott jazzt. Kár, hogy nem lett fölvéve. Lemezt is csináltunk együtt, egy cigányzenés lemezt, amin Bacsik hegedült. Az a címe, hogy *Zigane Ballet*. A *Zigane Ballet* egy nagyon híres balett-táncos pár, Kovács Nóra és Rab István volt. Ők eljöttek Magyarországról, és revükben léptek föl mint táncosok. Ők csinálták a lemezt az ő műsorukkal, és Bacsik volt a hegedős. Ez a lemez nem az ő nevéől híres, a neve szinte nincs is rajta, csak az, hogy *Zigane Ballet*.

Kik játszottak még ezen a lemezen?

A zenészek között nincs különösebben ismert. Axim József volt a második hegedős, Szórady Karcsi volt a cimbalmos, Lakatos Géza, a Kuka volt a bögös. Ő egyébként játszott Kis Elemérrel a Bristolban, Kati, Kuka és Kis Elemér, Szabó Józsi volt a zongorista, Forbát volt a harmonikásuk, nem volt dobosuk, de nagyon jó kvintett volt.

Tommy Vig jazzdobos, vibrafonos

Úgy tudom, Bacsik Elek Dizzy Gillespie-vel került Amerikába.

Én úgy tudom, hogy Franciaországból 1965-ben vagy '66-ban érkezett Amerikába. Őszintén megmondva, ezt nem tudom, mert én csak onnan ismerem a személyes történetét, amikor 1965-ben vagy '66-ban Las Vegasba érkezett. Onnantól viszont mindent tudok, mert attól az időtől kezdve egészen a haláláig barátok voltunk. Állandóan együtt voltunk, és állandóan találkoztunk. Életemben először 1945 végén vagy 1946-ban dolgoztam Bacsik Elekkel, amikor is élő adásokat csináltunk a rádióban. Az én apám, Vig György vezette ezeket az együtteseket, Schlothauer volt a bőgős, én doboltam, akkor talán hét- vagy nyolcéves lehettem, Bacsik Elek gitározott, Wolf Bandi, aki Wolf Péter apja volt, vagy Solymosi Lulu zongorázott, és néha Tabányi Mihály is harmonikázott. Kis együttesekkel csináltunk élő adásokat a rádióban. Mindig akkor volt a legjobb, amikor Bacsik is ott volt, mert nagyon jó zenész volt. Édesapám klarinétozott, és nagyon jó dolgokat tudtunk csinálni Bacsikkal, mert igazi jó zenész volt. Magyarországon nagyon sok volt a közepes zenész. Aztán voltak, akik igazán jók voltak, igazi világtehetségek, mint például Bacsik Elek. Szóval mindig örültem, amikor tudtam, hogy ő is ott lesz, mert akkor tudtam, hogy a zene jó lesz.

Legközelebb Las Vegasban találkoztam Bacsik Elekkel. Ahogy Elek elmondta, gitárosként és bőgősként is játszott Dizzy Gillespie-vel. Még Franciaországban játszott Michel Legrand-nal, akivel én Los Angelesben dolgoztam akkor, amikor Bacsik még Las Vegasban volt, és átadtam neki az üdvözlétét. Elek mondott nekem néhány titkos francia szót, hogy mondjam meg Legrand-nak, és akkor mindenre fog emlékezni, és tényleg így volt. Amikor a stúdióban voltunk, odamentem Michelhez, és mondtam neki, hogy Bacsik Elek a következőket üzeni. Rám nézett, mert azt tudta, hogy én ki vagyok, de azt nem tudta, hogy ismerem Eleket. Ekkor elmondtam neki a titkos szavakat, amiket franciául bemagoltam, és ő mindenre visszaemlékezett.

Amikor Elek megérkezett Las Vegasba, fölkeresett engem, és én mindenkinek bemutattam, mert én akkor menő zenész voltam. Akkoriban nagyon benne voltam a dolgokban, mert akkor Las Vegasban nagy zenei élet folyt. Rengeteg jazz-zenész volt, rengeteg zenekar működött, nagyzenekar, kizenekar. Egész éjjel fönn voltunk, jam sessionöket csináltunk, beszélgettünk, szóval komoly zenei és intellektuális élet folyt Las Vegasban. Én Eleket ebbe mindjárt belevittem. Mindenkinek bemutattam, és mindenhova elvittem. Nagyon gyorsan dolgozni kezdett a szaxofonos Charlie McLeannel, aztán Gus Mangusóval meg a különböző itteni vezető zenészekkel, zenekarokkal. Persze emellett velem is állandóan dolgozott. Minden évben volt egy jazzfesztivál, amit a Scissors Palace-ben rendeztem. Elek azon is mindig részt vett, vagy hegedült, vagy például amikor Don Ellis is velünk dolgozott, a nagyzenekaronnal, akkor csellózott. Szóval csellózott, bőgőzött, gitározott, hegedült, brácsázott jazzt is, meg mindenféle más zenét is. Például Charlie McLeannek írtam egy tenorszaxofon-versenyt szimfonikus zenekarra, és abban Elek hegedült. Szóval mindenre használható volt, akár a szimfonikus zenében, akár a jazzben, és minden olyan hangszert meg tudott szólaltatni, amin húr volt. Jazz-zenészként is nagy sikert aratott itt Las Vegasban. Ezután elszerződött Wayne Newtonhoz mint első hegedűs.

Ott együtt játszott Banyák Kálmánnal.

Így van. Wayne Newtonnál nagyon sokáig volt, talán tíz évig, vagy még több ideig. Wayne Newton szórakoztató, vagy ahogy Pege Aladár mondta volna, „vendéglátó-ipari” zenész volt. Eleknek nagyon unalmas estétet kellett eltölteni vele tíz éven keresztül. Én nem is tudom megérteni, hogyan bírta ki, mert amikor én elszerződtem egy ilyen helyre, általában csak három napig tudtam csinálni, utána mindig fölmondtam, hogy én ezt nem bírom tovább. Egyszer Bacsik lejött Los Angelesbe, és egy nagyon jó együttessel csinált felvételt. Azt hiszem, Chuck Demonico bőgőzött, és Shelly Manne dobolt.

Eleknek lengyel származású francia felesége volt. Mindig voltak kutyái, nagyon szerették őket. Az egyik barátja a klasszikus klariné-

tos, Wolf Adler volt, akit Vallinak hívnak. Ő is magyar muzsikus. Még a nyolcvanas években hoztam Eleket Los Angelesbe egy szilveszteri műsorra, és akkor készült egy kép, amin együtt ülünk. Aztán kiesett Wayne Newtontól, azt nem tudom, hogy mi történt, és a végén már nem ment jól a sora. A pontos részleteket nem tudom, mert akkor én már Los Angelesben éltem, ő pedig még mindig Las Vegasban volt. Valli mesélte, hogy Eleknek nagyon rosszul ment a végén. Mindenből kiesett, nem volt pénze, aztán elment Kanadába vagy valahova máshova a feleségével, és aztán szegény meg is halt.

Liszka Lakatos Pál klarinétművész

Lakatos „Ablakos” Dezső mesélte nekem, hogy ő nagyon kíváncsi volt Bacsik Elekre, mert Amerikában talált egy felvételt, amin Bacsik játszott, és ez nagyon tetszett neki. Megtudta Bacsik Elek címét, öt-hatszáz kilométerre lakott tőle, és a barátaival meg a testvérével, Vilivel elmentek hozzá. Vittek neki töltött káposztát és rétest. Becsöngettek hozzá, és mondták, hogy ők magyar zenészek, elmondták, hogy kiknek a rokonai stb. „Nem érdekel engem, hogy kik maguk – mondta Bacsik –, de milyen zenét játszanak?” „Én jazzt” – mondta Dezső, a másik, hogy cigányzenét, és így tovább. „Akkor maga nem jöhet be” – mondta Bacsik a cigányzenésznek. De ők mondták, hogy hoztak neki egy kis káposztát meg rétest. Így Bacsik megenyhült, és beengedte őket. „Mielőtt ennénk – mondta Bacsik Dezsőnek –, vegye ki a szaxofonját, és fújjon valamit.” Ablakos elővette a szaxofont, és akkorát fúj, hogy Bacsik sírni kezdett, és azt mondta, hogy sohasem gondolta volna, hogy Magyarországon ekkora jazz-zenészek vannak. Ezután Bacsik hegedült meg brácsázott nekik. Például az *A Night in Tunisiát* játszotta.

Roby Lakatos hegedűművész

Mennyire érzel kötődést a régi roma jazzhegedűsökhöz, gondolkodok itt például Csányi Mátýásra és Bacsik Elekre?

Nagyon sokat hallgattam, és mind a mai napig nagyon sokat hallgatom Csányi Matyit és Bacsik Eleket. Úgy gondolom, hogy a két legnagyobb jazzhegedűs Csányi Matyi és Bacsik Elek volt. Már gyerekkoromban is nagyon sokat hallgattam mind a kettőt. Stílusukat ahhoz hasonlíthatnám, ahogy a feketék játszottak szaxofonon. Például Bacsik teljesen úgy játszott, mint Charlie Parker. Volt egy nagy fénykora, és ő már akkor játszott a Dizzy Gillespie Bandben, amikor az még „ciki” volt. Ezt így szokták viccesen mondani. Szóval már a hatvanas években három vagy négy évig játszott Dizzy Gillespie-vel. Frank Sinatra zenekarától kezdve a legnagyobb együttesekben játszott, és érdekes módon mégse csinált igazán nagy karriert. Sajnos. De ettől függetlenül a jazzkörökben nagyon jól ismerik őt.

Diszkográfia

- 1962 *Electric Guitar of the Eclectic Elek Bacsik*
- 1963 *Jazz Guitarist*
- 1964 *Guitar Conceptions*
- 1973 *I Love You*
- 1975 *Bird and Dizzy. A Musical Tribute*
- 2002 *Nuages*

CSÁNYI MÁTYÁS

(1929–1980)

Jazzhegedűs és gitáros. Bécsben hosszú ideig játszott Fatty George zenekarában, akivel az osztrák tévében is többször fellépett. A német televízióban Oscar Peterson együttesével játszott.

Csányi Mátyás felesége

Arra szeretném kérni, hogy meséljen először Csányi Mátyás gyerekkoráról és ifjúkoráról.

Az ő neve tulajdonképpen Ernő volt, de mindenhol, még kint is úgy ismerték, hogy Csányi Matyi. Már hatéves korában kétéves turnéra ment egy zenekarral, és arra édesanyja is elkísérte. Kilencéves korában a huszonnégy tagú Rajkó zenekart vezette. Utána tizenhét éves koráig cigányzenét muzsikált, utána pedig jazzmuzsikus lett. Játszott az összes nagy helyen, azután benne volt a szakszervezet vizsgálótó bizottságában, ő adta meg a kategóriát. Kilencévesen játszott a *Címzett ismeretlen* című magyar filmben, amiben Járóka Laci is szerepelt.

Ha jól tudom, zenész családból származott.

Igen, Matyi zenész családban született. Az édesapja és az édesanyja is zenészek voltak. Matyi már egészen fiatalon kiváló zenész volt, és tizenhét éves korában már jazzt muzsikált, jazz-zenekarokban játszott. Ő csinálta a zenekarok számára a hangszerelést. Holéczyvel, Tabányival játszott, zenekarvezető volt, és az összes budapesti nagy helyen játszott.

Engem 1948-ban vett el feleségül, született négy gyerekünk. Már mind a négy gyerek megvolt, amikor 1958-ban Matyi Olaszországba, Milánóba ment ki a zenekarral. Onnan hazajött, és itt bekezdett a Budapestben. Amikor 1960-ban Vico Torriani, az énekes Magyarországra jött, Körmendit kérdezte meg, hogy gitárosnak kit tudna

neki ajánlani. Akkor Körmendi elvitte őt a Budapestbe, ott meghallgatta Matyit, megtetszett neki a játéka, és aztán ő kísérte Torriant, vele koncertezett. Utána Vico Torriani felkérte, hogy menjen vele Bécsbe, és kísérje őt ott is, mert volt egy nyolcnapos fellépése. Matyi kiment vele, és kint maradt, mert nagyon nagy zenekarok, például Oscar Peterson vagy Ella Fitzgerald koncerteztek akkoriban Bécsben. Aztán ott Bécsben a nemzetközi hírű jazzklarinétos, Fatty George zenekarába került. Később hívta őt Oscar Peterson is a zenekarába, de Matyi azt mondta, hogy fél a repülől, ezért nem ment vele.

Tanított is sok mindenkit. Tanította Kovács Andort, Kállai Kiss Ernőt, Hankót. Hankó például nem mehetett volna ki külföldre, mert nem ismerte a kottát. Lakatos Sándorral kezdett be muzsikálni, aki kijött hozzánk, és azt mondta: „Matyikám, tanítsd meg a kottára, mert nem tudom magammal kivinni.” Matyi egy hónap alatt megtanította neki a kottát, és így ki tudott menni.

Hogy kezdett gitározni?

Már gyerekkora óta gitározott, és nagyon megtetszett neki a jazz. A jazzt játszotta és tanította is, mindkettőt nagyon tudta. Emlékszem, amikor udvarolt nekem Matyi, és Bacsik Elekkel ketten gitároztak együtt. Amikor vége volt, Bacsik kezét csókolt Matyinak. Borzalmasan jól tudott muzsikálni. Azt mondják, hogy gitáron még jobb volt, mint hegedűn. Ugyanazt meg tudta csinálni a gitáron, mint a hegedűn. Nagybőgőzni is tudott, cimbalmon is játszott, akár milyen hangszerhez nyúlt, mindegyiken tudott muzsikálni. A hatvanas években, '64-ben vagy '65-ben Hamburgban megnyerte a „Hegedű jazzkirály” versenyt. Utána mindig ment oda lemezfelvételre és rádiófelvételre.

Egyszer megkérték, hogy menjen le Miskolcra az Avas szállóba. Ott délután egy gyönyörű kerthelyiségben játszottak, ahol gyönyörű muskátlik voltak. Amikor játszott, mindenki kint csüngött az ablakban, és az igazgatótól kezdve mindenki ott volt, és hallgatta. Ötórai tea volt öttől hétig. Hogy az mit muzsikált... Gyönyörű volt.

A Kárpátiában muzsikált Rácz Béla, mi meg elmentünk utána, mert akkor ott divatbemutató is volt. Utána Rácz Béla levitt Matyit meghallgatni. Matyi olyat muzsikált a cigányzenekarban, primázott, hogy Rácz Béla is kezet csókolt neki.

Mikor kint voltam Bécsben nála, volt olyan, hogy egy órát kevert a gitáron. Volt, hogy muzsikálás után elvitt bárókba. Hogy az mit csinált ott a zenekarban a gitáron, az valami fantasztikus. Mindenki éljenezte, meg tapsolta, olyat gitározott. Egy-egy számra nem is tudom, hogy mennyit kevert.

Emellett minden nyelven perfektül beszélt, például szerbül is. Sok nyelvet kint tanult meg, de már itthon is angol, német meg olasz könyvei voltak. A négy gyerek szaladgált a lakásban, én meg mondom nekik, hogy csendben legyenek, mert az apjuk írja a zenekaroknak a kottát. Kijött Hajdú Péter, Holéczy, és kérte, hogy írjon nekik, még Szaláminak, a verklisnek is írt nótákat. Szaladgáltak a gyerekek, ő meg azt mondja: „Hagyjad őket! Hagy kiabáljanak, nem baj, nem zavar!” Úgy írta a kottát a zenekaroknak, nem érdekelte, hogy a gyerekek rosszak voltak. Ugyanúgy csinálta a maga dolgát.

Bécsben azért maradt kint, mert itthon már nem tudott muzsikálni senkivel. Amikor a Budapestben muzsikált, a zongorista Thaller Gyula volt, aki valami igazgató volt a zenész szakszervezetben. Matyi azt mondta, hogy ezt már nem bírja. Amikor odajött az asztalhoz énhozzám, azt mondta: „Én ezt már nem bírom! Én, Gizi, ha kimegyek, kint maradok! Majd kijöttök utánam. Nekem ott vannak azok a zenészek, akikkel tudok muzsikálni, itt már nem megy.” Nem volt senki az ő szintjén, akivel tudott volna muzsikálni. Amikor jött az a svájci énekes, Vico Torriani, az is elájult tőle, és aztán ő vitte ki Matyit. Ő meg kint maradt. Úgy alakult a helyzet.

Sárközi László, Csányi Mátyás unokája

A Kárpátiába szoktak bejönni a jó vendégek, és szokták kérni a nagybátyámat, hogy játszunk jazzt. Egyébként a nagybátyám is nagyon jó jazzhegedűs. Egyszer muzsikálunk, muzsikálunk, megtapsolnak

minket, és kérdezik, hogy ismerjük-e Csányi Mátyást. Néz rá a bátyám, és azt mondja: „Persze, az unokái vagyunk.” Őt nem is úgy hívták Bécsben, hogy Csányi, hanem hogy Professzor. Azt mondták, kint úgy nevezik, hogy „Professzor úr”, meg „Tanár úr”. Szóval nagyon sokan ismerték őt.

Mágó Károly primás, hegedűművész

Egyszer egy kocsnában, ami a Deákkal volt szemben, Gólnak hívták, kimaradtunk piázni. Bura Pali, Matyi, Banyák meg én. Előkerült a hegedű, és hol Banyák hegedült, hol Csányi Matyi. Matyi a *Be-bop* című számot mutatta, és bár Banyák is óriási muzsikus volt, Matyi sokkal jobban tudott jazzt muzsikálni. Ő magyarázott, tanította Banyákat, hogyan kell jazzt játszani, egymás után hegedültek. Banyáknál sokkal szebb és jobb tónus volt, Csányi Matyi viszont jobb stílusban hegedült olyan jazzes dolgokat.

És az hogy volt, amikor Bacsikkal egyszer bementek bögzözni?

A szeparéba mentek be éjjel. A Deáknak volt egy kis szobája, a szeparé, és ott előkerült a nagybögző, és Bacsikkal felváltva bögzöttek.

Egyszer meg találkozom vele az utcán, és véletlenül hallgattam a rádió adását, ahol Matyi zongorakísérettel hegedült. A *Sophisticated Ladyt* játszotta. Mondom: „Te Matyi, gratulálok, nagyon szépen hegedülted a *Sophisticated Ladyt!*” „Ne izélj már – mondja –, hát elszakadt az e-húrom.” Szóval e-húr nélkül is így eljátszotta.

Akkoriban élő adásokat is adtak a rádióban. Turán kért, hogy vigyek a zenekarba egy hegedűst. Matyi kimaradt piázni, és elég le-törtten nézett ki. Amikor próbált a zenekar, ő leült az unalmasabb részeknél, még talán szundikált is egy kicsit. Turán ránézett, és azt kérdezte: „Maga mit fog játszani?” Matyi megmondta, hogy melyik számot fogja játszani. „És milyen hangnemben?” – kérdezte Turán. „Amibe maga akarja” – mondta Matyi. Erre Turán kiüttött valami nehéz hangnemet, persze Matyi lehegedülte. Aztán azt mondta a Matyi: „Most ne ebben a hangnemben játsszuk, most

én mondok egy hangnemet.” Bmondott egy hangnemet, persze Turán sehol semmi, nem tudta lekísérni.

Volt egy velem egyidős, magas gyerek, a Tuti. Abban az időben divat volt kimaradni. Mindenki piázott, még én is. Lementünk egyszer, mikor Matyi Holéczyvel volt. Valamire muzsikált egy variációt, de ötször olyan tempóban, mint bárki. Még annál is sokkal gyorsabban, mint aki a leggyorsabb volt. Elájultunk. Azt mondja Tuti: „Te, én ilyet életemben nem hallottam!” Szédületes technikája volt Matyinak. Az ujjaira annyira feküdtek a hegedűre, mint senki másnak. Óriási technikája volt.

Az is csodálatos, hogy a kottaolvasást hogy tudta ennyire jól megtanulni. Mert írta a kottákat a zenekaroknak, meg olvasta is, pedig gyerekkorában nem tanulta.

Eljött egyszer a Harmat étterembe, mert akkor ő a belügyi zenekarba került, így az estéjük szabad volt. Csak akkor volt foglalt, ha fellépés vagy műsor volt. Eljött, és leült. Miközben muzsikáltunk, leírta nekem egy saját szerzeményét, de olyan szabályosan, hogy csak néztem. Ez a kotta még mindig megvan.

Csányi Matyi odakerült a Corvinba, a Corvin áruházba. Ott volt egy étterem, ahol Holéczy Ákos zenekara játszott. Abban volt Csányi Matyi a hegedűs. Korán este csak szalonzenét játszottak. Nem tánczenét, hanem gyönyörű szalonzenét. Matyi ott akkor nagyon sokat tanult. Rengeteg szólószámot tanult meg és tudott. Amikor aztán eljött onnan, akkor Horváth „Kati” Lajos került oda, mert olyan kellett ott, aki gitározott és hegedült is.

Volt egy régi magyar film, amiben az egyik betétdal az *Az én rózsám vasutas* című sláger volt. Ebben játszott Csányi Matyi. Ott állnak egy kerthelyiségben, és muzsikálnak, de az látszik, hogy kicsi volt még, olyan négyéves lehetett. Az unokatestvérével, Járóka Laci-val volt, aki már kiskorában fellépett a Royal Orfeumban. Ott három zenekar játszott, és műsor is volt. Volt egy cigányzenekar az apám vezetésével, volt egy jazz-zenekar, és volt egy szalonzenekar. Járóka Laci lehetett vagy öt-hat éves, és már muzsikált.

Havas György harmonikaművész

Említetted, hogy Csányi Mátyással is játszottatok.

Hogyne. Matyika Budán, az amerikai követségen kapott egy haknit. Két kisgyereket vitt magával játszani, Pege Alit meg engem. Egy limuzin jött értünk a VII. kerületbe, ahol laktam, és életemben akkor ittam először narancslevet.

Zorándy Zoltán zongoraművész

Csányi Matyival is játszottam. Ő is játszott abban a zenekarban, amelyik a New York kávéházban fent az erkélyen játszott. Csányi Matyi második hegedűs volt. De vele nem játszottam sokáig állandó állásban. Ez az ötvenes években volt, amikor a New York kávéházat visszaalakították a sportüzletből, és újra kinyitották. Matyival jó barátságban voltam, bementem hozzá, ahol játszott, például Pesten a Budagyöngyébe. Én akkoriban Horváth Elemérrel, Patkány bátyjával játszottam a Váci utcai Tiszti Házban. Egyszer zárás után átmentünk a Budagyöngyébe, ahol Csányi játszott. Leültem, és lekísértem a Kabalewski-hegedűversenyt. Csányi kitette a kottát, én mindig is jól olvastam, és ő eljátszotta a darabot. Ő egyébként a jazzről volt nagyon híres. Matyi kis törékeny termetű ember volt, és szenzációsan tehetséges.

Horváth „Patkány” Dezső jazzgitáros

Neki könnyű volt gitározni, mert már tudott hegedülni, és onnan kellett a melódiákat átvinni a gitárra. Én persze köszönöm szépen ezt a könnyűséget. Például hegedűn játszotta már abban az időben Paganini *Ördögkacagás* című darabját, játszotta a *Perpetuum Mobilét*, aztán 1948-ban Holéczy Ákossal a Corvin áruház éttermében már gitáron szólózta ugyanazt. Ő gitáron úgy szólózott, amire nem találok szavakat. Nekem ő volt a példaképem.

Liszka Lakatos Pál klarinétművész

Akik a sörgyárba dolgoztak, kaptak kuponokat, amiket be lehetett váltani csatos nagy üveges sörre. Oda jártak romák a VIII. kerületből is, ott mindig szólt a zene. Volt ott a környéken egy verklis, úgy hívták, hogy Szalámi. Akkoriban Pesten több verklis is dolgozott, a VIII. kerületben volt egy Csitri nevű, általában ő verklizett a cigánybálokon. Egyszer ez a Szalámi berúgott, és amíg aludt, Csányi Matyi darabokra szedte a verklijét. Mindenki csak nézett, hogy ebből most mi lesz. Matyi egész délután ezzel foglalkozott. Úgy összeállította a verklit, hogy egész más, modern akkordok szólaltak meg rajta. A romák meg voltak örülve, Hankó összevissza szaladgált, és azt kérdezte, hogy milyen verkli ez.

Egyszer kimentünk a Teleki térre, és Matyi száz forintért vett egy mandolint. Ezt felhangolta úgy, mint egy hegedűt. Ezt a hangszeret átalakította, valamilyen pick-upot rakott rá, így ki lehetett erősíteni a rádión.

Volt a Valéria telepen egy nagy fa, és alatt egy pad állt. Nyáron ott jöttek össze a fiatal gyerekek muzsikálni. Mondta Bacsik Elek Matyinak, hogy „gyere, megtanítalak gitározni”. Megmutatta neki a fogásokat. Rá egy-két hétre Matyi azt mondja a Bacsiknak, hogy „te tanítottál engem gitározni, de én most kihívlak téged gitárpárbajra”. Elek beleharapott e fülébe, annyira szerette, és azt mondta neki, hogy ilyet még az életében nem halott, hogy valaki két hétre rá, hogy elkezd gitározni, már párbajozni akar.

Egyik alkalommal Matyi elkérte a klarinétomat, és megkérdezte, hogyan kell megfújni stb. Egy pár perc múlva elkezdett játszani rajta egy Dizzy Gillespie-számot. De úgy, hogy fogtam a klarinétomat, és a falhoz csaptam. Én erre képtelen lettem volna.

Neki egy mániája volt, azt mondta, hogy aki a frazírt nem tartja be, az nem zenész.

Nagyon sok embert tanított. Például Vámosi Jánost tanította énekelni.

Mágó Béla cimbalomművész

Arra kérlek, hogy Csányi Mátyásnak arról az időszakáról mesélj, amikor kikerült Bécsbe.

Vico Torriani-val jött ki, és aztán ottmaradt. Megismerkedett Fatty George-dzal. Ő egy Európa-hírű, nagyon jó jazzklarinétos volt. Ővele dolgozott aztán, mert bevette Matyit a zenekarába.

Hol játszottak? Volt ott egy állandó hely?

Fatty George-nak volt Bécsben az I. kerületben, a Peter Platzon egy üzlete, amit úgy hívtak, hogy Fatty Szalon. Két emelet mélységbe kellett lemenni a pincébe, és ott muzsikáltak.

Té is muzsikáltál kint Csányi Mátyással?

Hogyne. Még Milánóban is voltam vele egy cigányzenekarral. Meg a Fatty Szalonban is voltam vele egy rövid ideig, mielőtt Hollandiába utaztam. Csak ketten voltunk egy kis mellékszobában.

Akkor hegedült vagy gitározott?

Amikor velem játszott, akkor hegedült. Kezdetben inkább hegedült, Fatty George-dzal is.

Mesélted, hogy aztán Peterson akarta őt elvinni Amerikába?

Duke Ellington is el akarta vinni.

És miért nem ment?

Csak nevetett: „Repülőgépre? Én aztán nem ülök repülőgépre!” Kinevette őket.

Egyszer el volt törve a lába, az egész lába be volt gipszelve. Akkor volt ott Duke Ellington. Ha amerikai vendégek jöttek Bécsbe, Fatty

George mindig meghívta őket a lokáljába. Ez nagyon nagy, gyönyörű szép lokál volt, sok vendéggel. Két-háromszáz ember mindig volt nála, és mindig meghívta ezeket az amerikai zenekarokat. Amikor Duke Ellington jött, őket is meghívta. Duke Ellington zenekara felment a pódiumra, és játszani kezdett. Jam sessiont csináltak. Ellington meg valahol lent beszélgetett Fatty George-dzsal. Egyszer csak Ellington hallja, hogy egy gitár is szól. Az ő zenekarában nem volt akkor gitáros. Kérdezi: „Ki gitározik?” Mondják neki, hogy egy magyar gyerek. Akkor elkezdte figyelni a gitárt. Odament, és meglepődött, hogy milyen jól gitározik. Matyi beült a zenekarba, és már gitározott is velük. Mintha mindig is együtt muzsikáltak volna. Akkor mondta Fatty George, hogy tulajdonképpen Matyi nem gitáros, hanem hegedűs. Egy magyar menekült hegedűs. „Igen? – mondta Duke Ellington. – Akkor szóljanak neki, hogy hegedüljön valamit!” Matyi meg elkezdett kiabálni a barátainak: „Hozzatok ide a hegedűmet!” Valahol kint volt hátul a hangszere. Odavitték neki a hegedűt, akkor nagy nehezen felállt azzal a nagy gipsszel, és elkezdett hegedülni. Amikor meghallotta Ellington, leesett az álla. Még életében nem hallott ilyen stílust. Amit az hegedült, más hol nem létezett, annyira egyéni volt.

Aztán 1980-ban kapott egy meghívást Augsburgba, Németországba. Akkor már az asztmája nagyon erős volt. Ott lett rosszul, és szegény meg is halt. Az ottani romák annyira szerették és tisztelték őt, hogy azóta is rendben tartják a sírját.

Kőszegi Imre jazzdobos

Csányi Matyival egyszer találkoztunk, és egész hajnalig együtt játszottunk. Jöttünk a nürnbergi jazzfesztiválról, még a Rákfogóval, Babos, Szakcsi és én. Hogy Ráduly Misi és Orszáczky Jackie velünk volt-e már akkoriban, azt nem tudom. Lementünk Matyi után, bemutatkoztunk, és elmondtuk, hogy mennyit hallottunk róla, és hogy mennyire örülünk, hogy találkozhattunk vele, stb. Rettentően jól játszottak, aztán a szünetben dumáltunk, meg ott voltunk reggelig. Mesélt egy csomót. Persze akkor ő már jóval idősebb volt

nálunk. Kosta is ott volt, gitározott, Csányi Matyi meg hegedült, és így játszottak trióban, vagy talán egy bőgőssel kvartettben. Ez nem jazzklub volt, hanem valami jugoszláv étterem. Mondja Babos Csányi Matyinak, hogy hallotta, hogy régebben gitározott is, meg hogy milyen jó a gitáron. Azt mondja Csányi: „Hol van már a gitárom... Már öt vagy tíz éve beadtam a zálogházba.” Aztán kérdi: „Te, milyen gitárod van neked?” Akkor Babos mondta, hogy Gibson gitárja van. „Na, hozd be!” – mondta Matyi. Babos behozta a kocsiból a gitárját, Csányi Matyi elkezdett gitározni, mi meg összecsináltuk magunkat. Úgy játszott, mint Benson fénykorában. Életveszélyes volt.

Liszka Lakatos Pál klarinétművész

Bécsben Matyival elmentünk egy jugoszláv étterembe. Ott a ruháros úgy tudott furulyázni, hogy a romák lebénytak. Egyik alkalommal, amikor a manus furulyázott, Matyi elővette a hegedűt, és a hórákat és a kólókat egy az egyben letercezte. A manus elájult.

1969 körül játszott az egyik bécsi jazzklubban amerikai zenészekkel, Oscar Peterson is ott volt. Matyi akkor nemrég jött ki a kórházból, asztmája miatt feküdt benn, még nagyon gyöngye volt. Elmentem őt meghallgatni. Kérdeztem tőle, hogy mit kér inni. A sligovicát úgy hívta, hogy „kis szivar”, a sört „Seress Rezsőnek”. Akkor Matyi „Veres Károlyt” kért, tudtam, hogy vörösborra gondol. Hoztam neki két decit, megrázta magát, és megitta. Felment a színpadra, és a *My Funny Valentine*-t hegedülte. Olyat improvizált rá, hogy mindenki elájult. Ahogy jött le a pódiumról, elvette a gitárostól a gitárt. A zenekar egy gyors Charlie Parker-számot játszott, ő meg elkezdett rá gitározni. Intett Petersonnak, hogy hagyja rá a szólót. Akkorát gitározott, hogy Peterson felkapta őt, csókolgatta, és azt mondta, hogy ő még ilyet soha sem hallott.

Matyi egy igazi zseni volt. Három rádión három különböző zenét tudott hallgatni egyszerre. Hangról hangra követte mindegyiket.

KOSTA LUKACS

(kb. 1943–1993)

Ausztriában és Németországban legendássá vált jazzgitáros. Pályafutása során olyan nagy sztárokkal játszott együtt, mint Chet Baker. Egyetlen lemeze 1969-ben jelent meg *Mr. Guitar* címmel. Nevét helyenként Costa Lukacsnak írják.

Kéri Gábor jazzgitáros

Úgy tudom, hogy Kosta édesapja hárfás volt, és itt laktak Angyalföldön, egy cirkuszos kocsiiban. Hogyan került ki külföldre?

Nagyon érdekes a sztori, ahogy ők elkerültek Magyarországról. Kimentek Lengyelországba játszani valami hotelba, a tengerpartra, és közbejött 1956. Ők meg féltek, mert ment mindenféle szöveg, hogy visszajön a náciizmus, meg féltek a romák, hogy hazajönnék, és baj lesz, szóval nem mertek hazajönni. Ezért Lengyelországból egyből Ausztriába mentek, és ott menedékjogot kértek, amit meg is kaptak. Ezután Bécsben éltek. Az öreg hárfázott, Kostát meg vitte magával mindenhova játszani, gitározni, bár Kosta akkor még hárfázni is tudott. Aztán már annyira híresek lettek, hogy nagyon jó helyeken játszottak Bécsben, és televíziós fellépésre is hívták őket. Kiderült, hogy van egy olyan törvény, ami szerint éjszakai műsorban kiskorú nem léphet fel az osztrák tévében. Akkor fogták, és Kostának meghamisították a papírjait. Ettől kezdve nem is volt eredeti anyakönyvi kivonata, mert az valahol elkeveredett. Szóval meghamisították a papírjait, így ő papíron három évvel öregebb lett, hogy tudjon az osztrák tévében játszani. Ettől kezdve az egész életét végigkísérte az, hogy mindig félig illegálitásban élte az életét. Bécsben egy darabig nagyon jól ment neki, tizennyolc-húsz éves korára befutott. Bécsben amúgy is nagyon jó jazzélet volt. Ott volt például a fiatal Charlie Ritzer, aztán a jelenleg Grazban tanító Harry Pepe, aki szintén nagyon jó gitáros. A lényeg az, hogy nagy jazzélet volt, gitároztak egyfolytában, és persze mindig Kosta volt a sztár. Jött

Oscar Peterson, Ray Brown. Meghallották a jazzklubban, és tizen-nyolc-tizenkilenc évesen el akarták vinni Amerikába. Ezt az édesanya mesélte. Mondta is neki: „Dehogy mész te a kálókkal! Nem mész te sehova!” – és nem engedte el a fiát. Aztán Kostáék járták a világot, mentek mindenfelé Európában. Voltak Hamburgban, ott megismerkedett a Beatles tagjaival, mert egy klubban játszottak velük, amikor a Beatles még nem volt híres. Még játszott is Kosta velük valamilyen rock and rollt, fénykép is készült róla. Kosta elmondása szerint nagyon jó élete volt akkoriban. Aztán egyszer csak szerelmes lett, és megnősült. Na most ez is úgy történt, ahogy ők akkoriban megnősültek. Összeköltöztek, jöttek a gyerekek. Négy gyönyörű lánya született ebből a házasságból. A felesége cseh roma családból származott, akinek a családja Münchenben telepedett le. Kosta meg ment velük automatikusan Münchenbe, és ott kezdett el játszani. Ott már nehezebb volt a helyzete. Mindig mondta, hogy az osztrákokkal sokkal jobban megértette magát, az osztrákoknál sohasem érzett semmiféle rasszizmust, de már a németeknél inkább érezte. Ő ennek is tulajdonította, hogy nem tudott egyről a kettőre jutni, mint ahogy Bécsben már megszokta, hogy ő a sztár. Ehhez hozzá kell még venni, hogy Kostának nem volt egyszerű a természete. Ha például nem tetszett neki a bögös a stúdióban, felállt és hazament. Lényeg az, hogy Münchenben már nem volt olyan könnyű dolga, de azért elbaldogult. Aztán egyszer ment Münchenből Ausztriába, és kiderült, hogy lejárt az 1956-ban a menekült státus alapján Ausztriában kapott papírja, és nem hosszabbította meg. Ez a papír olyan volt, hogy ha a lejáta után egy hónapon belül nem hosszabbítják meg, akkor elvesz a menedékjog. Ettől a pillanattól kezdve az osztrákok már vissza se engedték Ausztriába, tehát lehetősége se volt arra, hogy Ausztriában valamilyen papírt kérjen, így megtűrtként élt tovább Münchenben. Havonta, aztán félévente kellett hosszabbítania a papírját, és térden állva kellett könyörögnie, hogy hosszabbítsák meg. Egy ilyen kaliberű embernek így kellett élnie. Akkoriban játszott Chet Bakerrel, és mehetett volna vele Angliába. Chet Baker megtudta, hogy nem tud külföldre utazni, mert nincs útlevele, és azt mondta neki: „Ne haragudj, Kosta, imádlak, szeretlek nagyon, de nem tudlak magammal vinni.” Ettől kezdve félig vagy teljes

illegalításban élte az életét. Münchenben azért nem éltek így sem rosszul, mert Kosta játszott, volt pénze, tanítványai is voltak. Volt neki régről is pénze, értékes bútorai voltak egy szép lakásban. Akkor egyszer csak, mint derült égből a villámcsapás – aminek biztos voltak előjelei, bár ezt csak hallomásból tudom, mert akkor még nem voltam Münchenben –, rátámadt Kosztára az asszony családja. Annak az asszonynak a családja, akitől a négy lánya született. Akiket csak úgy hívott, hogy „a csehek”. Annyira rossz volt a helyzet, hogy el kellett menekülnie. Volt pisztoly, lövöldözés meg minden. Ki kellett ugrania az első emeleti lakása erkélyéről. László Attila még volt abban a lakásban, Snétberger Ferenc egy évvel később ment, már minden le volt zárva. Amikor én mentem, már se híre, se hamva nem volt ennek az egésznek. Ez egyébként valamikor a nyolcvanas évek legelején volt. Közben az anyját az apja elhagyta egy fiatal nőért, elment vele Hamburgba, és elvitt magával mindent. Az öregasszony, szegény, aki a fényes élethez volt szokva, hiszen Bécsben megfordult náluk mindenki, a művészvilág krémje, és mindenki imádta őt, egyszer csak a padlóra került. Kosta meg Münchenben küszködött. Én két testvéréről tudok. Az egyikük volt szegény Tomi, Isten nyugosztalja, felkötötte magát. Ő is jól gitározott. Jóban voltam vele is, sokáig leveleztünk, és küldtük egymásnak a kottákat. Egy Walter lányt vett el feleségül, a Walter egy szintó roma család. Bobby Walter például nagyon híres gitáros Németországban, aki fiatalon egyébként szintén nagyon sokat tanult Kostától. Az ő húgát vette el Tomi. Aztán szerintem őt ott kicsinálták, nagyon lekezelték, ő meg nem bírta, nagyon gyenge idegzetű volt. Szóval az egész család teljesen a padlón volt. Amikor én megismertem Kostát, sokáig nyomoztunk, hogy hol lehet, mert senki sem tudta, hogy hol lakik. Azt mondták, állítólag nincs is Münchenben, szóval senki sem tudta, hogy hol van. Ez a nyolcvanas évek elején volt. Én talán 1984-ben kerültem Münchenbe, és '85-re valahonnan megtudtam, hogy Kosta azért nem jár a jazzklubokba se, mert Hannes Beckmant, aki egy jó jazzhegedűs, és szintén nagyon híres, bár nem tudom, hogy Magyarországon mennyire ismert, úgy pofon vágta egy jazzklubban, hogy annak kiakadt mind a két állkapcsa, és ezért Kostát München összes jazzklubjából kitiltották. A németek szeretnek rendet csinálni, és azt

mondták, hogy aki verekedős, az ne járjon jazzklubba. Pedig lehet, hogy Beckman meg is érdemelte azt a pofont, de hát szegény kórházba került. A végén sikerült megtalálnom Kostát, mert valaki mondta, hogy a mamájánál lakik, egy kicsi kis apartmanban. Kiderült, hogy összeveszttek, és kirúgta Kostát. A múlt miatt rágták egymást. Mert a múltban nekik nagyon jó volt, és egyszer csak hirtelen minden nagyon rossz lett, minden romba dőlt. Egymást ették ott körülbelül nyolc négyzetméteren. Akkor Kosta egy hajléktalanszállóra ment el, ott lakott, ahova csak éjszaka mentek az emberek. Németországban, mondjuk, az is kulturáltabb, nem a magyar viszonyokra kell gondolni. Itt ketten laktak egy kisebb szobában, a másik ember egy rendes, híd alatt élő csavargó volt. Azt hiszem, enni kaptak, meg kaptak ágyneműt, meg lehetett tisztálkodni. Ennyi. 1985-ben ott találtam meg Kostát.

Hány éves volt Kosta akkoriban?

Szerintem negyvenkettő-negyvenhárom, maximum negyvenöt éves lehetett. Sajat maga sem tudta aztán pontosan, mert a papírok meghamisítása miatt az egyik iratban ez volt, a másikban pedig az. Ha már az időről van szó, elmondanék egy Kosztára jellemző másik sztorit. Akkorra teljesen reménytelenné vált, hogy neki német papírja, vagyis tartózkodási engedélye meg útlevele legyen, hogy tudjon utazni. Most már szeretett volna Magyarországra jönni, mondta is mindig, hogy szeretne játszani Szakcsival, meg Pegét is ismerte. Meg hogy hallja, hogy milyen jól muzsikálnak a fiatalok Magyarországon, és érzi, hogy neki ott lenne jó. Mondtam neki, hogy ott a jazzisták éhen halnak, és hogy ő Németországban még így is jobban él. De ő azt mondta, hogy ez őt nem érdekli, és szeretne jönni. Mindig az volt a terve, hogy vesz egy kis lakóbuszt, és azzal lejárogatna Magyarországra. Volt egy tanítványa, elég jó gitáros lett belőle, akinek az apja sztárügyvéd volt Németországban. A srác meghallotta a sztorit, hogy Kosta így kirekedt Ausztriából, ott van papírok nélkül évtizedek óta, és hivatalosan gyakorlatilag nem hagyhatja el Münchent, csak ha bejelenti. Szólt az apjának, aki Freiburgból odautazott, hogy meghallgassa a történetet, és megnézze

a papírokat. Valahogy ki akart hajtani neki egy német tartózkodási engedélyt, vagy a magyaroktól egy elengedési okiratot vagy a külföldön élőknek szóló magyar útlevelet. Ez aztán rögtön megbukott azon, hogy nem volt meg a magyar anyakönyvi kivonata, mert kiderült, hogy Magyarországon ő nem is Kosta Lukacsként volt anyakönyvezve, hanem Konstantin vagy Kosta Snétbergerként, vagy valahogy így, mert ők Snétbergerek voltak. Szóval meg volt beszélve, hogy ekkor és ekkor, itt és itt, ebben és ebben a kávéházban vár rá a német sztárügyvéd, de Kosta nem ment el. Senki sem tudta, hogy miért nem, én sem voltam akkor ott, de valószínűleg otthon ült és gitározott, a cigi lógott a szájából, előtte a kávé meg a telefon, és vagy épp telefonált, vagy épp gitározott, és nem tudta, hogy hány óra van, milyen év van, milyen évszak van, semmit. Mert ilyen volt. Szóval nem ment el, és nem is lett papírja soha életében.

Visszatérve az én történetemre, ott találtam rá a hajléktalanszállón, ilyen körülmények között, kitiltva mindenhol. Akkor elkezdtünk játszogatni, volt egy kis zenekarunk, megismertem egy Joe Kineman nevű zongoristát Münchenben, aki a bajor rádió jazzzenei műsorszerkesztője és szakértője, és egy nagyon neves és befolyásos ember volt. Nála térdén állva könyörögtem, hogy engedjék Kostát játszani a jazzklubban. Végre aztán azt mondták, hogy velem játszhat. Akkor lementünk együtt egy jazzklubba, mindenki leste, hogy most lesz-e valamilyen botrány, vagy nem. Azért, mert egyszer pofon vágott valakit. A németek egyszerűen nem értik egy ilyen ember lelkivilágát. Mondjuk, jól eltalálta, az már biztos, mert mindig bunyózott. Mondta is nekem mindig, hogy ha fiam lesz, akkor bunyózni és zongorázni tanítsam meg. Persze ott a klubban nem történt semmi probléma, és akkor megtört a jég, attól kezdve játszhatott megint, és minden újra jó volt. Az se volt semmi egyébként, ahogy oda lejtött. Protézise volt, ami nyomta. Ezért a folsót nem rakta be. Nem volt tiszta ruhája, mert azt a mamája mosta, akivel haragban voltak, és akkor nem mosott rá. Volt neki egy melegítőnadrágja három csíkkal, ehhez felvette a régi nagy bécsi raj időkből származó cipőjét kifényezve, egy fényes zakót, amibe beletűzött valami papírt, mert nem volt díszsebkendője, és így felment a színpadra. Akkorát gitározott, hogy mindenki harapta az asztalt. Mi

előtte egy-két hónappal ismerkedtünk össze, jártam fel hozzá, megpróbáltam lelket verni bele, mert nagyon el volt kenődve. Ott volt a sógorom is, aki dobosként szintén jazzkonzervatóriumot végzett, és nagyon jó humora van, ott hülyéskedtünk együtt. Kosta nagyon élvezte, hogy magyarok vagyunk, meg hogy magyarul beszélünk. Szóval akkor tényleg feloldódott meg feldobódott, és szerintem nagyon jól jött neki ez a dolog. Újra el tudott kezdeni játszogatni, de saját zenét meg saját zenekart sohasem tudott csinálni. Túl igényes volt. Neki a legnagyobbakkal kellett volna játszani. Ha például felment hozzá egy zongorista, és mondta neki, hogy „gyere, próbáljunk össze valamit”, akkor az első rossz hangnál, vagy ha nem úgy volt valami, ahogy ő mondta, akkor kész, vége volt. Szóval akkor a jazzklubban hallottam én is először így, zenekarban játszani, mert előtte csak ketten játszottunk, vagy ő egyedül. Már az is hihetetlen volt, de amikor meghallottam a színpadon, én is rosszul lettem. Tudott klasszikust is játszani, meg tangót, meg mindenféle mást. Mivel régen hárfázott, megvolt hozzá a klasszikus technikája. Azt meg lehetett hallani, hogy így bebopot se Joe Pass, se Tal Farlow, se senki sem játszott, egyedül meg pláne nem. Őt már akkor is a modern dolgok érdekelték, például Zawinult hallgatta és nagyon szerette, talán azért is, mert Zawinul is bécsi, és Kosta is tulajdonképpen bécsinek tartotta magát, mert ott nőtt fel, és ott lett belőle zenész. Hallgatott sokat Scofieldot, Mike Sternt, Methenyt, aztán meg Holdsworth-t, a gitár Paganinijét, akitől sok szót leírt. Ezekkel a nagyon nyújtott ujjrendekkel foglalkozott az utolsó időszakban.

Hallottam róla, hogy a zeneelméletet is nagyon tudta, nagyon bele-mélyedt.

Igen. Tudott mindent.

Tehát nem egy abszolút ösztönös gitáros volt?

Az is megvolt. Az volt a nagy, hogy a két dolog találkozott egymással. Szólokat írt le, és mindent tudott ezekről a dolgokról. Kielemezte őket. Amit játszott, abban mindennek megvolt az értelme.

Én úgy hallottam, hogy valahol találkozott Bacsik Elekkel is.

Igen. Ahogy én tudom, Bécsben volt, hogy játszottak is együtt, de az is lehet, hogy Párizsban. Nagyon tisztelte Bacsikot. Számon is tartotta a rokoni kapcsolatot, mert köztük is volt valamilyen rokonság. Kosta senki másról nem beszélt olyan tisztelettel, mint Bacsik Elekről.

Azt el tudod-e mondani, hogyan halt meg, mert ez is egy ködbe vesző dolog. Egyáltalán mikor halt meg?

Ha jól emlékszem, akkor 1993-ban volt, 1993 nyarán. Akkor ötven körül lehetett. Akkoriban már két éve eljárógatott Münchenből, felment Berlinbe, mert Münchenben megint szűk lett neki minden. Nem tudta összehozni azt a zenekart meg azt a zenét, amit ő akart. Mindig panaszkodott nekem, hogy nem hívják játszani. Azt, mondjuk, hozzá kell tenni, hogy rettenetesen nehéz természete volt. Nagyon nehéz volt vele, nagyon nagy türelem kellett hozzá. Nem lehetett vele semmiben ellenkezni, mert abban a pillanatban berágott. Ha például ez itt zöld, és ő azt mondta rá, hogy kék, nem lehetett azt mondani: „de Kosta, hát ez zöld!”, mert abban a pillanatban kész volt. Tehát nagyon nehéz természete volt, ugyanakkor nagyon igényes is volt a zenében. Hallott mindent, olyan füle volt, és az első hibánál nála vége volt mindennek. Nem volt agresszív, de utána már látszott, hogy nem érdekli az adott zongorista, bögős vagy a koncert. Ezért aztán beszűkült neki München, és akkor felment Berlinbe. Snétberger Ferenc akkor már ott volt Berlinben, és kezdett már elég jól befutni. Kosta nyilván arra is gondolt, hogy majd esetleg együtt játszanak, meg hogy talán Snétberger tud neki segíteni valamiben. Volt is nekik közös fellépésük, meg játszottak is együtt. Járogatott fel Berlinbe, és a vége az lett, hogy Berlinben volt inkább, de azért néha lejött Münchenbe, ha esetleg volt valamilyen koncert, de már ritkábban láttam abban a két évben. Bár így is elég sűrűn találkoztunk, mert jött, aztán meg két hétig ott ragadt. Az volt a szokása, hogy leült az ágy szélére, maga mellé tette a telefont, a kávé, a cigit és a gitárt. És akkor megszűnt a világ. Ilyenkor ott

lehetett hagyni, talán ha éhes lett, akkor evett valamit. Különben ha otthagytad volna, és két hét múlva visszamész, akkor is ugyanúgy ott ült volna, alsógyatyában. Szóval amikor gitár volt, volt cigi, meg volt kávé is. Piázni abban az időben nem nagyon piázott már, de volt olyan időszak, amikor többet ivott. Mivel sokat panaszkodott akkoriban, próbáltam rászorítani normális étrendre, de mindig mondta, hogy hozzam azokat a kolbászokat meg szalámikat, amiket otthonról kaptam. Anyósom nagyon tud főzni, és Kosta mindig mondta, hogy az anyósom biztos, hogy roma, mert úgy főz teljesen, mint ahogy neki gyerekkorában főzték a rokonságban az öregasszonyok ezeket a magyaros kajákat. Ő ezeket szerette enni. Végül is a halálát az okozta, hogy a hörgőiben elpattantak az erek, valószínűleg a meszesedés miatt. Gondolom, pont a cigi, a kávé, az éjszakázás, meg biztos a pia miatt is. Szóval nem bírták tovább az erek, és megfulladt a vértől. Elaludt, és ez alvás közben történt. Ahol lakott, volt egy hegedűs srác, akivel akkoriban akart játszani, ő is egy egész jó hegedűs volt, és neki tűnt fel, hogy két napja nincs sehol Kosta. Úgy törték fel az ajtót, és akkor már több mint egy napja halott volt. A háziúr ugyanis, akinél lakott, azt se tudta, hogy otthon van-e vagy sem, nem foglalkozott vele, és ahogy rekonstruálták, valamikor este hazajött, éjszaka megtörtént ez a vérzés, és meghalt, Isten nyugosztalja. Egész másnap nem vették észre, hanem csak az azutáni napon. Engem ez a hegedűs srác hívott fel telefonon, és mondta, hogy mi történt.

Snétberger Ferenc gitárművész

Tudom, hogy Németországban sokat találkoztál és nagyon jóban voltál Kosta Lukaccsal.

Kosta nagyszerű zenész, de nagyon nehéz ember volt. De gondolom, hogy a nagy zenészeknek mindig van valamilyen más problémájuk. Régebben, amikor idejöttem, többször akartam találkozni Kostával, de akkor nem sikerült. Aztán amikor egyesítették Németországot, felhívott telefonon, és mondta, hogy itt van Berlinben. Tele-

fonon egyébként gyakran beszéltünk, mindig mondta, hogy most gyakorol éppen. Én meg mondtam neki, hogy akkor játsszon a telefonba valamit. És akkor gitározott, és nagyon jó volt hallgatni. Voltak tőle kalózfelveletek, amiket ismerősök küldtek. Amikor aztán találkoztunk, rögtön elkezdünk gitározni, és el is határoztuk, hogy játszunk duóban, meg csinálunk zenekart. Nagyon aktív volt akkoriban, és nagyon örült, hogy játszunk. Berlinben hihetetlen élet volt, amikor a falat lebontották. Elkezdünk dolgozni, aztán szegény megbetegedett, és nemsokára meg is halt. Nagyon sajnáltuk.

Volt egy felvétel a televízióban, egy Cole Porter-est, amire őt is meghívták. Akkor összeállított egy zenekart, amibe engem is meghívott. Aztán szerencsétlen módon, nem tudom miért, kaptunk egy levelet, hogy olyan hosszú volt a műsor, hogy ki kellett vágni egy-két dolgot belőle, és pont Kostát vágták ki. Pedig olyan jókat gitározott, hogy hihetetlen. Amikor szegény Kosta meghalt, rögtön felhívtuk a televíziót, de egyszerűen nem lehetett már megszerezni az anyagot, mert kidobták. Mondtuk, hogy volt egy nagy gitáros, és szeretnénk gyűjteni róla egy-két dolgot, hogy ki lehessen utána adni valamit. Én, bár elismerem, hogy vannak nagyon jó gitárosok, még azóta sem hallottam olyan jót, mint Kosta. A harmonizálása és az akkordjátéka fantasztikus volt. Ő egyébként nagyon sokat foglalkozott ezzel. Sajnos nem lett igazán ismert, bár a zenészek ismerik őt. Például, ha játszom valahol, a szintók, akiknél mindenki ismerte őt, tudják, hogy nekem rokonom volt, és mindig mondják, hogy így a Kosta, meg úgy a Kosta. Visszaemlékezünk a régi időkre.

László Attila jazzgitáros

Én Kostának nagyon nagy tisztelője vagyok. Talán négyszer találkoztunk személyesen, de mind a négyre nagyon jól emlékezem, mert nagyon kellemes találkozások voltak, nemcsak zenei szempontból, hanem azért is, mert azt hiszem, hogy jó barátságba kerültünk. Az első mindjárt úgy történt, hogy annak idején én Johnny Lambizzitól kaptam egy kazettát, amin Kosta játszott. Ez egy otthon, egyszerű kazettás magnóval készített felvétel volt, és hát

fantasztikusan gitározott rajta. Teljesen elájultam, ahogy hallottam ezt a gitározást. Nem sokra rá a feleségemmel Hollandiába mentünk nyaralni, és gondoltam, hogy útba ejtjük Münchent, mert akkoriban ott lakott Kosta, felhívom, és felkeresem egy kis beszélgetésre. Fölhívtam valahonnan a pályaudvarról, felvette a telefont, és mondtam, hogy Magyarországról jöttem, gitáros vagyok. Nagyon barátságos volt, és mindjárt el is hívott magához. Vettem neki egy italt, elvittem, és aztán a kezdeti elfogódott néhány mondat után kiment a konyhába készíteni egy kávét. Én még otthon levettem pár taktust erről a kazettáról, és amíg kint volt, ott volt egy Gibson 175-ös gitár. Elkezdtem játszani, amit tőle leszedtem. Lecsapta a kávét, rohan vissza, és azt mondja: „Ez micsoda, ez micsoda? Mutasd! Mi ez? Nagyon érdekes!” Mondom: „Ez tőled van!” Na akkor fölengedett a hangulat, nagyon kedves volt. Tulajdonképpen csak egy délutánra gondoltam meglátogatni, de ő ott marasztalt. Három napig ott laktunk nála a feleségemmel, jöttünk, mentünk. Ő sokat gitározott, és nagyon mély benyomást tett rám. Az az igazság, hogy Kosta szerintem a világ legnagyobb gitárosai között van, illetve volt, mert most már szegény nem él. Az a gitározásbeli fölfogás meg az a játék, ahogy ő játszott, ahhoz hasonlót nem hallottam. Ez arra is vonatkozik, hogy teljesen eredeti, meleg harmóniavilága és dallamvilága volt. Kosta meg tudta azt csinálni, hogy elkezdett Joe Pass-stílusban játszani, és akkor órákig Joe Passt játszott. Ha George Benson-stílust akart játszani, akkor játszott George Bensont. És aztán elővette Kostát, és fantasztikus volt. Elég puhán pengetett jobb kézzel, tehát nem ilyen kemény, zakatoló gitározás volt, az inkább a bal kezét jellemezte. Ott nagyon szigorúan jött és ment. Olyan folyamatosan tudott játszani a gitáron, mint egy zongorista. Ilyet sem hallottam még. Akkordszólokkal, akkordokkal, nagy döggel. Ami érdekes, hogy például aki nem gitárosként hallotta, de zenész volt, nem annyira ájult el tőle, mint amilyen nagy teljesítmény mondjuk a gitáros szemével az, ahogy ő muzsikált. Aztán voltak alkalmak, amikor kint játszottunk a Things együttessel, Lakatos Tóniékkel Münchenben a Nacht Cafféban, és akkor is találkoztunk Kostával. Nekem akkoriban fájt a kezem, és ő beszállt helyettem egy napra, amikor nagyon fájt gitározni.

Szeretett anekdotákat mesélni. Kitarulkozó, bőbeszédű ember volt, de nagyon érdekes dolgok is elhangzottak tőle. Csak félmondatokat mondott, de mint a zseniális művészeknél általában, ezek a félmondatok is nagyon érdekesek és értékesek voltak. Azt lehet mondani, hogy nagyon sokat tanultam tőle, akár ezekből a félmondatokból is. Az az idő, amit együtt töltöttünk, arra persze nem volt elég, hogy hosszas zenei értekezést vagy beszélgetést folytassunk egymással, de nagyon érdekes és tanulságos volt az is, amit mondott. Ha az ember komoly emberekkel találkozik, figyeljen a részletekre is, mert sok mindenben segíthet, sok mindent meg tud mutatni.

Aztán volt egy harmadik találkozásunk, szintén amikor Münchenben játszottunk. Feljött a szállodai szobámba. Akkor éppen nálam volt egy Fender Stratocaster, egy nagyon régi modell, elég kényelmetlen gitár, és az tetszett neki, az a gitár. Volt egy vastag jazzgitár is nálam, de érdekes módon ez a Stratocaster tetszett neki.

Érdekes. Egy lapgitár egy igazi jazzgitárosnak.

Valami olyasmi lehet benne, hogy mindig kereste az új dolgokat. Például Allan Holdsworth stílusában játszott, nem maradt meg a hagyományos, Joe Pass-féle akkordstílusnál. Allan Holdsworth izgatta. Nem voltak neki határai, sem műfaji értelemben, sem a hangszer tekintve. Mindig nagyon jó érzés tölt el, amikor visszaemlékszem Kostára, az életet és a zenét tekintve az élményeim egyik legcsodálatosabb részét a vele való találkozások jelentik, és amikor a gondolatai és a zenei megnyilvánulásai eszembe jutnak.

PATKÁNY TESTVÉREK

Horváth Elemér (1920–1978) hegedűművész

Horváth „Patkány” Sándor (1923–1977) jazzgitáros

Horváth „Kati” Lajos (1924–1980) jazzgitáros, hegedűművész

Horváth „Patkány” Dezső (1931–2005) jazzgitáros

Horváth „Patkány” Dezső jazzgitáros

A legidősebb bátyám, Elemér hegedűművész volt. Bár mindig cigányzenekara volt, de a klasszikus zene felé orientálódott. Amikor a negyvenes években bevonult katonának, bekerült a katonazenekarba, és ott rögtön koncertmester lett a Pongrácz Géza-féle központi zenekarban. 1945 után csak esténként játszott a vendéglátóban, ahol jártak utána mind a régi nagy primások, akik még léteztek, meg mindenféle hangszeresek, zenészek. Mindig hallgatták a muzsikáját, a programját. Itt volt Magyarországon Yehudi Menuhin, és ő Menuhin fogadásán játszott a parlamentben. Menuhin megkérdezte, hogy hol játszik a bátyám, Horváth Elemér, és elment utána az Akácfa utcai Balaton étterembe. Képes volt elmenni. Ott vacsorázott. Nem kellett neki kíséző, csak egy tolmács volt vele. Ott volt, és hallgatta a bátyámat. Még megvan az újságcikk is róla. Nyilatkozott benne Menuhin, és azt mondta, hogy alig tudta a vacsoráját elfogyasztani, mert folyton a magyar művész muzsikáját hallgatta, és figyelte a vonózását, az előadását, az előadásmódját, a képességét. Menuhin több zenekart is meghallgatott akkor, például Toki Horváth Gyula és Lakatos Sándor zenekarát is. Meghallgatta a nagy, menő primásokat, és azt mondta, hogy Horváth Elemér az ő briliáns kollégája. A bátyám nem a *Pacsirtával* állt elő, nem nótákkal, hanem klasszikus, művészi darabokkal. A drága apám volt vele akkor brácsos, Bíró volt a cimbalmos, a többi tag most hirtelen nem jut eszembe. Olyan számokat játszott Menuhinnak, mint a *Kínai dobos*, Paganini *Ördögkacagása* meg Hacsaturján *fisz-moll hegedűversenye*. Olyanokat játszott, ami annyira megfogta a világhírű művészt, hogy nagyon-nagyon elcsodálkozott rajta, hogy őneki ilyes-

mivel állt elő. Azon is csodálkozott, hogy ilyen összeállítású zenekarral, tehát nem szalonzenekarral, hanem cigányzenekarral muzsikáltak ezeket a darabokat. Azt ígérte a bátyámnak, hogy ha bármikor kimegy, bárhol van, számíthat a segítségére. És így is volt. Amikor 1956-ban kiment a bátyám a feleségével és a kislányával, igazán nem sokáig volt közösségi táborban. Yehudi Menuhin rögtön kiemelte és Bécsben helyezte el, beajánlotta a legnagyobb étterembe. A bátyám ott dolgozott, és utána New Yorkba hívták. Át is ment a New York-i Emke kávéházba. Itt aztán összetalálkozott a régi barátjaival, a zenekari tagokkal, és később ott is nyitott szállodát Aranyhegedű néven. Ott volt cigányzenekara, és külön volt még egy szalonzenekara is, amivel csak művészi dolgokat játszott. Ez volt Elemér, a legidősebb bátyám.

Ugye a második testvére volt Sándor, akinek Patkány volt a beceneve?

Igen. Ott volt az Ostende kávéházban, az első magyar Rajkó zenekarban, ami 1936-ban alakult. Patkány brácsás volt, és sok rosszat művelt, de a göré elnézte neki, mert rendkívüli dolgokat adott elő. Olyan dolgokat, amik nem tartoztak közvetlenül a zenekar műsorához. Például minden szó nélkül nekiállt szteppelni. Volt egy kis dobogója, külön szteppcipőt csináltattak neki, és ő szteppelt. Vagy Tarzant utánozta. Fent játszottak a karzaton vagy az erkélyen, ő meg képes volt arra, hogy onnan kötéllel leveesse magát a közönség közé. De már a brács nem nagyon érdekelte. Aztán drága anyánk, aki több hangszeren játszott, és a mai napig nem tudjuk, hogy ezt kitől örökölte, rögtön befogta őt gitárra. Anyánk egyébként gitározott, cimbalmozott, brácsázott és harmóniumon is játszott. A legelső gitárt is ő vette Patkány Sanyinak, mert látta, hogy a brácsot mellőzni akarja mindenáron. Úgyhogy úgy számítom, hogy nem a negyvenes, hanem a harmincas években ő hozta be a gitárt Magyarországon. Erre Kati, a kisebbik bátyám is rátért a gitárra, ő addig kontrás volt az Ostendében, a Rajkóban. Külön-külön játszottak magyar kívánsághangversenyt. Aztán 1940-ben összejöttek Cziffra Gyurival, a világhírű zongoraművésszel, aki csak egy évvel volt idősebb Patkánynál. Szóval összejöttek, Cziffra meg már akkor

oda-vissza ette a zongorát, és úgy határoztak, hogy mennek az Arizonába. Aztán 1946-ban eljött a vég, abban az értelemben, hogy fenyegetni kezdték a bátyámat, Patkányt a hirtelen párttaggá átváltozott zenészek: „Te kiknek játszottál az Arizonában? Magas rangú német tiszteknek!” És az a csodálatos az egészben, hogy 1947-ben közölték vele a Zeneakadémián – most nem akarok nevet mondani, nem tudom, hogy él-e az illető, de a fia él, azt tudom, és ismerik az egész országban, mert a Zeneakadémián tanít és világhírű –, hogy: „Tűnjél el a föld színéről! Adunk egy lehetőséget!” Jött 1947-ben egy svájci szerződés, és azt kiadták neki, hogy tűnjön el. Mintha ő tehetett volna arról, hogy milyen közönség járt be az Arizonába. Jó, hogy ezt a lehetőséget adták a bátyámnak. Kiment Svájcba, és többet nem jött haza egy napra sem. Oda is nősült, és Németországban hunyt el 1977-ben. Amikor aztán kint találkoztam Patkánnyal, a bátyámmal, anélkül, hogy megmutatta volna a számokat, csak játszott, én figyeltem, és így leloptam tőle a dolgokat.

Az hogy volt, mikor a Michelle-t mutatta meg Dezső bácsinak?

Hát akkor majdnem öngyilkosságba kergetett engem. Kint volt a feleségem és a nagylányom is velem. Elkezdtem a *Michelle*-t játszani, azt mondta nekem: „Öcsém, ezt nem így kell játszani! Most nézd meg, pengető nélkül, mert odahaza, tudom, hogy ti még pengetővel játszatok. Hát itt ujjal kell a jazzt is játszani.” És lejátszotta nekem, én meg majdnem öngyilkos akartam lenni. Szó szerint mondom ezt. Ha nincs ott velem a feleségem, nem tudom, hogy végződik a dolog. Hogy ezt a számot így is elő lehet adni? Hát igen, így is el lehet játszani!

Mikor született Patkány?

1923-ban. Utoljára Németországban élt, 1977-ig, NATO-klubokba meg ilyen helyekre volt leszerződve. Ezért meg mi szenvedtünk itthon, mert tudtak róla. Pláne, hogyha kimentem külföldre, és jöttem haza, már vártam is, hogy hívatnak, hogy találkoztam-e a bátyámmal. Mondtam, hogy persze, igen. Kérdezték, hogy tu-

dom-e, hol játszik. Mondtam, hogy igen, amerikai klubban. Ez is bűn volt. Teljesen tönkretettek az itthon lévő bátyáimmal együtt. Ahol csak lehetett, mellőztek bennünket. 1956-ban részben ezért ment ki Elemér bátyám, a hegedűművész. Alig várta, hogy kimehessen. A Központi Honvédzenekarnál játszott, ott volt koncertmester. Kovács Dénes hegedűművész ült mellette. A bátyám alig várta, hogy lehetősége legyen lelépni. Szóval 1956-ban kiment családotul. Én a régi Tiszti Házban játszottam együtt Elemérrel. Itt a hárfa helyett játszottam gitárral, naturista zenészként, csoda, hogy ezt megengedték. Büszkén mondhatom, hogy belekóstoltam a klaszikus zenébe, a komolyzenébe. A leszerelésem után, 1953-ban is a Tiszti Házban maradtam.

Patkány Sándor nagyon sok régi filmben játszott. Sokszor a filmben nem ő látszott, hanem valamelyik színész, akinek gitár volt a kezében, és látszott, hogy csak úgy kamuból húzgalta az ujjait. 1940-ben jött a *Heten, mint a gonoszok, az Egér a palotában* meg a többi film. Aztán már Sándor nem is szólt nekünk, csak csodálkoztunk, hogy megint feltűnt egy magyar filmben. Karády Katalinnal nagyon jó barátságban volt, ő nagyon szerette Patkányt.

Van olyan legenda, nem tudom, igaz-e, hogy Patkány Sándor személyesen ismerte Django Reinhardtot. Tényleg ismerte őt személyesen?

Django Reinhardt Romániában élt, onnan származott. Onnan jött 1940-42-ben. [Arra, hogy Django Reinhardt Romániában született volna, és hogy Magyarországon is járt, más forrás nem utal – H. L.] Amikor itt volt Magyarországon, akkor jött hozzánk, vagy elment oda, ahol megtudta, hogy Patkányék játszanak. Ment rögtön, és összejöttek. Bátyáim így tanulták meg a Django Reinhardt-számokat, amiket később Django Reinhardt Grappellinek mutatott meg. Szóval örült, ha feljött hozzánk, és hallgathatta, hogy gitároznak a bátyáim. Aztán ott volt Bukarestben a világhírű Mezei család, a két Mezei testvér a bukaresti akadémiáról. Nem tudom, mi lett velük a háború alatt. Ők voltak a Mezei fivérek, akik szintén romák voltak. Azok nagyon tudtak gitározni, és csodájára jártak a két bátyámnak. Amikor csak lehetett, jöttek Magyarországra meghallgatni őket.

Akkor Django Reinhardt ezek szerint nem Belgiumban született, hanem Romániában?

Igen, Belgiumba csak áttelepedett. Sőt, ha már szóba jött, én Stuttgartban találkoztam a Reinhardt családdal. Utánam jöttek véletlen, vagy tudták, hogy ott játszom, nem tudom. Csak bejött egy nagy társaság Stuttgartban az étterembe, ahol nagyban játszottunk, és jönnek be fehér ruhában. Kik vajon ezek a nagy elegáns emberek? Jön be fehér ruhában egy nagy bajuszos férfi. Mondják, hogy ez a cigányvajda. Nem tudom, hogy a góré ezt viccesen mondta-e. Mind a két góré magyar volt. Azt mondja az egyik: „Na most készüljél, kösd fel a nadrágot! Itt a Reinhardt család!” Mondom: „Csak nem a Django családja? Mert akkor én már hadd bontsam fel a szerződést, és hadd menjek haza!” Azt mondja a góré: „Hallottak rólad, mert a bátyádat ők is ismerték, mert itt élt Sanyi.” Ők innen ismerték Patkányt, nem Magyarországról. Szóval bejöttek, és én kétségbe voltam esve, és félve játszottam. Amit ismertem Djando-számokat, azt játszottam. Az öreg Pege kísért engem bőgőn, és én akkorddallammal játszottam a számokat. Tapsoltak, és mi lett a vége, autóba ültettek, vittek a lakásukra, én meg nem tudtam, hogy mi lesz a sorsom, hova visznek engem. Vittek egyenesen magukhoz, egy nagy családi házba. Megkértek szépen, hogy akarok-e menni. Mondtam: „Igen, de félek, hogy nem tudok mit játszani.” Ők meg kértek, hogy hallgassam meg Django utolsó felvételeit, de utána megkértek, hogy játsszak, mert azt meg fel akarják venni. Elmentem hozzájuk, és még élt az édesanyja. Ez 1965-ben volt. Fekete ruhában volt, és az utolsó napig gyászolta a fiát. Akkor a rokonok is mind átöltöztek. Engem meg piros mellényben, magyar mellényben vittek. Mondták, hogy maradjak, jó lesz így. Külön szobát nyitottak nekem, beadtak nekem magnót, mindent, és Django Reinhardt felvételeit hallhattam. Tehát ő régi barátja volt Patkánynak meg Katinak. Nem akarok szerénytelen lenni, de ott is megálltam a helyem, mert amit kértek, mindent akkorddallammal játszottam. Meglepett, hogy magyar zenéket is ismertek.

És Django Reinhardt családja milyen magyar dolgokat kért?

Nótákat. Még csodálkoztam is, hogy milyen nótákat ismernek. Valami rokonuk meghalt, és én játszottam a temetésen Suha Balogh Pál zenekarával. Az öreg Pege volt a bőgős. Még a cimbalmot is ki vitték a temetésre. Én meg bráccsal és gitárral voltam.

Volt egy olyan érdekes szokás a családukban, hogy akár Elemér bátyám, de főképpen Patkány meg Kati bátyám adtak nekem pénzt, és mondták: „Na, Dezső – vagy ha becéztek, Kissintér –, itt van, nézzél meg három filmet, most jöttek be, de nekünk a slágereket már délutánra, hang szerint pontosan füttyülsz, énekelj, nagyon pontosan, hogy azt este vagy éjjel, ahol játszunk, már tudjuk muzsikálni!” Énrám számítottak tizenévesen, hogy én azt koppintsam le. Én megnéztem mind a három filmet, és amikor hazamentem, addigra ők már összegyűltek, Cziffra Gyuri, az öreg Pege, Piroska Zoltán, a szaxofonos, a bolond Kovács, szegény, a drága dobosunk, aki az ország dobosa, mindnyájunk dobosa volt, ő is játszott az Arizonában. Sokszor ott volt velünk Bacsik Elek is. Cziffra Gyuri rögzítette, szóval lekottázta és hangszerelte a számokat. És az egyezett a filmmel, sőt az akkordok szempontjából még kicsit modernebb is volt, de a dallamnak egyeznie kellett. Tőlem, egy tizenéves gyerektől tanulták meg a *Tell Vilmost*, mert annyi voltam, tizenéves. Negyedikbe vagy ötödikbe jártam talán. Volt egy cowboyfilm, a *Texas, az álarcos lovag*, és a *Tell Vilmos* volt az aláfestő zenéje. A másik cowboyfilm zenéje a *Sevillai borbély* volt. Amikor az ötvenes években a Honvéd Művészegyüttesbe kerültem, már nem volt ismeretlen előttem a klasszikus zene. Ezeket a zenéket én már a filmekből leloptam. Olyan aláfestő zenék voltak akkor, olyan maradandó és komoly zenék voltak ezekben a filmekben, hogy az ember nem értette, hogy cowboy meg lövöldözés meg más komolytalan dolgok, és mégis milyen zenekarok játszottak alá. A philadelphiai szimfonikusok, a New York-i filharmonikusok stb., szóval világhírű zenekarok játszottak a filmek alatt. És amit délután hallgatott a közönség a moziban, este már hallhatta a vendéglátóban. És merem állítani, hogy egy-két napon belül már füttyülték az utcán. Úgy mondják, hogy a kis inasok. Igen, azok futtatták be a slágerzenét.

Úgy a magyar slágert, mint a külföldit. Igen, a kifutófűk. Hátukon a kosár, a kenyereskosár, ki mit vitt, tejet stb., mind fűtülték. Ez volt akkor a módi.

Egyszer, amikor Patkány Münchenben lakott, ott játszott, és a kisebb bátyám, Kati kiment egy cigányzenekarral muzsikálni, hát Patkány hogy, hogy nem, megtalálta. Azt mondja: „Hallom, öcsém, milyen nagy ember vagy. Most már hegedülsz is, gitározol is, és le-hordasz engemet. Akkor most piázunk, és záróra után egy kicsit párbajozni fogunk.” Kati félt is, meg nem is. Patkány kivette az autóból a Gibson gitárját: „Na, öcsém, akkor most kezdjünk el játszani!” Kért számokat Katitól, hogy játssza le, és megmutatta, hogyan kell lejátszani pengető nélkül. Mert ő akkor már nem tudom, hány éve úgy játszott. Ez 1961-ben történt. Patkány nemcsak Reinhardtot, hanem modern feldolgozásokat is játszott. És nem pengetővel, hanem ujjal. Ezt nem lehetett utánozni. Akármilyen Dizzy Gillespie-számot, attól már gyorsabb nem kell, meg Peterson-számot, azt elég, ha valaki pengetővel ki tudja hozni. Hát ezt a Patkány ette oda-vissza. Kati is tudta, csak pengetővel. Na itt dőlt el. Patkány nyert, mert Patkány ujjal játszotta ki ezeket a gyorsakat. Patkány egy amerikai gitárostól tanult Svájcban, akinek a neve Oscar Moore volt. Ő volt akkoriban a világ legnagyobb gitárosa. Akkoriban Oscar Moore Londonban élt, és Patkány onnan hozatta repülővel. Attól tanult, arra ment minden pénze. Arra ment a havi fizetése, hogy repülővel hozatta, és tőle tanult.

Amikor Kati, a bátyám az Intercontinentalban játszott cigányzenekarral, egyszer ott volt Roger Moore, éppen várta Elizabeth Taylort, hogy az jöjjön az akkori férjével, Burtonnel. Hát azok nem érkeztek meg. Ő nem törődött vele, azt mondta, hogy akkor most mulatni és szórakozni akar. Azt mondta, hogy hallotta, hogy a bátyám gitáros volt. Egyébként le is vannak fényképezve együtt. Roger Moore ült a bárpultnál, és mondta, hogy ha nincs gitár, akkor hegedülje neki a kért dallamot, mert hallotta hegedülni a zenekarával. Persze rögtön lehegedülte, mert Kati jazzhegedűs is volt, nem csak jazzgitáros. Roger Moore az *Óz, a csodák csodája* című filmből kérte az egyik számot. Azt mondják, Kati azt is olyan szépen adta elő, úgy énekelte, igazán kifogástalan hangon.

Ki élhet még azok közül, akik ott voltak és párbajoztak az OSZK-ban, a pincében, amikor vártunk a szerződésre? Nem tudom. Az a lényeg, hogy ott volt Csányi Matyi, és mondta, hogy rosszakat hall rólam – és éppen nála volt a gitárja –, akkor mutassuk meg, hogy mit tudunk. Nekikezdett gitározni, mint a rakéta, megindult a gitáron. Én viszont nem tudtam mit mondani, csak azt, hogy kérjen tőlem, amit akar, a *Himnusz*tól kezdve mindent, meg az összes *Ave Máriát*, amit ismerünk. Akármelyiket kérheti, minden hangnemben, és én akkorddallammal fogom lejátszani. Utána viszont én kérek tőle. Akkor aztán feladta.

Az édesanyjuk mit tanított, milyen számokat mutatott a gitáron?

Drága anyánk megmutatta az alapot. Az első gitáromat 1948-ban kaptam. Négyhúros tenorbendzsóm már korábban is volt, addig az volt az én gitárom. Szegények voltunk, és az régóta megvolt nekünk. Amikor megkaptam a gitárt, édesanyám kihangolta, és megmutatta az a-moll akkordot és a többi alapakkordot. Bizony-bizony apámnak is ő hangolta ki a brácsáját. Apámat egyébként Hankótól kezdve mindenki csak „A-kategóriás süket brácsosként” ismerte. Hol voltak még akkor a brácsosok! Apám, aki Magyar Imre brácsosával, Nyanya bácsival volt egykorú, vagy talán apám még fiatalabb is volt. Vajon vannak-e még régi zenészek, vagy legalábbis emlékszik-e még valaki ezekre a zenészekre? Ott volt még Túró Berci, ők voltak abban az időben a nagy brácsosok, akik drága apámnak nagy tiszteletet adtak. Apám, a „süket brácsos”, ha el is ment a prímás a nagyterem végébe, le tudta követni. A Berkes családdal dolgozott együtt. Berkes Lajostól kezdve az egész Berkes család nagy zenészekből állt, és drága apám hangról hangra tudta őket követni a dobogóról. Ezért merték őt vinni. A lakásban ordítani kellett a fülébe, viszont bent az üzletben már zenész volt, ember volt. Hogy ezt hogy tudta megoldani, azt nem tudom.

Dezső bácsi specialitása, hogy mindent akkordszóloval játszik.

Akkorddallammal játszottam mindent. Kérhettek tőlem Verdi *Traviatájá*tól kezdve az *Orpheus nyitányon* át a *Rigolettóig* mindent. Ezek mind komoly darabok voltak, és volt rá vendég, volt rá közönségem. Stuttgartban például a hatvanas években bejárt hozzánk Habsburg Ottó.

Nekem is voltak azért szép zenei élményeim, idehaza kijátszottam magamat. Turán Lászlóékkal, Balassa Tamásékkal, Hosszú Rudolf együttesével meg Horváth Jenővel, a drága zeneszerző barátommal. Ő egy világhírű zeneszerző volt, és én tudom minden egyes számát. Olyan nincs, amit ne ismernék, mert a szerzői estjeit velem meg Turánnal csinálta. Két zongorával voltunk, és a Stúdió kisegyüttes kísért minket. Akkor még volt ilyen, hogy Stúdió kisegyüttes. Ennek a vezetője Radics László hegedűművész volt, aki sajnos tragikus körülmények között meghalt, öngyilkos lett. Veres Anti volt velünk a hegedűs. Így játszottuk a zeneszerzői esteket, és jártuk az egész országot. De nem szeretek magamról beszélni. Azt, hogy ezekben benne voltam, köszönöm Istenemnek, de nem zárult még le. A mai napig is járok fellépésekre. Például festőművész-kiállítások megnyitóra, galériákba hívnak, és ott egy szál gitárral játszom.

Egyszer majdnem volt egy tévedésem! Egyszer egy izraeli festőművésznek volt kiállítása. Egyik délután volt, körülbelül két éve. Nem kérdeztem meg, nem néztem meg, hogy kinek a képei lesznek kiállítva, és majdnem egy spanyol számmal, a *Granadával* kezdem el a koncertet. Letettem a gitárt, és megkérdeztem a rendezőt: „Te, ide figyelj! Én a *Granadával* akarok kezdeni!” A rendező meg mondta: „Jaj de jó, Dezső bátyám, hogy megkérdeztél! Nehogy spanyol darabbal kezdj, mert izraeli a festő!”

És akkor milyen számokat tetszett játszani?

Izraeli, zsidó számokat. Zsidó hallgatót játszottam. Egyébként még zsidó csárdást is tudok játszani. Utána meg eljátszottam az izraeli himnuszt, és nagyon megköszöntek mindent. Szóval megvolt a respekt, a tisztelet, amit köszönök is a mai napig.

Kathy Horváth Lajos hegedűművész, a FROKK igazgatója

Mesélne néhány szót édesapjáról és az édesapja testvéreiről?

A legidősebb testvér Horváth Elemér, a legendás híró hegedűművész volt. A Patkány becenevet viselő Sándor volt a második fiú. Ő 1923-ban született. 1924-ben született édesapám, a Kati, és a legfiatalabb „fiúcska”, a Kispatkány, a Dezső. Ők négyen testvérek voltak. Mindjárt megemlíteném, hogy édesapámék unokatestvére volt Bacsik Elek. Apámék itt laktak valahol a peremkerületben, és a szülők tudták, hogy a gyerekek nagyon tehetségesek. Patkány sok zenekarban játszott, a Chappyvel, a Martinyékkal. Bacsik Elek imádta a gitárt, és mondta, hogy nagyon szeretne Patkánytól vagy az apámtól, Katitól gitározni tanulni. A nagypapám meg a nagymamám mondta Bacsiknak: „Persze, gyere csak.” Már abban az időben nagyon nagy lakásuk volt, és rendezett anyagi körülmények között éltek. Bacsik ott lakott velük, és egész nap szólt a zene, és egyszer csak Bacsik olyan jókat játszott, hogy nagyapámnak vége volt. Jött haza éjjel, hallotta a gitározást, és azt mondja: „Idehoztátok az unokatestvéreteket, hát már levág titeket lassan, olyan dzsanista! Már azt hittem, hogy Patkány gitározik, de odanézek, és az Elek volt.” Egyébként szó sem volt irigykedésről. Aki még emlékszik, az tudja, hogy nagyon sokat játszottak együtt Tabányival. Ő mesélte, hogy abban az időben nagyon sok koncertet tartottak a színházakban, az Arizonában, nappal is, meg az Erkel színházban. A rádióban egyenes adások voltak. Akkoriban nagyon nagy sztárok voltak ezek az emberek. Állandóan úgy játszottak együtt, hogy Patkány, Bacsik Elek és édesapám. Patkány és Bacsik úgy versenyeztek egymással, hogy elhangozták egymás gitárját, persze úgy, hogy a húrok között a hangtávolság valamilyen konkrét hangköz legyen. Az győzött, aki a széthangolt gitáron jobban tudott játszani. Aztán később jött Csányi Matyi, aki szintén apámtól meg Patkánytól szerette meg a gitározást és a jazzt. Patkány meg apámék, a Martiny és a Chappy zenekar mindig bevettek az együttesükbe trombitást, énekest és szteppeseket meg általában szólólistákat. Az Andrassy úton meg a Moulin

Rouge-ban mindig voltak feketék, nem Amerikából, hanem Európából, akik ide bejöttek, és tényleg nagyon jól játszottak jazzt, de apámék jobbak voltak, ez az igazság. Rengeteg filmben, zenés filmben szerepeltek, a Karády-filmekben a mai napig is láthatók. Vagy a régi, 1930-as vagy 1940-es években készült zenés filmekben, ahol megjelenik bármilyen zenekar, abban Patkány mindig benne van. Vagy édesapám az öreg Pege Aladárral. Minden szerénytelenség nélkül elmondható, hogy Isten áldotta tehetségek voltak. De természetesen genetikailag a szülőktől is tehetséget örököltek, mert apai nagyszüleim mind a ketten nagyon jó zenészek voltak. Nagymamától gyerekkoromban én is tanultam, és a testvéreim is tanultak.

Milyen hangszereken játszott a nagymamája?

Gitározott. Jazzt nagyon jól tudott gitározni. Emellett cimbalmozott, hárfázott, brácsozott, és nagyon komoly harmóniákkal dolgozott. Amire én emlékszem, hogy 1964-65-ben, amikor tizenhárom éves voltam, a *Stardustot* gitároztam – én hegedűs vagyok, de mindig is volt gitárom és zongorám, és a mai napig is imádok gitározni –, és a mama kivette a kezemből a gitárt, hogy „gyermekem, ezt így kell játszani”, és akkorddallammal eljátszotta, de olyan gyönyörű harmóniákkal, hogy amikor mutattam a nagybátyámnak, Patkány Dezsőnek, azt mondta: „Igaza van anyámnak! Ez a jó!” Emlékszem rá, hogy mielőtt a nagymama sajnos meghalt 1969-ben, sokszor vitatkoztunk az akkordokon, amikor megmutogattam neki dolgozatot a gitáron. Egy az egyben olyan harmóniákkal dolgozott a nagymama, mint most George Benson. Olyan adottsága volt, hogy hihetetlen. Meg hát hallotta is a fiúktól. Ő abban élt a negyvenes évektől, hogy ott próbált nálunk Cziffra Gyuritól kezdve mindenki.

Azt hiszem, az Arizonában ők játszottak is együtt.

Hogyne. Hat évig. Az édesapám, Patkány meg Bacsik is játszott váltva. Volt úgy, hogy bevitték Bacsikot csellóval. Patkány gitározott, Bacsikot csellóztatták, azon jazzelt, édesapám gitározott vagy hegedült felváltva, Cziffra meg zongorázott. Az öreg Pege bőgözött,

Jimmy vagy Martiny meg dobolt. Szóval borzasztó komoly dolgok voltak. És erről vannak felvételek is a rádióban.

A becenevekről lehet tudni valamit, vagy már a homályba vész, hogyan kapták a Kati és a Patkány nevet?

Patkány kreol bőrű, fekete bőrű volt, a fogai nagyok voltak, de nagyon gyönyörű fogai voltak, kép is van róla. Fialat gyerekként mondták róla, hogy olyan, mint a patkány. A harmadik fiú volt édesapám, és akkor a szülei már nagyon szerettek volna egy lányt. Már akkoriban is mondták, hogy ha hegyes a has, akkor fiú lesz, ha lapos és terebélyes, akkor meg lány. Nagymamának nagyon lapos és nagyon széles volt a hasa, ezért mondták, hogy lány lesz. Megszületett a kisfiú, de mielőtt megszületett volna, mondták a szülei, hogyha kislány lesz, Kati lesz a neve. És így rajta maradt a Kati név. Nagyon szép kisgyerek volt, és olyan lányosan öltöztették, hogy rajta maradt, hogy Kati. Az egész szakma így szólította, nem is szólították másként édesapámat, például Lajos bácsi. Csak aki nem ismerte jól, az nem merte Katinak szólítani. Ő maga is a Kati névnapot tartotta meg. A koncertirodán, a rádióban meg mindenhol azt mondták neki, hogy „Kati úr”, vagy „Kati bácsi”.

Ha jól tudom, édesapja és a testvérei nagyon sokat koncerteztek külföldön.

Igen. Egészen az ötvenes évektől kezdve, amikor irtózatosan nehéz volt kijárni. Én is emlékszem, hogy 1956 után, egészen 1962-63-ig nagyon nehéz volt kijutni, de édesapám 1959-ben már Németországban vendégszerepelt. Akkor már létezett a Filharmóniai Társaság meg a Nemzetközi Koncert Igazgatóság, ami ott volt az Astoriával szemben. Rajtuk keresztül édesapám már járt ki folyamatosan és rendszeresen.

Szóval a genetikai adottság onnan származott, hogy nagymamám is kitűnő és igényes zenész és jazzista volt. Nagypapám szintén gitározott, nagyon jól, csak ő nem jazzt, hanem hagyományos sztenderdeket, slágerzenéket, operetteket meg ehhez hasonlókat

játszott. Mindent le tudott kísérni. Ő egyébként eredetileg brácsozott, és nagyon jól tudott brácsozni. A gitárról vitte át a harmóniákat a brácsára, és ő volt a legelső ember Magyarországon, aki a brácson állandóan hármás és négyes fogásokkal játszott. Már nem elégtette ki a kettes vagy a hármás fogás. A húrlábat teljesen egyenesre vágta, hogy egyszerre lehessen megszólaltatni a négy húrt, mert nagyon szerette a gitárt és a harmóniákat, és a hármashangzat már nem igazán elégtette ki. Mindig négyes fogásban játszott mindent, magyar nótát, cigányzenét, operát, operettet. A nagyon híres dinasztiákat, mint a Hankó Farkas Ferencé is ő tanította brácsozni többek között. Tőle tanultak Sügöléék, a híres bőgősök, meg Vak Laci, akik ezeket a modern harmóniákat használták. Ezeket mind Patkánytól, Katitól és az én nagypapámtól vették át. Ezt a modernizációt, ezeket a reformharmóniákat ők hozták be a cigányzenébe, mert azt tudjuk, hogy a romák leginkább hármashangzatokat és sok szűkített akkordot játszottak.

Ezek szerint nagyon hamar a jazz felé fordultak, szinte elsőként Magyarországon.

Ők jazzisták voltak, erre jó példa lehet édesapám. 1959-60 környékén még nem voltak elektromos technikák, de ő már akkor is csöves erősítővel játszott. Mondta is, hogy fiatal korában nagyon sokszor megrázta az áram. Egyszer annyira megrázta, hogy nem is tudta elengedni a gitárt, az csak füstölt a kezében, ő meg tartotta. A végén aztán leesett a gitár a kezéből, ő meg befejezte aznapra a játékot, és attól kezdve többet nem lépett fel gitárral. Félt az áramütéstől. Mivel ő mindig is nagyon jól hegedült, Zeneakadémiát végzett hegedűsként, és imádkozta a hegedűt, akkor szalonhegedűs lett, később pedig híres cigányprímássá képezte magát. De azért mindig is gitározott, és a szíve csücske a gitározás maradt.

Patkány Svájcban élt, és ő végig gitározott. De ő is egyike volt a legnagyobb brácsosoknak. Ő is brácsos volt fiatal korában. Egészen 1935-ig vagy '37-ig brácsozott, de aztán már csak gitározott. A testvéreivel játszott zenekarokban, a híres Ostende zenekarban is játszott, amit Rigó Gábor alapított. Minden fiatal roma itt kezdte

a pályafutását. Olyan volt, mint ma a Rajkó zenekar. Mindig is nagyon szeretett brácsozni, ha roma zenekarok mentek külföldre, mindig megkeresték Patkányt, aki mindjárt vette el a kezükből a brácsot, és ült be a zenekarba. De legjobban a gitáron tudta ki-fejezni magát.

Ejtsünk egy pár szót Dezső bácsiról, akit Kispatkány néven szoktak emlegetni. Nála az a legnagyobb kuriózum, hogy mindent akkorddallamban tud játszani.

Dezső bácsi helyzete egy kicsit azért volt nehéz, mert belőle csellóst szerettek volna csinálni. Aztán volt otthon a nagypapának egy kis mandolinja, és akkor azon játszott. Később kevés volt neki a kvinthangolás, ezért ő is föl-fölkapta a gitárt. Őt tényleg nem tanította senki, mindent magától tanult meg. Igazi autodidakta módon lett gitáros. A füle és az adottságai által nála is adottak voltak a lehetőségek. Hallgatta a testvéreit, és amit el tudott tőlük lesni, például a harmóniakat, azt elcsente. Nagyon jó megfigyelőképessége volt, és tulajdonképpen ő ezért vált azzá, ami. Az az igazság, hogy azt a karriert, amit megérdemelt volna, nem tudta befutni, mert mindig csak vendéglátózott, és nem megfelelő emberekkel játszott. Ő egy vendéglátó szintű karriert futott be, de akik ismerik őt, azok tudják, hogy igazán nagy jazzgitáros lehetett volna. Tényleg mindent akkorddallammal játszik, és olyan magas szintű harmóniavezető készsége van, ami tényleg nem sok gitárosnak adatott meg. Nagyon sok jó gitáros került ki a keze alól, aki ma már elismert jazzista. Tornóczytól kezdve László Attiláig mindenkit tanított vagy korrepetált. Apám keze alól is sok jó gitáros került ki. Többek között tanította Tátrai Tibit, Babos Gyulát is.

Van egy testvérbátyám, aki két évvel idősebb tőlem. Ő Elemér, a cimbalmos. Egyszer elhívott, hogy „Lalikám, gyere, mert egy nagy meglepetés van a számodra! Azonnal gyere, üljél kocsiba!” Körülbelül öt-tíz percre lakunk egymástól. Én a Rezső térnél lakom, ő meg a Baross utcában. Mondom: „Csak nem valami baj van?” „Gyere! – azt mondja. – Nem, nincs baj, itt van apánkról egy felvétel.” Rögtön kocsiba ültem, és elmentem. Valaki odaadott egy

filmből egy részletet édesapánkról a testvéremnek, és az valami hihetetlen volt. Karády Katalin olyan huszonegy-két éves volt benne, vagy még talán annyi sem. Akkoriban fedezhették fel. A jelenet a Moulin Rouge-ban lett fölvéve, Tabányi tizennyolc éves rajta, édesapám tizenöt, az öreg Pege tizenkilenc. Egyszerűen fantasztikus, hogy milyen fiatalok és milyen gyönyörű emberek. Jávor Pali meg a többiek meg sem közelítették őket, olyan férfiszépségek voltak. És nagyon elegánsak is voltak. Drága édesapámon még látszott, hogy nem borotválkozik. A kis bajuszát még úgy meghagyta, de látszott, hogy még sohasem volt levágva. Olyan sovány és kicsi volt a keze, hogy valami fantasztikus. Ott ültek gyönyörű szmokingban, mindegyikőjük befésülve. Apámnak nagy göndör haja volt, és a kezében a gitár, ami nem volt elektromos, de Gibson formájú gitár volt, gyönyörű fekete és elefántcsont berakásokkal. A *Cherokee*-t játszották borzalmas tempóban, és apámnak a rázás-indítása már akkor hihetetlen volt. A teljes nyakat begitározta. Ahogy beindult, a briliáns technikájával egyszerűen elkápráztatott. Azt mondtam a testvéremnek: „Elemérkém, ismerjük édesapánk képességét és teljesítményét, de ez a kisgyerek, aki ott ül, honnan tanulta meg mindezt?” Mert nem volt rá ideje. Mert ha lett volna tizennyolc vagy húszéves, akkor azt mondom, rendben. De egy ilyen kis kamasz, tizenöt éves fiú honnan tudta ezt? Beszélgettünk, áthívtuk a nagybátyánkat, a Kispatkányt, a Dezsőt, és az aztán mondta: „Hát ide figyeljete, akkor is voltak nagyon nagy amerikai filmek. Amit akkor a zongoristák, Art Tatum meg a többiek csináltak, apádék megnézték a filmet négyszer, és egy az egyben már mindjárt vettek le mindent. Amit apád tudott, azt Art Tatumtól tanulta, meg abból, amit csináltak ott a nagy zongoristák, ők meg egy az egyben gitáron levették.”

És az Ön pályafutása hogyan alakult?

Az az igazság, hogy szerénykedni nem szeretek, és azt is el kell mondani, hogy az ember nemcsak magának tulajdonít bármilyen sikert vagy eredményt, hanem mindenekelőtt Istennek, mert ott osztják ki először a tehetséget. Nagyon sokat kell köszönni a szülőknek,

a genetikának, mert anélkül, ugye, nincs semmi. De nagyon szorosán hozzátartozik a szorgalom is. A szorgalom gyakran felér a tehetséggel vagy bármilyen adottsággal. Az a legszerencsésebb, ha a kettő párosul. Én, mivel a családnak és a dinasztianak egyes tagjai zseniálisak voltak a jazz terén, nagyon imádtam a jazzt, és mindig hallgattam, ahogy apámék próbálnak. Mindig volt zongoránk, gitárunk, hegedűnk, brácsánk, tehát váltakoztak a hangszerek. A testvéreim is tanultak cimbalmozni, dobolni, gitározni. Én versenyló típusnak születtem, nem tudtam elviselni, hiába hegedülni vagy gitározni tanultam, hogy a testvérem jobban zongorázzon vagy cimbalmozzon, mint én. Csak úgy ugráltam a hangszerekhez, és nagyon imádtam minden hangszert. Így volt szerencsém jól megtanulni ezeken a hangszereken játszani, nem hagytam, hogy egyik a másiktól nagyon lemaradjon. Imádtam a hegedű hangját, számomra mindig az volt a non plus ultra.

1967-ben vagy '68-ban, amikor tizenhét éves lehettem, azt hiszem, Kelet-Berlinben játszottunk. A színpadon egy gyönyörű Bösendorfer zongora volt, és előtte állt a zenekar és a cimbalom. Én édesapám zenekarában játszottam. Záróra felé, tíz órakor, fél tizenegy körül a vendégek már kezdtek hazamenni, már csak egy-két asztalnál ültek, csak a góré meg a pincérek voltak ott, apám kinyitotta a zongorát, és jazzeket játszott. Aztán volt olyan, hogy apám játszott, én meg jobb kézzel ráztam rá, vagy bal kézzel basszust játszottam neki. Aztán amikor befejezte, mondtam neki: „Apukám, most én is játszom egy kicsit.” Ő meg azt mondta: „Persze, játssz csak.” Szóval játszottam jazzeket meg mindent, egyre jobban belemerültem. Aztán volt olyan is, hogy nagy kegyesen megengedte apám, hogy rágyútsak, mert nem lehetett előtte cigarettázni, és nekem is öntött egy kis pohár sört vagy egy fröccsöt, de módjával. Akkor még egy kicsit tüzesebb lettem, és még többet játszottam. Klasszikusokat meg a saját feldolgozásaimat. Olyannyira, hogy édesapám azt mondta, nem akar engem megbántani, vagy elvenni a kedvemet a hegedüléstől, de legalább ötször olyan jól zongorázom, mint ahogy hegedülök. Na most ennél nagyobb sértést sohasem mondhatott volna senki, pláne az édesapám. Ettől kezdve, az az igazság, hogy kétezerrel kezdtem el gyakorolni a hegedűn. De olyanokat, hogy

egy tartott hangot képes voltam húzni akár egy percig is, hogy az ne remegjen be, hanem egyforma és egyenletes legyen. A hangszíneket, a skálákat, az etűdöket évekig gyakoroltam. Egy évig képes voltam egy kottának az etűdjeit A-tól Z-ig, oda-vissza játszani, aztán amikor már nagyon untam, és precíz is volt, és úgy éreztem, hogy rájöttem a titkokra és a trükkökre, akkor más hangnemekben megpróbáltam eljátszani. Emellett rengeteget skáláztam oda-vissza. Közben haragudtam magamra, és nem akartam soha többé zongorázni. De a belső hallásom nem engedte meg, hogy ne zongorázzak, meg otthon volt a drága zongoránk. Szóval belül éreztem, hogy nem tudok magam elől elbújni, és csak odaültem a zongorához. Aztán amikor édesapámmal kint voltunk külföldön, és a keleti országokban fillérek voltak a hangszerek, apám rögtön vett egy gitárt. Gitározgattunk, meg minden, és azt mondta: „Fiam, te nagyon jól játszol ezen a »lócombon« is. Gyere, akkor most én hegedülök, és te gitározszál.” Szóval „lócombnak” hívta a gitárt. Hát ez az igazság, hogy tényleg nagyon szerettem a hangszereket, de mindig vigyáztam, hogy ne adjak ki magamból annyit, nehogy apám vagy valaki túldicsérjen valamelyik más hangszeren, mert én mindig azt vártam, hogy a hegedűért dicsérjenek meg. Aztán amikor tizennyolc-húsz éves lettem, már tudtam, hogy hová tartozom. Már tizenhat éves koromban Szakcsi Lakatos Béláékkal egy zenekarban játszottam a Szabadság szállóban. Aztán többek között Lakatos „Ablakossal” kezdtem zenélni. Ahol játszottunk, csak a góré engedte meg, hogy játsszak, mert túl fiatal voltam, és ha jöttek a rendőrök, akik éjszaka járták a lokálokat, el kellett, hogy bújjak a függöny mögé.

Éreztem azt, hogy a sikereim a jazz területén megvannak. Akkoriban elektromos hegedűn még nem nagyon játszott senki itt Magyarországon, csak apám és Radics Gabi. Abban az időben kezdett feljönni Jean Luc Ponty, akivel egyébként jó személyes barátságban is vagyunk. Előtte is csak Stuff Smith-ről lehetett hallani, meg Grappelliről. Akkor azt gondoltam, hogy nem is akarok annyit gitározni, azt inkább csinálja valaki más. Bevettük Babos Gyulát a zenekarba, mert ő volt akkor, aki nagyon jól gitározott. Én akkortól már csak hegedültem. 1969-70 környékén megalakítottuk a Rákfogót, Ráduly Misi, Szakcsi, Babos és én. Bögöly énekelt a bandá-

ban. Aztán amikor hazajött a Syrius zenekar Ausztráliából, Orszáczky Jackie is csatlakozott hozzánk, és időközönként, amikor itthon volt, Lakatos „Ablakos” Dezső is mindig beszállt. Például az egyetemi színpadi felvételen is csodálatosan játszik. Akkor így játszottunk. Ebben az időben játszottam még a Syrius zenekarban is mint meghívott állandó sztárvendég. Aztán egy év múlva jött Szabados György kvartettje, amely nagyon modern és érdekes zenét játszott akkoriban. Így ingáztam mindaddig, amíg éreztem, hogy jó, ez egy dolog, ami most megy, meg divat, de tudtam azt, hogy komolyabban kellene muzsikálni, meg többet kellene profitálni a zenéből. Édesapám nagyon jó barátságban volt Szász Józsi bácsival, aki a Zeneakadémia professzora, tanára volt, és én tőle vettem órákat. Etűdöket, koncerteket tanultam. Emellett a Szófia utcai stúdióba is jártam, itt Égerland professzor úrnál tanultam. Miután ott befejeztem a tanulmányaimat, már csak Szász professzor úrhoz jártam tanulni, miközben magánórákat vettem a számomra legnagyobb élő hegedűművésztől, Kovács Dénes Kossuth-díjas professzor úrtól.

1974-ben, akkor voltam pontosan huszonnégy éves, hazajött Cziffra György. Persze nem először, hanem akkor már harmadszor vagy negyedszer jött Magyarországra, és meghallgatást tartott a Zeneakadémián. Mondtam édesapámnak, hogy Cziffra György a Hiltonban lakik, és kértem, hogy keresse meg, hogy én is bekerüljek abba a létszámba, akiket meg akarnak hallgatni. Ez azért volt nehéz, mert nem voltam zeneakadémiai hallgató. Mondjuk, az nem volt előírva, hogy annak kell lenni, de inkább azokat részesítették előnyben. Apám Cziffra György feleségével tudott csak beszélni telefonon. Ő rögtön azt mondta: „Katikám, te vagy az? Azonnal gyere, üljél taxiba!” Apám kiöltözött elegánsan, elment, és mondta, hogy van egy fia, és szeretné, hogyha meghallgatnák. Akkor kérte Cziffra, hogy a listára írjanak föl engem is, és adjanak egy időpontot. Utána mondta nekem a felesége: „Tudod, hogy milyen híres családból származol, ugyan nem vagy akadémiai hallgató, de szépen és jól kell játszani!” A meghallgatáson zsűri is volt, ami a professzorokból állt. Ők döntötték el, hogy ki mehetett Senlisbe a három hónapos ösztöndíjas mesterkurzusra. Nekem volt egy listám, és azt mondtam, hogy arról bármit eljátszom, amit kérnek. Ez egy kicsit nagyképű-

nek tűnhetett részemről, és utólag is úgy érzem, hogy biztosan az is volt. Mondták, hogy ők nem szeretnék választani, hanem játszom azt, amit akarok. Ne sértődjek meg, ha leállítanak, mert nem hallgatnak mindent végig, ha úgy gondolják, hogy amit játszom, megfelelt, akkor kopognak. Azt is mondták, hogy majd csak később fognak értesítenek az eredményről. Játsoztam egy Paganini-caprice-t. Nézték, hogy Cziffra hogyan reagál, és akkor ő azt kérdezte, szeretnék-e még valamit játszani, mert meghallgatnák szívesen. Az az igazság, nem azt mondom, hogy a többiek kutyaüitők voltak, de a jelentkezők közül többen beletévesztettek, rontottak, én pedig tényleg koncertszerűen eljátszottam egy Paganini-darabot őrült tempóban. Hát ugye rengeteg munka volt mögötte, tíz év. Mindig volt egy olyan időszak, amikor csak hegedüversenyt vagy csak Paganini-etüdit gyakoroltam, de akkor azt egy évig csináltam. Lassan, negyedekben gyakoroltam, aztán amikor elő akartam adni, akkor rendes tempóban játszottam el. Szóval tényleg nagyon mentek ezek a darabok. Aztán mondtam ott a maghallgatáson a professzoroknak, hogy ha lehetséges lenne, nem egy írott darabot játszának el, hanem egyik saját művemet szeretném előadni. Ezt Bartók emlékére írtam, és egy néhány perces szólószónáta volt, azt szerettem volna végigjátszani. Annak tényleg sikere volt, Kovács Dénes professzor úr is meg a többiek is azt mondták, hogy zseniális.

Így aztán ösztöndíjjal kikerültem Párizsba három hónapra, de a három hónap letelte után sem akartam hazajönni. Az ösztöndíjamat meghosszabbították hat hónapra. Akkor még nem ment olyan egyszerűen a követségén keresztül hosszabbítás. Mondták, hogy jöjjen haza, úgy kell kapnom egy újabb meghívást, hogy itthon vagyok, és akkor egy évre visszamehetek. Közben 1975-ben megsüültem, '76-ban megszületett a lányom, és még abban az évben kaptam meghívást Senlisbe, Cziffrához. Ő mondta, hogy pontosan abban az évben Yehudi Menuhinnek is lesz Franciaországban egy kurzusa. Menuhinnek Svájcban, Amerikában, New Yorkban és Londonban is voltak már kurzusai, mindig úton volt. Mi „utazó apostolnak” hívtuk őt. Cziffra felhívta a Menuhin Alapítványt, hogy Magyarországról van egy tehetséges roma gyerek, és szeretné, ha meghallgatnák. Mondták, hogy nagyon szívesen és örömmel

meghallgatnának, de inkább egy hónap múlva menjek játszani, amikor Menuhin is ott lesz. Megmondták a dátumot, én meg elkezdtem rá készülni. Gondolkodtam, hogy mit játszok neki. Tudtam, hogy Bartók Béla írt Menuhinnak egy szólószonátát, és hogy Menuhin játssza a világon a legjobban a Bartók-műveket. Mondtam magamban, hogy neki nem fogok Bartók-szólószonátát játszani, hanem eljátszom a saját szonátámat, amit Bartók emlékére írtam, ami tényleg hasonló hangvételű, és borzasztóan nehéz és kacifántos. Tudtam, hogy azt ritmusban játszani meg a hangokat memorizálni fantasztikus dolog, és ezzel meg tudom majd lepni őt. Hála Istennek sikere volt a darabnak, nagyon tetszett neki, úgyhogy abban a pillanatban azt mondta, hogy fel vagyok véve, és dolgozzunk együtt, meg minden. Sajnos nem tudtam jól a nyelvet, de nemhogy a franciát, még a németet sem. Nem tudtam magam jól kifejezni. Akkor ott tolmácsoltak nekem rögtön, volt ott egy magyar elmélettanár, aki kint élt már húsz éve, és ő tolmácsolta nekem, amit a mester kérdezett tőlem. Nem volt valós minden, amit elmondtam, mert én azt is beletettem, hogy Erdélyben végigjártam majdnem azokat az utakat, amiket Bartók Béla, de ennek a fele sem volt igaz, de hát akkor kellett valamit mondani, hogy ott lehessenek és maradhassak.

Mindezzel azt szerettem volna érzékeltetni és elmondani, hogy a mostani pályafutásomig bezárólag, tehát gyakorlatilag az egész életemet valahol Cziffra Györgynek és Menuhinnak köszönhetem. Amikor itt volt Cziffra lánya, keresték azokat, akik ott, az alapítványi kurzuson tanultak. A papájáról szerettek volna egy filmet csinálni, és szerettek volna anekdotákat hallani. Én egy hosszú riportot adtam, több mint félórásat. Akkor is elmondtam, hogy a kinti bemutatkozásomra nem kerülhetett volna sor, ha ők nem segítenek.

Szóval akkor én ott kint nagyon kemény tanulásba kezdtem. Először nem kaptam meg az öt évre szóló tartózkodási engedélyt, ezért még egyszer haza kellett jönnöm, úgyhogy 1982-ben fejeztem be az akadémiát. Párizsban tanultam hat éven keresztül, és utána tanárként még nyolc évig ott maradtam az akadémián. Amire nagyon büszke vagyok, és amit a riportjaimban mindig elmondok, az az, hogy a diplomát úgy kaptam meg Menuhintől mint az asszisztense. Azután ott tanítottam az alapítványánál, és nagyon sokat utaztam

vele Európában, és még többet Franciaország területén, ahol együtt mentünk romákhoz, vándorcigányokhoz. Menuhin nagyon komoly kutatásokat végzett a zenében, de nem hiszem, hogy be kellene mutatnom őt, hiszen ismerik a könyveit meg a filmjeit. A vérem a tanulmányi időm alatt csak nem nyugodott, mert hívtak a barátok meg az ismerősök, így jazzistákkal is mentem fellépni, mert pénzt azt kellett hazaküldenem, míg aztán a végén, egy év múlva kihozattam a családomat is. Az ösztöndíj az ugye nagyon kevés volt, ezért éjjel lokálokban játszottam, de aztán később nem engedtek éjjel játszani, mert másnap délelőtt nem tudtam megfelelő teljesítményt nyújtani. Cziffra is mondta, hogy ha megtudja, hogy éjjel lokálban játszom, akkor ő fog róla gondoskodni, hogy egész Franciaországban kirúgjanak az éjszakai helyekről. Azt mondta: „Apádék a legnagyobb tehetségek voltak, és világnagyságok lehettek volna. Te ne ess bele abba a hibába, mint annak idején mi.” És itt magát is beleértette. Úgyhogy aztán már nem volt szabad, csak olyan jazzklubban játszani, ami csak tíz-tizenegy óráig tartott nyitva. És tényleg azt mondta: „Legyél művész, mert nagy művész lehet belőled!” Aztán Jochk’o Sefferrel játszottam, akkor kerültem barátságba Jean Luc Pontyval. Játszottam Barre Phillipsszel, François Cohennel, aki a Magma alapítója volt. Ott játszottam először a MIDEM fesztiválon Herbie Hancockkal, aminek annak idején nagyon nagy sajtóvisszhangja volt itt Magyarországon is. Ő el is akart vinni Amerikába, de nem mertem belevágni, mert akkor a karrierem keresztbe tört volna, meg a diplomát se szereztem volna meg.

Úgyhogy azt hiszem, hogy ami eredményt a zenében elértem, azt mindenféleképpen a jazznek és az improvizációs készségemnek köszönhetem. Jelenleg is nagyon sokat improvizálok. Készítettünk Szakcsi Lakatos Bélával egy duólemezt, ahol szintén improvizálunk, de nem jazzt, hanem kortárs klasszikus zenét. Ennek az az érdekessége, hogy a világ négy legnagyobb élő zeneszerzőjének tiszteletére játszottuk föl darabokat, és ebből három magyar: Kurtág, Ligeti György és Eötvös Péter, míg a negyedik a francia Pierre Boulez. Mielőtt megjelent volna a lemezem, a kiadó nekik is elküldte, hogy hallgassák meg, és mondjanak róla véleményt. Ők még élnek, vissza tudnak írni, nem olyan, mintha hommage-t írnánk egy már nem

élő személynek. Olyan jó kritikákat kaptunk tőlük, hogy például Eötvös Péterét rá is nyomtatták a lemezborító hátoldalára. Egyébként nem szokásos, pláne a kortárs zenében, hogy Magyarországon valakit így feldicsérjenek. Szóval a lemeznek nagyon jó volt a visszhangja, már a megjelenés előtt is nagyon sikeres volt, ami azt igazolja és bizonyítja, hogy van lehetőség arra, hogy ne csak a jazzben, hanem a klasszikus zenében is legyen improvizáció. Szakcsi Lakatos Béla mondását idézem: „Valamikor nagyon sokat improvizált például Mozart is meg Bach is, mert különben nem lettek volna ilyen génuszok, és igenis nem fektettek mindent papírra, hanem leültek, és improvizáltak. Bach órákon át tudta játszani az invenciókat.” Bachnak benne volt a fejében meg a vérében a zene, meg az ujjaiiban, amit aztán le is kottázott. Mi most ezt szeretnénk visszahozni és csinálni.

Megalkottam az életem egyik legfontosabb művét. Egy hatvanöt-hetven tagú teljes szimfonikus zenekart egyedül vettem fel különböző sávokra, hat nagybőgőt, hat csellót, öt brácsát, harmincöt hegedűt, gitárt, hárfát, cimbalmot, zongorát, nagydobot, ütős hangszereket, elhangolt citerát. Ilyen felállásban megcsináltam a *Bibliát*, a *Teremtéstől* az *Apokalipszisig*. Az a címe a lemeznek, hogy *Alfa és Omega*. Ennek a különlegessége az, hogy a lemezen hallható összes hangszert, amit felsoroltam, azt több sávon, fülhallgatóval visszahallgatva és újra rájátszva én magam játszottam fel. Amivel a barátaimat és a közeli ismerőseimet is megleptem, az az volt, hogy a fúvósokat, tehát a basszus-, az alt-, a tenor-, a szoprán-, a szopráninó- és a pikolófurulyát is én játszottam fel. Ami a lemezen is ki van emelve, hogy Babos Gyula volt a zenei rendező. Nagy munka volt, és ő nagyon ért hozzá. Évek óta ő a zenei rendezőm és a felvételvezetőm is egyben. Ő volt végig a segítőtársam, aki tényleg nagyon nagy munkát végzett a lemezen, és mindenféle ellenszolgáltatás nélkül, mert ahogy mondta, ez neki is nagy kihívást jelentett. Ezzel a lemezzel tulajdonképpen a zenét szerető embereket, a világot és nem utolsósorban önmagamot szerettem volna megajándékozni. Azt hiszem, ezt azért is egyedül csináltam meg, mert a zenei alkotásomat én ismerem a legjobban, én tudtam a legjobban megvalósítani. Ahhoz, hogy az interpretátor a papírról bensőségesen le tudja játszani a zenét,

és hogy a zene tükrözze a zeneszerző valós elképzeléseit, nagyon sokat kell tanulnia. Ez a munka számomra is nagy kihívást jelentett – voltak, akik kiszámolták, hogy legalább ezerévesnek kéne lennem ahhoz, hogy ennyi hangszeren, ilyen színvonalon tudjak játszani. A CD megjelenése után kaptam egy felkérést az Izraeli Filharmonikusoktól, hogy ők szeretnék előadni a darabomat. A probléma csak az volt, hogy ez a művem, miután alapvetően improvizációk sora, nem lett lekottázva. Egy nagyon jó barátom vállalta, hogy a stúdiófelvételtől sávonként leírja az egész darabot.

Úgy érzem, én így egyedül tudom megvalósítani a legjobban a zenei elképzeléseimet A *Dallas Pashamende* című filmhez írott zeném felvételekor is én játszottam minden hangszeren.

A fiammal is készítettünk egy lemezt, amin én elsősorban zongorán kísérem őt, csak egy szólót játszom hegedűn, amikor a fiam brácsázik.

Zorándy Zoltán zongoraművész

A Patkány testvérek közül Elemérrel és Katalival is játszott?

Katalival is játszottam. Kati volt az egyik tag Lengyelországban, mikor Banyák zenekarával kint voltunk. Hozta a gitárját, és istenien gitározott. Mikor visszajöttünk Lengyelországból, ott álltunk nyár közepén Budapesten állás nélkül. Mindent lemondtunk, hogy úgylis megyünk Lengyelországba. Akkor Katalival azt csináltuk, hogy helyettesítéseket vállaltunk, mikor a pesti zenészek közül valaki elment szabadságra. Nagyon sok zongora–dob duó dolgozott akkoriban Budapesten. Például Katalival dolgoztam két hetet az Ifúság nevű étteremben, a Baross utca és a József körút sarkán. Kölcsönvett valami ócska dobot valakitől, és mint dobos játszott. De hegedült és gitározott is ez alatt a két hét alatt. A Patkány testvérek egyike volt Horváth Elemér, a híres cigányprímás. Vele is dolgoztam.

Berkes Balázs nagybőgőművész

Említetted, hogy a híres Patkány testvérek közül Katival is játszottál együtt.

Igen. Rendkívül jó gitáros volt, és nagyon nagy élmény volt vele együtt muzsikálni. Persze nekem először fel kellett nőnöm a feladathoz, hogy egyáltalán partnere lehessenek, de hála Istennek elfogadott. Úgy emlékszem rá, hogy szeretett velem játszani. Tudom, hogy Isten áldotta manuális tehetsége volt, ahogy szoktam mondani, még a széklábon is tudott volna muzsikálni, mert nagyszerű hegedűs is volt. Érdekes módon, általam nem ismert okok miatt egyik pillanatról a másikra abbahagyta a gitározást, és attól kezdve már csak azt hallottam, hogy hegedült. Pontosabban egy-két helyen találkoztam is vele mint hegedűssel. Éppen ezért a továbbiakban sajnos már nem is játszottam vele. Nem azért, mert hegedűssel nem játszottam volna, hanem azért, mert nem jazzt, hanem más stílust játszott. Egy alkalomra kifejezetten emlékszem, ami bizonyítékként szolgálhat erre a fantasztikus manuális készségre. Nem tudom persze, mennyire volt igaz, de állítólag sohasem fogott bőgőt a kezébe, és egy alkalommal, amikor várakoztunk valahol, vagy éppen szünet volt, felkapta a bőgőmet, és olyan fantasztikus szólót játszott ott helyben, rögtön, hogy ha volt a kezében korábban bőgő, ha nem, szuper volt. Én, a bőgős, csak ájultam. Olyan motívumokat és olyan ritmusokat játszott, és olyan jó hanggal! Én ugyan nem néztem meg utána a kezét, hogy vajon voltak-e rajta vérhólyagok vagy sem, de a történet szempontjából ez már nem is érdekes.

Kunu László basszusgitáros

Megmondom őszintén, hogy aki igazán sokat mutatott nekem, az Patkány Dezső volt. Szombat este volt a táncdalfesztivál, vasárnap délelőtt kijött a Mátyás térre, és megmutatta, hogy kell elgitározni az *Egy viharos éjszakán* című dalt. Úgy elgitározta, hogy leesett az állunk. De nemcsak hogy elgitározta, hanem mondta, hogy ezt az akkordot vedd, meg azt az akkordot vedd. Ott a Mátyás téren leállt velünk,

három-négy kis cigánygyerekekkel, és megmutatta. Amikor láttuk, hogy Dezső bácsi megy a gitárral, akkor már tudtuk, hogy megy muzsikálni. De este jött oda, elővette a gitárt, és mutogatta nekünk a dolgokat.

Fantasztikus zenei élet lehetett.

Hihetetlen, hogy mi folyt ott a Mátyás téren. Hogy mi mindent tanultunk az én korosztállyommal bezárólag. Azért mi még romazenében is ott tudunk lenni. Mert ha akartuk, ha nem, megtanultuk. A romák kibontották a hegedűt, a brácsot, még bőgő is volt, mert valaki felfutott a lakásba, és lehozta. Volt klarinét meg minden. Nekem meg gitározni kellett, kísérni őket. Ha nem tudtam valamit, súgták a fülembé, hogy ezt az akkordot vedd, meg azt az akkordot vedd. Minden belém rögződött, mert hallottam, hogy miket játszanak, és így megtanultunk rengeteg dolgot. Vendéglátóban például úgy kezdtünk be, hogy tudtuk a vendéglátós számokat, a kötelező sztenderd számokat, amikből a mai napig vizsgáznak a zenészek. Mi meg már tudtuk azokat.

Mágó Károly primás, hegedűművész

Patkány már tizennégy éves korában játszotta a *Forog az idegent*. Ez egy úgynevezett szkeccs volt, ami élő előadás volt, de a fele mozi volt, fele pedig a színpadon játszódott. Patkány is benne volt, brácsozott. Tizennégy éves volt, velem egyidős. Már akkor azt mondta, hogy nem brácsozik tovább. Ezt csúnyábban fejezte ki: „Beleverem a f...t a brácsba!” Szóval ment a film, Feleki Kamill fiatal volt még, és a színészek felbiztatták Patkányt, hogy ő jobban tud szteppelni Feleki Kamillnál. Hát jobban is tudott. Borzasztó jól tudott szteppelni. Nagy magas gyerek volt, meg vékony is. Mondja Patkány Feleki Kamillnak: „Amit maga csinál, az semmi! Mi ez? Ez magának valami?” Adtak neki tíz fillért, hogy szteppeljen. Feleki Kamill olyan méregbe jött ezen, meg el is szégyellte magát, mert lehordta őt Patkány, akit a színészek meg biztattak, hogy egy nagy pofont adott neki. A tizennégy éves nagy lakli gyerek meg elkezdett sírni.

RADICS GÁBOR

(1906–1971)

Az egyik első magyar jazzhegedűs. Párizsban egy jazzhegedű-versenyen Stéphane Grappelli és Joe Venuti mögött a harmadik helyezést érte el.

Mágó Károly primás, hegedűművész

Radics Gabi 1906-ban született. Hubai-növendék volt, nála tanult az akadémián. Akkoriban Hubai-növendéknek lenni nem volt egy egyszerű dolog. Közvetlen a háború után, a szakszervezettel szemben volt egy hely, egy nagyon előkelő hely nagy kerthelyiséggel, amit a tulajdonosa után Füzéknek hívtak, és ahol három zenekar is játszott. Ott muzsikált Radics Gabi a zenekarával, amiben szaxofonozott is, tehát két hangszeren is játszott. Borzasztó jó hegedűs volt. Azt hiszem, 1947-ben jó és tehetséges gyerekekből összeállított egy rajkózenekart, egy gyerekbandát, és kivitte őket külföldre. Aztán páran kint maradtak, köztük ő is, és São Paulóban telepedett le. Radics Gabi a háború alatt vagy előtt Sanghajban muzsikált Josephine Bakerrel. Az apja volt a bőgős, aki nem is volt igazi nagybőgős, csak tudott egy kicsit bőgőzni, Hosszú Jancsi volt a cimbalmos, Josephine Baker volt az énekesnő, és jazzt muzsikáltak.

Mágó Béla cimbalomművész

Valamikor a harmincas évek végén, a negyvenes évek elején volt egy jazzhegedű-verseny Párizsban. Ott Radics Gabi harmadik lett. Stéphane Grappelli volt az első, az amerikai Joe Venuti lett a második. Párizsban élt sokáig. Ott akkoriban Josephine Baker, a fekete énekes- és táncosnő volt a legnagyobb sztár. Neki volt egy zenekara, aminek Radics Gábor volt a koncertmestere. Később aztán São Paulóban élt.

Hogy jött vajon ez az ismeretség?

Radics Gabi mindig utazgatott, és sokat volt például Amerikában. Volt egy tizenhat-tizenennyolc főből álló kombinált jazz-, szalon- és cigányzenekara. Azzal volt Amerikában meg Kínában, Sanghajban is. Nagy zenekar volt. Aztán volt Hollandiában is, sokat csavargott külföldön.

Losó Károly Kanadában élő primás, hangszerész

Radics Gabi második felesége német volt, akinek az apja katonazenész volt. Amikor Brazíliában játszottam, meglátogattam Radics Gabit. Ő azt mesélte, hogy miután Európában gyűjtött egy kis pénzt, azért ment Brazíliába, mert azt látta a legreményteljesebb országnak. Körülbelül nyolc-tíz emberrel a zenekarából elmentek oda. Ott koncerteztek, de egy idő után feloszlott ez a zenekar. Ekkor Radics Gabi belevágott egy bútorüzletbe. Miután nem értett az üzlethez, a brazil társa átvágta. Utána Venezuelában kapott szerződést a Tamanaco Hotelbe, és ott játszott négy-öt évig. Venezuelában ottani muzsikussal játszott szalonzenét, és nagyon jól keresett. Össze tudott gyűjteni annyi pénzt, hogy amikor visszament Brazíliába, tudott nyitni egy kis magyar éttermet. Itt egy Szabó Tibor nevű harmonikással muzsikált. Az étterem jól bejött neki, a felesége vezette a konyhát, a fia ült a pénztárban.

A harmonikás mesélte, hogy a pénztárgép mindig csöngött egyet, amikor kinyílt, és ilyenkor Radics Gabi mindig odanézett. A fia kiszerezte a csengőt a pénztárgépből, hogy ne lehessen hallani, amikor kinyitja, és pénzt vesz ki belőle. Egyik alkalommal, amikor beletört a pénz, pont odanézett Radics Gabi. Abbahagyta a hegedülést a rapszódia közepén, odaszaladt a fiához, még az utcára is kiment utána, a szegény harmonikás meg csak egyedül hozta a kísérete, az esztamot. A végén mindenki jót nevetett, mert Gabi egy nagyon kedves ember volt. Miután ez a vendéglő jól ment, később tudott nyitni egy kis motelt, százötven kilométerre São Paulótól.

1970 környékén látogatott először haza Magyarországra, de ott nem fogadták olyan szeretettel, mint amire számított. Nagyon csalódott volt, mert ő mindig nagy szeretettel gondolt a régi barátaira. Talán ennek tulajdonítható, hogy hazafelé a frankfurti repülőtéren rosszul lett a szívével. Miután hazaért Brazíliába, rá hat-hét hónapra meg is halt.

Rácz László brácsaművész

Említette, hogy mikor Suha Kálmánnal Brazíliában jártak, ott találkoztak Radics Gabi zenéjével, ami nagyon népszerű volt akkoriban.

Nagyon jólesett, hogy bárhova mentünk, éttermekbe, bárhol Rio de Janeiróban, mindenütt Radics Gabi számát lehetett hallani. Abban az étteremben is, ahol mi játszottunk, amikor lementünk reggelizni meg ebédelni, csak azt hallgattuk. És ez olyan jóleső érzéssel töltött el bennünket, hogy Istenem, tizennégyezer kilométerre Magyarországtól egy magyar cigányzenész lemeze megy állandóan, és erre tényleg büszkék lehettünk.

Mágó Károly primás, hegedűművész

A következő sztori 1946-47 környékén történt. Volt egy pincehelyiség, ami reggelig volt nyitva. Juci néninek hívták a tulajdonosnőt. Oda jártunk romák, mert akkor éjszakánként nem lehetett az utcán járkálni, mert vetkőztettek. Tél volt, és a vetkőztetés abból állt, hogy egy embert megtámadtak, és csak annyit mondtak neki: „Vetkőzz!” Annak le kellett vetkőzni, és azok meg elvették a ruháját. Na most ebben a helyiségben nyugodtan lehettünk reggelig, az se volt baj, ha nem fogyasztottunk, nem szóltak egy szót sem. A romák kártyáztak. Egyszer én is lementem, hogy megvárjam a reggelt, hogy majd akkor megyek haza. Természetesen nálam volt a hegedűm. Tavaszi kabátban voltam, és állva néztem a kártyázást. Egyszer csak jön le a helyiségbe egy nagyon nagy vendég, akit Vargának hívtak. Azért

volt nagyon nagy vendég, mert akkoriban nagyon sok pénzt keregett, és imádta a romákat. Szóval jött le Rácz Bélával, aki egy kiváló, nagyon nagy muzsikus volt, ott volt még Rácz Béla brácsosa, Flaschner, aki az Emke tulajdonosa volt, és még valaki, aki szintén ilyen szakmabeli ember volt, de a nevére már nem emlékszem. Leültek, és Rácz Béla, aki engem nagyon szeretett, már apám által is, mert apámnak jó barátja volt, meglátott, és intett, hogy menjek oda. Odamentem. Azt mondja: „Vedd ki a hegedűt, és muzsikálj!” Úgy is volt. Kivettem a hegedűt, és még a mai napig is emlékszem, hogy volt ennek a Vargának egy nótája, amit senki sem tudott, se Rácz Béla, se senki, csak a brácsos. Őt Túró Ferinek hívták, de neki frankón Túró volt a neve. Ő egyébként apámmal volt kint Görögországban, és egy nagyon ügyes és életrevaló ember volt. Megfogta a hegedűmet, mert semmi más hegedű nem volt ott, csak az enyém, és megmutatta a nótát. Hát én rögtön megtanultam, még a mai napig is tudom. Akkor elmuzsikáltam a vendégnek, ő meg már mindjárt nyúlt bele a zsebébe. Akkor jött be a forint, ő meg adott mindjárt száz forintot. Azt mondja nekem Rácz Béla: „Riszt.” Már mint hogy felezni akart. Muzsikálok megint, mondom: „Jól van!” Közben muzsikáltam más nótát is. Megint mondja: „Riszt.” Mondom: „Nem tudom letenni a hegedűt.” Azt mondja: „Akkor add ide a hegedűt!” Föl kellett váltani a százast. Fölváltottam, és odaadtam neki a felét. Lent volt Radics Gabi is, és még sok roma. Aztán abba hagyták a kártyát, és mindenki odatömörült, mármint azok, akik jobb muzsikusok voltak. Radics Gabi meg még nem tudom, kicsoda, és mindenki kapkodta a hegedűt. De annak a Vargának én tetsettem, mert én tudtam a nótáját. Ezt a nótát a világon azóta sem kérte tőlem senki, senki sem ismerte, de én nem felejtettem el. Berkes Bélának is én mutattam meg aztán ezt a nótát, mert ez a Varga később Berkes Bélához is járt mint vendég. Szóval mindenki azon igyekezett, hogy egy kicsit hegedüljön, mert ez a vendég adta a pénzt, de nekem adta a legtöbbet. Radics Gabi erőszakos és erős ember volt, mindig mondta, hogy majd ő hegedül. Én meg méregbe jöttem. A vendég meg megfogta a hegedűt, és azt mondta: „Nem kell! Ő játsszon!” Már mint én, mert én tudtam a nótáját, meg én voltam neki szimpatikus. Fialat voltam, voltam akkor vagy huszonhárom

éves. Szóval muzsikáltunk, egymás kezéből kapkodtuk ki a hegedűt. Egyszer azt mondja a vendég, hogy játszsam el az *Ave Máriát*, a Gounod *Ave Máriáját*. Akkor már ültünk, nem álltunk. Mellettem ült Radics Gabi, én meg elkezdtem játszani a dallamot. Piásak is voltunk, mert rumokat ittunk, meg azt a darabot olyan furcsa el-muzsikálni kíséret nélkül. Így történhetett meg, hogy eltévesztetem. Radics Gabi mindjárt kapott rajta, és mondta: „Nem jól van!” És már nyúlt is a hegedűért. Mondom: „Várjunk, kérem, majd mindjárt elkezdem még egyszer.” Megint elkezdtem, és megint eltévesztettem. Akkor aztán már nem lehetett okoskodni. Megint mondta, hogy majd ő eljátssza. Átadtam neki a hegedűt, és ő is eltévesztette. Erre már a vendég is fölfigyelt. Azt mondja: „Majd Béla eljátssza!” Ez volt Rácz Béla. Az meg már olyan részeg volt, már dúlt az asztalra, meg minden. Ő se tudta elmuzsikálni. Fogta a hegedűt, de eltévesztette, mert olyan a melódia, hogy csak kísérettel szól jól. Radics Gabi nagyon méregbe jött, amikor mondtam, hogy ő is rosszul játszott. „De most aztán muzsikáljál!” – mondta méregből. Erre aztán mondtam neki, hogy: „Muzsikálok is! De maga magyar nótát nem tud játszani! Maga jazzt tud játszani. Ez nem magának a területe!” Akkor Rácz Béla ajánlott egy melódiát, hogy négyen muzsikáljuk el, hogy ki tudja jobban. Radics Gabi, Rácz Béla, Magyar Jóska, aki segédprímás volt mindig, és én. Ezt a dalt kevesen tudták, úgy hívták, hogy Rakovian-bárdal. Ezt egy román bárzongorista írta, akit Rakoviannak hívtak. Ez a dal később Bécsben is ismert lett, és magyar szöveget is írtak rá. Mind elmuzsikáltuk a dalt, Radics Gabi is, és Rácz Béla azt mondja: „Ez volt a legjobb!” Mármint én. Lehet persze, hogy nem az volt a legjobb, ahogy én muzsikáltam, hanem már lehet, hogy Radics Gabi ellen ment az egész, hogy ne ő legyen a legjobb.

KOVÁCS ANDOR

(1929–1989)

Magyarország egyik legismertebb jazzgitárosa. Az ötvenes években a Martiny zenekar sztárja volt.

Deseő Csaba hegedű- és brácsaművész

Véleményem szerint Kovács Andor volt minden idők egyik legnagyobb gitárosa. Ő egy rendkívül sokoldalú művész volt, aki elsősorban mint jazzmuzsikus volt ismert, de emellett fantasztikusan játszott magyar nótát, és csodálatosan játszott populáris zenét is. Nagyon színes egyéniség volt, ami abban is megnyilvánult, hogy a legkülönbözőbb műfajokban készített felvételeket, különböző műsorokban lépett föl, és nagyon sokféle zene fölfért arra a palettára, amit ő játszott. Csodálatos zenéket őrzök tőle az archívumomban. Ennek van egy olyan külön története is, hogy Andor élete utolsó éveiben sajnos elég sok betegséggel küszködött. Valahogy érezte, hogy nem marad már sokáig köztünk. Pár héttel a hatvanadik születésnapja után távozott el. Az évek, évtizedek során rengeteget muzsikáltunk együtt, és nagyon jó barátok is voltunk. Tudta, hogy gyűjtöm a felvételeimet, és ebbe természetesen beletartoznak azok is, amiket vele közösen készítettem a rádióban, a hanglemezgyárban meg mindenfelé. Az utolsó éveiben mondta nekem: „Csaba, én rád bízom, őrizd meg a felvételeimet!”

A pályafutásáról mit lehet tudni? Rögtön gitározni kezdett, vagy először más hangszeren játszott?

Én az ő életét nagyon jól ismerem, mert ahogy már említettem, nagyon közeli barátok voltunk, és nagyon sokat mesélt a múltjáról, a gyerekkoráról és a pályafutásáról. 1929-ben született. Ha visszszámolunk, a gyerekkora pontosan a nagyon nehéz háborús évekre esett. Először hegedülni kezdett. Kitűnő tanárai voltak, ahogy mesélte, például Országh Tivadar, annak a kornak az egyik legkiemel-

kedőbb hegedűművésze. Őhöz járt a Nemzeti Zenedébe, ami a háború előtt nagyon híres intézmény volt. Úgyhogy évekig hegedült, és akkor egyszer csak – ahogy nekem elmesélte – a rádióban hallotta Django Reinhardt, a kitűnő francia-belga gitáros Hot Club nevű együttesét, amely azoknak az éveknek a legeslegjobb európai jazzegyüttese volt. Az őt nagyon megfogta, és ennek hatására kezdett el gitározni is. Hosszú évekig a két hangszert párhuzamosan művelte, majd egyszer csak, Isten tudja miért, a hegedülést abbahagyta. Ahogy így utólag visszagondolok a megismerkedésünkre, tekintve azt, hogy jazzhegedűsökből mindig valahogy kevés volt a színen, nagyon örült annak, hogy találkozott egy olyan jazzhegedűssel, akinek játéka passzol az ő gitározásához. Ez még a hatvanas években történt.

A dolog mindjárt úgy kezdődött, hogy együtt mentünk ki Varsoba egy jazzfesztiválra. Ez volt az első közös együttműködésünk, amit azután nagyon sok minden követett. Attól kezdve rendszeresen készítettünk közösen rádiófelvételeket, sokat léptünk fel a televízióban, lemezen játszottunk együtt, filmzenékben és így tovább. De hozzá kell tennem, hogy ezek a közös muzsikálások mindig tulajdonképpen alkalmi jellegűek voltak, tehát nem úgy volt, hogy hónapokig vagy évekig naponta együtt játszottunk volna. Így az időnkénti együtt muzsikálás nekünk mindig különleges örömet jelentett, mert soha nem untuk meg, mert egy darabig együtt játszottunk, aztán hosszú szünet következett. Volt például, hogy Andor külföldre szerződött, és akkor évekig nem találkoztunk. Aztán mikor hazajött, felvettük a kapcsolatot, és megint alkalmilag fölléptünk itt-ott, és mindig jöttek ötletek meg inspirációk.

Kovács Andor merre játszott külföldön?

Elsősorban Németországban. Hadd említsem meg, ami az életében, a zenei pályafutását tekintve nagyon fontos és tartós kapcsolat volt. Ez a Martiny együttes. A Martiny együttes, ha jól tudom, 1951-től 1961-ig, vagyis pontosan tíz évig működött, aminek ő oszlopos tagja volt. Igazán akkor tett szert a rendkívüli népszerűségére. Tehát ő az ötvenes években már hihetetlen népszerű ember volt Magyarorszá-

gon. Akkor én még persze gimnazista srác voltam, és még csak tanultam a zenét. Akkor még nem volt televízió, de koncertekről meg a rádióból már akkor is jól ismertem őt. Személyesen csak a hatvanas években volt szerencsém megismerkedni vele, amikor már a Martiny együttes nem létezett, ő pedig önálló karrierbe kezdett.

Különböző kisegyüttesei voltak, amikkel, azt hiszem, például az Emkében is dolgozott. Voltak külföldi vendégszereplései, és amikor itthon volt – mert azért mégiscsak többet volt itthon, mint külföldön –, a Várban az Alabárdos volt a törzshelye. Ez egy nagyon híres és elegáns szórakozóhely volt, ahol többnyire szólóban játszott. Ült egy sarokban, gitározott, és volt mellette egy kis dob gép a korabeli időkből, ami nem ez a digitális és mindenféle csodát tudó dob gép, hanem egy viszonylag kezdetleges, de nagyon szép hangú, különösen a dél-amerikai ritmusokat nagyon jól játszó szerkezet volt. Andornál ez is egy külön világ volt, ő a dél-amerikai zenét, tehát a rumbát, a szambát, a bossa novát is nagyon szerette, és nagyon jól játszott. És ezekhez a zenékhez ez a gép nagyon jól megfelelt. Iszonyú jó hangulatot tudott csinálni abban a kedves kis sarokban, ott az Alabárdosban, ahol már törzsközönsége is volt. Elegáns hely lévén oda a módosabb emberek jártak, meg rengeteg külföldi jött a Várba. Jöttek a környező hotelekből is vendégek. Szóval ott ilyen „felállásban” muzsikált. Nyilván volt neki egy kis hiányérzete, hogy társakkal, tehát nagyobb zenekarral is föllépjén, ezért keresett meg engem is, de természetesen rajtam kívül sok mindenki mással is játszott. A zenei világnak gyakorlatilag a teljes élvonalával kapcsolatban volt. Talán velem készítette a legtöbb felvételt, és talán velem lépett föl a legtöbbször, különösen az élete utolsó két évtizedében, tehát a hetvenes és nyolcvanas években.

Arról lehet valamit tudni, hogy az őt megelőző nagy gitáros generációval milyen viszonya volt? Itt elsősorban Bacsik Elekre, Csányi Mátyásra, illetve a Patkány testvérekre gondolok.

Nagyon jó viszonyban volt velük. Mindig nagy szeretettel mesélt az elődeiről. Bacsik Elek nagyon jó barátja volt. De mellette sokat mesélt például a Nagypatkány és a Kispatkány becenevű zenei

óriásokról, gitárosokról, akikkel szintén nagyon tisztelték egymást. Vagy Szabó Gáborról, akiről köztudott, hogy élete túlnyomó részét Amerikában töltötte. Ő 1956-ban ment ki, és előzőleg Kovács Andornál tanult gitározni. Ezek voltak a korabeli gitáros kapcsolatai. Elnézést, ha nem jut eszembe mindenki, nyilván voltak még más gitárosok is.

Említette, hogy az első élmény Django Reinhardt volt. Voltak utána még esetleg más gitárosok is, akiket nagyon szeretett? Kik voltak a kedvencei?

Persze. Ezt pontosan meg tudom mondani, mert akiknek a lemezeit a legtöbbit hallgatta, az konkrétan Wes Montgomery és George Benson volt. Őket imádta, a lemezeiket szenvedélyesen gyűjtötte és hallgatta.

Ezek szerint elmondható, hogy lépést tartott a jazzgitározás stílári változásaival.

Abszolút lépést tartott a koral, lépést tartott az idővel és a különböző újabb és újabb stílusrányzatokkal. Például nagyon szerette és kitűnően játszott a jazz-rockot, amit nem mindenki szeretett egyformán. Nagyon sok felvételt készített a magyar rádióknak ebben a stílusban is.

Milyen volt mint kolléga?

Az az igazság, hogy ő tíz évvel idősebb volt nálam, tehát én mindig őt tekintetem zenekarvezetőnek. Akkor is, ha az együttesünk netán közös volt, és úgy hívták, hogy Hot Club Budapest. A kor jogán abszolút mértékben őt tekintetem, meg a többiek is őt tekintették zenekarvezetőnek. Andor hihetetlen komolyan vette a munkát, a próbákat. Nagyon pontos volt, és mindenkitől elvárta, hogy pontos legyen, és aki késett vagy netán hiányzott, arra borzasztóan tudott haragudni. Jogosan. Egyébként ez az alaposság hallatszik is a felvételein, függetlenül attól, hogy melyik stúdióban készítette

azokat. Ezek nagy része örök érték. Én borzasztóan fogok örülni neki, ha néhány év szünet után újra hallhatók lesznek ezek a felvételek, mert úgy veszem észre, hogy egy kicsit megfélekedzik róla az utókor. Nem volna szabad! Ő egy kincs a magyar könnyűzene történetében, egy egészen kiemelkedő gitáros egyéniség.

Volt még az életében olyan zenekar, ami fontosabb állomásnak tekinthető?

A Martiny együttes után voltak saját kiségyütteseik, amikkel az Emkében és más hasonló helyeken megfordult, de ezek általában csak rövid távon működtek. Meg olyan zenekarokban játszott, amiket úgy nevezhetnénk, hogy „vendéglátó-ipari” zenekar.

Akkoriban összemósódott a jazz és a „vendéglátó-ipari” zene. Az utóbbi repertoárján rengeteg olyan sztenderd szám is szerepelt, amit a jazzzenekarok is gyakran játszottak.

Így van! Arról egyébként nem tudok, hogy más ilyen konkrét zenekara, például egy triója vagy egy kvartettje hosszú ideig fennállt volna, inkább az mondható el, hogy a tagok meglehetősen gyakorisággal változtak.

Milyen fesztiválokon játszottak együtt?

Amint azt már említettem, az egyik első fellépésünk 1966-ban Varsóban volt. Nem sokkal később, 1968-ban Berlinbe, a kettéosztott Berlin keleti felébe hívtak meg minket egy magyar jazzválogattal, amely egy nagyon nagy nevekből álló együttes volt, úgy is hívták, hogy Budapest All Stars. A felállása a következő volt: Kovács Andor, Pege Aladár, Vukán György, Kovács Gyula és jómagam. Utána jó néhány évvel később, a nyolcvanas években Andorral közösen, a Hot Club Budapest együttesével egy zágrábi fesztiválon léptünk fel, és szintén a nyolcvanas években volt egy felejthetetlen olaszországi kirándulásunk. Torino mellett van egy kisváros, Ivreának hívják, és mi ott léptünk fel elég szép sikerrel.

Kovács Andor önmagáról

1929. július 4-én születtem Budapesten. Szüleim korán felfedezték bennem a zenei tehetséget, és elhatározták, hogy zenészt nevelnek belőlem annak ellenére, hogy eredetileg papnövendéknek készültem. Édesanyám részéről a családban elég sok pap volt, sőt volt közöttük érsek is. Egyébként a győri Barát családból származom, ezt a papi hajlamot tőlük örököltem, annak ellenére, hogy mindig szerelmes természetű voltam. Első általános iskolába jártam, amikor a szünetben megkértem a tanító néni kezét. A tanító néni megsimogatott, és azt mondta: „Jól van, kisfiam, ha megnősz, férjhez megyek hozzád!” Ez a válasz megnyugtatott engem. Zenei tanulmányaimat a Bartók Béla konzervatóriumban végeztem, amit akkoriban Nemzeti Zenedének neveztek. Olyan tanáraink voltak, mint Ország Tivadar. Ő az egyik legnagyobb magyar hegedűművész és pedagógus volt. Aztán jött a háború. 1944-ben, amikor tizenöt éves voltam, megkaptam az első SAS-behívót. Arra gondoltam, ez nem nekem való, ezért azonnal megszöktem. Annak idején a Bihari út 8-ban laktam, és bujdostam különböző ismerősöknél. Volt egy lány, aki nagyon kedves volt hozzám, akit nagyon szerettem, ő volt az, aki rejtegetett engem. 1944-ben hallottam meg először a világ első nagy gitárosát, Django Reinhardtot, aki annyira megragadott a játékával, hogy a hegedűt felcseréltem gitárra. Olyan szorgalommal tanultam, hogy három hónapon belül meghívott a rádióba Horváth Jenő zongoraművész.

1945 októberében olyan szerencse ért, mintha megnyertem volna az ötös lottót. Tizenhat éves fejjel bekerültem egy olyan zenekarba, ahol három nagy gitáros mellett játszhattam. A zenekar hét tagból állt, de nem túlzok, ha azt állítom, hogy szinte mindenki zseni volt. Úgy zabálták a hangszerüket, mint a sáskák. A zenekar tagja volt Bacsik Elek gitáros, Horváth Sándor gitáros, akit Nagypatkányként ismertek – ha a gitárján leütött egy akkordot, úgy szólt, mint három gitár együtt, úgy szteppelt, hogy akár abból is megélhetett volna, ha leült dobolni, a legjobb dobosnak is feladta a leckét –, az öccse, Horváth Lajos, becenevén Kati, aki olyan kiváló muzsikus volt, hogy még Patkány is tartott tőle. Katiról az jut az eszembe, hogy ha

elment előtte egy fekete macska, akkor aznap nem vette kezébe a gitárját. A negyedik gitáros voltam én. Csak úgy voltak hajlandók befogadni a baráti körbe, ha bizonyítok nekik. Meg kellett állapítanom, hogy a bekanyarodó villamos zaja milyen hangnemben szól. Nagybőgőn játszott velünk idősebb Pege Aladár, aki olyan kényes volt a fülére, hogy ha valaki tévesztett, akkor egy hétig nem szólt hozzá.

1947. január elején megalakítottam az első magyar gitáregyüttest. Az első bemutatkozásunk a Zeneakadémia nagytermében volt. A zenekar öt tagból állt. Úgy konferáltak be bennünket, hogy az egész zenekar nincs együtt százéves. 1949-ben a zenekar átalakult, és Volga gitáregyüttes néven muzsikált tovább. Minden este a Royal Varietében léptünk fel, nagy sikerrel. Itt történt meg velem az, hogy úgy beleéltem magam a játékomba, hogy beleestem a sűgolyukba. Hatalmas nagy tapsvihár tört ki, a közönség azt hitte, hogy ez is benne van a műsorban.

1947-től a hatvanas évekig nagyon sok lemezfelvételen játszottam. Többek között Bródy Tamás, Polgár Tibor, Ránki György, Gyulai Gál Ferenc és Pogány László karmesterekkel. A legtöbbet Tabányi Mihállyal és végül a Martiny zenekarral játszottam, ez utóbbinak tizenegy évig voltam oszlopos tagja. Ez a zenekar európai hírnévre tett szert. Külföldön bármelyik országba is mentünk, régi ismerősökként fogadtak bennünket. Nem vitás, hogy ez a zenekar úgy szólt, hogy alig hiszem, hogy bármelyik európai zenekar vetekedhetett volna velünk. Olyan hírünk volt, hogy Amerikában is játszották a felvételeinket.

1978-ban itt volt egy Amerikában élő magyar impresszárió. Felajánlott nekem egy hat hónapos szerződést, amit én el is fogadtam. Már úgy volt, hogy egy hét múlva utazom. Közben találkoztam egy zenész kollégámmal, aki megemlítette, hogy most jött haza Amerikából. Kérdeztem, hogy nem ismeri-e ezt az amerikai impresszáriót. Azt felelte, hogyne ismerné, egy hete ölték meg a Central Park közelében. Úgy látszik, úgy akarta a sors, hogy ne menjek Amerikába.

Szabó Gábor az egyik legkedvesebb tanítványom volt. Egy alkalommal megkérdezte tőlem az édesapja: „Művész úr, lát valami fantáziát a fiamban? Nem volna jobb, ha Gabi valami rendes szakmát ta-

nulna?” Valahogy véletlenül kicsúszott a számon: „Szabó bácsi, a maga fiából még világhírű művész lesz!” Ez be is jött. Mikor hallottam róla, milyen világhírű gitáros lett, saját magamtól is megijedtem. Talán még jósolni is tudok.

Sok furcsa dolog történt meg velem. Meghívtak egy gálaestre vendégként. Mikor a hangulat a tetőfokára hágott, felkért a házigazda, hogy játsszak valamit a vendégek örömére. Mellettem ült egy hölgy a barátnőjével, aki állandóan csóválta a fejét. Odaszólt a barátnőjének: „Ez a pasas borzasztó, milyen rosszul játszik!” Feldühödten kérdeztem: „Mondja, kedves hölgyem, mi nem tetszik a játékomban?” Mire ő azt felelte: „Nézze, én nagyon kedvelem a gitárt, de a maga játéka idegesít engem. Jó volna, ha még egy pár gitárórát venne egy jó tanártól! Talán még vihetné valamire!” Mosolyogva kérdeztem: „És tudna nekem valami jó tanárt ajánlani?” A hölgy azt válaszolta: „Nézze, én egyetlen egyet tudok, akinek a játékát nagyon szeretem. Próbálja meg telefonon felhívni, hátha felveszi magát.” Kérdezem: „És hogy hívják ezt a tanárt?” „Kovács Andornak, de a címét és a telefonszámát sajnos nem tudom.” Elővettem a személyi igazolványom, és megmutattam neki, hogy én vagyok Kovács Andor. Abban a pillanatban lángvörössé vált az arca, és sírva fakadt. Annyira megsajnáltam szegényt, hogy elvettem feleségül.

Id. MÁGÓ KÁROLY

(1895–1945)

A világ számos országában koncertező primás. Görögországban 1932-ben több lemeze jelent meg.

Id. Mágó Károly fia,

Mágó Béla (1924–2008) cimbalomművész

Apám nagyon korán kezdett muzsikálni. Kilenc-tíz éves korában már tanuló gyerek volt a legjobb zenekaroknál, mert az apja abban az időben egyike volt a legjobb klarinétosoknak. A legjobb cigányzenekarokban muzsikált, és a fiát is vitte tanulónak ezekbe a jó zenekarokba. Például muzsikált az első Kóczé Anti zenekarában, aki nagy lábón élő, nagy primás volt, vagy Jónás Gyulával, aki abban az időben egy úttörő volt, mert újdonságokat hozott a cigánymuzsikába, de nem is tudom mindet felsorolni. Szóval ilyen helyeken volt apám tanulógyerek. Aztán először segédprimás volt különböző zenekarokban, tizennyolc éves korától pedig mint primás kezdte el az életet.

És bejárta a világot. Nagyon sokat utazott.

Igen, nagyon sokat utazott. Közben már tizenegy-tizenkét éves korában Párizsban szerződést kapott mint segédprimás, vagyis meghívták őt segédprimásnak. Ilyen tehetséges gyerek volt. De aztán primás lett, és mint zenekari tag többet nem dolgozott. Akkor jött a háború, be kellett neki vonulni. Négy év katonaság 1914-től 1918-ig, igaz, nála volt a hegedűje mindig. Az egész háború alatt ott volt a hegedű, de azért harcolni is kellett.

És ráadásul büntetésből valami nagyon rossz beosztást is kapott.

Igen. Ha csak egy mód volt rá, mindig hazaszökött. Elkapták, és betették őt szanitécnek, ápolónak a karanténban lévő tífuszosok közé.

Akiket odatettek ápolónak, természetesen büntetésből, azok egy hetet sem éltek. Ha az ápolók egy hetet éltek, az már nagy dolog volt. Elkapták ők is a tífuszt, és meghaltak. De azért szegény apámnak volt esze, mert végig részeg volt, amíg ott volt. Éjjel-nappal pálinkát ivott, és így nem fogott rajta a betegség. Ő kibírta. Neki kellett a hullákat is kivinni, de volt olyan, hogy a „hulla” megszólalt: „Ne vigyél! Én még élek!”

Ahogy tudom, Bécsben is sokáig tartózkodott.

Bécsbe 1925-ben mentünk ki, akkor már én is éltem, és 1927-ig ott voltunk. Görögországba öt évig járt.

Minek volt köszönhető, hogy Görögországban a Columbia lemezkészítésre kérte fel őt?

Meghallgatták, és érdekesnek találták. Gondolták, hogy jó üzlet, ha egy ilyen zenekarral csinálnak egy lemezt. És tényleg jól is ment. Aztán voltunk Egyiptomban, én mint gyerek. A családját nagyon sokszor vitte magával. 1935–36-ban Lengyelországban voltunk, 1937-ben pedig Finnországba mentünk, ott már én is a zenekarban voltam, én is vele voltam mint második cimbalmos. Finnországban egy évig voltunk, az ottani rádióban is muzsikáltunk élőben. Akkoriban volt ott egy nagyon híres képes újság, a Kuva, azaz magyarul Kép. Az egyik számának apám volt a címlapján, és az újságban is több kép volt a zenekarról rövid kommentárokkal. Ezután visszajöttünk, és még sikerült a háború előtt, 1939-ben kimenni Dániába, Koppenhágába egy varietébe. Aztán már lezárták a határokat, és itthon muzsikált különböző helyeken. Többek között a Csiszárné nevű erdélyi borozóban, ez a József Nádor téren volt, a belvárosban. Nagyon jó nevű, jó kis étterem volt. Ott volt évekig. Aztán szegény megbetegedett, és már nem bírta tovább. 1945-ben ötvenéves fiatalemberként meg is halt.

Id. Mágó Károly lánya,
Halper Lászlóné Mágó Laura Gyöngyi

1944-ben, amikor a háború már eléggé dúlt, gyakran bombáztak, felszólították a lakosságot, hogy a kisebb gyerekeket, ha lehet és módjukban van, vigyék le vidékre. Az én szüleimnek, vagyis papának Nádudvaron volt rokona, és elhatározta, hogy a három kicsit – mert ugye hatan vagyunk testvérek, három nagy és három kicsi – leviszik oda, Nádudvarra. De sajnos az útvonalat annyira nem ismertük, hogy egy állomással tovább mentünk, nem szálltunk le, Hajdúszoboszlón tett le minket a vonat, és mi ott álltunk rokonság meg minden nélkül. Mivel nem voltunk pénzzel olyan rettentően eleresztve, hát úgy, ahogy szokott, apám ügyessége és élelmessége segített ki minket megint. Bement az egyik közeli vendéglőbe. Anyukám csak nézte, hogy mit keres ott, meg minek megy be oda, de hát ott maradtunk, egy téren ültünk le. Apukám bement, és ki már úgy jött, hogy ő itt fog muzsikálni, megbeszélte a tulajdonossal – vagyis rögtön helyet csinált magának, hogy pénzt keressen. A probléma az volt, hogy egyedül volt. Rögtön feladott egy táviratot egy cimbalmosnak, hogy jöjjön oda, mert kellene, hogy kísérelje őt. Már a pénzben is nagyjából megállapodtak, ami nem volt valami sok, de azért megállapodtak. Mi rögtön kivettünk egy lakást, és másnap a papa már ott muzsikált, mert a hegedű mindig nála volt, azt nem hagyta el.

Egyszer meghívott minket egy este. Kerthelyiségben volt a zene. Papámat addig anyukám se nagyon hallotta muzsikálni, én pedig még egyáltalán nem. Ott voltunk, anyám, a három gyerek, apám, egy cimbalom, szóval fantasztikus volt. Én addig sohasem hallottam őt, még gyakorolni sem. Apám olyan hangulatot tudott teremteni, hogy az leírhatatlan. Ott főleg nyaralók voltak, jobb emberek, gazdag emberek, mert ez még akkor volt, amikor ha valaki Hajdúszoboszlón tudott üdülni, az nem volt szegény ember. Apukám bécsi valcereket, magyar nótákat, egy olyan fantasztikus műsort muzsikált végig, ami nem is illett oda, mert annyira színvonalas és gyönyörű volt. Én tátott szájjal hallgattam, hogy az én apám így tud muzsikálni, és ilyen hangulatot tud teremteni. A természetéből

adódóan volt egy kisugárzása, ami mindenkire hatott. Aki őt hallotta, az csak nézte és hallgatta, és mosolygott, és el volt ragadtatva. A külseje is olyan volt, és ahogy elő tudta adni a dolgokat, az egész különleges volt. Úgyhogy ez az élmény egész életemre megmaradt, és ha másra nem is volt jó ez a csúnya 1944, arra igen, hogy apámat hallottam hegedülni, mert ha ez nincs, akkor nem hallottam volna soha, mert ahol ő muzsikált, oda mi nem mentünk el. Az neki a munkahelye volt, és mi nem ültünk be családotól, mert nem volt divat akkoriban, bár nem tudom, most hogy van. Szóval nagyon nagy élmény volt, amit sohasem fogok elfelejteni, és köszönöm a sorsnak, hogy meg tudtam őt hallgatni.

Id. Mágó Károly fia,
Mágó Károly primás, hegedűművész

Apám ősei Lovasberényből származtak, de apám sohasem volt Lovasberényben. Ő már itt született Budapesten. Az apja klarinétos volt, még hozzá nem is nagyklarinétos, hanem kisklarinétos. Nagyon jó zenész volt, mindig olyan zenekarhoz ment, ahová apámat már kiskorában is magával vihetett. Tehát nagyon jó iskolája volt az én apámnak. Élt Párizsban egy nagyon nagy primás, azt hiszem, Poldynak hívták, és nagyapám ahhoz akkor mehetett, amikor csak akart. Fölült a vonatra, és Poldy örömmel fogadta. Sőt, a felesége is volt vele vagy tizenhét-szer Párizsban. Szóval úgy ment oda, hogy mindig örömmel vették.

Édesapád első zenekarában is az ő apja, a te nagypapád volt a klarinétos? Az egy igazi családi zenekar volt, ugye?

Igen, így volt. Apám tizennyolc éves volt akkoriban, és ő volt a primás. Nagyapám borzasztóan ügyes ember volt. Olyan természete volt, hogy például amikor kellett, amikor a fia már legény volt, képes volt elmenni ajánlani. Akkor ezt úgy mondták, hogy helyet csinálni.

Kiról van az a történet, papádról vagy nagypapádról, hogy az I. világháborúban a fronton muzsikált, és így biztatta a katonákat? Úgy tudom, még újságcikk is készült róla.

Nagypapámról szól a történet, mert apám katona volt az I. világháborúban. Szóval elment valahova a frontra, ott játszott a katonának, és összemuzsikált elég sok pénzt. Lehet, hogy valahol még megvan az a cikk, amiben írták, hogy a muzsikájával biztatta a katonákat. A nagypapámról egyébként sok jó kép készült, hangszerrel, magyaros öltözetben. Volt egy nagy plakát, a Gellért szálló teraszán volt egy koncert, Kóczé Antal zenekara volt a kísérő zenekar. A nagypapám neve a fellépő operaénekesekkel együtt, ugyanakkora betűkkel így volt kiírva: „Mágó Károly, klarinét és tárogató mester”. Az apámról is volt egy plakát, ami szerint a *Gyöngyös bokrétást* játszsza. Ez egy magyaros zene volt, mert akkor még nem voltak ezek a népi zenék, hanem ez a *Gyöngyös bokrétás* volt, és ezt az én apám muzsikálta. Lehettem vagy nyolcéves, és a próbára még el is vitt engem. A rendezővel össze is veszett miattam.

Édesapád mamája, Vidák „Szittyá” Mária, később Mágó Károlyné híres volt arról, hogy nagyon jó cigánybálokat rendezett.

Igen, a IX. kerületben mindig ő rendezte cigánybálokat. Kibérelt egy kávéházat, aztán végigjárta az ismerős családokat, így hívta meg őket. 1911-ben még cikk is jelent meg a Népzenekarok Ujságja című lapban, amiben leírják, hogy hol lesz a következő cigánybál, és hogy biztosan jó lesz, mert ez már a 25. bál, amit Mágó Károlyné rendez.

Úgy tudom, a papád bejárta a világot. Merre muzsikált külföldön?

Egyiptomban, Görögországban, Finnországban. Lengyelországban voltunk 1939-ben, itt tizenhárom éves gyerekként már én is muzsikáltam apámmal, de előzőleg Berkes Bandival mentem ki. Tulajdonképpen ezt a helyet apám csinálta Bandinak, aki húsz-huszzonegy éves volt akkoriban, és gyerekként engem is kivitt. Kompár Tivadar volt a segédprimás, az ő testvére, Karcsi bátyám volt a cimbalmos,

ők az én anyai nagybátyáim voltak. Berkes Bandit kidobták, mert nem felelt meg, nem tudott semmit. Fiatal ember volt, nem volt se műsora, se semmi. Tivadar nagybátyám lett a prímás, aki igazi tanult, nagyon jó muzsikus volt. Ő egyébként a hegedülés mellett karmester is volt, tehát minden stimmelt, mert kottát is tudott olvasni.

Hogy milyen szemtelen volt Berkes Bandi, arról mondanék egy történetet. Ő volt olyan húsz-huszonegy éves, én meg tizenhárom. Járt be egy ember, sohasem felejttem el, egy gyáros. Förstenbergnek hívták. Muzsikáltunk neki, nagyon jó vendég volt. Engem szeretett mint gyereket. Berkes Bandi meg erőszakoskodott: „Eredj innen!” És tolakodott is. Ez a gyáros meg megfogta a hegedűjét, és elzavarta, nekem meg sok pénzt adott. Berkes Bandi nagyon mérges lett rám. Fönt volt a ruhatár, a gardrób. Amikor vége lett a muzsikálásnak, felmentünk. Ott fent vagyunk, és azt mondja Tivadar: „Na, máma a gyerek kitett magáért!” Mármint én, mert nagyon sok pénzt adott a gyáros. Részeg volt, és nagy úr, gazdag ember, és mindig adta a pénzt. Azt mondja Berkes: „Az jó gyerek! Az idősebbekkel ilyen szemtelen!” Mondom: „Hol voltam én szemtelen?” Nem tehettem róla, hogy az az ember engem akart hallgatni.

Visszatérve a papádra, merre járt még?

Törökországban, Albániában. Aztán Bécsben laktunk több mint egy évig, utána Finnországban is egy évig muzsikált. Görögországba többször, vagy ötször is visszament, és ott 1932-ben a Columbia kiadónál lemezeket is készített. Volt Németországban és Dániában is.

Ha jól tudom, az egyik utolsó szerződése, ha nem jön közbe a II. világháború, Manilába szólt volna.

Igen, a háború miatt nem tudtunk oda elutazni. De a legutolsó szerződése 1939-ben, amikor már tizenhat éves voltam, Svájcban lett volna. Ott egy nagyon nagy kiállítást akartak rendezni. Oda nemcsak apám ment volna ki zenekarral, hanem összesen tizenkét zenekar. De akkor már nem lehetett menni, mert kitört a háború. Apám

demokratikus érzelmű volt. Például olyan nagyon nagy fizetéseket nem vett el a zenekartól, mint egyes primások. Más primások kis fizetést adtak a zenekar tagjainak, és nekik több megmaradt. Volt rá példa, hogy mondta neki az egyik primás: „Hogy adhatsz te ennyit a zenekarnak? Én nem adtam, csak ennyit.” Voltak olyan primások is, akik loptak a zenekartól. De az apám nem, ő becsületes volt. Becsületesen elosztotta a pénzt. Nekem is mondta: „Ne lopjál a zenekartól, mert neked úgymint dupla rész jár, mert te primás vagy!”

Az is nagy dolog volt, hogy önmagát menedzselte, mert neki sohasem volt impresszáriója. Egyszer csinált egy nagyon nagy hibát. A budaörsi repülőtéren volt egy étterem. Ott fel is vettek minket filmre a *Filmhíradó*ba. Egy nagy holland karmestert, Willem Mengelberget fogadtunk, akkor voltam tizenöt éves. Látszik is a filmen, hogy neki nagyon tetszett, ahogy muzsikáltunk. Béla öcsém akkor volt tizennégy éves, és a karmester vele fogott kezét. Agenfeld impresszárió szerezte apámnak ezt a helyet, és apám egy idő után, egy vagy két hónap elteltével kikapcsolta ezt az impresszáriót, vagyis nem fizette tovább. Továbbra is ott maradtunk az üzletben, de impresszárió nélkül, és ez egy rossz pont volt, mivel ő csinálta a helyet, és amíg ott muzsikáltunk, fizetni kellett volna neki bizonyos százalékot. Az étterem főnöke is mondta, hogy borzalmas, mennyi impresszáriópénzt kell fizetni, de apám megbeszélte vele, hogy nem kell impresszáriópénzt fizetni. Aztán ez nem volt jó pont, de nem sokat számított.

Édesapádnak ki volt a kedvenc primása? Ki volt az, akit dicsért?

Szerette Rác Bélát, aki ízléses és igen jó muzsikus volt. Nagy kezei voltak, derék ember volt. Szerette Debreceni Kis Lajcsit, aki sok magyar filmben szerepelt, mostanában is lehet őt látni ezekben régi filmekben, nagyon kellemesen muzsikált. Meg Magyarit, de őt mindenki elismerte, borzasztó nagy és tanult muzsikus volt. Én tizenhét éves voltam, amikor meghalt Magyar Imre. Kint is voltam a temetésén, apám is kint volt, persze apám elől állt. Sok roma volt, és muzsikált, én meg jó hátul álltam. Mint fiatal, nem mertem volna előre állni. Ez 1940-ben történt, akkor Magyar negyvenhat éves volt.

Ilyen fiatalon már meghalt. És olyan kövér volt, hogy borzalmas. Állva aludt. Muzsika közben is rendesen aludt. A szervezete már nem bírta.

Mesélj egy kicsit arról, hogy a Te karriered hogyan alakult. Ki tanított hegedülni gyerekkorodban?

1923-ban születtem. Engem először papám és Kompár Tivadar nagybátyám tanított hegedülni. Na meg Berkes Lajos, az öreg. Ő pénzért tanított sok gyereket. Ő ilyen vaskalapos volt, muzsikálni sem ment el mindenkivel, mert ő a híres Berkes Lajosnak volt a fia. De az apja meghalt, amikor még négyéves volt. Csak alkalmanként, nagyon ritkán ment el muzsikálni, és gyerekeket tanított pénzért, de tőlem egy fillért el nem fogadott. Én voltam a mintakép. Ha valaki jött, hogy a gyereket hozta tanulni, engem bemutatott, hogy én már mit tudok. Tizenkét éves koromtól jártam hozzá, de mondom, nekem nem kellett fizetni érte.

Mesélted, hogy szenvedélyesen gyűjtötted a nótákat is, jártál az idős romák után.

Igen, gyűjtöttem. De hát apám minden nótát tudott. Rengeteget tanultam tőle. Amikor eljöttem a zenekarából, akkor már egy héten kétszer én voltam a primás ott, és ahhoz sok nótát kellett tudni. Apám eljátszotta a nótákat, én meg lekottáztam magamnak, ha nem tudtam hirtelen megtanulni. Volt úgy, hogy naponta hármat is, négyet is lekottáztam. Két hónap elteltével már rengeteg nótát tudtam.

Azt is mondták, hogy te szinte hobbiból kerested a tercelet hozzájuk.

Igen! Amikor felébredtem az ágyban, már azon gondolkoztam, meg amikor mentem az utcán, akkor is ez járt a fejemben. Össze tudtam adni a prímet meg a tercet. Szóval össze tudtam adni a második szólammal, ha ez így, akkor az úgy stb. Mai napig is előfordul, hogy fekszem az ágyban, és összeadom a szólamokat. Egyébkén ez az

érdeklődésem egészen kis koromban is megnyilvánult. Amikor édesanyám énekelt, én már hat-hét éves koromban énekeltem rá a második tercszólamot.

És ahogy tudom, a papád mindig mondta, hogy miket tanulj meg, például nyitányokat, operarészleteket.

Hogyne! De nemcsak ha mondta, hanem én magamtól is megtanultam azokat. Amikor 1938-ban megjöttünk Finnországból, akkor mentünk le Hévízre muzsikálni. Ez apám nyolctagú zenekara volt, és tánkra kellett muzsikálni. Akkoriban egy év alatt rengeteg új szám született. Apám megszerezte a kottákat, amiket otthon együtt böngésztünk, nagyjából megtanultuk a dallamokat. Én gyerek voltam, könnyebben fogott az agyam. Ő csak állt a zenekar előtt, és intett, én meg már tudtam, hogy melyiket akarja játszani.

1940-ben jöttem el az apám zenekarából. Akkor kezdtem a Szondi sörözőben, Lendvai Csócsi József zenekarában játszani mint segédprímás. Tizenhét éves voltam. Ez a söröző a Britannia – most Béke – szálló épületében volt. A szállodában volt egy sárga terem, ahol szombaton és vasárnap én voltam a prímás. Mindig vittem be kisegítőket, Béla öcsém is jött be velem minden szombaton és vasárnap. Volt úgy, hogy Csócsi otthagyta a zenekart, mert külön haknija volt. De hát bennem meg lehetett bízni, mert viselkedés szempontjából is olyan voltam. Egyszer néz engem az üzletvezető, már akkor ott voltam vagy két hónapja. Néz engem, sovány is voltam, meg alacsony is, és azt kérdi: „Mondja, hány éves maga?” Nem mertem megmondani, hogy tizenhét. Mondom: „Tizenkilenc.” Azt mondja: „Maga még egész gyerek!” Meg az asztalnál is mindig kérdezték, hogy hány éves vagyok. Direkt megnövesztettem a bajuszom, igaz, alig nőtt, de azért megnövesztettem, hogy idősebbnek látsszak. Kérdezik az asztalnál: „Hány éves vagy?” Mondom: „Huszonhárom” – de sose hitték el. Szóval amikor tizenhét éves voltam, bekezdtem ezen a helyen, és amikor tizennyolc voltam, apám visszacsalt a zenekarába. A Csiszárnénál muzsikált, ami egy erdélyi vendéglő volt. Nagyon jó és nivós üzlet volt. Akkor ott voltam apámmal, és onnan lettem prímás, amikor apámat hívták egy másik helyre. Följöttek

a lakásra, és kérték, hogy menjen oda muzsikálni, ő meg mondta, hogy nem tud menni, de itt van a fia. És úgy is volt, és én bekezdtem ott. A következő évben pedig engem hívtak egy helyiségbe muzsikálni, ahova ki is mentünk ketten apámmal, és ott dupla fizetést ajánlottak. Mondtam apámnak, hogy én azért szeretem az üzletet, ahol muzsikálok, szeretnék ott maradni. A régi helyen egy nagy nevű szakács volt a főnök, akit Lakatosnak hívtak. Mindig holt-részeg volt, úgyhogy mindig a főnöknővel kellett beszélni. Ez az ember amúgy az angol követségen, a Vatikánban meg nagy helyeken volt szakács. Azt mondta az apám: „Na most, fiam, bemész, és a főnöknőnek megmondod, hogy téged ennyi fizetésért hívnak máshova, és hogy te eljössz.” Úgy is volt. Bementem, és mondtam: „Nagyságos asszony, szeretnék magával beszélni.” Azt mondja: „Tessék!” Mondom: „Nézze, engem hívnak egy másik helyre, és én elmegyek.” Azt kérdi: „Miert akar elmenni?” Mondom: „Ott nagyobb a fizetés, dupla fizetést adnak nekem.” Mire rám néz: „Hát azt én is megadom!” Becsületszavamra, így történt! Mondom: „Jó, akkor maradok.” Akkor aztán egészen az ostromig ott maradtam és ott muzsikáltam. Nagyon előkelő hely volt, és nagyon előkelő emberek jártak oda. Nagyon szép kerthelyisége volt, volt két terme, és nagyon jó közönség volt. Oda járt Közép-Európa egyik legnevesebb zenekritikusa, Pap Viktor, és azt mondta: „Ez az egyetlenegy prímás, akinek a muzsikáját szeretem!” Aztán jött az ostrom, és nem is lehetett Budára átjárni, és így szűnt meg ez a hely. A háború után meg már megváltozott minden, az emberek meg a közönség is.

Egyszer bedagadt apám lába, de hogy mitől, azt nem tudtuk. Rövid időn belül rendbe jött, de amikor megdagadt, nem tudott cipőt húzni. Azt mondja: „Fiam, menjél be helyettem muzsikálni az Arizonába!” Én tizenhat éves voltam akkor, ez 1939-ben történt, akkor jöttünk haza Parádról. Szép fekete ruhát csináltattunk, az egész zenekarnak egyformát. Fekete, dupla soros ruha, mert a főnökség ezt kívánta meg. Ott csinálták meg Parádon, ott volt a szabó. Én meg örültem, hogy mehetek az Arizonába. Már jártunk a papával többször is kisegíteni oda. Szóval apám beküldött maga helyett. Ősz lehetett. Akkoriban csináltattam gyönyörű fekete cipőt. Megyek be, Berkes Béla meg épp a ruhatárban áll. Mondom: „Jó estét

kívánok, Béla bácsi, a papa beküldött maga helyett muzsikálni, mert fáj a lába.” „Jól van!” – mondja. Már ki volt pakolva a hegedűm, egyszer csak jön föl a kontrás, akit Dörömbözőnek hívtak. Azt mondja nekem: „Béla bácsi üzeni, hogy nem kell itt maradni.” Engem meg mintha leöntöttek volna. Mondom: „Jól van” – mi mást mondhattam volna? Bepakoltam a hegedűt, és mentem haza. Az Arizona a Nagymező utcában volt, és onnan gyalog mentem haza a Tompa utcába. Kérde apám: „Mi van?” Mondom, hogy Béla bácsi mondta, hogy nem kell ott maradni. Azt mondja apám: „Na várjál csak! Majd adok én ennek a csibésznek!” Amikor legközelebb találkoztak, mondta is neki: „Te küldted haza az én fiamat? Az jobb muzsikos, mint te!”

1949-ben Berkessel lett volna egy utazás Amerikába. Egy hattagú cigányzenekar, Cziffra Gyuri jött volna velünk zongorázni. Berkes este behívatott bennünket az Emkébe. Cziffra is ott volt. Azt mondja Berkes: „Gyerekek, megyünk Amerikába.” Cziffra megcsókolta: „Jaj, de jó, Béla bácsi!” Állítólag ők valami távoli rokonok is voltak. Úgy volt, hogy utazunk, de húzódott a dolog. Közben én Kóczé Antival lettem segédprímás a Megyeri csárdában. Akkoriban nem nagyon lehetett válogatni, mert szegény anyám is halálos beteg volt, és az nagyon jó hely volt, nagyon jól kerestünk. És ezt az amerikai utat lefűjták. Berkes megharagudott rám, mert azt akarta, hogy menjek oda a zenekarába segédprímásnak, és én nem mentem. Hát már hogy mentem volna! Más fizetésem is volt, meg minden. Aztán elmentem utána, mert ők reggelig muzsikáltak. Ültem a széken, és odahajolt hozzám: „Te nem érzel irántam semmit? Hát az öcsém vagy!” „Dehogynem – mondom –, dehogynem!” Törődtem is én vele! Amikor ő meg hazaküldött. Hát mit érzek iránta? Igaz, hogy ő és az apám első unokatestvérek voltak, mert az én nagyanyám, Vidák „Szittyá” Mária és az ő anyja, Vidák „Szittyá” Katalin édes testvérek voltak.

És az a terces történet hogy volt?

Akkor is még tizenhat éves voltam. Boros Lajos apjával történt. A Döbrentei téren voltunk, az Aranykacsában. Apám volt a prímás,

és hárman voltunk segédprímások. Elkezdünk muzsikálni. Én nem mertem tercelni, mert komoly emberek voltak ott. De aztán amire nem tudtak, amit nem ismertek, arra terceztam. Meghallotta a terces, hogy én tudok tercezni, és amikor eljött a szünet, utána már semmire sem tercezett, mindent én csináltam. Azt mondja nekem: „Ide hallgasson, fiam! Maga tercezzon a papájának, mert maga jobban tud.”

A háború után mi voltunk az első zenekar, aki muzsikált. Mi muzsikáltunk a Hágiban, ami most a Vigadó. A teraszon játszottunk. Én mint segédprímás kezdtem ott, a prímást letiltották, mert nyilas volt. Volt olyan, hogy a főnökök a prímást és a zenekart is belekényszerítették a nyilas pártba, hogy be kell lépni, mert az ilyen meg olyan előnyt jelent. Ilyen is volt. Szegény meg azt sem tudta, mi az a párt. Szóval így én lettem a prímás. Onnan úgy kerültem el, hogy egyszer mentem befelé muzsikálni, és az utcán állt egy ember szmokingban. Főpincér volt velem a Pasaréti úton, ahol én prímás lettem. Ott állt, és mondta, hogy itt lett főpincér. Egyébként nagyon szeretett engem. Mondta, hogy menjek be, és nézzem meg a helyiséget. Bementünk, és mondom: „De szép kis helyiség!” Ez már a háború utáni üzlet volt. Azt kérdi: „Ide akarsz jönni?” Mondom: „Idejönnék szívesen!” Így oda is mentem muzsikálni.

1949-ben a Nemzeti Színházban én muzsikáltam az *Úri muri* című darabban. Ezt Gellért Endre rendezte. Amikor 1954-ben felújították a darabot, akkor is engem hívtak. Sőt, amikor Sopronban is játszották ezt a darabot, Tompa Pufit és engem egy alkalommal elhívtak vendégszerepelni. Muzsikáltam más színházi előadásokban is, például a Várszínházban.

Veled is sok felvétel készült. Említetted, hogy Bécsben jelent meg lemezed.

Ez úgy volt, hogy volt egy ember, aki velem és Szalay Lacival fölvetett vagy ötven számot, csak régi slágereket, és jól megfizetett minket. Aztán eladta ezeket a számokat kint Amerikában. Szóval így készültek ezek a felvételek. A magyar rádióban is sok felvételt készítettem.

Merre jártál a nagyvilágban?

Olaszországban voltam nyolcszor vagy tízszer, meg Kuvaitban, Bangkokban, Új-Zélandon, Ausztráliában, Franciaországban, Bécsben és még sok más helyen.

Hogy volt az, amikor újra is ki kellett váltanod az engedélyt?

Akkor nyolc hónapig doboltam. Siófokon muzsikáltam egy zongoristával, és az igazgató nagyon szeretett. Azt mondja nekem: „Kérem, maguk majd most külön kerülnek. A zongorista egy másodosztályú üzletbe kerül, maga meg egy első osztályúba.” Én meg gondoltam, az első osztályúban nem fogok keresni, mert kisebb helyen azt jobban lehet. Mondom neki: „Igazgató elvtárs – mert akkor még elvtárs volt –, nem lehetne lemenni Almádiba?” Hallottam, hogy óriási jó hely. „Nem lehet, kérem – mondta –, mert oda olyan hegedűs kell, aki dobol is.” Mondom: „Kérem, én dobolok is.” Azt mondja: „Jó, kérem, akkor el van intézve! Almádiba fog menni.” Na most, Rigó az haverom volt, és ő éppen nem dobolt akkor, csak hegedült. Mondom: „Te, add kölcsön a felszerelést!” „Ott van, vidd!” Vacak, régimódi felszerelés volt, nagydobbal, kisdobbal és lábcsinnel. Ott Almádiban Sásdi volt a zongorista, akivel akkoriban még magáztuk egymást. Megyünk le a vonaton, megérkezünk, akarom összeszerelni a dobot, de nem tudom. Az meg így néz engem. Egyszer csak megszólal: „Mi van, kérem, nem megy?” Mondom: „Nem.” „Adja ide!” Összeszerelte a dobot, és kérdi: „Dobolni tud?” Mondom: „Nem.” „Na, akkor helyben vagyunk!” De szerencsére többnyire hegedülni kellett. Egyszer meg beszólt egy vendég, amikor doboltam. Fiatalok voltak, és azt mondja: „Keverd meg!” De akkor már tudtam egy kicsit dobolni, mert nem volt még csak rumba, begin meg tangó, más semmi. Egy fiatalember, egy dobos megmutatta, hogyan kell ütni a begint meg a többit, és kész. Jó volt az ügy.

És az engedélyt hogy kaptad meg?

Kaptam egy lapot, amit ki kellett tölteni, és én a hangszerhez azt írtam be, hogy dob meg hegedű. Viccből elsőnek írtam a dobot. A romák, akik a kategorizálást csinálták, mind ismertek, és elájultak a nevetéstől.

Szintén a Balatonon történt, Balatonszárszón voltunk. Volt velem egy zongorista, egy dobos meg egy hegedűs. Telt ház volt, és táncoltak. Előttünk táncparkett volt. Kivettem egy szobát, és mindig felváltva jöttek le nyaralni a testvéreim. Lajcsi, Gyöngyi, Irén. Azt mondja nekem Gyöngyi: „Te, engedj egyet énekelni a mikrofonba!” A zongoristának volt egy mikrofonja. Mondom: „Menj már, nem tudsz te énekelni!” „Dehogynem – azt mondja –, tudok!” „Hát énekelj! Melyiket akarod?” „Az *Áprilisi tréfát*.” Mondom: „Jól van!” Úgy elénekelte, hogy csak na! Viharos taps volt! Egyetlen hiba nélkül elénekelte. A következő a *Kőkorszak* című szám volt. Azt is úgy elénekelte hiba nélkül, mint egy énekesnő. Olyan tapsot kapott! Viharos tapsot.

Úgy tudom, hogy megnyertél egy országos duóversenyt.

Igen, 1951-ben a Svábhegyen a Fogas étteremben muzsikáltunk. Békésinek hívták a zongoristát, aki velem volt. A zsűri körbejárta azokat a helyeket, ahol duók muzsikáltak, és nekünk adták az első helyezést.

Dr. Nagy Tihamérné Mágó Mária
mesél öccséről, Mágó Károlyról

Hévízen voltunk. Már délben megebédeltünk a zenekarral együtt, mert teljes ellátáson voltunk. A többiek lefeküdtek. Karcsi öcsém fiatal gyerek volt, tizenöt éves. Odament hozzá a debreceni gyerek, Magyar Jóska, aki a zenekarban a tercprímás volt. „Na, gyűjjön mán, Károlykám – mondta –, keressük ki a terceket!” Bár Magyar Jóska akkor már huszonhét éves volt, a tizenöt éves öcsém segített neki kikeresni a terceket.

Mágó Béla cimbalomművész

Kérlek, mesélj egy kicsit magadról! Hogyan kezdted el cimbalmozni?

Hegedűre akartak taníttatni, én meg úgy utáltam a hegedűt, hogy nem tanultam. Akkor fogott apám, és odaültetett a cimbalom elé: „Akkor cimbalmot fogsz tanulni!” Én meg, ha akartam, ha nem, kezdtem cimbalmot tanulni Karcsi bácsitól, a nagybátyámtól. Így lettem cimbalmos.

Hova kerültél be először gyerekként?

Először apámhoz. Tizenkét éves voltam, amikor apám bevett a zenekarba. Mindez Finnországban volt. Itt olyan rendelet volt érvényben, hogy gyerekeknek nem volt szabad egész este ott lenni, csak kilenc óráig volt szabad nekem ott muzsikálni a zenekarral.

Aztán amikor édesapádtól elkerültél, hogyan alakult a pályád?

Különböző zenekarokban játszottam. Például Boros Lajossal, Lakatos Sándorral, Berkes Bélával és Rácz Bélával is muzsikáltam. Játszottam Vörös Károllyal is, aki szintén nagyon híres és jó muzsikusember volt. Berkes Bélával a Baross kávéházban muzsikáltam. Úgy kerültem hozzá, hogy egyik este épp valahol muzsikáltam, és egyszer csak megállt ott egy taxi. Vidák Kozma, a klarinétos ült benne, és intett, hogy menjek oda hozzá. Mondta, hogy üljek be rögtön a taxiba, és menjek vele, mert Berkesnek cimbalmos kell. Én meg mentem. Amikor odaértünk, és benéztem, éppen cimbalom nélkül muzsikáltak, mert akkor már voltak vendégek, és nekik muszáj volt muzsikálni. Balra, a zenekarral szemben ült Lukács, aki annak az időnek egyik legjobb cimbalmosa volt. Én meg remegtem és félttem, izgulós voltam mindig. Szóltam neki: „Pista bácsi! Legyen szíves, üljön be egy kicsit, és cimbalmozzon addig, amíg megnyugszom, mert ideges vagyok!” Akkor már remegtem. Azt mondja nekem Lukács: „Ne haragudjon, kolléga, de ebbe a zenekarba még én se merek leülni cimbalmozni.” Erre még jobban megijedtem. Huszonhárom éves voltam ekkor.

Berkes Béla konkrétan azt kérte, hogy Vidák Téged hozzon el?

Igen. Rám gondolt, hogy én legyek a cimbalmos. Persze többen is ajánlottak. Karcsi bátyám is mondta neki, hogy engem vigyen be, meg aki ott volt segédprímás, az is mondta, hogy nekem szóljon.

Tulajdonképpen nekem ki kellett jönnöm '56-ban Bécsbe. Muszáj volt kijönnöm, mert engem letiltottak, nem engedtek ki külföldre, nem kaptam útlevelet, mert egyszer a rendszer ellen beszéltem, és ezért kaptam egy fegyelmet. Évekig nem tudtam, hogy miért nem engednek ki külföldre. Az összes zenekar, amelyik kijött, az mind ki akart hozni magával, de engem sohasem engedtek ki. A végén azután 1956-ban megmondta a külföldi elhelyező, a külföldi impresszárió, hogy ne is kérjek útlevelet, ne is próbálkozzak, engem úgyszemint engednek ki, mert fegyelmet kaptam, amiért bírálтам a rendszert. Ezért aztán kijöttem 1956-ban. Aztán itt kint találkoztam Kis Elemérrel, akivel már gyerekkorunk óta ismertük egymást. Kis Elemér nagyon jó nevű tánczenész volt, és neki voltak a leghíresebb tánczenekarai. 1956–57-ben kapott itt Bécsben egy szerződést. Először bekezdünk a Bristol szállodában. Ott heten vagy nyolcan játszottunk, volt harmonika, zongora, szaxofon és cimbalom. Ez egy vegyes zenekar volt. Ezzel a zenekarral azután kiutaztunk Libanonba, Bejrútba, aztán Bagdadba. Onnan átmenünk Törökországba, ott Isztambulban, a Hotel Hiltonban muzsikáltunk.

Ha jól tudom, ebben az időszakban bögzöttél is.

Néha-néha igen. Ott mindenki váltotta a hangszerét. A csellista gitározott egy kicsit, a szaxofonos egy kicsit hegedült, úgyhogy más-más volt a felállítás a szalonzenekarnál, a jazz-zenekarnál és a szóra-koztató zenét játszó zenekarnál. De amikor például ötórás teánál játszottunk, akkor a cimbalomra volt szükség.

Amikor cimbalmoztál, milyen számokat játszottatok? Gondolom, nem magyar nótákat.

Nem. Szalonzénét, nyitányokat meg valcereket. Csak tettük ki a kottát, és úgy muzsikáltunk.

Úgy tudom, hogy egyszer még csellóztál is.

Asztalhoz kellett menni. A csellóval mentünk, meg bráccsal. Én életemben nem tanultam semmiféle vonós hangszert. Mit tudtam én, hogyan kell játszani. Egy ujjal csúszkáltam, de jó hangokat játszottam, mert tudtam, hogy minek kell ott szólni. A vendég meg azt mondta: „Na most ezt a nótát a csellós játssza el nekem!” Mondtam rá: „Uram, nem érdemes, ez nem szól jól a csellón.” „Nem baj, csak játssza el!” – mondta. Addig erőszakoskodott, nem hagyott békén, míg a végén azt mondtam neki: „Nézze, uram, én nem vagyok csellista, ezt nem tudom eljátszani!”

Ha jól tudom, volt Bécsben egy hely, ahol nagyon hosszú ideig játszottál.

A Pataky étteremben, ami egy nagyon híres, nagyon előkelő, jó nevű étterem volt. A tulajdonosa magyar volt. Valamikor a húszas években a magyar állam nyitotta meg ezt az éttermet, aztán átvette egy magánszemély.

Arról is hallottam, hogy nagyon sok országban muzsikáltál. Merre jártál?

Sokfelé jártam: Törökország, Libanon, Irak, Olaszország, Franciaország, Németország, Dánia, Finnország, Svédország.

Úgy tudom, hogy Hollandiában rádiófelvételeket is csináltak.

Nemcsak Hollandiában, több helyen is csináltam rádiófelvételt.

És a lemezen, amin játszol, ott kivel is játszol?

Szücs Gergely lemezén játszottam, aki egy végzett, nagyon jó csellista.

KOMPÁR TIVADAR

(1897–1961)

Prímás, hegedűművész, zenekarvezető. Hosszú ideig dolgozott Svájcban és Angliában.

Mágó Károly prímás, hegedűművész

Tivadar nagybátyámról szeretnék mesélni, mert egészen kiváló muzsikus és egy nagyon érdekes ember volt. Gyermekkorában ott laktak Erzsébeten, ahol sok roma volt. Volt egy olyan hely, ahová a romák jártak éjjel. A főnöknek volt egy madara. Tivadar imádtta az állatokat, mindig voltak madarai, kutyái, galambjai stb. Szóval mindig nézte a madarat, nagyon tetszett neki. Egyszer csak két klarinétos elővette a hangszerét, és elkezdtek játszani valamit kettesben. Az egyik az egyik szólamot, a másik a másikat játszotta. A főnöknek is nagyon tetszett, mondta is, hogy milyen szépen játszanak. Azt mondja az egyik: „Hát a gyerek mutatta meg.” Akkor volt Tivadar tizenkét éves. Kérdi a főnök Tivadartól: „Ezt te mutattad meg?” Azt mondja Tivadar: „Én.” „Te karmester vagy?” „Az vagyok.” Azt mondja a főnök: „Hát ide figyelj, fiam! Itt van, tessék!” – és neki adta a madarat.

Tivadar bácsiról mesélik, hogy nagyon sok operarészletet tudott.

Nagyon sokat, és azok mind fejben voltak nála. Egyszer egy zenekarban muzsikált, és a zenekar prímása megkért engem, hogy mutassak be egy számot a zenekarnak. Tivadar segédprímás volt ott. Úgy is volt. Bemutattam nekik a számot. Az volt a címe, hogy *Asztali zene*. Verbunkoszerű zene volt, és nem volt hozzá csellószólam, de csellós is volt a zenekarban. A prímás mondta Tivadarnak, hogy csináljon egy szólamot a csellóra, ő meg hegedű és minden nélkül fogta a kottát, és írt egy csellószólamot, hogy tessék, itt van. Nagyon jól olvasta a kottát, még basszuskulcsban is.

És az ő családjában milyen muzikusok voltak?

Nagyon jó muzikusok. A felmenői között volt a legendás prímás, Patikárus Ferkó. Őt azért hívták Patikárusnak, mert egy gazdag ember, aki lelki beteg volt, azt mondta, hogy Patikárus Ferkó muzsikája gyógyította őt meg. Tivadar anyjának a testvérét Parádi Ignácnak hívták. Tivadar mindig őt dicsérte, hogy micsoda nagy muzikus. Berkes Lajos, akitől gyerekkoromban tanultam, azt mondta, hogy ő még életében két ilyen jó tercest nem hallott, mint Parádi Náci meg Berki, akit Vékonynak csúfoltak, és aki ugyanúgy tudott nagybőgőzni is, mert az apja nagybőgős volt.

Tivadar apja fiatalon halt meg. A tanárt, akitől tanult hegedülni, megkérte nagyanyám, az ő anyja, hogy tanítsa meg a fiát bandát tanítani és stimmeket, vagyis partitúrát olvasni. A tanár azt mondja: „De asszonyom, értse meg, ez egy óriási tehetség, neki nem azt kell csinálni! Ne vegye ki a zeneiskolából!” „De, csak tanítsa meg arra, én kiveszem.” Nem tudták tovább taníttatni, így abbahagyta a tanulást. Óriási tehetség volt, és borzasztó jó technikája volt a hegedűn. A hegedűhangja is olyan volt, hogy az valami csodálatos.

Ha jól tudom, még a halálos ágyára is bevittette a kórházba a hegedűt.

Csak be akarta vitetni, de nem vittük be neki. Gondoltuk, hogy a kórházban ez furcsa lett volna.

És mi volt az a történet gyerekkorában a hittantanárral?

Azt mondta neki a tanár: „Kompár, gyere ki szépen, megbuktatlak, ha nem jársz órára.” Azt mondja erre: „Nem baj, nekem a hegedű az istenem.”

Tizenöt évig járt Svájcba minden évben. Svájcban a mai napig is úgy van, hogy ha eltölt ott valaki egy bizonyos időt, utána ki kell jönnie az országból. Ezért kellett neki mindig eljönnie, majd újból Svájcba utaznia. Tivadar tizenhét éves korában lett prímás. Ez a következőképpen történt. A zenekarban, ahol játszott, Vörös Misinek hívták a zenekarvezetőt. A zenekarba kottisták kellettek, mert olyan

program volt, hogy nem tudom, hány operát meg nyitányt muzsikáltak. Nagyon nagy program volt. Ez volt a legerősebb programú zenekar, és sokat utaztak külföldre. Kerestek egy olyan brácsászt, aki jól olvas kottát. Akkor Tivadar elment brácsásnak. Ennek a Vörös Misinek a fia is velük volt a zenekarban, aki hegedűs volt, de az nem tudott semmit. Vörös Misinek megbetegedett a felesége, haza kellett jönnie, és helyette nem a zenekar karmestere, hanem Tivadar, a brácsos lett a prímás. Tizenhét éves volt akkor. Közben Vörös Misi felesége meg is halt, és mire Misi visszament, már nem kellett a főnöknek. Azt mondta, nem, neki Tivadar kell. És akkor Tivadar maradt a prímás.

Egyszer az operabálon Pertis Jenő és Magyar zenekara összevonva játszott. Tivadar Pertis Jenő zenekarában muzsikált. Olyan szépen szól a hegedűje, hogy egészen kiszólt a két zenekarból. Még Magyarinak is feltűnt, és hátrafordult, hogy megnézzé, kinek van ilyen szép hegedűhangja. Odament Tivadarhoz, és elkérte a hegedűjét, hogy megnézzé, mitől szól olyan szépen. Meg is kérdezte tőle: „Kinek vagy a rokona, hogy ilyen jól muzsikálsz?” „Parádi Nácinak” – válaszolta Tivadar. Akkor már értette Magyar, hogy nem a hegedűben van a titok, mert Parádi Náci is egy kiváló muzsikus volt. Tivadar Pertis Jenő zenekarával látható az *Ida regénye* című régi filmben is.

Dr. Nagy Tihamérné Mágó Mária

Tivadar tízéves korában Móron lakott. Ott az volt a szokás, hogy az első zenekar – a jobbik zenekar – felhozatta a kottákat az operettszínház műsorából. Akkor az operettek voltak a slágerek. Ők meg kottából megtanulták az új dalokat. Földszintes lakásban próbáltak, és Tivadar odament az ablak alá, és kihallgatta őket. Még aznap, amikor a dalokat megtanulta, elment a második zenekarhoz, és azoknak betanította a számokat. Megkérdezte tőlük, hogy be akarják-e ezt és ezt a bizonyos számot tanulni. Természetesen akarták. „Akkor megmutatom maguknak” – mondta. Azok persze hírét-hamvát sem ismerték a kottának. Ő megtanította szépen, és azok előadták.

Ebben az volt a nagy méreg az első zenekarnak, hogy a második banda már rég muzsikálta az új darabokat, amire az első banda is játszani akarta. Mert ugye anyagiakra ment a dolog, és persze hiúsági kérdés is volt, hogy ki muzsikálja előbb az új darabokat. Kérdezték is, hogy ezek honnan tudják a legújabb slágereket, de nem árulták el. Egyszer aztán rájöttek, hogy Tivadar tanította be nekik.

Tivadar még kisgyerek volt. Akkor csinálták a kispesti Kossuth teret, és Kossuthnak szobrot emeltek. Az a zeneiskola csinálta az ünnepi műsort, ahova Tivadar járt, és neki kellett hegedülni a pódiumon. Az édesanyja aznap délelőtt Erzsébetről bejött Pestre, és mondta a gyerekeknek, hogy addig maradjon otthon. Új inget akart Tivadarnak venni, magának meg egy kalapot. Meg is vette, de közben eljött az idő, hogy menni kell az avatásra, és a gyerek elment. Mire hazament a mamája, nem találta sehol sem a gyereket, hát ő is kiment az avatásra. Pont addigra ért oda, amikor a gyerek már a pódiumon állt, és nagyban hegedült. Nézi, és látja, hogy az apja szennyes hálóingjét vette fel. Kivette a szennyesládából, és az a hímzett hálóing volt rajta, ami akkor divatos volt, és nyakkendő volt hozzá kötve. Úgyhogy szegény anyja majdnem rosszul lett. De azért lement a műsor, és Tivadar nagy tapsot kapott.

HOSSZÚ JÁNOS

(1909–1992)

Cimbalomművész, hangszerének egyik legjelentősebb muzsikusa, pályafutása során szinte az egész világot bejárta.

Babai József bőgőművész

Hosszú János édesanyám legidősebb bátyja. 1909-ban született, és 1992-ben halt meg. Az édesanyja egy nagyon gazdag grófi családból származott. Székesfehérváron laktak. Jancsi bátyám nyolcéves volt, amikor jött egy muzsikus, és meghallotta őt cimbalmozni. Ez az illető odament az édesanyjához, és mondta neki, hogy „asszonyom, maga nem tudja, hogy milyen kincs van a kezében”. Azzal folytatta, hogy ezt a gyereket muszáj elvinni Pestre, a Zeneakadémiára, hogy ott tanuljon, mert itt csak elkallódik. Így költözött fel a család Budapestre.

Hosszú Ilona

Székesfehérváron akkora házuk volt, hogy két gazdag ember vette meg. A Zeneakadémián olyan jó tanuló volt, hogy ösztöndíjat kapott. Később együtt végzett Tarjáni Tóth Idával. Ezzel Jancsi bátyám utat mutatott a többi testvérenek, de még a lánytestvéreinek is. Kató néném is tanult cimbalmozni az akadémián, méghozzá úgy muzsikált, hogy jobb cimbalmosnak tartották, mint a testvérét, Miki bátyámat, aki szintén az akadémiára járt, és nagyon jó muzsikus volt. A Zeneakadémián szerették volna, ha Jancsi bátyám tanári állást vállal ott, de nagy volt a család, tizenketten voltak testvérek – hét fiú és öt lány –, és ő tartotta el a családot. A testvérek között volt még Feri, aki primás volt, Csiszta (Pista), ő klarinétozott, Rudi bátyám bőgőzött és gitározott. A legfiatalabb közöttük édesapám, Hosszú Géza volt, aki hegedűművész és primás volt.

Babai József bőgőművész

Járta a világot különböző zenekarokkal, szinte sosem volt itthon. Radics Gabival is sokat muzsikált, vele Sanghajban is járt. Ott Josephine Bakerrel és Louis Armstronggal is játszottak egy világjáró hajón. A fekete jazz-zenészek azt hitték, hogy valaki zongorázik. Csak amikor odamentek, akkor látták, hogy cimbalmozik. Úgy szólt a keze alatt a cimbalom, mint egy Steinway zongora. 1956-ban Járóka Sándorral volt kint Kínában. Alapító tagja volt a Rádió Zenekarnak, ahol Lakatos Sándor volt a prímás. 1956-ban az egész családjával Amerikába költözött. Ott is a legnagyobb bandákban játszott. Együtt muzsikált Banyák Kálmánnal, Horváth Elemérrel, a hegedűs testvérével, Hosszú Géza bátyámmal. Szimfonikus zenekaroktól kezdve jazz-zenekarokig mindenhol muzsikált. Ha Kodály *Háry János* című művét adták elő, mindig őt hívták cimbalmozni. Nagyon sok filmzenében is közreműködött, még hozzá olyan jól, hogy azt mondják, le kellett betegedni. A kottát úgy olvasta, mint más az újságot. Az akadémián arról volt híres, hogy megfordította a kottát, és úgy cimbalmozta le. Szinte az összes Chopin-darabot átírta cimbalomra. Washingtonban élt, onnan utazott többször San Franciscóba és Chicagóba fellépni az ottani szimfonikus zenekarokkal. Leonard Bernsteinnel is többször dolgozott.

Hosszú Ilona

Tarjáni Tóth Ida mesélte, hogy Kodály Zoltán egyik művében van egy olyan rész, ahol esőcseppek hangját utánozza a cimbalom. Jancsi bátyám egy kicsit többet játszott, mint ami a kottában volt, érzése szerint beleimprovizált néhány dallamot. Kodály Zoltán az első sorban ült, és annyira tetszett neki, hogy elkezdtek potyogni a könnyei.

Nagy, elegáns helyeken sokat játszott egyedül is. Úgy hangzott, mintha egy egész zenekar játszott volna.

Mágó Béla cimbalomművész

Hosszú János egy született erős ember volt. Az egész Hosszú család nagyon erős volt, de ő különlegesen. A cimbalmot a húroknál fogva egy kézzel fel tudta emelni. Sohasem engedte senkinek, hogy segítsen vinni a cimbalmát, mindig egyedül vitte, még hetvenévesnél idősebb korában is.

Még fiatal volt, amikor biciklizett az utcán, ahol egy rendőr irányította a forgalmat. Jancsi már messziről kiabált neki, hogy „biztos úr, biztos úr!”, és biciklizett a rendőr felé. A rendőr csak nézte, hogy mit akar. Amikor odaért, adott a rendőrnek egy nagy pofont, és tovább biciklizett. Kiváló, tanult muzsikus volt, de mindig viccelt.

Radics Gabi haragudott is rá ezért. Amikor a nagyzenekarban játszott vele, Radics Gabi nem zongora-, hanem a furulyakottát, meg más ilyen kottákat adott neki, de ő azokból is hibátlanul játszott. Abban az időben, amikor ő még fiatal volt, léteztek nagy, harminc-negyven tagú szimfonikus cigányzenekarok, amiben volt három-négy cimbalom. Ezekkel a zenekarokkal is járta a világot.

BIHARI-HOSSZÚ GÉZA

(1931–1990)

Hegedűművész, prímás. Nyugat-Európában és Amerikában is jelentős sikereket ért el.

Hosszú Ilona

Édesapám 1931-ben született. Hatévesen látható *A Noszty fiú esete Tóth Marival* című filmben, és ekkor már ő volt az Ostende zenekarban a sztár. Ő volt a zenekarban az egyetlen, akivel kísérőként mehetett az édesanyja. Amikor bejöttek Magyarországra az oroszok 1945-ben, meghallották őt muzsikálni, és úgy vitték el, hogy a szülei nem is tudtak róla. Három évig volt el, tizenhét éves korában tért vissza Székesfehérvárra. Már az egész család lemondott róla, mert nem tudták, hogy mi történt vele. Egy magas rangú orosz katona vitte magával, amerre ment a hadsereg, neki mennie kellett muzsikálni. Ez a katona bevitte őt Moszkvában egy múzeumba, és amelyik hegedűre apukám rámutatott, már oda is adta neki, hogy játszon rajta. Amikor Szlovákiában volt a hadsereg, ő írt saját magának egy papírt, hogy neki el kell utaznia Magyarországra. Őt tulajdonképpen már úgy vették, mintha egy orosz katona lett volna, miután a katonazenekarhoz tartozott.

A háború után, 1950-ben vonult be sorköteles katonának, a Határőrség zenekarának lett a vezetője. 1954-ig volt katona, mert Helényi, a karmester nem akarta őt elengedni. Aztán 1956-ban disszidált. Először Bécsbe ment, ahol az impresszáriók kutatták a magyar zenészeket, mert tudták, hogy milyen nivós muzsikások. Jött egy impresszárió Franciaországból, meghallgatott több hegedűst, és ő elvitte édesapámat muzsikálni valahová Franciaországba. Később elvitte Párizsba is. Apukám rábeszélte ezt az impresszáriót, hogy hozassa oda a testvérét, a cimbalmos Miki bátyámat, mert hogy ők együtt nagyon szeretnek muzsikálni, és zeneileg is jól össze vannak szokva. Később kivitették a másik testvérüket, a klarinétos Csiszta bátyámat, Hosszú Istvánt is. Később utánuk ment Boros Lajos bácsi

is. Ők egy szállodában laktak, és itt ismerkedett meg édesapám a szálloda tulajdonosnőjével, akit később feleségül vett.

Belgiumban '58-ban a világkiállításon volt egy verseny cigányzenekarok részére, amit édesapám a zenekarával megnyert. Erről az ottani újságban cikk is megjelent egy fényképpel, amin édesapám Erzsébet belga királynővel látható. A zenekarban volt édesapám testvére, Hosszú Miklós, Rigó „Zsandár” Sándor és Sárközi József. A képen látható táncosnő, Szántó Carmen később Miki bátyám felesége lett.

Párizsban édesapám a Pavillon Rousseu nevű night clubban muzsikált. Az egész világból a legnagyobb színészek, hercegnők és a legfelsőbb körök jártak oda. A hely tulajdonosa az orosz énekesnő, Ludmila Lopato volt, akivel apukám lemezt is készített. Egy orosz zongorista, Django Reinhardt egyik unokaöccse és édesapám muzsikáltak ott így hármásban. Apukám este tíz órára ment be, és hajnal kettőkor, négykor végzett, attól függően, mennyi vendég volt. Az volt a szokása, hogy felkelt olyan kilenc óra körül, és csak klaszikus darabokat gyakorolt. A szíve mélyén klasszikus zenét szeretett volna játszani, de a jazzt is nagyon szerette.

Aztán édesapám Brüsszel mellett nyitott egy francia éttermet. A pincérek XVI. Lajos korabeli öltözékben dolgoztak. Sokat jártak oda Festetics grófék, akik a származásuk ellenére nagyon nehezen éltek. Volt közöttük, aki mosogatásból élt. Ennek ellenére összegyűjtötték a kis pénzüket, és időnként kibérelték az egész éttermet, ilyenkor csak ők voltak ott. Ebben az időben kezdett apukámnak telefonálgatni Amerikából a bátyja, Hosszú János. Panaszkodott, hogy ő már nem bírja azt, hogy ott nem talál olyan muzsikusokat, akikkel igazán szívesen játszana. 1968 szeptemberében mentünk ki Amerikába, ahol apukám rögtön be is kezdett Banyák Kálmán helyett muzsikálni a New York-i Two Caesars étteremben. Ez egy csodálatos hely volt, úgy nézett ki, mint egy római palota. Kettesben muzsikáltak Jancsi bátyámmal. Aztán Babai Béla zenekarát vette át édesapám a Csárdás nevű étteremben. A főnök meghallotta őt játszani, és ragaszkodott hozzá, hogy ő legyen a prímás. Amerikában sokat utazott – Los Angeles, Washington és New York. Ezekben a helyeken játszott a legtöbbször, mert ezekben a városokban voltak olyan muzsikusok, akikkel szeretett muzsikálni.

Aztán édesapám visszaköltözött Belgiumba. Ott nyitott egy klubot a szabadkőműveseknek. Egyre gyakrabban járt haza, hozzászokott az unokákhoz. Élete utolsó szakaszában hazaköltözött Magyarországra, és itt is halt meg 1990-ben.

AZ UTOLSÓ SZÓ JOGÁN

Ebben a fejezetben azokkal a legendás muzsikusokkal készült interjúkat olvashatják, akik haláluk előtt velem osztották meg utoljára emlékeiket életükről, pályafutásukról.

JOSEF SIVÓ

(Sívó József, 1931–2007)

Világhírű hegedűművész. A világ legrangosabb pódiumain koncertezett, emellett a Bécsi Filharmonikusok koncertmestere, majd a Bécsi Zeneakadémia professzora volt.

Úgy tudom, hogy a Professor úr Aradon született, és a család csak később költözött Budapestre.

Igen, apám repatriáltatta magát, mert egy nyakas magyar volt. Ami abban is megnyilvánult, hogy akkoriban délben játszott a rádió a magyar himnuszt, amit ő nyitott ablaknál hallgatott. Ez tilos volt, úgyhogy ilyenkor jöttek a rendőrök, pár ezer lejt kértek, és felszólították, hogy kapcsolja ki a rádiót. Erre ő azt válaszolta, hogy „most már megfizettem az árát, végighallgatom”. Úgyhogy ez egy drága multság volt, és egy idő után apám úgy döntött, hogy átköltözünk Magyarországra. Rögtön megkaptuk az állampolgárságot, így minden rendben volt.

Ha jól tudom, az édesapja testvérei kiváló bőgősök voltak.

Igen, az egyik Magyar Imrénél volt, a másik Bura Sanyinál.

Professzor úr már Erdélyben elkezdett hegedülni?

Én már hároméves koromban elkezdtem hegedülni. Először anyám kezdett tanítani, majd később apám is tanított. Először népdalokat tanultam. Ez úgy ment, hogy játszottak valamit a hegedűn, én pedig néztem az ujjait, és leutánoztam, amit játszottak. Így egyszer csak hegedültem.

Ki volt az első tanár, akitől Ön hegedülni tanult?

Én Enescunál tanultam, amíg Erdélyben voltunk, de ez nem volt hosszú idő. Később Magyarországon Országh Tivadarhoz kerültem. Ő egy csodálatos ember, egy igazi humanista volt. Azt mondta nekem: „Idehallgassál, ne menj Zathureczky Edéhez, menjél Rados Dezsőhöz, mert ő egy nagyon okos ember.” Erre Zathureczky olyan mérges lett, hogy csak na. Így én Radosnál jelentkeztem a Zeneakadémián, és ő felvett. Ekkor tizenhat-tizenhét éves lehettem.

Érdekes, hogy a Zeneakadémián a Reményi-díjat az 1950–51-es tanévben nyertem, pont tíz évre rá, hogy Banyák Kálmán is elnyerte. Vele és Kontra Tónival jó barátságban voltam az akadémián. Tóni egy ilyen színes kutya volt, irtózatosan jól hegedült ő is.

A Bartók-teremben volt szonátaestem 1956. október 23-án. A zongorista egy orosz fiú volt, Lazar Berman. Mire a koncert végén kijöttünk, már lövöldöztek.

'56. december 13-án engem ötödmagammal „kidobtak” Magyarországról. Behívatott minket, zeneakadémistákat Fasang Árpád, a Népművelési Minisztérium osztályvezetője, kezünkbe nyomott egy-egy útlevelet, és azt mondta: „Hallgassatok rám, most tűnjetek el. Ha majd minden rendben lesz, visszahívlak benneteket.” Sajnos pénzt nem adott. Még mindig megvan ez az útlevelem, amivel 13-án átléptem a határt. A magyar határőr úgy nézett ránk, mintha szellemeket látna, amikor az ellenőrzéskor átadtuk a hivatalos

útleveleinket. Amikor megkaptam az útlevelet, Garai Gyuri jött be – Isten nyugosztalja –, és azt mondta: „Ide figyelj, Jóska! Ha még egyszer meglátlak Budapesten, úgy rúglak seggbe, hogy eltűnsz ebből az országból véglegesen.” Aztán később többször is találkoztam Gyurival már itt külföldön, Bécsben is.

Nem lehetett könnyű helyzetben, amikor megérkezett Bécsbe fiatalemberként, minden háttér nélkül.

Először a Brahmsplatzon aludtam az utcán, a Brahms-szobor alatt. Ez egy nagyon muzikális hely, csak télen egy kicsit hideg volt. Másnap elkezdtem járni a várost, bementem a Kärtner Stasséhoz, és egyszer csak felnézek ezekre a cégérekre, és látom, hogy egy hegedű van kiakasztva. Hát mondom, ez az! Tröstlernek volt az üzlete, aki egy nagy hangszerész volt. Bementem, és egy ilyen magyar pantomimmal – mert a nyelv még sehol sem volt – magyaráztam, hogy én egy hegedűs vagyok. Az öreg felállt, nagyon kedves volt, kinyitotta a páncélszekrényt, kivett egy hegedűt, és a kezembe adta. Mondtam magamnak, hogy most itt nincs mese, hegedülni kell. Miután hegedültem, ő eltűnt, és felhívta a világhírű hegedűművészt, Odnoposoffot, hogy jöjjön, mert van itt valaki, akit meg kell hallgatnia. Miután meghallgatott, Odnoposoff azt mondta: „Nézd, fiam, én felveszlek téged a főiskolára, és adok neked havi ezer schilling ösztöndíjat, hogy meg tudjál élni.” Azt is mondta, hogy adjam le az útleveletem, én leadtam, erre azonnal bezártak. Gyanús volt, hogy ki az isten jön útlevéllel Ausztriába, amikor százazrek jönnek gyalog. Mondtam, hogy én nem szeretek gyalogolni ilyen távolságokat. Először azt mondták, hogy két-három napot kell bent lennem, de ebből egy hét lett. Ott volt Zathureczky is, mert oda mindenkit bevágtak, aki ilyen szolgálati útlevéllel jött Bécsbe, mint én. Mi Zathureczkyvel egy tömegszobában aludtunk, ott volt a szaxofonos-hegedűs Piroska Zoli is.

Mi lett a másik négy fiúval, akik útlevelet kaptak?

Szétszéledtünk, mert mindenki máshová kapott vízumot. Frankl Peti és a Papp Gyuri például Párizsba mentek.

Miután a hivatalos dolgok rendeződtek, megismertem Martha Argerichet, az argentin zongoraművésznőt. Akkor hirdették meg a Genfi Nemzetközi Zenei Versenyt – amit egyébként 1957-ben Martha Argerich tizenhét évesen megnyert –, amin én el akartam indulni. A problémám az ehhez szükséges pénz volt, de azt mondtam az ismerőseimnek, hogy megnyerem a versenyt, és a díjból visszaadom a pénzt, amit kölcsönadnak nekem. Nagyszájú voltam. Martha Argerich meg erre azt mondta, hogy akkor ott ő fog kísérni engem. A zsűriben ott volt többek között Sziget József, Zino Francescatti meg más ilyen nagy nevek. Ilyenkor az embernek azért tele van a nadrágja. Miután a versenyt megnyertem, visszajöttem Bécsbe, és telefonon megkeresett az akkori belügyminiszter. Azt kérdezte: „Most hova akarsz menni?” Mire én azt válaszoltam, hogy sehova. Erre ő azzal folytatta: „Nézd, én adok neked mint államérendek egy osztrák állampolgárságot. De többet nem tudok segíteni.” „Nekem több nem is kell” – válaszoltam neki. Ez nagy segítség volt. Ezután megkérdeztem, hogy mibe kerül ez. „Csak annyiba – válaszolta –, hogy Genfben az arany könyvben, amelybe a győztesek nevét beírják, kijavítjuk az állampolgárságodat magyarról magyar származású osztrák állampolgárra.” Amikor utoljára Genfben jártam, megnéztem, és tényleg ez volt beírva.

Hogyan alakultak ezután a bécsi évek?

Odnoposoff sokat segített, és Rozsnyai Zoltán megalakította a Philharmonia Hungarica nevű, disszidensekből álló zenekart. Benne voltam én is, Banyák is. Részben ebből éltem. A magyar lapok azt írták, hogy nyomortanyán élek. Európa egyik legszebb szállodájában, az Esplanada hotelban laktam. Ma nem tudnám megfizetni. Aztán jött Doráti Antal, kvázi átvette a zenekart, és elkezdtünk turnézni. 1959 végén a zenekar átköltözött Németországba, Marlba.

Ebben az évben meghirdettek egy próbajátékot a Bécsi Filharmonikusoknál, erre jelentkezhettem, hiszen osztrák állampolgár voltam. Hetvenketten voltunk erre az egy állásra. De én jó formában voltam, mert nemrégén volt a genfi verseny, meg minden. Karajan volt a ze-

nekar karmestere. Sikerült bekerülnöm, akkor még tuttistának, utána 1963-ban lettem koncertmester. Karajan kötelezett rá, hogy megpályázzam a koncertmesteri állást. Nagyon is be voltam csinálva, mert akkor még nem volt olyan zenekari rutinom, ami igazán kellett volna ahhoz, hogy a világ egyik leghíresebb zenekaránál koncertmester legyek. Karajan ezt egy mozdulattal elintézte, „majd megtanulja”, és hozzátette: „Maga játsszon! Ha nem akar játszani, felmondunk.” Hát nem volt kérdés, mit csináljak. Abban a zenekarban is sok jó hegedűs volt. A balettekben a hegedűszólók mindig a legnehezebbek, a többiek mindig azt mondták, hogy új hús, játsza ő a szólót. Így mindig én játszottam ezeket a nehéz szólókat. Utána ez rajtam maradt, mert nem akarta ezeket senki sem játszani. Addig, amíg az igazgatóságnál elintéztem, hogy az egyik kollégám legyen balett-koncertmester. Így szabadultam meg ettől.

Még nehezebb volt számomra, amikor átvettem Willi Boskovsky-tól a vonósnyegését. Ez tulajdonképpen a Bécsi Filharmonikusok kvartettje volt, és a Bécs belvárosában lévő Musikvereinben működött, ahol a híres Bécsi Újévi Koncertet rendezik. Ott három muzikus ült mellettem: a második hegedűs Strasser, a csellista Brawetz – később Scheiweien játszott helyette – és a szólóbrácsista Streng Rudi, aki valami egész hihetetlen ember volt. Később megértettem, hogy az igazi zenekarvezető Strasser volt, mert ő csinálta a koncerteket, és nagyon nehéz programokat állított össze. Sosem volt fáradt, és nem is hegedült jól. Egyszer Schneiderhant, aki az egyik alapító tagja volt ennek a kvartettnek, megkérdeztem, hogy „mondd, miért vetted őt föl?”. Azt válaszolta, hogy mert szép a kézírása. Erre mit válaszolhattam volna, csak azt, hogy OK, ezt elfogadom.

De ez aztán már túl sok volt nekem, mert ez napi tizenhét óra munkát jelentett. Minden hónapban négyszer játszottunk a Musikvereinben, és minden hónapban új programot. Emellett mentünk turnékra is. Ez egy nagyon patinás kvartett volt, nem volt nagy művészet eladni. A kvartettben előttem először Wolfgang Schneiderhan hegedült, utána jött Walter Barylli, azután Willi Boskovsky, majd én. Emellett még szólóztam is, tehát öt különböző dolgot kellett csinálnom egyszerre. Itt már az ember a régebben megszerzett tudásból élt, mert gyakorolni már nem nagyon volt idő. 1972-ben

eljöttem a Bécsi Filharmonikusoktól, mert meghívtak a Bécsi Zeneakadémiára tanítani. Ezután a tanítás mellett csak szólókoncerteket vállaltam.

A híres hegedűművészek közül kikkel sikerült jó barátságba kerülnie?

Ezekkel az emberekkel nem lehet jó barátságba kerülni. Velük kollegiális kapcsolatba lehet kerülni. Vagy elfogadják az embert, vagy nem. Igazi barátság Schering, Milstein és Francescatti volt. De ezek mind olyan hotel-barátságok voltak.

Milsteinnel volt egy érdekes történetem. Itt játszott Bécsben velünk, a Filharmonikusokkal, odajött a próba után, és azt mondta, hogy délután meghívna egy kávéra. A Hotel Sacherben lakott, elmentem oda egy kávéra. Ő kinyitotta a hegedűtokját, és megmutatta a Maria Teresa Stradivariját. Ő nevezte így el a Goldman Stradivariját a lánya és a felesége után. Nagyon szép hangszer volt. Nekem egy kicsit kicsi volt a hangja, de az ő kezében minden szólt. Ő egy igazi jelenség volt. Kijött a hosszú sáljával, ami a földig ért, és elkezdett hegedülni. Olyan egyszerűen az életemben nem hallottam senkit hegedülni. Visszatérve a történethez, ki kellett próbálnom a Stradivarit. Ez elől nem lehetett kitérni, az ilyen nagy művészek nem viccelnek, vagy utoljára láttuk egymást. Kíváncsi volt rá, hogy a Bécsi Filharmonikusok koncertmester hogyan hegedül.

Mi már Scheringgel jól ismertük egymást, amikor Zágrábban összehaláloztunk egy versenyen, mindketten benne voltunk a zsűriben. Egymás mellett laktunk a szállodában. Egyszer csak bekopogott, és azt kérdezte: „Jóska, játszottál te már az én Stradivarimon?” Mondtam neki, hogy nem. Erre ő azt mondta: „Próbáljuk ki, szeretném a te kezében hallani a hangját. Játsszuk Bach *d-moll szólószonátáját*.” Én megkérdeztem, hogy végig-e. Mire ő: „Nem, egy tételt te játszol, egy tételt én.” Így végig is játszottuk a darabot.

Aztán vele később színpadon is játszottunk együtt, Bach *Kettősversenyét*. Menuhinnal is játszottam Londonban kéthegeűs versenyt.

Szigetivel Svájcban találkoztam. Nála voltam a házában. Azt mondta: „Fiam, menjünk ki sétálni!” Egyszer csak megállt, rám nézett, és azt kérdezte: „Mondd, játszottad te Bach hat szólószonátá-

ját?” „Igen” – válaszoltam. „És kívülről játszottad-e?” – kérdezte. „Igen” – válaszoltam. „Akkor meg tudnád-e mondani, hogy az a-moll szólószonáta fűgájának első tíz taktusában milyen hangok vannak?” Hát én egy kicsit elszédültem erre a kérdésre. Három taktust sikerült összeszednem, utána leálltam, és azt mondtam, hogy ez így nem fair. Erre ő megkérdezte: „Miért, fiam, te azt mondtad, hogy játszottad koncerten is.” „Igen – mondtam –, játszottam.” Mire ő: „Akkor tudnod kell!” Aztán mondtam neki, hogy „Mester, ez olyan nehéz, mert én elhiszem, hogy tudja ezeket a darabokat kívülről, de most azt mond nekem, amit akar”. „Nem, fiam – válaszolta –, felmegyünk a lakásba, megkapod a kottát, amelyiket akarsz, van öt kiadás, és kérdezzél te is.” Felmentünk, leült velem szemben, letette a kottákat, és mindent tudott fejből. Borzalmasan szégyelltem magamat. Egyszer pont rá néztem, amikor a kottában lapoznom kellett, és akkor ő is olyan mozdulatot tett a fejével, mint ha lapozna. Kerestem egy másik helyet, ahol lapozni kellett, megint ugyan azt a mozdulatot csinálta a fejével. Ekkor már biztos voltam benne, és mondtam is neki, hogy: „Mester, magának vizuális memóriája van”. Mire ő megkérdezte: „Miért, az nem szabad, hogy legyen?” Megkérdeztem tőle, hogy ezt meg lehet-e tanulni. Erre azt válaszolta, hogy persze. „Amikor elmész délutánonként sétálni, és elmész egy drogéria előtt, megállsz, megnézed a kirakatot. Nézed két-három percig. Utána továbbmész, három lépés után megállsz, és megpróbálsz végiggondolni, melyik parfüm hol volt a kirakatban. Először csak egy-kettőt jegyzel meg, egy hónap múlva már tízet, és egy év múlva tudod az egész kirakatot. Ezzel megtanulod a kottát is lefényképezni a fejedben.” Ezek hihetetlen tanácsok. Én próbáltam, de óriási fejfájást kaptam egy hónap után. Ez volt az első találkozásunk Szigeti Jóska bácsival.

David Ojsztrahhal is jó barátságban voltam. Egyszer felhívott telefonon Bécsben, hogy „Jóska, megvannak neked a Brahms-szonáták kottái?”. Mondtam, hogy persze. „Kérlek, add kölcsön!” Mondtam, jó, rendben van. Vártam, hogy majd visszaadja. Véletlenül találkoztam egy hét múlva vele, és kérdeztem: „David, szükséged van még a Brahms-kottáimra?” „Nem, de meg akarom venni neked.” „Miért, eldobtad?” – kérdeztem. „Nem, dehogy” – válaszolta. „Akkor

add nekem vissza a saját kottámat, mert ez a kotta már világhírű lett, mert ebből már játszott Schering, és alá is írta, játszott Gulda, és ő is aláírta.” Amikor David Ojsztrah visszaadta a kottát, akkor láttam, hogy rengeteg bejegyzést írt bele, és rájöttem, hogy ezért nem akarta visszaadni, hogy ne lássam ezeket.

Melyek voltak Professzor úr pályafutásának legfontosabb állomásai?

Játszottam New Yorkban a Carnegie Hallban, de minden koncert egyformán fontos. Amikor az ember a pódiumon van, ott minden végre megy.

Amikor Londonban játszottam, bementem Hillhez, az egyik leghíresebb hangszerészhez, és mondtam, hogy egy hegedűt szeretnék venni. Mutatott Stradivarikat, mondtam, hogy nagyon szép, de egyik sem tetszett igazán. Elővette a Guarnerit, és rögtön volt egy ilyen kapcsolat a hegedű és közöttem. Mondtam, hogy ez az, ezt keresem. Azt válaszolta, hogy jó, de szabad-e valami mást is mutatnia. Mondtam, hogy persze. Mutatott egy gyönyörű Nemesányit, amit ő Nemesányitól vett mint egy eredeti Guarneri del Gesù-t. Aztán írt neki Nemesányi, hogy ezt a hegedűt ő csinálta, csak meg akarta mutatni, hogy Hillt is be lehet csapni. Azt is megírta, hogy a pénzt visszautalta a Bond Street-i bankba. Egyébként Hill nagyon sokat fizetett a hegedűért, de nem a hegedűt, hanem a pénzt küldte vissza Nemesányinak. Én ezt a hegedűt szerettem volna megvenni, mert egy gyönyörű hegedű volt, de Hill ezt nem adta. Azt mondta, hogy ezért ő megfizette az iskolapénzt, és ez a hegedű a múzeumban marad, amíg ő él. Nem tudom, hogy később mi lett a hegedűvel. Azt mondtam a Guarnerivel kapcsolatban Hillnek, hogy ez nem egy kiló kenyér, engedje meg, hogy kipróbáljam. Hazaviszem, és vagy a hegedűt hozom vissza másnap-harmadnap, vagy a pénzt utalom át. Az az igazság, hogy én már akkor tudtam, hogy ez a hegedű az enyém. Később azt mondta Milstein, hogy ezt a hegedűt ő akarta megvenni. Hát mondom: „Istenem, magának van sok szép hegedűje, nekem meg nincs.” Koncertezem a világban, és sehol sem találtam egy igazán jó hegedűt, ez meg pont jó volt nekem. Elmentem a bankba, és jó sok dollárt utaltam át ezért a hegedűért Hillnek.

Utána hallottam, hogy délután bement Milstein Hillhez, és átkozódott, hogy el lett adva a hegedű, amit ő akart megvenni. Egy évvel később találkoztam Milsteinnel Zürichben. Eljött a próbámra. Odajött hozzám – gondoltam, hogy most már talán megnyugodott –, és mondta, hogy ezt a hegedűt ő akarta megvenni. Mondtam neki, hogy azért vettem meg, mert nekem nem volt hegedűm, de ha akarja ezt a hegedűt, akkor cseréljünk. Adja oda a Maria Teresát, én meg odaadom ezt a Guarnerit. Erre azt válaszolta, hogy „mesüge azért nem vagyok”.

SÁRKÖZI GÁBOR

(1924–2006 körül)

Hegedűművész, jazzgitáros. Huszonöt évig játszott a flamand televízió zenekarában.

Apám zenész volt, szintén hegedűs. Anyám az akkoriban híres muzsikus, Kozák Gábor lánya volt, és ő zongorázott. Először apám kezdett tanítani, utána bekerültem a Postás Zenedébe Országh Tivadarhoz. Én voltam a legjobb növendéke, ezért tizenhárom-tizennégy éves koromban átvitt a Zeneakadémiára. Ettől kezdve a tanulás mellett dogoztam is. Csak úgy, magamtól elkezdtem egy kicsit gitározni, aztán a nagybátyám segített, hogy bekerüljek egy együttesbe. Később a zongorista Dégel Károly zenekarában gitároztam, vele a Sanghaj bárban dolgoztunk. Ezután lementünk Miskolcra, pontosabban Görömböly-Tapolcára, később dolgoztunk Nagykanizsán is. Azután bekerültem a Filu zenekarba. Ezekkel a zenekarokkal tánczenét játszottunk. A Filu zenekarral hosszú évekig játszottam. A Spolarics kávéház bárjában kezdtem velük muzsikálni. Ez egy nagyon közismert zenekar volt. 1947-ben kaptam egy ajánlatot Szepesi Gyula trombitástól, aki korábban a Chappy zenekarban játszott, és nemrég érkezett haza Teheránból. Ott kint megbízást kapott, hogy állítson össze egy együttest, és aztán ezzel a zenekarral 1948-ban kimentünk Teheránba, Iránba. Én azóta is külföldön élek. A saját együttesemmel dolgoztam Irakba, Törökországban, Egyiptomban, Cipruson, Libanonban.

Teheránban úgy muzsikáltunk, hogy először a vacsorához játszottunk, nemzetközi dalokat stb., és utána volt tánczene. Ezt úgy oldottuk meg, hogy Mágó Béla barátom, aki kiváló cimbalmos, a tánczenében bőgőt vett a kezébe. Itt Teheránban kaptam egy ajánlatot Hollandiából. Kicsit már untam a Közél-Keletet. Először Bécsbe mentem egy kabaréba játszani, mert onnan is kaptam ajánlatot, és onnan mentem át Amszterdamba, a Carlton hotelbe. Innen később elmentem Belgiumba, Brüsszelbe körülnézni. A fiamat már iskoláztatni kellett. Megtetszett Brüsszel, mert jók voltak a lakás-

viszonyok, és a zenészeket is jól megfizették. Most már negyvenkét éve élek itt. Huszonöt évig dolgoztam a televízióban. A flamand tévénél én voltam a hegedűszekció vezetője. Oda úgy kerültem, hogy megismerkedtem két-három zenésszel, és az egyik azt mondta nekem, hogy jól ismeri a zenekarvezetőt a flamand televíziónál. „Úgy hallottam – mondta –, hogy a zenekar gitáros a beteg, ha akarod, beszélek vele, hogy bemehess helyettesíteni.” Így kezdődött. Nagyon tetszett nekik a játékom, és minden rendben volt. Először sokat helyettesítettem, később állandó tag lettem a zenekarban. Mindenki tudta, hogy hegedülök is. Lassan-lassan abbahagytam a gitározást, átmentem a hegedűre, mert láttam, hogy nagyobb szükség van rá. A vonósoknak nem volt elsőhegedűsük, aki összefogja a vonószekciót. Én lettem az elsőhegedűs, és minden rendben volt. Sok televíziófelvétel készült velem.

Mielőtt külföldre került, itthon kikkel muzsikált?

Bacsik Elekkel nagyon jó barátok voltunk. A negyvenes években Sándor Pál volt a zenei igazgató a rádióban, ő nagyon szeretett minket. Elekkel csináltunk egy együttest, és majdnem minden hónapban kétszer játszottunk a rádióban. Trióban muzsikáltunk egy bőgőssel, hol én gitároztam és Bacsik hegedült, hol fordítva, én hegedültem és Bacsik gitározott. Abban az időben még nem tudták felvenni a rádióadásokat, csak élő adás létezett.

Radics Gáborral a New York kávéházban majdnem egy évig dolgoztam. Gitároztam és második hegedűt játszottam. Nagyon szerettük egymást Gabival.

Tudna egy-két érdekes embert említeni, akiknek muzsikált?

Egyiptomban Farouk volt a király annak idején, őt aztán elüldözték, és Olaszországban élt. Mi az egyik kastélyában játszottunk neki.

Teheránban a sah minden pénteken leküldette az udvarmesterét, és felhozatta a zenekarát valamelyik kastélyába, ahol éppen estélyt tartott. Persze ez a szálloda főnökének nem tetszett, és írt neki egy levelet. Ezután nem az egész zenekart vitték föl, csak két zenészt

a zenekarból. Ketten mentünk fel, táncre kellett játszani. A sah embere azt kérte, hogy küldjenek fel egy hegedűst és egy szaxofonost. De hát ez két szólóhangszer, nem tudtuk, hogyan fogunk táncre játszani. Szerencsénk volt, mert én gitároztam is, a szaxofonos pedig jól zongorázott. Így szépen összehoztunk mindent.

Úgy tudom, hogy az ön édesapja együtt játszott a híres primással, Magyarai Imrével.

Igen, apám sokáig volt Magyarai Imrével. Magyarai Imre fiával is nagyon jóban voltam. Nagyon közvetlen emberek voltak. Magyarai Imre nagyon szeretett enni, ez vitte el őt. Otthon bőjtölt a felesége előtt, aztán bement a Hungáriába, és rendelt egy tizenkét személyes imbiszt. Azt mind megette. Fiatalon, negyvenhat éves korában hunyt el.

LAKATOS „MUJKÓ” GÁBOR

(1929–2005)

Csellóművész, harminchat éven keresztül volt a Magyar Állami Operaház tagja.

Ötéves koromban kezdtem hegedülni. Hatévesen már ötven-hatvan dalt tudtam. Nemcsak nótákat, hanem például operettrészleteket, mint a *Vilja dal A víg özvegy*ből. A kottát még nem ismertem, hiszen még iskolába se jártam. De később a papától megtanultam a kottaolvasást. Édesapám is zenész volt, nagybőgős, de 1946-47-ben abbahagyta a muzsikálást, mert nagyon nehéz volt elhelyezkedni. Átképezte magát másik szakmára, onnan is ment nyugdíjba, és kilencvenhárom évesen halt meg. Volt Vácon egy tamburmajor, aki eljött hozzánk vendégségbe. Édesapám váci volt, az egész rokonsága ott lakott, és a szíve őt is mindig oda húzta. Ez a tamburmajor meghallgatott engem, és kérdezte, hogy tudom-e, hogy a kottában mit jelent a félhang, a nyolcad stb. Én ezeket akkor még nem ismertem. Ő kért anyámtól egy almát, és megkérdezte, hogy tudom-e, mi ez. Az válaszoltam, hogy persze, ez egy alma. Erre ő azt mondta, hogy nem, ez egy egész. Azzal folytatta, hogy ha ezt kettévágom, akkor ez két fél lesz. Így magyarázta el, hogy mi az egész hang, félhang és így tovább. Ott volt egy kottapapír, arra le is írta ezeket, így elmagyarázta a kottairás alapjait. A nagybátyám roma karmester volt, tanított nálam idősebb gyerekeket. Engem ugyan sajnós nem tanított, de őt is hallgattam, amikor magyaráz nekik, és ebből is sokat tanultam.

A nagylányok – akikkel az iskolai kórusban is énekeltünk – vasárnaponként elvittek templomba, mert mindenáron kispap akartam lenni. Templom után fogtam a kis hegedűmet, és elindultam. Megvoltak a kijelölt helyeim. Tudtam, hogy kinek mit kell játszani. Ez szokás volt abban az időben, minden vasárnap két-három pengővel mentem haza. Ez a családnak kétnapi ételmet jelentett.

Édesapám ismerte Lovászi Ferencet, aki Vác első primása volt. Ő az akkori Tabánban, az Attila körúton lévő Kakukk étteremben

muzsikált. Ez az étterem egy bárónőé volt. Elmentünk őt meghallgatni. Nekem nagyon megtetszett a játéka.

Édesapámat mindenki nagyon szerette. Volt egy miniszteri tanácsos ismerőse, akihez elment, és mondta neki, hogy a családja lent van Vácon, szeretne valahogy itt Pesten egy lakáshoz jutni. Ez a tanácsos telefonált egy hölgynek, aki által szerzett nekünk egy lakást. Így 1940-ben kaptunk a Pongrácz úti városi házakban egy félkomfortos lakást.

Édesapám mindig romákhoz vitt tanulni. Már kezdtem ideges lenni, hogy nem jó ez így, mást is kellene tanulnom. El tudtam hagedülni sok mindent, még a *Tannhäuser bevonulási indulót* is, meg a Radics Béla-valcert, amire azt mondták, hogy nagyon szépen játszom. Egyszer édesapám hazahozott egy csellót, amit meg kellett javítani, és amikor elkészült vele, én elkezdtem játszani rajta. Megkérdezte, hogy tetszik-e nekem ez a hangszer. Nekem a hangja nagyon megtetszik, válaszoltam neki. Erre ő azt mondta, hogy „akkor te csellista leszel, kisbögös”. Ezután elvitt egy rokonunkhoz, aki katonazenész volt. Pozanozott és csellózott. Ő kezdett el oktatni. Aztán ő ajánlotta Bálint Jóskát, aki az Operaházban volt csellista, vele később kollégák is lettünk ott. Ő azt mondta, hogy nem vállal tanítást, de ajánlotta Banda Edét, a nagyon híres primás, Banda Marci unokáját. Egyébként az én nagyapám Banda Marci zenekarában volt brácsás. Így hát megkerestük Banda Edét, ők a Teréz körúton laktak a 16. szám alatt. Edus bácsi, Banda Ede apja fogadott minket. Banda Ede az akkori Fővárosi Zenekarban játszott. Elvállalta a tanításomat, de őt 1943-ban behívták katonának. Telefonált a Nemzeti Zenedébe Friss Antal tanár úrnak, és beajánlotta neki. Az én apám is éppen akkor katona volt, bevitt a rádióba a hatos stúdióba, és ott bemutatott Friss Tóni bácsinak. „Na jól van – mondta –, tudod, hol van a Semmelweis utca, hozd a hangszeredet, ekkor és ekkor.” Ezután nála kezdtem tanulni. Ekkor tizenegy éves voltam. Aztán jött '44, '45, a Tóni bácsi pedig csak technikai dolgokat tanított nekem a hangszeren. Én meg könyörögtem neki, hogy etüdöket szeretnék tanulni, mert minél előbb szeretnék egy zenekarba elkerülni. Eközben, '43-44-ben Rigó Gábor felvett az akkori Rajkóba, az Ostende kávéház zenekarába. Engem ő már '37-38-ban fel akart

venni, csak a nagyanyám nem engedett. Akkoriban a pesti rokokónál laktunk, és én még hegedültem. Velem a zenekarban nem volt probléma, mert Rigó Gábor odaadta a kottákat, amiket játszott a zenekar – *Költő és paraszt, Orfeusz nyitány, Strauss-keringők* –, és én ezeket gond nélkül lejátszottam. Akkoriban nagyon sok hegedűs volt ott. Banyák Kálmán is ott volt. Vele '44-ben, '45-ben sokszor bent maradtunk, ott aludtunk az Ostende kávéházban. Éjjel hazamenni nagyon veszélyes volt. Akkor mentek a levegtöztetések, bár rólunk sokat nem tudtak volna levenni, de azért féltünk. Mi ismertük az öreg Grószot, az Ostende tulajdonosát, ő meghalt Auschwitzban. A fia túlélte, és a háború után újra megnyitotta a kávéházat. Akkor ott volt Banyák Kálmán, Bobe Gáspár, a Makkai testvérek. Az egyik Makkai öreg rajkó volt, Olaszországban is kint volt, olasz dalokat énekelt nagyon jól. Kinézetre is olyan volt, mint egy olasz. Velünk muzsikált még a nagybögős Kolbász. A zenekarban volt két nagybögő, két cselló, két cimbalom, két brácsa – Zuggulu és Dado-gós Vili. Ők Mátyás téri gyerekek voltak.

Aztán én '45-ben anélkül, hogy szóltam volna Friss tanár úrnak, bementem a Zeneakadémiára. A meghallgatáson ott ültek mind a híres tanárok – Szabolcsi Bence, Zathureczky Ede, Zsámboki Miklós. Akkor még csak két csellótanár volt a Zeneakadémián, Kerpely Jenő és Zsámboki Miklós. Miklós bácsi aranyos ember volt, de én Kerpelyhez kerültem. Felvettek második előkészítőbe. De aztán egy év alatt ugrottam, úgyhogy a következő évben már első akadémista lettem. Mindent megtanultam, egy hibám volt, hogy azt, amit a többiek két-három óráig gyakoroltak, én egy fél, háromnegyed óra alatt megtanultam. Könnyelmű voltam, mert nekem akkor is többet kellett volna gyakorolni.

Közben '47-ben elvittek a haverok a Beszkárthoz, mondták, hogy „gyere, neked dolgozni kell”. Öten voltunk testvérek, én voltam a legidősebb. Elég nehéz helyzetben voltunk. Jelentkeztem a Beszkárthoz kalauznak. Nem vettek fel. A tesztvizsga rendben volt, de nem értem föl a villamos csengőjét. Váltóőr lettem itt a Sajó utcában, itt volt a központ. Ez három hónapig tartott, januártól márciusig. Mindennap máshol kellett dolgozni. Az Orczy téren, a Mártírok útján, ahova beosztottak. Szörnyű volt, sokat fáztam. A főellenőr

azt mondta, hogy nem tud velem mit kezdeni, így betettek a központba. A központban ott ül valaki az íróasztalnál, és azt mondja nekem, hogy „te meg mit keresel itt?”. Barna Zsolt nevű csellista volt, aki szintén a Kerpelyhez járt a Zeneakadémián. Hát, mondom, váltóór vagyok. Erre azt mondja, hogy „ne vicceljél, délután gyere be a zeneterembe, a Vilma Királynő útra!”. Akkor alakult a Beszkárt Harmónia szimfonikus zenekara Majorosi Aladár vezetésével. A samesza Erdélyi Miklós volt. Odamentem a zeneterembe, de ott nem volt senki sem. Azt mondja a szolgálatvezető, hogy „fiam, most nincs itt senki sem, menjen át ide a Damjanich utcába, a Józsi bácsi kocsmájába, ott keresse meg Steiger urat, aki a fúvószenekar karnagya”. Átmentem a csellóval. Steiger azt mondta, amikor megkerestem, hogy „na öcsi, jól van, Ilka néni, adjon egy házmestert ennek a gyerekeknek!”. A házmester az a fröccs, ami három deci bor, két deci szódavíz. Így kezdte. Jézus Mária, gondoltam, hova kerültem? Mondtam neki, hogy én nem iszom. A lényeg az, hogy meghallgattak és felvettek, végre leváltottak a Sajó utcában mint váltóór. Attól kezdve a Beszkárt zenekaránál voltam három éven keresztül, ’47-től ’50-ig. Közben persze jártam az akadémiára, de nem végeztem el, mert akkor alakult a Honvéd Művészegyüttes ’50-ben, és az akadémistákat szedték oda össze. Ez egy nagy szimfonikus zenekar volt. Először nem akartam odamenni, mert akkor neveztek ki szólamvezetőnek a Beszkárt zenekarában. Majorosi Aladár még rám is kiabált, hogy „mit képzelsz magad, átjáróház ez?”. A Honvéd együttesnél két próbajáték volt a Váci utcai Tiszti Házban. Első nap Szász Árpí barátom mondta nekem, hogy „gyere a próbajátéokra, mert téged most fognak bevinni katonának, két vagy három évet le fogsz ott nyomni, és akkor véged lesz”. Hát elmentem a próbajátéokra. Dávid Lulu zeneszerző és Gergely Pál vezette az együttest, és Vásárhelyi Zoltán volt a kórusvezető. Meghallgattak, felvettek. Úgyhogy én nem voltam katona, hét évig mint polgári alkalmazott voltam a Honvéd Művészegyüttesben, így nem tudtam elvégezni a Zeneakadémiát. De ott a zenekarban annyit tanultam, hogy még a művésztanárképzőhöz is elég lett volna.

A Honvéd Művészegyüttesben az utolsó időben már Kerekes János és Lukács Ervin volt a karmester. Az egész *Rigoletto* operát

előadták az együttes tagjai. A férfi szólisták, a női szólisták, a kórus-tagok és a zenekar. Én már szólamvezető voltam, mert Szász Árpád, aki addig a szólamvezető volt, átment az Operába. Miután 1956-ban megjöttünk a négy hónapos kínai turnéről, feloszlott a Honvéd Művészegyüttes. Bementem a szakszervezetbe Kerekes Jánoshoz, és mondtam neki, hogy itt állok állás nélkül. Ő azt mondta, hogy nem tud segíteni.

Aztán találkoztam Szász Árpi barátommal, ő meg kérdezi, hogy miért nem jöttem a próbajátéokra az Operában. Kérdeztem, hogy milyen próbajáték volt. Azt mondja, februárban volt egy próbajáték az Operaházban. Hát én nem tudtam erről, és ráadásul egy olyan gyenge tagot vettem fel, akit hozzánk nem vettem fel a Művészegyüttesbe. Erre azt mondta Árpi, hogy áprilisban lesz még egy próbajáték, arra feltétlenül készüljek fel. Megadta az anyagot, hogy körülbelül miket fognak kérni. Áprilisban el is mentem. Spanyolfal mögött kellett játszani, sorszámot kaptunk, hogy igazságos legyen a meghallgatás. Vittem a Bach *G-dúr Szvitet* és egy szonátát, csak egy tételt kellett volna játszani. Frank Noé bácsi volt a zongorakísérő, és mondtam neki, hogy egy Bachot fogok játszani. Ő leült, én behangoltam, és ő elkezdte a Boccherini-koncertet, amit második darabnak vittem. Hát mindegy, eljátszottam. Kerekes még oda is szólt Szász Árpinak, hogy olyan ismerős ez a csellóhang. Erre Szász mondja, hát ő a Mujkó. A lényeg az, hogy felvettek. 1957. május 1-től harminchat éven keresztül voltam az Operaház tagja. Hatvanhat éves koromban jöttem el.

Velem egy napon játszott ezen a próbajátékon a bőgős Béla öcsém. Nagyon szorítottunk egymásnak, de szerencsére őt is fölverték, pedig huszonötén jelentkeztek egy állásra.

1958-ban bekerültem Béla öcsémmel együtt a Budapesti Filharmoniai Társaság zenekarába. Ezt a zenekart az Operaház legjobb muzsikusaiból állítják össze. Ebben a zenekarban is nyugdíjazásomig játszottam.

Ezzel a két zenekarral bejártam szinte egész Európát. Eljutottam a világ több csodálatos országába, például Japánba és Mexikóba is. Dolgoztam a világ leghíresebb karmestereivel: Kodály Zoltánnal, Solti Györgyvel, Komor Vilmossal, Kórodi Andrással, Lamberto

Gardellivel, Lorin Maazellel, Doráti Antallal, Kobayashi Ken Ichiróval. Kísértünk kiváló csellistákat: Starker János, Perényi Miklós, André Navarra; hegedűművészeket: Yehudi Menuhin, Stefan Ruha, David és Igor Ojsztrah, Henrik Schering; és világhírű zongoraművészeket: Cziffra György, Sviatoslav Richter.

Simándy Jóskától kezdve Ilosfály, Réti Jóska – velük mind a legjobb barátságban voltam, és persze a balettesekkel is, Fülöp Viktor, Róna Viktor, Lakatos Gabriella, Kun Zsuzsa. Egy nagy család voltunk. Volt az opera klub, ahol déltől éjjel egyig mindig volt valaki. Persze ha előadás volt, akkor nem volt ivászat, utána aztán lehetett egy kicsit lazítani. Nagyon kellemes volt. A karmesterek közül Ferencsik Jánossal szerettem a legjobban dolgozni. A Zeneakadémián két zenekar volt. A kisebbik zenekarban szinte minden hangszerből csak egy volt, mert nem nagyon jártak erre az órára a diákok. Ezért Ferencsik fél kézzel zongorázott, fél kézzel dirigált, és közben fütyülte a szólamokat. Amikor tudtam, hogy ő tartja az órát, beosontam, és leültem az utolsó pulthoz. Bejött, megköszöri a torkát, és körülnézett. Észrevettem, tudta, hogy én nem tartozom oda, de nem szólt. Csak arra kellett nagyon vigyáznom, hogy ne legyen semmi tévedés, mert akkor kidobott volna, az biztos. Nagyszerű karmester volt. Lukács Ervin és Erdélyi Miklós is nagyon jó karmester volt. Erdélyi Miklóssal nagyon jó barátságban voltam.

A Mujkó becenevet hogyan kapta?

1940-ben vagy '41-ben ment a *Gül Baba* című film. Maklárty Zoli bácsi játszotta a Mujkó cigányt, akinek volt hat purdjéja. Futballozás közben megszólal egy gyerek, hogy „Mujkó, rúgd ide a labdát!”. Ezután rajtam maradt ez a név.

JÁVORI VILMOS

(1945–2007)

Magyarország egyik vezető jazzdobosa volt. Zenei tehetsége kivételes kedvességgel és segítőkészséggel párosult. A fiatal tehetségek sorát is mindig szíven viselte, számtalan kiváló dobos került ki tanítványai közül. 2001-ben pedagógiai munkájáért Weiner Leó-díjat kapott, 2005-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjével tüntették ki. A Magyar Jazz Szövetség 2007-ben neki ítélte a Szabó Gábor-díjat.

Hogyan lettél dobos, hogy indult a karriered?

Nekem nagyon könnyű dolgom volt, mert apám, anyám zenész volt, és ami nagyon érdekes, anyám dobos volt. Én úgy nőttem fel, hogy tulajdonképpen már anyám hasában is doboltam. Ott volt a dob az ágyam mellett, azt kellett kerülgetnem, amióta az eszemet tudom. Négy-öt éves koromban már nagyjából ismertem a kottát.

Hol, milyen zenekarban játszott anyukád?

Abban az időben az úgynevezett vendéglátóiparban muzsikált. Nagyon jó zenész volt, így komoly tánczenekarokban játszott. Én el sem tudtam képzelni, hogy más pályát válasszak, vagy más hangszer. Azóta sem jutott jobb az eszembe. Később jártam konziba, aztán elkezdtem jazzelgetni, amit imádtam mindig. Ez egy gyógyíthatatlan betegség, aminek a világon semmi értelme, mert éhen kell halni annak, aki nagyon ragaszkodik ahhoz, hogy jazzt játsszon éjjel-nappal. Én aztán rájöttem, hogy mindent kell muzsikálni. Imádtam dobolni, játszottam operettekben, a televízióban az összes szilveszteri műsorban, kabaréműsorokban. Amik léteztek filmzenék, azokat is mind én doboltam abban az időben. Dolgoztam Turán Lászlóval, aki zseniális zongorista volt. Szakcsival is nagyon sokat dolgoztunk úgy, hogy az öreg Turán vitt minket. Mi még gyerekek voltunk, nagyon szeretett minket, és nagyon sok pénzt kerestünk

vele. Nagyon jó volt vele dolgozni, nagyon sokat lehetett tőle tanulni. Aztán játszottam Szabó István Oscar-díjas filmjétől kezdve – amit a Pege Quartettel csináltunk anno – Vukán összes filmzenéjében. Akkor virágzott a magyar filmgyártás, a hatvanas évek végétől a nyolcvanas évek közepéig. Nagyon sok stúdiómunkát is csináltam, a rádióban szinte mindennap bent voltam. Borzasztó sokat dolgoztam, amit persze imádtam, és elhittem, hogy itt egyszer jobb lesz. Hát sajnos nem lett jobb, rendszerváltás ide-oda. Itt a kultúra a 36. rendbe szorult le. Senki sem kíváncsi arra, hogy jó zene legyen. Ez főleg a média tragikus közönségkiszolgálási harcának köszönhető. Az a céljuk, hogy minél jobban alá tudjanak menni a közönség igényének, és minél ízléstelenebb dolgokkal jönnek elő. Sajnos ez egy kétélű penge, mert ebből tragédia lesz. Csak a borzalmas zenéken nőnek fel emberek, és nem kapnak információt semmiféle jó muzsikáról. Ez tragikus lesz azoknak, akik ma muzsikát tanulnak, mert nem lesz kinek játszani egy rendes, épkezláb zenét. Nekem ez nagyon szívügyem, mert vezetek egy iskolát, és tanítok már nagyon régen. Imádom csinálni, és látom, hogy nagyon nagy baj lesz. Élőzenét nagyon kevés helyen lehet hallani.

A te gyermekkorod ennek pont az ellentéte volt, rengeteg helyen szólt a zene. Kikkel találkoztál az idősebb generációból?

Sokukkal találkoztam, Bacsik Elekkel muzsikáltam is. Ők szinte mind '56-ban disszidáltak, mi viszont sokat utaztunk, én például 1966-tól jártam külföldre. Majdnem az összes fesztiválon, az összes zenekarral én voltam kint. Felváltva csináltuk ezeket az „utazó jazz-cirkuszokat” Kőszegivel. Bécsben, Stockholmban és New Yorkban találkoztam és játszottam sok régi zenésszel. Olyanokkal, mint Zoller Attila, Bacsik Elek. Az öreg Patkánnyal is találkoztam, de vele nem játszottam, mert akkor cigányzenekarral volt kint. 1971 nyarától hat hónapig muzsikáltam a New York-i Emkében Szakcsival. Félóránként váltottuk egymást egy cigányzenekarral, aminek Hosszú Géza volt a primása. Ő nagyon jól hegedült, és nagyon zoral is volt. Olyan erős volt, hogy a manhattani telefonkönyvet, ami nagyon vastag, pusztá kézzel el tudta szakítani.

Milyen volt annak idején belesöpenni a New York-i zenei életbe?

Nekünk ez borzasztóan nagy dolog volt. Mi abban a tudatban nőtünk fel itt Magyarországon abban az időben, hogy Amerika az egyetlen és utolérhetetlen ebben a műfajban. Ez, azt hiszem, most is így van. A jazz az a zene, amit ott művelnek a legmagasabb fokon. Ott lenni olyan nagy dolog volt nekünk, mint egy gyereknek, aki először életében bekerül egy édességboltba, és bármit ehet. Egyszerűen hihetetlen katarzis volt. Megérkeztünk New Yorkba, és ájuldoztunk szinte mindentől. Amikor New Yorkban sétáltunk, már maga a látvány fantasztikus volt. Hétfőnként volt szabadnapunk, és akkor aztán bevetettük magunkat az összes jazzklubba. Lett rögtön egy csomó barátunk. Akkor már kint élt Jinda György, azaz Sam, ahogy itthon ismerik, és vele is sokat találkoztunk. Bill Evanst rendszeresen elmentünk meghallgatni. Szerintem ő volt a világ egyik legnagyobb zongoristája. Szóval egy fantasztikus zenei életbe csöpentünk bele, ami nekünk hihetetlen volt. Ez a hat hónap olyan volt, mint egy csoda.

Gondolatok arra, hogy esetleg kint maradtok?

Én nem. Én mindig hazajöttem külföldről, elsősorban a családi tényezők miatt.

Nagyon sok nagy nevű zenekarban játszottál, egyebek közt a Rákfogóban.

A Rákfogót tulajdonképpen még Amerikában alakítottuk meg Bélával, amikor jöttünk haza a repülőn. Először is bevásároltunk, hoztunk színpadi dolgokat. Szakcsi vett egy Fender zongorát és egy Hammond orgonát. Ezek voltak az első ilyen hangszerek Magyarországon. Én vettem egy csodálatos énekberendezést, ami szintén ritkaságszámba ment. Addig borzasztó, összeeszkábált erősítőkön játszottunk. Természetesen vettem egy fantasztikus dobfelszerelést is. Amikor hazaértünk, rögtön összeállt az akkori Rákfogó. Ebben Babos volt benne, Bögöly és később Németh Jancsi. Ez volt az alapcsapat. Ezzel nagyon sokat muzsikáltunk. Abban az időben nagyon

sok jazzklub volt, vidéken elsősorban az egyetemeken, főiskolákon, ahol minden héten voltak jazzkoncertek. Pesten a Petőfi Sándor utcában, az Építők Klubjában játszottunk rendszeresen. Az autóból szinte ki se szálltunk, mert hol Debrecenben, hol Miskolcon, hol Nyíregyházán, hol Szombathelyen játszottunk. Föl sem tudom sorolni, mert az összes nagyvárosban az egyetemeken komoly támogatást kaptak a jazzprogramok. Ma az egyetemeken híre-hamva sincs az élőzenének.

Úgy tudom, hogy nagyon szeretsz tanítani.

Most egy kicsit gizdáskodom. Elmondom, hogy a gyerekek, akik nálam tanulnak, az élvonalban vannak. A dobverseny hét versenyzőjéből öt nálam tanult, természetesen az első három is.

Kik voltak azok a tanárok, akik rád nagy hatással voltak?

Először klasszikus zenét tanultam. Természetesen édesanyámtól tanultam a legtöbbet, aki, ahogy már említettem, dobos volt. Már négy-öt éves koromban megtanított olvasni, és rögtön nagyon jó könyveket adott a kezembe, ami nagyon fontos. Később jártam konziba, de nem voltam az az alkat, aki bírja a gyűrődést. Mindig a saját utamat jártam, és nagyon makacs, önfejű voltam. Ez bizonyos fokig nagyon rossz, bizonyos fokig nagyon jó. Így tudtam azt elérni, hogy kitartottam a szakma mellett, és mindent megpróbáltam nagyon jól megcsinálni.

Magánéleted hogyan alakult?

Nagyon hamar megnősültem, huszonhárom éves koromban. Aztán rögtön jött a lányom. Összesen három gyerekem van, közülük kettő Amerikában él.

Mivel foglalkozol mostanában?

Jelenleg az időm nagy részét leköti a tanítás, kicsit kevesebbet muzsikálok. Sokat járok Svájcba és Amerikába, ami nagyon fárasztó a tanítás mellett. Hetente háromszor vagyok az iskolában, reggel nyolctól este nyolcig. Ez bizony nagyon kemény munka. Hétvégéken próbálok pihenni, regenerálódni. Most van egy zenekarom, amivel szeretnék egy kicsit többet muzsikálni. Még hál' Isten úgy érzem, hogy van hozzá energiám, erőm. Majd ha nagyon megöregszem, csak hallgató leszek.

LAKATOS PECEK GÉZA

(1944–2005)

Legendás jazzdobos. 2004-ben életművének elismeréseként a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjével tüntette ki a kulturális miniszter.

Zenész családból származom. Az őseim nagyrészt nagybőgősök voltak, a nagyapám, a nagybátyám és az apám is az volt. Én először hegedülni tanultam, de az katasztrófa volt, mert abszolút tehetségtelennek tüntetem ezen a hangszeren. Aztán tizenkét éves koromban kezdtem dobolni tanulni a Szófia utcai OSZK Stúdióban. Jámbor Lajos bácsi volt a tanárom, aki az Operaházban volt ütős. Nagyon szerettem őt. Nagyon aranyos ember volt, igazi úriember, aki nagyon szerette a romákat. Négy évig tanultam nála, miután abbahagyta a tanítást, át kellett mennem Bányai tanár úrhoz. Hozzá is szerettem járni, ő egy kicsit más stílust – tánczenét – játszott. Hozzá három évig jártam. Persze sokat tanultam magamtól is, illetve a rádióból. Mivel lemezjátszónk nem volt, sokat hallgattam a rádiót, különösen a Music USA adását.

Fiatalon kezdtem dolgozni. Tizenöt évesen már a Szabadság szalólóban játszottam, ami a Rákóczi úton volt. A zenekarban Duka Norbert bőgőzött, Balogh Tibi zongorázott és Lakatos „Ablakos” Dezső szaxofonozott. Először úgy volt, hogy Szakcsi Lakatos Béla fog zongorázni, de ő a Chappy zenekarral kiment Romániába. Egész Pest rólunk beszélt, hogy fiatal muzsikuskéntünkre milyen jól játszunk. Abban az időben Martiny Lajos zenekara volt a legnagyobb sztár. Öttagú együttes volt, és nagyon nagy nevek játszottak benne: Kovács Gyula dobolt, Martiny zongorázott, Kovács Andor gitározott. Nagyon jól játszottak – „jazzes” tánczenét. Ők minden éjjel eljöttek minket meghallgatni. Tizennyolc éves koromban levizsgáztam az OSZK Stúdióban, és bekerültem a Holéczy zenekarba. Ez az együttes big band volt, akikkel a Tarka Színpad nevű revüszínházban játszottunk a Dohány utca és a Nyár utca sarkán. Ezután Holéczy Ákos kiment Németországba, és ajánlott nekünk

egy szerződést. Ekkor mentem először külföldre. Az első város Köln volt, ahol játszottunk. Eleinte nehéz dolgunk volt, mert nem volt énekesünk. Németország tele volt olasz együttesekkel, akik úgy énekeltek, mint a pacsirták. Ezért ki is dobtak minket arról a helyről, ahol először játszottunk. Akkor beköltöztünk egy magyar paphoz, és mindennap próbáltunk. Mi is megtanultunk több szólamban énekelni. Ezután minden könnyebb volt, még újságcikk is megjelent rólunk, amiben azt írták, hogy a magyar zenekar nagyon jól játszik és énekel. 1966-ig játszottam Holéczy Ákos zenekarában, de akkor haza kellett jönnöm a katonaság miatt. Szerencsére sikerült elintéznem, hogy ne kelljen bevonulnom. Szakcsi Lakatos Bélának is ugyancsak emiatt kellett hazajönnie, így itthon megalakítottuk az LDL, azaz Lakatos–Duka–Lakatos nevű zenekart. Sokáig játszottunk így együtt. Akkoriban több lehetősége volt egy zenekarnak. 1967-ben Nyugat-Berlinben kaptunk szerződést, egy Trojka nevű orosz étteremben játszottunk trióban. Nagyon híres hely volt, rengeteg gazdag ember járt oda. Rajtunk kívül volt ott egy magyar cigányzenekar is, akikkel felváltva játszottunk. Kétezer márkát kerestünk havonta, ami akkor nagyon jó pénz volt. Amikor ismét hazajöttem, másnap már Pege Aladárral játszottam. Később együtt kimentünk Brüsszelbe, majd átmentem Hamburgba, mert utánam jött a német feleségem.

1970. december 16-án kimentem Amerikába. Lakatos „Ablakos” Dezső már kint volt, hajón muzsikált. Miután a dobosa elment a zenekarból, rögtön engem hívott a helyére. Így a következő évre Dezső öccse, Vili is kijött, és alakítottunk egy zenekart. Finnországból egy cigánygyerek, Csonka Flórián jött bőgőzni, akit mi csak Sulónak hívtunk. Így játszottunk ’73-ig, amikor átjöttünk Európába. Itt hat hónapig léptünk fel Helsinkiben és Stockholmban. Szeptember közepén érkeztünk Helsinkibe, ahol akkor már térdig érő hó volt. Kérdeztem Dezsőt: „Dezsőkém, hova jöttünk, Szibériába?” Másnap azonnal elmentünk bundákat, kucsmákat venni. Helsinkiben egy nagyon szép hotelban játszottunk két hónapig. Aztán Stockholm, majd megint Helsinki, és ezután mentünk vissza Amerikába, a hajóra. A hajón megismerkedtem egy hölgygel, akit el is vettem feleségül. Floridába költöztünk, nyolc hónapig szinte

senkivel sem játszottam, mert ott senki sem ismert. A feleségem szerencsére nagyon ügyes asszony volt, minden este elvitt valahová, és beültetett játszani. Így megismertek, és hamarosan csöngött a telefon, és tehetséges fiatal gyerekek hívtak egy hotelba játszani. Már majdnem egy éve játszottam ott, amikor Dezső telefonált Atlantából, hogy menjek oda vele muzsikálni. Milyen egy barát, otthagytam csapat-papot, a drága jó helyet, ahol a pénzem is megvolt, mentem. Akkor ott együtt játszottunk Dezsővel, az öccsével, Vilivel és az osztrák roma gitárossal, Karl Ratzterrel, aki kiváló muzsikus volt. Később nem volt elég munkánk, és én visszamentem Floridába. Egy híres zongorista, Bill Davis – akinek volt egy triója – elhívott a zenekarába. Mit ad Isten, amikor megint minden a legjobban ment, szólt a telefon, Dezső hívott, hogy „gyere, mert bajban vagyunk”. Hát persze, hogy mentem. Így aztán megint együtt muzsikáltunk.

1978-ban jöttem haza Magyarországra, mert édesanyám nagyon beteg volt. Ahogy hazaértem Amerikából, másnap megint Pege Aladárral játszottam. 1982-ben átmentem a Kaszákó együttesbe, ahol olyan kiváló muzsikussal játszottam együtt, mint László Attila, Csanyi Zoli, Horváth Kornél és Lattmann Béla. Nagyon jó zenekar volt, és tetszett, hogy egy kicsit más stílust játszunk, mint amit általában szoktam. Később készítettem egy saját lemezt, amin a bőgős Torma Rudin kívül mindenkit Lakatosnak hívnak. Szakcsi Lakatos Béla zongorázott, Lakatos „Ablakos” Dezső és Tony Lakatos szaxofonozott. 1985-ben nyílt meg a Kati Bár. Itt én játszottam először duóban Pleszkán Fricivel, majd Sipos Bandi jött oda bőgözni. Nem sokkal később Bontovits Kati is csatlakozott hozzánk. Úgy ment a hely, hogy két-három nappal előbb kellett bejelentkezni, hogy be tudjon jutni valaki a helyiségbe. A legmenőbb hely volt Pesten. Ahogy én nyitottam, én is zártam be a Kati Bárt 1989-ben. Mostanában sokat járok a kiváló zongoristával, Csík Gusztávval Svájcba játszani. Ott sikerült megismerkednem a világhírű Quincy Jonesszal 1998-ban. Akkor volt Quincy hatvanöt éves, és ott ünnepelte meg a születésnapját. A partin egy nagyzenekarral játszotta a filmzenéit. Abban a hotelban lakott, ahol mi muzsikáltunk, és este, vacsora után mindig

beszállt hozzánk játszani. Toots Thielemans is ott volt, és ő is beszállt a közös zenélésbe. Egy héten át minden este így muzsikáltunk, ez óriási élmény volt.

Az életemben nagyon sok esetben szerencsés voltam. Az életben ez a legfontosabb. Lehetsz te a világ legnagyobb tehetsége, a legjobb zenész, ha nincsen szerencséd, akkor elvesztél.

WILLY LAKATOS

(Lakatos Vilmos, 1947–2008)

Jazz-zongorista, hangszerelő. Svájcban egy jazzklubban a *Stompin' at the Savoy* című számot játszotta, a zongoraszólo közben lett oroszul és hunyt el.

Zenész családból származom, a papám cimbalmos volt. Hárman voltunk testvérek, mind a hárman zenészek lettünk. Legidősebb bátyám Lakatos Elek cimbalmos, ő Las Vegasban él, a fiatalabb bátyám a szaxofonos Lakatos „Ablakos” Dezső volt. Én hatévesen kezdtem zongorázni, amit egy időre abba hagytam, és aztán tizenkét éves koromban kezdtem újra komolyan tanulni. Klasszikus zenével foglalkoztam tizenhat-tizenhét éves koromig, aztán jártam az OSZK Stúdióba, majd Taller Gyulától tanultam. Közben sokat segített egy Csim Csam nevű zongorista. Dezső kollégái – Csík Guszti, Balogh „Csibe” Jenő – szintén mutogattak jó dolgokat a zongorán, így segítettek a karrieremet. Tizenhat-tizenhét éves koromban kezdtük kialakítani a saját zenekarunkat. A galeriben benne volt a három szaxofonos, Németh János, Ráduly Misi, Szajkó Nyerges József, a dobos Jávori Vili és három bőgős, Súló Csonka Flórián, Piki, és Csokkó. Tulajdonképpen így kezdődött a karrierünk. Akkor a bátyámék már nagy srácok voltak. Balogh „Csibe” Jenő és Szakcsi Lakatos Béla olyan négy évvel voltak idősebbek, mint én és a barátaim. Mi csak jártunk utánuk, és próbáltunk tanulni tőlük. Aztán tizennyolc éves koromban kimentem külföldre egy rövid időre Németh Jancsival és Ráduly Misivel. Akkor még nem disszidáltunk, hanem visszajöttünk. Aztán itthon egy egész évig a Sport szállóban játszottam. A zenekarban nagyon jó zenészek voltak a kollégáim: a basszusgitáros, trombitás Lakatos József „Öcsi”, a dobos Butkai és a gitáros-énekes Mercsényi Tomi. Később a Belvárosi kávéházban zongoráztam. Ezután jelentkezett Szajkó, hogy van egy külföldi szerződése. Így mentünk ki 1969 elején külföldre, és én azóta is kint élek.

Külföldön mi volt az első állomás?

Először Dániába mentünk, ahol több helyen játszottunk. Három-négy városban is megfordultunk, és mindenhol nagy sikerünk volt. Koppenhágában a lelegegásabb helyen is játszottunk, amit úgy hívtak, hogy Valencia. Ez egy híres karmester klubja volt. Olyasmi volt ez a hely, mint Párizsban a Moulin Rouge. A színpad lépcsőzetesen volt kialakítva, a nézők pedig páholyokban ültek. Szajkó Józsi, aki hegedült és szaxofonozott is – ő egy nagyszerű zenész –, annyira tetszett a tulajnak, hogy nem is kellett adót fizetnünk. Nagyon jól éreztük magunkat. 1969 végén, '70 elején pedig Dezső bátyámhoz mentem ki Amerikába, Miamiába. Ott először sétahajókon játszottam. Amerikában a leginkább Atlantában laktam. Amikor megérkeztem oda, Kőrösi János jazz-zongorista már ott élt. Nagyon kedves volt, mert rögtön segített nekem munkát találni. Egy nagyon kellemes étteremben kezdhettem be, rögtön az érkezésem napján. Így sokkal könnyebb volt az életem. Az akkori feleségem amerikai volt, és ő szintén egy étteremben kapott menedzseri állást. Később másfél-két évig játszottam egy klubban, Walter Midisnek hívták. Ez egy funk-, jazz-, soulklub volt. Itt három-négy tagú zenekarokkal játszottam. A zenekarban mind jó barátaim játszottak. Ricky Keller volt a bőgős, akivel az amerikai karrierem során legalább öt évet játszottunk együtt. Az amerikai születésű spanyol Luis Stefanell volt az ütőhangszeres, akivel nagyon sok felvételen dolgoztunk együtt. A dobos Yonrico Scott volt, aki utána Stevie Wonderrel játszott. Még meg kell említenem egy másik dobost is, aki ott játszott velünk, ő Robbie Gonzales, vele szintén legalább három-négy évet dolgoztam együtt. Robbie később játszott Chick Coreával és Mike Sternnel is. Ebben a klubban nagyon sok jó fekete énekesnővel léptem föl, akiktől nagyon sokat tanultam. Az ember egy idő után rájön, hogy hogyan is kell soulzenét játszani. Templomokban is sokat zongoráztam, ahol ilyen halleluja-stílusú zenét kísértem. Ez is nagyon érdekes volt, mert mint zenész minden szempontból szerettem volna fejlődni, és ehhez ez is hozzátartozott. Atlantában született a fiam is, William Andrew Lakatos.

Ezután úgy két és fél évig laktam New Yorkban, a 23. utcában. Ez jó hely volt, mert egész közel volt a Fat Tuesday jazzklub. A Park Avenue folytatása a University Avenue, ott volt a Bradley's nevű híres zongora-bár, ahol párszor felléptem. Ott az összes nagy sztár játszott, beleértve Bill Evanst és más hasonló kvalitású zongoristákat. A Village Vanguard-ban is játszottam a Sonny Fortune kvar-tettel. Később a bátyám, Dezső is ott lakott New Yorkban, együtt is dolgoztunk néhány zenekarban. Az osztrák roma gitárossal, Karl Razerrel is játszottunk egy kvartettben, egy énekes lányt kísértünk. A világhírű dobossal, Adam Nussbaummal is csináltunk egy zene-kart. Ráduly Misi is ott lakott New Yorkban, de vele valahogy soha-sem jött össze, hogy együtt játsszunk. Meg kell említenem George Jindát, akivel nagyon közeli kapcsolatot tartottunk. Őt néhány pri-vát rendezvényre vittem magammal dobolni.

New Yorkra úgy emlékszem, hogy egy fantasztikus periódusa volt az életemnek. Zeneileg egy teljesen új élmény volt. Szerintem minden zenésznek jót tesz úgy zeneileg, mint lelkileg, ha eltölt ott néhány évet. New Yorkban tényleg megtalálod a legjobbakat. A konkurencia óriási, hiszen mindenki fel van készülve, és el sze-retne valamit érnei.

Az utóbbi időkben részben visszaköltöztem Európába. Olasz-országban kezdtem az európai karrieremet. A popzene világába lép-tem be Molnár Mária segítségével, aki az életem párja. Az összes olasz nagy sztárnak hangszereltem és készítettem lemezeket. Többek között dolgoztam Gianni Morandival, Renato Zeróval, Celentanó-val, Emi Stuarttal, aki ugyan amerikai, de Olaszországban él, és ott nagyon nagy sztár. Emivel három, Renatóval négy lemezt készítet-tem. Mindegyikükkel a turnéjukon is részt vettem mint zenei igaz-gató. Zongoráztam és vezényeltem a koncertjeiken. Mostanában Svájcban dolgozom, ahol leginkább amerikai énekesnőket kísérek. Együtt dolgozom például Bonnie Tylerrel és Alice Dale-lel. A szabad időmben hotelekben is játszom és lemezeket készítek. A francia Svájcban gyakran játszom jazzklubokban.

LAKATOS „ABLAKOS” DEZSŐ

(1944–1997)

Magyarország egyik legjelentősebb jazz-szaxofonosa. Kiváló technika egyedülálló stílusérzéssel párosult.

Willy Lakatos jazz-zongorista

Dezső tizennégy évesen kezdett altszaxofonozni, előtte hegedült, amit nem szeretett annyira. Már fiatal korában mindenki azt mondta rá, hogy egy szuper tehetség. Két-három év alatt az összes sztenderdet megtanulta szaxofonozni, és az improvizálásra pedig született tehetsége volt. Amikor gyerekek voltunk, Dezső éjjelente hallgatta a Szabad Európát, Willis Conover jazzadását. Dezsőt kizárólag a jazz érdekelte. Emlékszem arra a napra, amikor megkapta a szaxofonját. Amikor a fater meghozta neki a hangszert, Dezső még aludt, kilenc óra után volt ez valamivel. Én vittem be neki az ágyba a szaxofont. Egy-két hónap után már tudott játszani rajta. Fantasztikus volt. Később Garay Attila zenekarában játszott, és velük utazott először külföldre. Ekkor tizennyolc éves lehetett.

Kitől tanult szaxofonozni?

Azt tudom, hogy Ungár Pistától is tanult, aki szintén egy szuper zenész, és egy fantasztikus szaxofonos. Aztán járt az OSZK Stúdióba is. Később jó barátja lett a trombitás Tomsits Rudolf, sokat mászkáltak együtt.

Kik voltak a kedvenc szaxofonosai?

Nagyon sokat hallgatta Cannonball Adderleyt, Charlie Parkert, és később John Coltrane-t. Coltrane stílusában nagyon elmélyedt, kottákat vásárolt, és tanulmányozta a stílusát. Mindenfajta zene érdekelte, szerette a jó énekeseket is. Nagyon szerette Chopint, Lisztet, a romantikus zenét. Sokat hallgattuk Cziffra Györgyöt, mivel

a papánk kedvence a klasszikus zene volt. Dezső a papánktól is sokat tanult, mivel a papámnak abszolút hallása volt, így sokat tudott segíteni a bátyámnak az intonációban. A fúvós hangszereken ez egy kényes dolog, hiszen a fúvósok, amikor skáláznak, önmagukban is lehetnek hamisak.

Egyébként Dezső egy szuper énekes volt. Nem is ismerek itthon olyan énekest, mint ő. Először is teljesen akcentus nélkül énekelt angolul. Frank Sinatra stílusban a Cole Porter- és a Gershwin-számokat olyan nagyszerűen énekelte, hogy ilyen énekest az ember talán kettőt talál egy évben, ha nagyon-nagyon körülnéz.

Aztán Amerikában hogyan alakult a pályafutása?

Amikor megnősültem, Atlantába költöztem, és aztán egy évvel később odajött Dezső is. Volt több közös zenekarunk Amerikában, és több jazzfesztiválon is játszottunk együtt. Játszottunk például a Washington Jazzfesztiválon és az Atlanta–Georgia Jazzfesztiválon. Később Atlantában volt egy nyolctagú zenekarom, amibe két énekes és három fúvós volt. Ez egy fantasztikus zenekar volt a hetvenes évek végén. A zene olyasmi volt, mint az Earth, Wind and Fire, mert a ritmusszekció funkys stílusban játszott. Ezzel szemben a két fúvós – Dezső és egy amerikai barátom – szuper jazz-zenészek voltak. A gitáros is egy kiváló jazzmuzsikus és énekes volt. Meghangszereltem egy pár Earth, Wind and Fire-, Bloods, Sweat and Tears- és Rufus and Chaka Khan-számot. A rádiók sokat játszották ezeket a felvételeket, és így elég nagy ismertségre tettem szert. A klubban, ahol játszottunk, ott ült egy hétig az Earth, Wind and Fire, és hallgatott minket. Chaka Khan többször beszállt hozzánk énekelni. Nagyon érdekes fúziós hangzásunk volt, ami izgalmas volt akkoriban. A rádióban csináltak egy szavazást a hallgatók részére, hogy melyik hangszerelésben tetszik nekik jobban az az Earth, Wind and Fire-szám, amit mi is játszottunk. Az eredetiben vagy a mi verzióinkban? Mi nyertük meg a szavazást. A klub nagyon jól ment azáltal is, hogy nekünk ilyen sikerünk volt.

Úgy tudom, hogy Atlantában az osztrák roma gitárossal, Karl Ratzerral is együtt játszottak.

Igen, pontosan. Amikor elkezdtem Atlantában dolgozni a kvartettemmel, akkor érkezett meg Dezső, és rögtön bekezdtünk játszani egy jazzklubban, amit úgy hívtak, hogy Northside Speakeasy. Egyébként ekkoriban született meg a fiam. Körülbelül másfél évig játszottunk ebben a klubban négy napot hetente. Szóval ez egy jó szituáció volt, és akkor érkezett Atlantába Karl Ratzer. Beszéltünk vele, és aztán jött velünk játszani. Így lett a kvartettből kvintett. Ratzer egy szuper zenész. Készítettünk vele egy lemezt Atlantában, amit aztán nem tudott kiadatni. Dezső felvett vele egy lemezt New Yorkban is, amit aztán sikerült megjelentetni. Ratzer engedély nélkül tartózkodott Amerikában, úgyhogy miután hazament látogatóba Ausztriába, az amerikaiak nem engedték vissza az USA-ba.

Aztán Dezső csinált egy zenekart Kőrösi Jánossal ott Atlantában, játszottak egy pár hónapot együtt. Ezek mellett Atlantába érkező sztárokat is kísértünk, tíz-tizenkét tagú zenekarokkal.

Lakatos „Ablakos” Dezső mikor költözött vissza Európába?

1984 körül jött vissza Európába. Németországban, Münchenben tanított két-három évig, és mellette persze játszott is. Muzsikált egy kvintettben meg egy szextettben, ezekkel hallottam is őt játszani. Dolgozott egy nagyzenekarban és egy kvartettel is. Innen Magyarországról is kimentünk vele egyszer a Nacht Cafe nevű lokálba. Különböző dolgokat csinált, egész kényelmesen élt Münchenben, de aztán megunt. Megunta a német mentalitást. Különböen ilyen volt a természeté. Pár évet kibírt egy helyen, de aztán váltania kellett. Élete utolsó szakaszában arról beszéltünk, hogy elutazhatnánk San Diegóba, mert ő fantasztikusnak találta ezt a várost. Szerette volna, ha én is megnézem. Egy pár nappal korábban, mielőtt meghalt, bent voltunk együtt a Swiss Airnél, és lefoglaltuk a San Diego-i út időpontját. Egy hétre akartunk menni, hogy körülnézzünk ott. Nagyon szeretett volna odaköltözni, de ez már nem jött össze neki. Különböen nem ismerek másik embert, aki Magyarország és Amerika

között ennyiszor, hatszor vagy nyolcszor költözött családotul. De ezt úgy kell elképzelni, hogy lakást vett, berendezte, eladta, újrazkzdte, másikat vett, berendezte, eladta stb. Ez óriási energiát követel. De valahogy ezt szerette csinálni, és mindig tervezett, tervezett, tervezett. Sajnos ember tervez, Isten végez.

Dezső az utolsó éveiben egy darabig Las Vegasban lakott, ahol összehozott egy zenekart, amiben spanyol és magyar zenészek játszottak együtt. A fia, Lakatos Dezső Jr. is zongorázott az együttesben, aki nagyon jól játszott. Nagyon jó zenekar volt, láttam róluk egy videót.

Dezső '97 januárjában halt meg. '96 decemberében még együtt voltunk egy kéthetes svájci turnén, és ott nagyon panaszkodott, hogy nem kap levegőt. Mondtam is neki, hogy jó lenne elmenni egy kontrollvizsgálatra, hogy kiderítsék, mitől fullad. Amikor hazajöttünk Magyarországra, megfázott, és ágyban feküdt. Nekem vissza kellett mennem Amerikába, de mindennap hívtam őt telefonon. Azon a napon, amikor meghalt, még hat órával előtte beszélünk, és kérdezte, hogy mikor jövök már, mert szerettünk volna egy lemezt csinálni. Tulajdonképpen az én lakásomban halt meg, a Bem rakparton. Előző nap még jól volt, este a barátaival vacsorázott, sokat nevettek, nagyon jól érezték magukat. Úgyhogy minden rendben volt. Éjjel fél egy felé lett rosszul, és még ő hívta ki a mentőket. De hát a szívinfarktus az ilyen. Egyébként Dezső sohasem volt igazán kövér, sőt még sportolt is, fekete öves taekwondós volt. Ezt Atlantában egy koreai sráctól tanulta, akivel jó barátságba kerültünk. Ez a koreai srác többször meghívott minket vacsorázni, keleti ételeket készített. Dezső nagyon megszerette ezeket az ételeket, amik egyébként nagyon egészségesek. Sajnos mégis a szíve vitte el. Talán túl sok volt az életében a stressz.

LEGENDÁS CIGÁNYZENÉSZEK, ZENEKAROK, HELYEK, TÖRTÉNETEK

Kunu László basszusgitáros

Tizenhárom tagú hárfazenekar • Anyai nagyapám hárfás volt. Nagyapám még gyerekként egy tizenhárom tagú hárfazenekarban muzsikált. Ebben a zenekarban többek közt az öreg Kosta is benne volt, a gitáros Kosta Lukacs apja. Aztán nagyapám a Bródy Sándor utcai Hány sörözőben játszott éveken keresztül. Több mint tíz évig játszott ott. Rengetegen ismerték őt, rengeteg roma lejárt utána, a rádióból átjártak a színészek és az énekesek. Ha a rádióban vagy valahol kijött egy új nóta, vagy ha a romák nem ismertek egy nótát, csak szóltak neki, hogy „Józsi bácsi, ismeri ezt a nótát?” – és a nagyapám már mutatta is nekik. Tizenhárom éves voltam, amikor meghalt. Ha tovább élt volna, én is biztos hárfás lettem volna. Amikor már tudtam gitározni, megkérdeztem apámat: „Apa, hogy muzsikált a nagyapám?” „Gyerekem – mondta apám –, a szíved leszakadt volna, ha hallottad volna, hogyan szóltak ők tizenhárman.”

Kerőzés • Sok roma tudja, hogy mit jelent a kerőzés. A romák mentek köszönteni húsvétkor, karácsonykor. Apámék összeálltak hárman-négyen, nálunk kezdték a próbát. Összehangolódtak, elmuzikáltak egy-két nótát. Többek között Tomi, a bátyám is ott volt, akkor már gitárral, és én figyeltem őket. A köszöntés vége is nálunk volt, ott fejezték be. Jöttek haza, és osztották el a pénzt. Mondták,

hogy a húszfilléresek Lacikáé, vagyis az enyém. Örültem neki, mert kaptam egy csomó tíz- meg húszfillérest. Azért egy öt-hat éves gyerek azon már tudott valamit vásárolni.

Ilyenkor a romák a szomszédokhoz meg a gádzsókhöz jártak el köszönteni. Sokan meg is voltak sértődve, ha például apám nem ment el hozzájuk. Mondták: „Sanyikám, meg vagyok magára haragudva!” Kérdi apám: „Miért?” „Mert vártalak benneteket, hogy jöttök karácsony szentestén. Nem mentünk sehová, mindenki otthon várt, azt hittük, hogy jöttök.” Szóval kikérték maguknak: „Hogy-hogy nem jöttél el, amikor vártunk?” És milyen sok pénzt kerestek velem! Hát így nőttünk fel, ilyen volt a gyerekkorunk.

Teknő család • Volt egy nagybögös a Teknő családban, akinek az volt a csúfneve, hogy Talpas. Toki Horváth Gyula kint muzsikált egy hajón Amerikában, amikor az ottani bögös megbetegedett, és sürgősen haza kellett jönnie Magyarországra. Gyula hazaszólt Amerikából, hogy küldjenek ki egy bögöst. Valami oknál fogva erre a Talpas gyerekre esett a választás, és tizenegy évesen kiküldték Amerikába. A repülőtéren várták az új bögöst, kíváncsiak voltak, hogy ki jön. Egyszer csak látnak egy kisgyereket, aki húzza maga után a bőrröndjét. Kérdik tőle: „Hát apád hol van?” Mondja a gyerek: „Otthon. De engem küldtek ki.” Toki fel volt háborodva, hogy létezik ilyesmi, egy kisgyereket elküldeni ilyen nagy útra, meg hajóra muzsikálni, ahol komoly műsor megy. Aztán mondta a tagoknak: „Nem tudunk mit tenni, nyugodjunk bele, hogy ezt a kisgyereket küldték.” Jött a próba. A gyerek letette a kis cuccát, hozta magával a kis sámliját, ráállt, és elkezdtek muzsikálni. Olyan jól bögözött, hogy az első szám után mindenki lerakta a hangszert. Csókolgatták a gyereket, és mondták, hogy idősebb, komoly romák nem bögöznek úgy, mint az a kisgyerek. Nem tudtak italt adni neki, ezért csokoládékat vettek a kis cigánygyereknek. Mindenki el volt tőle ájulva, hogy egy ilyen kis törpe, mélynövésű cigánygyerek ennyire jól muzsikál. Egyébként azért hívták Talpasnak, mert amilyen kicsi volt, olyan nagy volt a lába. Tizenéves gyerekként már negyvenegy, negyvenkettő volt a lába, és ezért maradt rajta a Talpas név. Szüleim mesélték, hogy milyen nagy karriert futott be. Mondták, hogy

Sügöléék meg a többiek ettől a romától merítették, mert ez olyan komoly bőgős volt a romazenében, hogy az valami fantasztikus. Már gyerekkorában bejárta a világot. És mindig olyanokkal muzsikált, mint Toki Horváth Gyula meg a többiek. Úgyhogy Amerikában el voltak ájulva a kinti romák, hogy kisgyerekként ilyen bőgős létezik.

Rácz László brácsaművész

Millenáris zenekar • A Millenáris zenekar a XIX–XX. század fordulóján alakult meg, akkor jöttek be az új zenék, és ők muzsikáltak először tangót, valcert, foxot meg ilyen zenéket. Ez abszolút újdonságnak számított, mert cigányzenekarok annak előtte nem muzsikáltak tangót meg valcert, csak csárdást, nótát meg népdalokat.

Egy történet Magyar Imréről • Pesten mindig úgy kötötték meg Magyarival a szerződést, hogy minden nyáron haza kell mennie a szűkebb pátriájába egy vagy két hónapot muzsikálni. Volt Debrecenben egy üzletvezető, akit úgy hívtak, hogy Fehér Nándor. Az övé volt a Hortobágy, az Aranybika Debrecenben, meg Pesten a Gellért. Magyar Imre akkor is nagyon nagy szám volt, az emberek nem fértek be az étterembe, amikor ő játszott. Amikor hazajött, a testvére mindig egy fazék töltött káposztát vitt be neki, és azt ő egy ültő helyében mind megette. Azt mesélik róla, hogy egy egész libát is meg tudott enni egyszerre.

Kanmajom • Volt egy kisbőgős, egy csellista, úgy hívták, hogy Müller Géza. Az ő csúfneve Kanmajom volt. De ez akkora muzsikus volt, hogy szimfonikus zenekarban is játszott, csak hát nagyon csúnya volt szegény. Gyerekkorában Budapesten a legnagyobb zenekarokban játszott. Szóval nagyon tehetséges volt, és nemcsak mint zenész, hanem mint festő is. Gyönyörű képeket festett. Egyszer a nagybőgős helyett ő jött be muzsikálni. A zenekarral szemben ült egy úr, egy szakállas férfi, nem tudtuk, hogy ki az. Szünetben Géza elővette a füzetét, ami, azt hiszem, még mindig megvan valahol,

és úgy lerajzolta azt az embert, mintha lefényképezte volna. Aztán odavitte a képet a férfihoz, és kiderült, hogy az a férfi meg egy német festőművész volt. Amikor meglátta a rajzot, majd leesett a székről, csodálkozott, hogy milyen jó a rajz, és mondta, hogy mekkora tehetség Géza. Elkezdett beszélni hozzá, mert azt hitte, hogy tud németül. Sajnos nem tudott, de odahívta Budai Aladár bácsit, aki többek között németül is perfekt beszélt, és megkérdezte: „Ki ez az ember? Mi a foglalkozása? Festőművész?” „Nem – válaszolta Budai Aladár –, ez egy cigány bölgős.” Szóval ilyen tehetséges emberek voltak Debrecenben.

Mágó Károly primás, hegedűművész

Hol vagy, pikulás? • Ez a történet Mágó Károly nagyapámmal esett meg, aki kisklarinétos volt. Akkoriban még kisklarinét is volt a zenekarokban. A kisklarinét Esz- meg D-klarinét, a nagyklarinét meg A és B. Az egyik társaságban az egyik vendég nagyon meg akarta játszani magát a nők előtt. Odahívta az egész zenekart muzsikálni, majd odarendelte nagyapámat, a klarinétost, akit pikulásnak hívott. Először pofon ütötte. Akkor a primás hátraküldte a nagyapámat: „Menj hátra inkább, nehogy valami balhé legyen!” Ő meg hátra is ment. A vendég, aki már jócskán részeg volt, megint kérdezte, hogy hol a pikulás. Szegény nagyapám megijedt, de mert alkalmazott volt, oda kellett mennie. Odaállt, a vendég meg beleütötte a szájába a klarinétot. A nádnak van egy fém bilincs tartója, és az felvágta neki a száját. Nagyapám kivette a szájából a klarinétot, és belevágta a vendég arcába, és pont a szemét találta el. Persze nagy sikoltozás volt, kifolyt a manus szeme. Aztán nem tudom, mennyi idő múlva újra bement a vendég egy fekete kötéssel a szemén, és bocsánatot kért nagyapámtól, hogy ilyen rossz természete van.

Apámnak is volt egy esete. Akkor még fiatalember volt. Ez is egy kellemetlen történet. Kerthelyiségben muzsikáltak, és záróra után ottmaradt egy házaspár és a sógoruk. A sógor mulatott, sokat kellett muzsikálni, a székek már fel voltak rakva az asztalokra, de ez jó vendég volt, kért nekünk pezsgőt meg mindent, és ő is jól

fogyasztott. Az volt a mániája, hogy a pincéreknek, mindenkinek adott egy pofont, aztán belenyúlt a zsebébe, és adott tíz pengőt. Már mindenkinek adott pofont, csak apámnak nem. Apám mondta, hogy már el volt készülve a pofozkodásra, de neki muszáj volt muzsikálni. Fizetésre került reggel felé a sor, és vita volt a számlán. Azt mondja a főpincér: „De kérem, a primás is látta, hogy...” „Igen, a primás?” – kérdezte a vendég, és már ment is apám felé, hogy most majd mekkora pofont ad neki. Apám meg a lábánál fogva lekapta a széket az asztalról, és megütötte vele a férfit. Persze az mindjárt összeesett. Elkezdett üvöltözni, apám ráugrott és ütötte. Annyira ütötte, hogy nem tudta abbahagyni. Az meg ordított: „Primás, megölsz!” Egy pár nap múlva ő is bement a helyiségbe, és belátta, hogy apámnak volt igaza. Egyébként ettől az embertől, ahova járt szórakozni, mindenhol nagyon sokat szenvedett a személyzet, mert ez volt a mániája, hogy ütötte őket. De belátta, hogy apámnak volt igaza.

Szittyta család • Az apám, Mágó Károly anyai nagyapját Vidák Györgynek hívták. Bögős volt, a testvére, Vidák Lajos meg brácsos. Szittyta volt a becenevük. Vidák György annak az aszódi Berkes Lajosnak a zenekarában játszott, aki híressé tette a Berkes családot. Berkes Lajost egyébként Podmaniczky báró hozta föl Budapestre. Na most Vidák György minden évben ment Berkes Lajossal az angol királynak muzsikálni. Ebben a zenekarban a testvére, Lajos is játszott. Egyszer, amikor kint voltak, itthon a család kapott Angliából egy sürgönyt, hogy Vidák meghalt, de a sürgönybe nem volt beleírva, hogy melyik Vidák. Később kiderült, hogy Vidák György halt meg, evés közben valami a torkán akadt, így ő Londonban van eltemetve. Nagymamám, Vidák Mária büszke is volt rá, hogy ő látta a sírját Londonban, mert a nővére, Vidák Katalin ugyan Berkes Lajos fiához, Berkes Bélához ment feleségül, aki szintén nagyon jó nevű primás volt, de ő sohasem jutott el Angliába.

Valéria-telep • A háború alatt elsötétítések voltak, és nem is nagyon voltak nyitva reggelig azok a helyiségek, kávéházak és éttermek, ahova járni lehetett volna. A Valérián, ami szinte egy nyomor-

negyed volt, szeszes italokat árultak, és a legjobb, legnevesebb romák is jártak ki, mert máshova nem lehetett menni. Oda kimentünk, és ment a piázgatás meg a többi.

Bangó Kálmán és az üvegből készült cimbalom • Bangó Kálmán az 1980-as években, amikor már idős ember volt, a saját maga által készített üveg cimbalmon játszott a metróaluljárókban. Nagyon nagy muzsikus volt. Én pertuban voltam vele, mert mindig jött utánam, mert velem akkor Magyarország egyik legjobb cimbalmosa muzsikált, akit Medgyasszaynak hívtak. Medgyasszay nyolc évig volt velem. Szóval Kálmán mindig jött utánunk, és volt úgy, hogy leült cimbalmozni, de nagyon ivott. Amikor először hallottam őt cimbalmozni, akkor nem velem, hanem egy másik zenekarral játszott. Nagyon meglepett, mert annyira jól cimbalmozott. Tökéletesen visszaadta a darab stílusát. Sohasem felejttem el, az egyik darab egy spanyol szám volt. A körülötte lévő zenészek egészen gyenge kis muzsikusok voltak, de ő tökéletesen cimbalmozta a darabot. Nem érdekelte semmi, megcsinálta a maga dolgát, de azt nagyon jól. De olyan volt, hogy már akkor is házalni járt, amikor még stabilban muzsikált. Nappal házalt, este pedig muzsikált és ivott. Azon a kis üveg cimbalmon is rendkívül jóízűen tudott muzsikálni.

Bihari László kisbőgős • Bihari nagyon jó zenész, nagyon jó jazzista, szóval élvonalbeli zenész volt. Egyszer Párizsban megállt az utcán, és nézett fölfelé, mintha nézne valamit. Köré gyűltek az emberek, és nézték, hogy mi lehet az. Amikor már jó csomó ember összegyűlt körülötte, fogta magát, és elment. Egyszer meg a panoptikumban a következőt csinálta. Volt az egyik emelvényen egy üres szék, mellette állt egy viasz emberalak, Bihari meg kipakolta a csellót, leült a székbe, és ott ült mozdulatlanul. Odajött egy házaspár, és mondták, hogy milyen élethű ez a csellista, meg minden. Nagyban nézegették, Bihari meg felállt. Azok majd összeestek az ijedségtől.

Burai László kisbőgős • Volt egyszer egy kisbőgős, aki Svájcból képeslapon egy legendás verset küldött a barátnőjének. Emlékszem, ez volt a képeslapon: „Lágy tavaszi szellő lengedez, és míg finom

amerikai cigarettából füstkarikákat engedek, Önről elmélázom.” Írni nem tudott, ezért ezt a képeslapot is diktálta. A helyzetben az is komikus volt, ahogy amikor ezt „írta”, ott Svájcban olyan hideg volt, hogy mindenki majd megfagyott. Szóval amikor elkezdte diktálni, hogy „Lágy tavaszi szellő lengedez...”, a romák meg akarták verni mérgükben. Nagyon jó zenész volt, de ő volt a legpiszkosabb is a zenészek között, mármint az öltözékét tekintve. Például a cipőjét nem úgy hordta, hogy beledugta a lábát, hanem letaposta a kergét, és úgy hordta, mint egy papucsot. Ragyás arca volt neki. Először apámhoz vitte be valaki, mert apám mondta a zenekara egyik tagjának, a segédprímásnak, hogy estére hozzon egy kisbőgőst, vagyis egy csellóst. Ő meg bevitte Burait. Spárgával volt befűzve a cipője. Azt mondja apám: „Kit hoztál be?” Azt mondja, aki behozta: „Károly bácsi, ne törődjön vele, hallgassa meg, ilyet még nem hallott!”

Burai állítólag kézzel ette a kocsonyát, a zsiros kezét meg a ruhájába törölte. Csuda ember volt! De annak ellenére, hogy nem volt annyira szalonképes, mégis vitték muzsikálni, mert annyira jó volt, hogy nem lehetett a bandából kihagyni. Bajt nem csinált, nem kötözködött. Aztán Berkes Bélához került, ahova nem mindenki kerülhetett be muzsikálni.

Amikor először hallottam őt játszani, apámmal muzsikáltam. Ő már akkor Berkes Béla bandájában muzsikált az Arizonában. Egyébként Berkes Béla apám első unokatestvére volt. Volt ott egy kisterem, oldalt talán hat asztal volt benne, és középen volt a banda. Persze kis létszámú banda volt, hat tagból állt. Aznap egy lónak kellett volna nyernie, azt ünnepelték volna Berkes Béla muzsikájával, helyettük mi mentünk be az Arizonába a papával kíségeteni. Amikor apámnak nem volt stabil állása, többször is bementünk kíségeteni. Én akkor tizenhat éves voltam. Na most nem jött be a ló, így mégis Berkesék muzsikáltak, tehát nekünk nem kellett játszalnunk. Árpási, a cimbalmos nagyon szeretett engem mint gyereket, megfogta a kezemet, és azt mondta: „Nem mész el, meg kell hallgatnod ezt a stílusú muzsikát.” Apám meg: „Hagyjad! Béla nem akarja, hogy itt bent maradjon!” Én kívülről, mert hát olyan vékony ajtó volt, hallottam a muzsikát. Elkezdtek muzsikálni, és amikor

meghallottam őket, ez a Burai olyan szólamokat játszott, meg olyan harmadik szólamot húzott a tercre rá, hogy kivert a víz. Mondom, én még ilyet nem hallottam, annyira jó volt.

Kis Feró • Kis Feró, a kisbögös, hát az olyan csellista volt, hogy amikor meghallotta őt Popper, aki annak az időnek az egyik legnagyobb csellistája volt, elájult, hogy milyen jó csellista.

Ráduly Árpád • Zenekarban úgy csellózott, hogy öröm volt hallgatni. Direkt élvezte az ember azokat a szép hangokat. Amilyen szépen képezte azokat a hangokat! Amikor Ráduly Árpád az én zenekaromban volt, és muzsikálás után mentem az utcán, még mindig az a hang meg az a csellózás volt a fülemben. Művésziesen játszott, és a régi számoktól kezdve mindent tudott.

Bolond Rigó • Ez akkor történt, amikor a Nyugat étteremben muzsikáltunk. Rigó, akinek az volt a becsületes neve, hogy Rigó Lajos, eljött utánunk mint vendég, mert bárhova ment, adtak neki részt a zenekari pénzből. Csellós volt, és nem is rossz, csak nagyon bolond volt. Egyszer ahol muzsikált, a zenekarban énekes is volt, aki épp a *Vén cigányt* énekelte. Van egy olyan rész a dalban, amikor a zenekar leáll, és az énekes prózában, kicsit elcsukló hangon azt mondja, hogy „Csendet egy percig, így szólt az egyik”. Ez egy nagyon drámai pillanat a dalon belül. Szóval amikor az énekes odaért, hogy „Csendet egy percig”, a bolond Rigó megszólalt: „Kérek egy serblit!” [bilit] Olyan nevetés támadt, hogy alig bírtuk folytatni a muzsikát. De Rigó mindig ilyeneket csinált, ilyen rendellenes dolgokat. És nem törődött vele, ha kidobják a zenekarból, vagy hogy sok pénzt lehetett volna keresni. Nem érdekelte.

Egyszer Rigó a Márványmenyasszonyban volt velem. Kalmár, az énekes felállt, és elkezdte a műsorát. Volt neki egy kis pálcája, és mindig azzal kezdte a műsorát: „Jó estét kívánok! Jó étvágyat a vacsorához!” Mindig szólt egy-két szót a közönséghez. Rigó megkopogtatta a vállát. Kalmár, akinek nagy, ovális kopasz feje volt, hátrafordult, és barátságosan megkérdezte: „Tessék?” Az meg azt mondta: „Dik csak! A kókuszfejű!”

Egyszer azt mondja neki a góré: „Rigó, jön a sógorom vidékről, és nagyon szereti a csellót. Majd mikor szólok neked, akkor játszál neki egy szép szólót.” Rigó előrehúzta a széket, és úgy csellózott. A góré sógora, egy nagy bajuszú, rajoskodó manus mély átéléssel hallgatta a csellót. Rigó nagy komolyan játszott a férfinak, egyszer csak kiöltötte rá a nyelvét. A férfi azt hitte, hogy káprázik a szeme. Utána meg ugyanolyan komolyan játszott tovább. Ez a jelenet többször is megisméltődött. Ezután már odament a férfi a góréhoz, és mondta neki: „Te, ez a rohadt cigány mindig kinyújtja rám a nyelvét!” Persze, hogy ezután kidobták Rigót, hogy a lába se érte a földet.

Aranyfogú • Nagymamám testvére volt Parádi Ignác, aki egy nagyon jó nevű prímás volt. Az ő nevelőapja volt Parádi Lajos, akit Aranyfogúnak hívtak. Ő csellózott és klarinétozott. Egyszer Amerikából jött haza hajóval, és egy vasdorongot hozott magával, hogy ha süllyed a hajó, akkor fejbe vágja magát, hogy ne szenvedjen. A hajón zúgott minden, mert nagy viharba kerültek, és ettől egy kicsit meg is süketült az úton. Parádi Lajost Aranyfogúnak becézték, mert Amerikában aranyfogat csináltatott magának, egyébként egy derék, nagy magas ember volt. Nagyon intelligens és tanult volt. Mindig úri módon viselkedett. Amikor kérvényt kellett írni, a romák mindig őt kérték meg, hogy írja meg helyettük.

Debreceni Kis Lajcsi • Apámnak volt egy unokatestvére, Berkes Margit. Az ő lányának, Ilusnak volt a férje a híres debreceni prímás, Kis Lajos, akit Debreceni Kis Lajcsiként szoktak emlegetni. Ő egy egészen kiváló muzsikus volt. Hollandiában, a Columbia lemeztársaságnál volt szerződése, és sok lemezt készített. Angol valcerezeteket meg romazenét vett lemezre, olyan zenéket, amik akkor divatosak voltak. A bátyja, Kis Béla szintén nagyszerű hegedűs volt. Élete vége felé, a negyvenes években együtt játszott a testvérével a Gundel étteremben. Kis Lajcsi sok filmben játszott a zenekarával, például *A Kölcsönkért kastélyban*. Sándor Jenő zeneszerző, aki sok film zenéjét írta, nagyon szerette őt. Sándor Jenő egyébként Budapest rendőrfőkapitánya volt. Nagyon szerette a romákat. Egyszer a buszon utaztam, nálam volt a hegedű. Sándor Jenő is azon a buszon utazott,

és amikor meglátott, a hegedűről tudta, hogy zenész vagyok. Olyan közvetlen és udvarias ember volt, hogy odajött hozzám, és bemutatkozott, még azt is megkérdezte, hogy hol muzsikálok.

Mágó Béla cimbalomművész

Gádzsó zenészek cigányzenekarokban • Előfordult, hogy a cigányzenekarokban nem roma származású muzsikuskok is voltak. Én három ilyen cimbalmost ismertem. Az egyik Segesdy volt, ő sokáig az Emke kávéházban játszott Farkas Bélával, utána megkiment Dél-Amerikába. A másik kettő Kócs Feri és Gál Zoli volt. Ők mind cigányzenekarokban voltak cimbalmosok. Ők úgy lettek gádzsó létükre cimbalmosok, hogy olyan körben, cigánygyerekek között nőttek föl. Közben megtanultak muzsikálni. Kócs Ferinek egyébként Paraszt volt a beceneve. Tizenöt éves voltam, amikor Nyári Karcsival Budán muzsikáltunk, az Avar étteremben. Ott a csellista is gádzsó volt, ő se volt cigány. És Szendrei, a kontrás se volt cigány. Volt egy klarinétos, Bódinak hívták. Ő egy egészen kiváló, képzett klarinétos volt. Az apja is már katonazenész volt. Ez a Bódi egészen különleges szólamokat játszott. Ő csak B-klarinéton fújta, nem A-n, ami a cigányzenében sokkal nehezebb. Szóval voltak többen is.

Mágó Károly primás, hegedűművész és Mágó Béla cimbalomművész

Ezer cigány • Ez a régi Fradi-pályán történt 1930-ban, amikor én még csak nyolc éves voltam, a papa meg harmincöt éves fiatalember. Sohasem felejttem el, gyalog mentünk ki a futballpályára, ahol ezt a rendezvényt tartották. Nagyon sok zenész lépett föl ott. Nem tudom, ki szervezte, valamilyen ünnepség volt, és a 36. Rác Lacinak még külön vitték föl a hegedűt. Úgy emlékszem, mintha csak most lett volna. Magas pódium volt, és székek álltak rajta. A romák egymás után muzsikáltak, mindig más híres primás vezetésével. Sohasem felejttem el, hogy az egyik roma még kérdezte is tőlem, melyik

hogy tetszik. Nekem Kóczé Gyula tetszett a legjobban, aki fiatal-ember volt még akkor. Később, 1949-ben játszottam is vele az Astoriában.

36. Rácz Laci • A legelső Rácz Pali fia volt, a második Rácz Palinak volt a testvére. 36. Rácz Laci volt Rácz Pali legkisebb, harminchato-dik gyereke, azért hívatta magát 36. Rácz Lacinak. Utolérhetetlen zenei tehetség volt. Különleges muzsikus volt, olyanokat tudott csinálni a hegedűn, hogy bámulatos. Technikai trükköket meg variációkat. Még Banyák is sok figurát átvett tőle. Saját elmondása szerint tanulatlan ember volt, de közben mások azt mondják, hogy tanult is. Mindig azt mondta, hogy nem ismeri a kottát. Sántának csúfolták, és tényleg sánta volt egy kicsit az egyik lába. Ez volt az az ember, aki a botját meg a kalapját külön konflisban vitette ki a ló-versenyre. Mániákus ember volt, és nagy gavallér. Ő kereste a legtöbb pénzt, és a zenekartól is ő lopta a legtöbbet. Ő például nem úgy fizette a zenekart, hogy adott mindenkinek, mondjuk, öt pengőt, hanem tetszése szerint, érdem szerint fizetett. Volt, akinek adott két-három pengőt, de volt, akinek csak egyet adott. Zsebből fizette a zenészeket, a muzsikálás végén ő ment csárózni, tányérozni. Ha valamelyik vendég keveset adott neki, akkor azt mondta: „Mit csinálsz? Ennyit adsz a királynak? A királynak ilyen keveset adsz? Mi ez a rézpénz? Ne rezelj!” Magyarországon mindenki ismerte őt. Olyan ember nem volt, aki 36. Rácz Lacit ne ismerte volna, de ő senkit sem ismert meg. Hiába mondták neki, hogy ez vagyok, vagy az, vagy ha bemutatnak neki valakit, csak annyit mondott: „Ki vagy, ki vagy?” Gátlástalan ember volt. Nagyon rossz zenekarai voltak neki, mindig csak egy-két zenésze volt, aki nagyon jó volt, aki tudott vele muzsikálni, de a többi nem tudott semmit. A legközségesebb nótákat is nehéz hangnemekben, asz-mollban, esz-mollban, Fiszdúrban meg H-dúrban játszotta, de normális hangnemben sose muzsikált. A dolgokat a maga stílusa szerint átdolgozta. Nagyon jó előadó volt. Nekem Túró Berci, aki nagyon jó brácsás volt, azt mondta, hogy az egyik pillanatban sírni lehetett a muzsikáján, a másikban meg megszakadtál a nevetéstől. De persze azt megcsinálni, amit ő csinált, rettenetes nehéz volt. Olyan technikája volt, és úgy szólt

a hegedűje, hogy fantasztikus. Például csellóhúrt használt hegedűhúrnak, mert az keményebb és jobban szól. Olyan ujjai voltak, mint a vas. Aztán fogott ilyen ócska gyári hegedűket, befestette feketére, és eladta jó pénzért, hogy az a 36. Rácz Laci hegedűje. Nagy szélhámos volt, de olyan hang volt a keze alatt, hogy az fantasztikus! Minden hegedű úgy szólt, mint a legdrágábbak. Volt, hogy vitték neki vissza a hegedűt: „Laci bácsi! Nem szól ez a hegedű!” „Mit akarsz ezzel, te tróger! – és puff, leköpte. – Ez a legjobb hegedű! Hát az ujjamat is neked adjam?”

Volt egy kávéház a Ferenc körúton, nagyjából a Rákóczi térrel szemben, úgy hívták, hogy Miénk kávéház. Ott volt egy külön terem egy nagy asztallal. Muzsikálás után ott jöttek össze a prímások. Mindig volt az asztalon egy hegedű, és aki mert, az játszhatott rajta. Egyszer 36. Rácz Laci egy akkorát hegedült, hogy Magyar Imre ráborult az asztalra, és úgy sírt. Pedig ő is nagyon jó muzsikus volt.

Végül aztán bedilizett. Megállt az utcasarkokon, és imádkozott. És koldulni járt. Addigra elverte a pénzét. Zenekarokhoz ment koldulni. Akkoriban az volt a szokás, hogy akik ilyen csórók voltak, megálltak a kávéház előtt, a zenekar meg kiküldött valamennyi pénzt. Akkoriban még nem volt olyan, hogy nyugdíj meg ilyesmi. Egyébként ott lakott a fényképészházban, az Üllői meg a Körút sarkán. Sok roma lakott ott még rajta kívül.

Bihari János • A maga idejének legnagyobb muzsikusa, prímása volt, mindenhol ismerték. Rengeteg kesergőt meg verbunkost írt. Úgy is hívták, hogy a Magyar Orfeusz. Nagyon nagy muzsikus és nagyon szép ember volt. 1764-ben született és 1828-ban halt meg. Ő volt a leghíresebb cigányzenész, és cigányzenével ő kereste a legtöbb pénzt. Követválasztásokra meg ilyen helyekre járt. A Várba is úgy ment be, ahogy akart. Egyszer leesett egy kocsiról, eltörte a karját, és nem tudták meggyógyítani. Felborult vele a kocsi, és ő az élete virágjában nyomorék lett. Attól kezdve már sohasem tudott muzsikálni. Még próbálkozott, a zenekara még megvolt, de már nem ment a dolog. Koldusszegényen halt meg.

Mágó Béla cimbalomművész

Cigánykaraván • Pintér Pál cimbalmos az 1800-as évek végén egy roma karavánt szervezett. Táncosok meg énekesek voltak benne, és cigányruhában mentek föllépni. Sokat jártak Oroszországba. Liszt-darabokat egy az egyben játszott a cimbalmon, pedig akkor még a cimbalom egy kezdetleges hangszer volt, még nem ilyen volt, mint most. A húrok is másképpen voltak, és pedál se volt rajta. Összezügött az egész cimbalom. Kézzel kellett lefogni azokat a húrokat, amiknek nem kellett szólniuk. Én még tanultam ilyen cimbalmon, és van is egy-két olyan dolog, amit mai napig lefogok kézzel, mert azt kisgyerek koromban így szoktam meg. Megszoktam, hogy le kell fogni, és odanyúltam mindig, pedig aztán már csak pedálos cimbalmon játszottam.

Rácz Aladár cimbalomművész • Rácz Aladár cimbalmos volt, romákkal járt, meg Pesten kávéházakban muzsikált. Talán Kis Bélával ment ki külföldre. Japán Gyereknek hívták. Akkoriban a másik jó cimbalmosnak Malac Pista volt a beceneve. A keresztnévére emlékszem csak, hogy Sándor. Sokak szerint ő volt a jobbik cimbalmos, bár mindketten nagyon jók voltak. Szóval Rácz Aladár kikerült külföldre, és ott elkezdett gádzsókkal meg svájci muzsikusokkal játszani. Volt, hogy zongoristák kísérték, meg kombinált szalonzenekarokban játszott. De olyan is volt, hogy egyedül muzsikált. Egyszer még Sztravinszkij is meghallgatta őt, akivel aztán nagyon jó barátságba került.

Cigánytörvény • A roma zenében nincsen olyan hangszer, mint a zongora vagy a gitár, ami blokkakkordot fogna, hanem minden harmónia felbontva szól. Ez egy nagyon szép dolog! A hangszereknél meg volt adva, hogy ki mit csináljon, ezek voltak a cigánytörvények. A kontrának és a brácsnak együtt kellett kiadnia a négy szólamot. Ahhoz képest, amit a kontrás játszott, a brácsnak ki kellett keresni a hozzá passzoló harmadik vagy negyedik szólamot, a szep-tim hangot vagy a szűkítettet, hogy meglegyen a négyeshangzat. Emellett játszottak dallammeneteket is. Ugyanez volt a helyzet a két

klarinétnál is, mert volt nagyklarinét meg kisklarinét. Az egyiknek nem volt szabad zavarnia a másikat. Ha az egyik felfelé játszott egy kis betétet, akkor a másiknak is fölfelé kellett menni, és ugyanez volt a helyzet lefelé is. Ugyanazt a hangot nem volt szabad megfújni, amit a másik már megfúj. A kisklarinét irányított.

A cimbalom mindig aláfestéseket játszott, nem úgy, mint mostanában. Lejátszott egy harmóniabontást felfele, megállt, aztán lefelé. De volt, hogy csak pár hangot játszott. A csellónak szintén aláfestéseket meg ellenmelódiákat kellett játszania. Időnként díszített, egyikét hangot behúzott. Kisebb zenekarokban gyakran kvarthangokat játszott. Mindenkinek megvolt a helye és a szerepe. Például a tercprímásnak nem volt szabad a basszushangokat megfogni, hanem a harmóniának egy másik hangját kellett játszania. Ez volt a cigánytörvény. Ez ma már nincs. A zenekarokban nincs már annyi hangszer, nincs kontrabás, nincs nagyklarinét, nincs ez, nincs az. Ma a legnagyobb zenekarok is csak hét emberből állnak. Minden hangszerből egy-egy. Azelőtt meg minden hangszerből több volt a bandákban.

A nagyklarinétnak azt a klarinétot hívják, amit mai is gyakran használnak, a kisklarinét meg az Esz- vagy a D-klarinét volt. Azelőtt még prímkontrás is volt, aki csak az e- és az a-húron kontrázott, de akkor egészen nagy zenekarok voltak még. El lehet képzelni, hogy szólt egy huszonöt-harminc tagú zenekar. Szóval ezek voltak a cigánytörvények, amiket a cigányok maguk beállítottak maguknak. De a Jóisten tudja! Lehet, hogy a karmesterek találták ezeket ki, a kottaismerő, zeneismerő emberek. Mert például azelőtt a legnagyobb muzikusok a cigányokat is tanították. Például Schubert, amikor fiatal volt, azért, hogy legyen pénze tanulni, elment a grófokhoz meg a hercegekhez, és azok gyermekeit meg az ottani kamarazenekarokat tanította. A nagyuraknak általában nemcsak kamarazenekaruk, hanem cigányzenekaruk is volt. Aztán ezeket a cigányzenekarokat is ezek a nagy karmesterek tanították. A cigányok meg onnan, a klasszikus zenéből merítették a harmóniákat meg a harmóniaelosztásokat. Meg aztán jó fülük is volt.

Szabadtéren a romák más hangnemben muzikáltak, mint az étteremben. Szabadtéren nem a-mollban, hanem d-mollban muzsi-

káltak, mert a magasabb hangnemek szabadtéren jobban szóltak. A lakodalmakban meg a búcsúkban mindig így muzsikáltak, mert azt jobban és messzebből lehetett hallani.

Liszka Lakatos Pál klarinétművész

Cziffra György játszott Kőbányán a kultúrházban. Egy régi rossz zongora volt ott, és Cziffra mondta, hogy ő ezen nem tud játszani, mert el fognak szakadni a húrok. Száz forintban fogadott Hosszú Rudival, hogy elszakítja a húrt, csak simán a billentésével. Bal kézzel csinált egy kromatikus skálát, és az utolsó hangnál a kisujjával akkorát billentett, hogy elszakadt a húr. Ezt egymás után ötször megcsinálta.

Mágó Béla cimbalomművész

Cziffra Györgynek Magyarországon a legnagyobb ellenlábasa Fischer Annie volt. Tulajdonképpen ezért is kellett disszidálnia, mert Magyarországon nem tudott érvényesülni. Egy alkalommal Fischer Annie Párizsban adott koncertet. Cziffra György akkor már világhírű zongoraművész volt, és Párizsban élt. Az addigi sérelmeiért nagyon elegáns módon állt bosszút: megvette a koncertre az összes jegyet. Fischer Annie-nak muszáj volt lejátszani a koncertet, hiszen az összes jegy elkelt. Cziffra György beült egyedül a nézőterre, és Fischer Annie-nak így kellett zongoráznia.

ZENÉSZÚJSÁGOK

A *Magyar Cigányzenészek Lapja* 1908 májusában indult dr. Breyer Miksa főszerkesztő és Hegedüs Lajos felelős szerkesztő irányításával, és havonta két számmal jelentkezett. 1908 decemberében Hegedüs Lajos vette át a főszerkesztői munkát, 1910 márciusában pedig már Szepesy László felelős szerkesztő vezetésével készült lap. A *Magyar Cigányzenészek Lapja* 1910. május 15-én jelent meg utoljára. Még ez év márciusában jelentkezett először a *Népzenekarok Ujságja*, melynek Bárd Ferenc volt a főszerkesztője és kiadója, a felelős szerkesztői teendőket Odri Vilmos látta el. E lap is havi két kiadvánnyal jelentkezett, utolsó ismert száma 1911 decemberében jelent meg. A következő hasonló témájú újság, melynek létezéséről biztos információink vannak, *A Magyar Cigányzenészek Lapja – A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete Hivatalos Szakközlönye*, amelynek első száma 1924-ben látott napvilágot, és havi rendszerességgel jelentkezett. Az utolsó ismert lapszám 1931 júniusában jelent meg. Az alábbiakban e három lap cikkeiből válogatunk.

Levél Szibériából • Dr. Bozóki Dezső hajóorvos Vlagyivosztkból, Szibéria egyik városából levelet küldött a Budapesti Hírlaphoz, melyben többek között ezt írja: „Egy üzletben éppen cigarettát vásároltam, amikor zenehangok ütötték meg a fületem. A legnagyobb csodálkozásomra a »Hallod-e, te kőrösi lány«, a »Nem házasodom meg soha« és a »Maros vize folyik csendesen« kezdetű gyönyörű népdalokat játszotta egy szibériai ezred zenekara. Mintha egy kedves jó barátom fogott volna karon, aki váratlanul a Duna mellől ott terem mellettem, és édes hangokat beszél a fülembé, úgy éreztem

magamat. Később érdeklődtem a karmestertől, itt távol, Oroszországban hol tanulták e dalokat, mire ő felvilágosított, hogy egy magyar cigányzenekar járt egyszer erre, és azoktól tanulták be.” Így hirdetik és viszik szét a világ minden részébe a cigányzenekarok a magyar dal dicsőségét. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. május)

Itthon és külföldön • Nagyon régi igazság ez a közmondás: „Senki sem próféta a saját hazájában.” Talán senkire sem lehet jobban alkalmazni, mint a cigányzenészekre. A külföldön tisztelik és becsülik őket, hallgatják, mint bármely művészből álló zenekart, és társadalmilag is olyan helyet foglalnak el, mely őket zenei képzettségüknél fogva méltán megilleti. A legkevésbé becsülik a külföldi országok közül Ausztriában és Németországban a cigányzenészeket, de azért ott is artistának minősítik őket, és ugyanabban a tiszteletben is részesülnek, mint az artisták. Franciaországban művészetük szerint bírálják meg a cigányzenekarokat. A távol külföldön pedig olyan elbánásban részesülnek, és hangversenyeiket úgy hallgatják, akár itthon valami filharmonikus koncertet. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. augusztus)

A kis Magyar hangversenye • A kis Magyarfiú betöltötte tizennegyedik életévét, és ez alkalommal hangversenyt tartott Debrecenben, a Hungáriában. A hangversenyen nagy sikert aratott a kis Magyarfiú. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. augusztus)

Cigányzenekar a telefonhírmondóban • A telefonhírmondó eddig valamely zenés kávéházban vette fel a hangversenyeket. Ezentúl a telefonhírmondó saját helyiségében fog cigányhangversenyeket rendezni, és azzal szórakoztatja előfizetőit. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. augusztus)

Amerikai zenekarok • Az Amerikában levő cigányzenekaroknak nagyon rosszul megy a soruk. Az ottani zenés helyek nagyon leszorították a zenekarok honoráriumát, mert mostanában ott a szerezzenekarokat kultiválják. Figyelmeztetjük a cigányzenekarokat,

ne üljenek fel külföldi impresszáriók csalogató ígéreteinek, mert Amerika jelenleg rossz talaj. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. augusztus)

A katonazenekarok cigányzenészeket keresnek • A fővárosi katonazenekarok karmesterei belátták, hogy a legjobb zenekari tagok cigányzenészekből kerülnek ki. Pályázatot írtak tehát ki, hogy 18–21 éves zeneértő fiatalembereket keresnek, a cigányzenészek előnyben részesülnek. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. augusztus)

Edward király és a cigányzene • Edward angol király jelenleg Ischlben tartózkodik. Esténként egy fúvószenekar szokta a fürdőzőket szórakoztatni, míg az egyik szállodában magyar cigány hangversenyez. Edward kérésére kicserélték a két zenekart, és addig, míg az angol király ott marad, a cigány tartja a térzenét. Amikor az angol király a cigányzenét meghallotta, azt mondta környezetének: „Kellemesen emlékeztet vissza a cigány azokra a kellemes napokra, melyeket a megboldogult Rudolf trónörökössel Budapesten töltöttem.” (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. szeptember)

Telefon útján szerződttetett cigányzenekar • Páratlan, eddig még a maga nemében egyetlen esetről ad hírt londoni tudósítónk. Londonban az Edward hotelba kerestek egy elsőrendű cigányzenekart. A londoni impresszárió kényelmes volt ahhoz, hogy elutazzék egy cigányzenekar meghallgatására, felkérte tehát párizsi kollégáját, hogy szerződtesse számára egy klasszikus zenekart. A párizsi impresszárió egy éppen keresztülutazó cigányzenekart, név szerint a Pusztalegények zenekarát szólította fel. A zenekar a szerződés megkötésére késznek nyilatkozott, de az impresszárió saját szakállára mégsem merte szerződtetni őket. Telefonált londoni kollégájának, hogy meg kellene hallgatni a zenekart. A londoni impresszárió felszólítására a párizsi a telefonhoz hívta a Pusztalegények karmesterét, aki belehegedülte a telefonba az angol himnuszt. A nóta elhangzása után azonnal megjött a telefonválasz, a szerződtetés perfekt volt, és a zenekar másnap odautazott. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. szeptember)

A gramofonok cigányzenéje • Külföldi gramofongyárok magyar cigányzene gyanánt is gyakran holmi vonószenekearokkal muzsikálnak bele a gramofonokba, és úgy adják el a lemezeket, mint magyar cigányzene-újdonságokat. A gramofongyárok ezen visszaélése ellen most hatósági intézkedés történt, amennyiben szigorúan büntetik azon gyárost, aki hamis felvételekkel átmítja a közönséget. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. szeptember)

A bolgár fejedelem és a magyar zene • Ferdinánd bolgár fejedelem ki e hó 23-án királyunk látogatására Budapestre érkezett, nagyon gyakran megfordult hazánkban, és büszkén vallja magát magyar birtokosnak. Érdekesnek tartjuk róla felemlíteni, hogy mennyire kedveli a magyar zenét. A magyar zene iránti hajlandóságát boldogult atyjától, Ágoston hercegtől örökölte, kinek az ötvenes–hetvenes években állandó udvari zenésze volt, az akkoriban Ipolyságon lakó Sági Balog Jancsi. A jeles zenész, aki a híres Bihari János tanítványa volt, a cigány nyelvben való rendkívüli jártassága miatt együtt szerkesztette Ágoston herceg vejével, a boldogult József királyi herceggel a cigány szótárt. A Gömör környéki cigányzenekarok, ha ősszel visszatérnek a három Tátrafüredről, első megállóhelyüket a pusztamezői vadászkastélyban, a bolgár fejedelem birtokán tartják, ahol mindenkor szívesen látott vendégek. Ilyenkor egy-egy régi magyar nóta mellett felelevenednek a fejedelem előtt a szép szentantali nyarak emlékei, valamint honvéd huszártiszti élményei Jászberényből. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. október)

Rácz Laciné jótékonyága • A budapesti önkéntes egyesület nagyon szép levélben kérte fel Rácz Laci fővárosi zenekarvezető kedves és szép feleségét, hogy Sylvester éjjelén gyűjtsön a budapesti kaszinók körében a mentők javára. Rácz Laciné elvállalta a megbízást, és több-magával fog gyűjtésre indulni az újesztendő első éjszakáján. Ugyancsak Rácz Lacinéről hallottuk, hogy a farsang folyamán cigányzenészbált fog rendezni, és erre a mágnások sorában is gyűjtést indít. A bál tiszta jövedelmét a szegény cigányzenész gyermekek felruházására fordítja. Buzdító példaképp közöljük a nemes cselekedetét. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. december)

A király jubileuma • Őfelsége osztrák császárságának 60. évét üli. Ez alkalomból felelevenítik róla az alábbi kedves históriát: A kiegyezés után bejárta Magyarországot, és az egyik faluban cigányzenével fogadták. A király maga elé rendelte a primást, és megkérdezte tőle, nem volna-e hajlandó katonazenekarban működni. A primás azzal válaszolt, hogy „nagyon szűk az uniformis, felség, nem fér abba el egy szív, mely a muzsikát át is érzi”. A felség mosolyogva fogadta a választ, és megjutalmazta a primást. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. december)

Párizsban tilos a magyar cigánymuzsika (részlet) • Párizsban a kávéházak és éttermek bojkottálják a magyar cigánymuzsikát. A bojkott oka az, hogy a cigányzenészek elnyomják a francia zenekarokat, és konkurenciát csinálnak a francia alattvalóknak. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1909. március)

Egy cigányzenész pap (részlet) • Tíz-tizenöt év előtt még a Nyírség égető homokja perzselte tövistől tépett meztelen lábát, dideregve húzta össze gémberedett tagjait, s ma New York egyik legragyogóbb negyedében, óriási imaház impozáns falai közt a buzgó híveknek ezrei csüngenek figyelemmel oktató és buzdító szaván. Ez a története az árva cigánygyerekeknek, Kovács Rudinak, aki saját bevallása szerint tizenkét éves koráig sohasem feküdt ágyban... És most mint Mr. Smith, illő módon elangolosított néven, abban a kitüntetésben részesül, hogy New Yorkban és Chicagóban egy vállalkozó kiadó cég egész könyvet bocsát közre róla s felőle, amolyan önéletirat-féjét, mely körülményesen elmondja, hogyan lett az idegenbe szakadt magyar cigány fiúból előbb az „Üdv hadseregének” katonája, majd amerikai polgár és hitterjesztő. De sem eredeti nevét, sem származását esze ágában sincs titkolni az amerikai magyar cigány papnak, sőt ellenkezőleg: büszke rá, hogy cigány és hogy nomád csatangolásai közben alig egyheti iskoláztatásban lehetett része, úgy, hogy tizenhét éves koráig csak egytagú szavakat bírt olvasni. Angliába jutva pedig faluról falura kalandozva, ruhafogások elárúsításából tartotta fenn magát. Mint gyermek már közlékeny, tanulékony természet volt, szeretett megállni az utcasarkokon, s komoly beszédbe

vegyülni kisebb csoportokkal. Egyszer elfogta a vágy, hogy kis beszédet rögtönözzön a templomból kijövő közönséghez. Ez irányozta rá az „Üdv hadserege” vezérének, Booth tábornoknak figyelmét, aki rögtön magához kötötte le. De a szegény cigány fiú ambíciója még magasabbra vágyott: maga akart proselytákat szerezni, tehát elhagyta Booth-t, és Amerikába tette át működése színhelyét. És erre alkalmassá tette őt folyékony, sok szónoki tehetségre valló előadása. Sokan kezdetben csak kíváncsiságból keresték fel prédikációit, később azonban a kötelék mind szorosabbá fűződött közte és hallgatósága közt. Veszületett muzikális tehetsége különösen érvényesül a gyülekezet énekvezetésében, amelyet rendszeren rövid imával nyit meg, majd az ámen elhangzása után megjelöli az éneklendő zsoltárt. Hangja és tekintete az a két erő, mely megfogva tartja a szíveket. Hallgatóságában, melyben nők, férfiak vegyesen, s faj- és nemzeti különbség nélkül vesznek részt, s mely a szó szoros értelmében kozmopolita jellegű. Könnyű hisztériás hercegnéket szöktetni, mindennapi dolog a hegedű démonával asszonyszíveket lázba hozni, s fejedelmi grandezzával söpörni be a guruló rubeleket és zöldhasú dollárokat; de a lélek komolyabb táplálékáról gondoskodni s a vidám nóták érzékbizsergető csiklandozásait az isten háza megszentelt és komoly hajlékával cserélni fel, erre aligha volt még példa a cigányzenészek sorában. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1909. április)

Afrikai cigányzenészek • Mindezideig azt hittük, hogy Afrikában nincsenek cigányzenészek. Sőt, külföldi impresszáriók sem tudtak eddig arról, hogy járt volna ott cigányzenekar. Most értesültünk egy levelezőlap útján, hogy igenis vannak, éspedig a fővárosban, Johannesburgban. A levelezőlapon Balogh Antal ottani magyar cigányzenekar-vezető kéri lapunkat, és egyszersmind jelzi, hogy az előfizetési díjat feladta. Üdvözljük tehát az afrikai kartársakat. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1909. július)

Sovánka Antal • Sovánka Antal elvégezte a Zeneakadémiát, és zenekart alakított magának. A klasszikus zenekar esténként az Uj Idők kávéházban muzsikál. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1909. szeptember)

Kóczé Antal hadüzenete • A két nagy ellenfél, Rácz Laci és Kóczé Antal hadat üzent egymásnak. A hadüzenet oka az, hogy Rácz Laci az Adria kávéház bejárata fölé kitétetett egy óriási táblát a következő felírással: „Naponkint itt hangversenyez Rácz Laci, a cigánykirály.” Ezen a táblán ütközött meg Kóczé Antal, és levelet írt Rácz Lacinak, amelyben felhívta, hogy a táblát azonnal távolítsa el, mert ő a cigánykirály elnevezést jogtalanul használja. Azonkívül pedig versenyre hívta fel, hogy a közönség bírálja, kettőjük közül melyik a király. Rácz Laci lapunk útján adja meg a választ Kóczénak, és pedig abban, hogy ő nem megy Kóczéval versenyre, mert neki nincs arra szüksége, hogy a közönség újból elbírálja, ki a cigánykirály, mert ő a közönségtől kapta az elnevezést, és ezt elveszíteni már nem lehet. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1909. október)

Jónás Jancsi, a hercegek barátja • Van egy csomó európai, köztük magyar ember is, aki ha Amerikába jut, nem siet arcképét közzétenni az ottani lapokban, mert hát van némi oka kerülni a nyilvánosságot, persze nem beszélve a szegény magyar parasztról, aki nehéz szívvel, de tiszta lelkiismerettel megy Amerikába. Ezért hát nemzeti önérzetünket simogatja, mikor látjuk egy New York-i német újságban, a Heraldban egy kitűnő hazánkfíának arcképét, aki nem más, mint Jónás Jancsi cigányprímás, a hercegek barátja, a Roosevelt-induló „illustris szerzője”. A német lap a kitűnő férfiú arcképével egyidejűleg közli a boldogult József főhercegnek cigány nyelven kiállított bizonyítványát, mely szerint Jancsi mestertől senki el nem vitathatja a főherceg udvari primása címét. A bizonyítványt a német lap sajnos német nyelven mutatja be, ami kár, mert még érdekesebb volna, ha hazánk amerikai barátai eredetiben látnák igazolva, hogy a magyaroknál még szokásban van, hogy a főhercegek ősi nemzeti idiómánkon leveleznek a kitűnő primásokkal. Hercegek barátja ez a cigány, aki viharos tapsoktól kísérve játssza el a Roosevelt-indulót meg a Szápáry László-keringőt, mint azt a New York-i Herald jobb ügyszó méltó pontossággal megjegyzi. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1909. december)

Háromkirályok • Nem a kalendáriumbeli háromkirályokról van szó, hanem Kóczéről, Ráczról és Csókáról. Az Adria kávéház homlokzatán ragyogó transzparens messze tündöklő villanybetűkkel 36. Rácz Lacit tette meg első cigánykirálynak, mire a Viktória kávésa a saját cigányának készített ugyanilyen reklámtáblát, melyen Csóka Józsit nótakirálynak hirdette. A II. Országos Cigányverseny pedig Kóczé Antalt tüntette ki király díjjal. Így hát három királya van a cigánysornak az újsághirdetésekből. Mert Kóczénak nincs reklámtáblája, Rácz most is a Commerce-ban muzsikál, s csak a plakát őrzi a királyságot. A Rácz régi helyére került Csóka neve villanyfényeskedik most az Adria transzparensén. Így állnak a királyságok reklám tekintetében. Annyi értelme volt az egész heccnek, hogy jobban a cigányokra terelődik a figyelem, de az is lehet, hamar megunják címüket mindhárman, s királyoknak maradnak újra csak a kalendáriumbeli háromkirályok. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1910. március)

Híres cigányprímásokról (részlet) • Berkes Lajos, a Nemzeti Kaszinó kedves cigánya 1887-ben született a Nógrád megyei Csécsében, hol apja szintén népzeneész volt. Berkes már tizenkét éves korában önálló volt, kis falusi bandájával sűrűn ellátogatott a szelei és a györgyei búcsúkra. 1870-ben, midőn a híres Patikáros Ferkó meghalt, kezdett feltűnni Berkes. Akkoriban Aszódon a Podmaniczky bárók kedvenc muzsikusa volt, kik azután Pestre hozták fel 1871-ben. Berkes ezután állandó cigánya lett a Nemzeti Kaszinónak. 1873-ban, mikor Edward angol király, akkor még walesi herceg Magyarországon időzött, legelőször a Nemzeti Kaszinóban hallotta Berkes játékát. Az angol trónörökös egy ebéd alkalmával annyira elragadta Berkes finom zenéje, hogy Andrassy Manó gróf útján magához hívatta. A trónörökös maga öntött neki pezsgőt, és úgy kocintott vele. Ugyanakkor mondta meg, hogy néhány hónap múlva kiviteti Londonba a saját költségén, ami úgy is történt, s a trónörökös odakünn számos kitüntetésben részesítette a jeles zenekart. Hat hónapi ott-tartózkodás után visszatérve 1874-ben Gödöllőre hívták meg az udvari rókadadászatok alkalmából. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1910. május)

A világ elpusztulása zenekísérettel • Május hó 18-ára jövendölték a világ elpusztulását. Már tudniillik a csillagászok úgy állították, hogy Halley kiszámítása szerint az üstökös elkövetkezik, s persze a babonások rendkívüli félelemmel néztek május 18-ika elé. Úgy magyarázták az üstökös eljövételét, hogy az összeütközik földünkkel, s odavész minden, ami ezen a drága jó világon van. Sajnálták sokan ezt a gyöngy életet, mert bezzeg ilyet az üstökös hadjárata után nem fog már élni senki sem. Volt aggodalom s különös félelem. Hogy hát ha már el kell pusztulnunk annak a vén csavargónak eljövetele miatt, hát legalább vígan haljunk meg! – így határozta ezt egy fővárosi cigánybanda, s a határozat szerint fölmentek a vén Gellért-hegyre, s várták, míg csak majd jelentkezik az üstökös. Addig is a legvígabban muzsikáltak, többször rántottak el egy-egy csárdást, s aki csak bírta, járta úgy, ahogy muzsikáltak. Virradt már, reggel is lett, de a világ nem pusztult el. Itt vagyunk még mindig. Hiába, hej, annak, aki hitt, bizony csalatkozott. No de nagy baj nem esett, csupán a nagybögős bosszankodott, hogy böggőjét a hátán kell a vén Gellért-hegy magasságáról lecipelni. (*Népzenekarok Ujságja*, 1910. június)

Udvari tánczene (részlet) • Berkes Béla cigányprímásnak őfelsége az udvari tánczenész címet adományozta. Őfelsége ezzel, azt hiszem, mindenesetre eldöntötte a nagyidai csatát, amit tavaly olyan bőszen vívták a prímások a cigánykirályi méltóságért. De azonkívül – s ez a fő – ezzel, ha nem is öntudatosan (noha mit lehessen tudni?), beleszólt a cigányzene komolyságának és zene voltának a kérdésébe is, ami nem a cigányprímásokat gyötri, hanem elég érdekes kérdés a magyar zeneművészeknek. El nem döntötte a kérdést, persze, hogy nem is próbálta eldönteni. De legalább eszébe juttatta a közönségnek és sajtónak, hogy a cigányok vannak, hegedülnek, és nemcsak két krajcárt lehet bedobni a tányérjukba, hanem foglalkozni is lehet velük. (*Népzenekarok Ujságja*, 1910. június)

A meghamisított magyar cigány (részlet) • Még eddig azt tapasztalhattuk, hogy mindenben – ami, úgyszólván, nagyon természetes – az eredetét utánozzák. Azonban nem tagadható az sem, hogy

az utánzásban is van művésziesség. De ha a művésziesség valamiből hiányzik, úgy az mindenesetre közönséges vagy még azon is alóli. Ugyanez a megállapítás nyilvánul meg a külföldön történt, szokatlan meghamisításban. Ugyanis a magyar cigánymuzsikus a hivatásos zenészeink közül az egyetlen specialitásunk. Ez az, ami mostanság meghamisítottan szerepel a külföldön. Zürichben történt meg, hogy cseh muzsikusokat bujtattak magyar sujtásos díszöltözetekbe, amelyekben úgy tüntették magukat, mintha legalábbis magyar cigányzenészek volnának. De nemcsak az öltözet változtatásával akartak arról kifejezést adni, hogy cigányzenészek, de a nevük változtatásával is. Például egyik helyen egy cseh muzsikus banda Vörös Miska, a másik helyen pedig Balog Bandi néven szerepeltette a zenekarvezetőt. (*Népzenekarok Ujságja*, 1910. augusztus)

Hangverseny a lipótmezei tébolydában • A lipótmezei tébolyda igazgatósága augusztus hó 23-án délután a betegek szórakoztatására hangversenyt rendezett. A koncert a szomorú épület szerencsétlen lakói között valóságos szenzációt keltett. A műsort a conferencier, egy férfi beteg vezette be, aki ezen alkalommal saját szerzeményű prologusát adta elő. Majd énekelt a férfikar. Nagy gyakorlattal s valóban művészi tudással játszott tárogatón egy beteg. Egy kisasszony bravúrosan zongorázott. Az intézetben ma már újság is jelenik meg, a Haladás. Ennek szerkesztője tárogató kísérete mellett népdalokat énekelt. A szegény betegek elfeledték erre a rövid pár pillanatra szerencsétlenségüket, s mulattak önfeledten, boldogan. A hangverseny szereplői mindnyájan a betegek közül kerültek ki, és sem a műsor egyes számain, sem a közönségen senki sem vehette észre a műsor alatt, hogy az élő halottak házában van. (*Népzenekarok Ujságja*, 1910. szeptember)

Fegyenczenekar • Noumeában – egy francia fegyenctelepen – a fegyencek zenekart állítottak össze, s a karmester egy ismert gyilkos, ki valamikor a párisi opera zenekarának tagja volt; az első hegedűs egyik barátját ölte meg, a dobos házigazdáját egy kalapáccsal ütötte agyon, a gordonkás, a klarinétos, valamint a fuvalás szintén gyilkosok. A második karmester azért került Noumeába, mivel feleségét

darabokra vagdalta. A fegyencek zenekara a noumeai lakosok nem csekély gyönyörűségére hetenként három hangversenyt rendez. (*Népzenekarok Ujságja*, 1910. november)

Cigánybál • Azok az előkészületek, melyek már javában folynak a cigánybál rendezése körül, már előre is biztosítékot jelentenek annak legnagyobb sikerére. Hiszen ez nem az első bál, amelyet Mágó Károlyné rendez, hanem bezzeg a huszonötödik. No lám, huszonöt esztendőn keresztül bált rendezni, kétségtelen, hogy bő tapasztalatokat nyer az ember. Így vagyunk Mágó Károlynéval is. Huszonöt esztendő alatt a gyakorlat mesterré avatta Mágó Károlynét. A cigánybál március 2-án lesz a Cigányzenész Otthon kávéház összes termeiben. Annak biztos sikeréről elegendő, ha annyit mondunk, hogy Mágó Károlyné rendez. (*Népzenekarok Ujságja*, 1911. február)

Katonatiszt és a cigányprímás • Sopronból jelentik nekünk: Csúnya kalandba keveredett a minap Nyári Rudi cigányprímás, aki Festetich Ilona grófnővel való házassága révén lett híres ember. Nyári, aki most Bécsben muzsikál, lerándult haza Sopronba. Este a Pannonia kávéházba tért be, ahol két főhadnagy, egy kadét és Hermanszky számvevőtiszt mulattak. A gyanútlanul belépő Nyári Rudira rátámadt Hermanszky, és ki akarta parancsolni a kávéházból. Nyári ellenkezett, mire a tiszt kardot rántott, és a cigány felé csapott. A kadét azonban megakadályozta a vérengzést, és hogy több baj ne legyen, udvariasan biztatta Nyárit, hogy menjen el. Nyári indult, de a dühöngő Hermanszky a távozó után rohant, és újra karddal támadta meg. Nem tudta ugyan lekaszabolni, de rettenetes botrányt provokált. A csúnya katonai skandalumért általános a város felháborodása Hermanszky ellen. A vagdalkozó katonatiszt két ízben kísérelte meg, hogy a cigányprímástól bocsánatot kérjen, de Nyári ezt nem fogadta el. Feljelentés útján keres megtorlást. (*Népzenekarok Ujságja*, 1911. május)

Magyar nóták a Hudson meg az Erie partján (részlet) • Nótás nemzet e magyar nemzet, sírva vigad, a vér nem válik vízzé, és magyar csak nagy sokára lesz yankeevé, bizony a Hudson és az Erie

partján csak úgy magyar nóta mellett mulat az amerikai magyar, mint a Duna partján vagy a Balaton mellett a bajai vagy füredi legény, leány. Az is biztos emellett, hogy aki ebből a szempontból figyel a amerikai magyarságot, okvetlenül észreveszi, hogy már az öt-hat éve Amerikában élő magyar is kever nótái közé mulatozás közben amerikai nótát is. Magyar nóta mellett mulat, magyar cigánnyal húzatja, de közbe-közbe szinte önkénytelenül belekezd egy-egy amerikai nótába is. Vannak azután régi, igazi amerikai nóták, melyeket nem tanult muzsikusok komponáltak, hanem valahol a prairieken teremtek az indián meg a cow-boy-nóták, s ezekről letagadni sem lehet, hogy legalább laikus előtt sok bennük a magyar nótára emlékeztető dallam, a zenei motívum.

Annak, hogy főleg a régi nóták járnak, nemcsak abban rejlik a magyarázata, hogy azok az igazi jó magyar nóták, hanem abban is, hogy újabban nemigen jönnek cigánybandák Amerikába, a régi ittlevők meg nem tudják a legújabbakat. Cigánybanda van azért elég szerte a magyar helyeken, de igazán jó valami kevés. Az otthon híres, nagy prímások közül nem is járt kint más, csak egy Muczy Lajos, de az vagyont csinált. Rigó Jancsi nem csinált ugyan vagyont, de kétszáz-kétszázötven dollár heti fizetést megkeresett mindig, ám őt jobban szerették az amerikaiak, mint a magyarok, aminek az a magyarázata, hogy jobban csinálja az amerikai nótát, mint a magyart. Három igazán nagy cigánya volt az amerikai magyarságnak: Szalay Sándor prímás, Nyáry Béla cimbalmos és Janovics Vilmos kisbőgős. A két első él ma is, s Szalay New Yorkban, Nyáry Béla Philadelphiában muzsikál, a kisbőgős meghalt.

Talán a boldog emlékezetű Dajna Bandi se volt nagyobb művész a kisbőgőn, mint Vilmos. Hej, de sok amerikai magyart megríkított ő a Boulevardban, Harlem Casinóban. Csúnya, fekete, ragyás cigány volt, de valósággal átszellemült az arca, amikor ráborult, s úgy haza tudta muzsikálni az embert, amikor ráborult a kisbőgője fájára, hogy elszomorodott, elmélázott, könnyezett is minden hallgatója. Tavaly halt meg, és sohase látott a budapesti Soroksári utca se külön cigánytemetést, mint akkor a New York-i Yorkville negyed. Ott lakik a legtöbb cigány.

Szalay és Rigó Jancsi primázott az ötven tagú cigánybanda élén a koporsó mögött. Magyar nemzeti színpellel takarták le a koporsót, gyászfátyol lógott a hegedűkről, s szólt a sirató nótá keservesen, szomorún végig a New York-i utcákon. A „Rászállott a vadgalamb a búzára” volt a meghalt kisbögös nótája, azzal búcsúztatták, s akkor, Janovics Vilmos temetésén született meg ez az amerikai magyar nótaszöveg:

*A New York-i cigánysoron nagy a bú,
Valamennyi cigánylegény szomorú,
Rákezednek a sirató nótára:
Rászállott a vadgalamb a búzára.*

*Széles ez az Amerika, végtelen,
Cigányok is vannak benne elegen,
De nem talált a kisbögös párjára,
Fáj a szívem arra a kis barnára.*

*Rigó Jancsi sok angolnak nótázott,
Walcereket, Yankee Doodle-t primázott,
Nem ez kellett a kisbögös szívének,
Meghajlik a gyenge fűszál a szélnek.*

*New Yorkban is magyar volt a nótája,
Ráborult a kisbögője fájára,
Úgy muzsikált minden magyar vendégnek,
Bánta is ő, akármit is mesélnek.*

Érdemes a megemlékezésre mint a magyar nótának Amerikában is derék kultiválója, a művészi képzettségű Hazay Náci, aki maga nem cigány ugyan, hanem azért kitűnő primás a cigánybandák élén is. Javakorabeli ember, s mégis egész kis muzsikus nemzedéket nevelt már fel ott a magyar Boulevardban. Hogy másokat, kisebbeket ne említsünk, mellette nevelkedett s ott muzsikált a bandájában még négy év előtt is a cseh-magyar Paszternák. Három év előtt már tagja volt a Metropolitan Opera zenekarának, s mikor már első hegedűs

volt ottan, opera után szaladt a Boulevardba, és beült a bandába, és ott muzsikált. Prímázott vagy brácsázott vagy pikulázott vagy a nagybőgőn játszott, akinek a helyét épp elfoglalta, mert hiszen talán minden hangszeren egyforma művészettel játszik. Ez idén már karmester a Metropolitan Operában, s a vasárnapi koncerteken mindig ő dirigál. A nagy Hercznek, Camparaninak kollégája. Az ő és a magyar Aldrich asszony érdeme, hogy a magyar zene bejutott a híres New York-i nagy operába is, és pedig nemcsak Liszt-, Erkel-, Hubay-számok, a Rákóczi-induló, hanem magyar népdalok is művészi átírásban.

Ha nem is éppen művésziesen, de annál gyakrabban átírják, át-amerikanizálják az amerikai magyarok a nóta szövegét. Legismeretesebb talán legnaivabb ilyen átírás a „Küldöm e levelet Balog Máriának” című szép, régi magyar nótáé. Az utolsó szakaszai ugyanis Amerikában így szólnak:

*Hej, édes ó-kontrim, mit is tudnék írni,
Hogyha rád gondolok, nem tudok, csak sírni,
Széles Amerika, sok City van benne,
De a honszerelem mégse fér el benne...*

*Kikönyökölok az upstairs ablakából,
Nézem a felhőket kontrim irányából,
Hej, amerre mennek, egyre azt üzenem,
Az én ó-kontrimat sohase feledem...*

(*Népzenekarok Ujságja*, 1911. május)

Liszt Ferenc a cigányzenészekről • Liszt Ferencet egy ismert magyar történész kereste fel, s ebből az alkalomból mindjárt szóba került a cigányzene is. Ugyanis a történész, aki a klasszikus zenében való jártasságát bizonyította Liszt Ferenc előtt, de arról sehogyan sem tudott elismeréssel beszélni, hogy a magyar zenébe, akár a magyar klasszikusba is a cigányok vittek bele magyaros modort. Mire Liszt így nyilatkozott: „Hogy lehetetlen zenénket a cigányoktól származtatni, azt mondja Ön? Én praktikus zenész vagyok. Nem is

volnék képes mást a ritmuselméletre oktatni. Ugyanis a ritmisi bizonyíték döntő voltát elismerem, de azzal a kikötéssel: a cigányok vitték bele a harmóniát mégis a magyar zenébe, amit bátran meg lehet engednünk, mert a sajtószertű kíséret fejlesztésében a cigányzenekaroknak okvetlen nagy részük volt. (*Népzenekarok Ujságja*, 1911. június)

Casals Pablo a cigányzenéről • Egy fővárosi lap tudósítója kereste fel az itt időzőtt világhírű csellóművészt, Casals Pablót, aki egy intervencióból kifolyólag a magyar cigánymuzikusokról többek között a következőket mondta: „Nincs nemzet, amelynek oly nagyszerű népzeneje lenne, mint a magyarnak. És nincs ország, amelynek zenészei felérnének a cigánnyal. Bolondja vagyok ennek a muzsikának... Hajnali ötig-hatig elhallgatom éjszakánként, valahányszor Magyarországon járok... A lelkembe markol ez a muzsika, felráz, fellelkesít, máskor komorrá tesz, úgy, hogy sírva fakadok... És nem tudom ellesni ennek a csodás zenének az igazi lényegét... Pedig mit adnék érte, ha tudnék úgy játszani, mint az önök cigányai... De a cigányok is szeretnek engem... (*Népzenekarok Ujságja*, 1911. december)

Cigányzenész Otthon (részlet) • Végre dűlőre került az a sok hányatott-vetett kérdés, hogy a cigányzenészek miképpen létesítik egyesületüket, illetőleg: otthonukat. Ez helyiség dolgában is létrejött. A cigányzenész társadalomban jó hírnéven ismert Ladányi Ottó, a Magyar Cigányzenész Otthon kávéház tulajdonosa a cigányzenészeknek teljesen díjtalanul rendelkezésére bocsájtotta helyiségét, melyet teljes kényelemmel minden cigányzenész igénybe vehet. Szállodások, vendéglősök, kávéosok, táncrendezők és egyesületek rendkívüli módon keresnek zenekarokat a Magyar Cigányzenész Otthon által. Épp ezért is, hogy mindenki szerződéshez jusson, jelentkezzen a Magyar Cigányzenész Otthon kávéházban, VIII., Üllői út 46. szám alatt Ladányi Ottó tulajdonosnál, aki a szerződések ügyében teljes felvilágosítással szolgál. A Magyar Cigányzenész Otthon telefonszáma: 64-51. (*Népzenekarok Ujságja*, 1911. december)

Berkes Béla, a kiváló magyar primás Vanderbilték meghívására Amerikába utazott (részlet) • Berkes Bélát, a magyar szalonzenekarok legjobban ismert primását Vanderbilt Gladys kihívta magához Amerikába. Berkest már hosszabb idő óta ismerte a Vanderbilt család Széchenyi László gróf révén, akinek budapesti tartózkodása alatt a Széchenyi-palota estélyein Berkes szolgáltatta a zenét, és miután a vendégsereg éjjel után eltávozott a palotából, a gróf hálófülkéjéig is elkísértette magát Berkessel. Itt kellett játszania mind halkabban, halkabban, hogy a finom és érzelmes játék mellett a gróf elaludjon. Hozzászókot ehhez a muzsikához Széchenyi gróf, s mindenáron rá akarta bírni Berkest, hogy utazzon vele át a túlsó kontinensre. Vanderbilték a gróf elbeszélései alapján értesültek a primás érdekes és tehetséges játékaról, s így határozódott el, hogy Berkes kiutazik Amerikába, hogy az összegyűlt Vanderbilt család előtt bemutatassa tudását. Sikerekben gazdag múlttal dicsekedhetik Berkes, aki már tizenhárom éves korában játszott Ferenc József előtt az udvari bálon. Ettől az időtől kezdve állandó muzsikusa lett az arisztokrata családoknak. Két esztendővel ezelőtt Münchenben Hindenburg, a német birodalmi elnök lefényképeztette magát vele. Egy szernádót adtak a birodalmi elnök tiszteletére, aki úgy nyilatkozott, Berkesben a szaloncigányok legkiválóbbját ismerte meg. Ennek emlékére készült a fénykép.

Két hónappal ezelőtt huszonhárom szavas sürgönyt kapott a primás Amerikából. Széchenyi László gróf küldte, s mindenáron rá akarta venni, hogy még abban a hónapban látogassa meg őt otthonában. A primás eleinte tétovázott, aztán rászánta magát az útra, és három héttel ezelőtt az Olimpic gőzössel áthajózott Amerikába. A bandát nem vitte magával, mert ezt az utat csak próbának szánta. Az elhatározáshoz még hozzájárult az a tény is, hogy a sürgöny Vanderbilt Gladys kívánságáról emlékezett meg, mely egyben az egész Vanderbilt család óhaját fejezte ki, hogy Berkest meghallgathassa. (*A Magyar Cigányzenészek Lapja*, 1927. április)

Volt pécsi cigányprimás halála Észak-Amerikában • A régi pécsiek bizonyára emlékeznek Jónás Jancsi egykori pécsi cigányprimásra, a nagy pécsi primás, Dankó Pista egykori növendékére, aki még

József főhercegnek, az öregnek volt a cigányprímása, s aki mindig hivatalos volt a főherceghez, amikor az mint a honvédség főparancsnoka Pécsset felkereste. Jónás Jancsi, akinek nagy családról kellett gondoskodnia, egy ízben meghasonlott önmagával, és megfeledkezve arról, mennyire szerette a pécsi és környékbeli közönség, főbe lőtte magát. Az orvosi tudomány megmentette az életnek a jobb érzésű és zenei téren különösen képzett cigányprímást, de homlokán látható maradt a golyó útja, melyet agyának röpitett, és elröstellve meggondolatlanságát, Pécsről Amerikába vándorolt ki, ahol Chicagóban az ottani világkiállításon, majd New Yorkban szép erkölcsi, megfelelő anyagi sikerrel működött. Legutóbb Cleveland városában lakott, ahol a legtöbb magyar él, akiknek kedvelt zene-tanára volt a hatvanhét éve dacára teljesen friss és még szépen muzsikáló egykori pécsi prímás, aki előző napon még szokott útjain járt villamoson és gyalogszerrel, majd 1970. W. 44. th. streeti szép otthonában váratlanul elhunyt. Ez november 25-én virradóra történt. Két nappal utóbb, november 27-én reggel 8 órakor a holttestet a Szent Imréről elnevezett magyar templomban fölgravatalozták, majd a clevelandi cigányzenészek vajdája, Brenkács által egybeállított zenekar Jónás Jancsi kedvenc nótáját, a „Kék nefelejts”-et játszotta, melynek hangjai mellett, sok ezer főnyi közönség sorfala között kísérték ki a távoli idegenben elhunyt egykori pécsi cigányprímást a Calvary temetőbe, ahol most már megpihenhet örökre. (*A Magyar Cigányzenészek Lapja*, 1927. április)

Nemzetközi cigány futballmérkőzés lesz Budapesten • A főváros sportkedvelő közönségének rövidesen olyan – mindeddig páratlanul álló – látványosságban lesz része, amire még a legnagyobb fantáziával sem mert volna gondolni valaki. Körülbelül egy évvel ez előtt a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének keretén belül a fiatalabb cigánygeneráció sportklubot alapított. A védnökséget a leghíresebb cigányprímások vállalták. Természetesen futballcsapatot is szerveztek, amelynek kapitánya Zombori Sipos Sanyi, a népszerű fiatal cigányprímás lett. Ezután pedig – úgy, mint az a nagy kluboknál szokásos – felszerelést vásároltak, piros trikót húztak, és a füstös képű legények szorgalmasan rúgták a labdát.

Egy év trenírozás után elhatározták, hogy most már a nyilvánosság elé állnak. Ezt a tervet különben Sipos Sanyi, a kapitány a következőkben vázolta előttünk: „Meg akarjuk mutatni, hogy a cigányok tudnak olyan jól futballozni, mint hegedülni. Épp ezért, hogy megfelelő ellenfélről gondoskodjunk, tárgyalásba bocsátkoztunk egy csehszlovák cigány futballcsapattal. Csehszlovákiában ugyanis a cigányzenészek már régóta futballoznak, és nagyon erős csapataik vannak. A testvéregyesület készségesen vállalkozott arra, hogy Budapestre jöjjön, és itt az egyik nagy futballpályán a közönség előtt megküzdjünk. A tárgyalások előrehaladott stádiumban vannak, és remélhetőleg rövidesen nyélbe is ütjük. Akkor aztán olyan futballmérkőzés lesz itt, amilyent Pesten még nem láttak. Mi rendezük az első nemzetközi cigány futballmérkőzést.” Közben körénk gyűl a banda, és lelkesen erősítik: „Bizony, ilyet még nem láttak Pesten.” (*A Magyar Cigányzenészek Lapja*, 1927. május)

Berkes Béla amerikai turnéja • Berkes Béla és bandája New York-i sikere után Philadelphiában kezdte meg vidéki turnéját. A philadelphiai előadás előtt két nappal elővételben keltek el a jegyek, úgy-hogy pótjegyekről kellett gondoskodni. Amióta magyar művészek látogatják Philadelphiát, nem volt olyan lázas, a magyar muzsikától mámoros est, mint Berkes Béla hétfői estje. Meg-megújuló tapsorkán sepert végig a termen, amikor Berkes és bandája muzsikájának hangjai belopóztak a magyar szívekbe. Bethlehemben a jegyek ugyancsak jóval az előadás előtt keltek el. A New York-i közelvidék telepei is mind-mind türelmetlenül várják Berkes Bélának és bandájának behirdetett előadásait. Aki épkézláb ember van ezekben a magyar telepeken, hallani akarja a magyar cigánykirályt. (*A Magyar Cigányzenészek Lapja*, 1927. május)

Magyar cigányzenészek nagy sikere Londonban • A farsangi lakodalom londoni bemutatóján annak idején Rácz József cigányprímás és zenekara játszott a Gaiety Theatre-ben a második felvonás lakodalmas jelenetében, és ezt a szereplésüket a komoly kritika is elismerően méltatta. Ráczék azóta több rendkívül előnyös ajánlatot kaptak londoni nagy szállodáktól és előkelő éttermektől,

az angol zenészsövetség azonban velük szemben is ragaszkodott ahhoz az ismeretes határozathoz, hogy külföldi zenészek nyilvános szerepléséhez a reciprocitás elve alapján nem járul hozzá. A Rácz-zenekarnak, úgy látszik, befolyásos barátai lehetnek Angliában, mert az elmúlt héten a játszási engedélyt mégis megkapták, és London egyik legelőkelőbb helyén, a Leicester Square-en most megnyílt Café Anglais-ban játszanak esténként. Az egyik legelterjedtebb angol művészeti, irodalmi és zenei napilap, a The Star ma hozzánk érkezett számában hosszabb közlemény foglalkozik Rácz József és zenekarának bemutatkozásával. „Rigó Jancsi – írja az angol lap – annak idején méltán nagy sikereket aratott művészi játékával, bár neki nagy előnyére szolgált megkapó egyénisége. Rácz József azonban virtuozításban és művészi előadásában még őt is felülmúlja. A kitűnő magyar zenekar Liszt második rapszódijának tökéletes előadásával óriási sikert aratott, és a dinernél ülő közönség az étkezést megszakítva figyelte a Rácz-zenekar művészi játékát.” Az angol lap azzal végzi közleményét, hogy a sok jazz band és tánczene után valóságos felfrissülés a magyar zenekar klasszikus játékát hallgatni. Rácz Józsefék londoni sikerének híre már Amerikába is elérkezett, ahonnan tömegesen kapnak szerződtetési ajánlatot, és az egyiket, a Waldorf Astoria nagyszállóét már alá is írták nagyszerű feltételekkel. (*A Magyar Cigányzenészek Lapja*, 1927. május)

Radics Béla jubileumára • Most, hogy Radics Béla elérkezett a dupla jubileuma felé (negyven éve primás és hatvanadik születésnapját ünnepli), szinte jóleső érzéssel vesszük, hogy megemlékezzünk Radics Béláról, aki az egyesületnek díszelnöke. Egy kis beszélgetés során elmondta Radics Béla az Esti Kurir munkatársának, hogy nem is készült zenésznek, hanem bankhivatalnoknak szánták a szülei. Egy tánciskolába iratkozott be, hogy táncolni tanuljon, de nem tudott megtanulni táncolni. Miskolcon történt, hogy Szöllősi nevű tánctanár órákat adott az ottani fiatalságnak. Radics bátyánk megegyezett a tánctanárral, hogy a tánctanár tanítsa meg táncolni, és ő majd muzsikál. De hát a nóta szerelmese nem tagadta meg magát, inkább muzsikált, mint táncolt.

Elmondj még Radics Béla, hogy a kassai püspök, Schuster Konstantin segítette hozzá, hogy muzsikus legyen. Tizenhárom éves korában Kassára kerültek, és ő mint a banda lógósa elhatározta, hogy segíteni fog a bajba jutott bandán, akinek már-már betevő falatja sem volt. Egy reggel gondolt nagyot és merészet, a hóna alá csapta hegedűjét, és audienciára jelentkezett a püspöknél. Nehezen ment, mert a titkár semmi szín alatt sem akarta a püspök elé bocsájtani. Azután mégis sikerült.

Bevezették egy nagy szobába. Egyszer csak a püspök megkérdezi: „Mit kívánsz édes fiam?”

„Elakadt a lélegzet is a torkomon, de azután bátran megmondtam, hogy játszani szeretnék a püspök úrnak. A püspök megmagyarázta, hogy a rezidencián még sosem játszott cigány hegedűje, és bevitt a másik szobába, egy kis zacskót adott a kezembe, és elbocsájtott. Alig vártam, hogy kinn legyek az utcán, hogy megnézzem, mit kaptam. A bandát megmentettem a koplalástól, mert a püspök húsz aranyat adott. Másnap én lettem a másodprímás.” Elmondja még Radics, hogy egyszer Monte Carlóban felbontották a szerződését, mert mindenki otthagya a játéktermet, és hallgatták a muzsikáját. „Márpedig nekünk olyan muzsika kell, amelyik nem vonja el a játékterem közönségét” – mondta az igazgató.

A kilencvenes években is volt egy kedves emléke. „Amint odahaza ültem, egyszer csak a ház előtt megáll egy magánfogat, egy úr száll ki belőle, és egyenesen hozzám jön azzal, hogy: »Kedves Radics úr, vegye a hegedűjét, és jöjjön azonnal!«. Nem akartam menni, azt sem tudtam, hová akartak vinni. De az úr nem tágtott, kellett mennem. Azt hittem, valami nagy helyen fogok muzsikálni. De nem. A Svábhegyen, egy villa előtt álltunk meg, bevezetett egy szobába azzal, hogy várjak. Egyszer csak kinyílik az ajtó, és egy hölgy lépett be rajta. Nem akartam hinni a szememnek, megismertem, Erzsébet királyné volt. Zavaromból ő segített ki, hogy megszólalt: »Úgy érzem, hogy hallani kell magát játszani, kérem játsszon valamit.« Megkérdeztem, melyik nótát kívánja. És én eljátszottam, »Lehullott a regönyárfa levele«, és tovább, »Édesanyám is volt nékem«. Csak azt láttam, hogy szépséges királynénk arcán végigszánt a könny. Eljátszottam még a »Piros... piros... piros« és még nem tudom, hány

nótát. Délután 2 órától este 5 óráig játszottam. Mikor elköszöntem, kezét nyújtotta, és én hosszan, boldogan csókoltam meg drága kezét. Életem legboldogabb napja volt, sohasem felejttem el.”

Radics Béla, a legnépszerűbb cigányprímás az idei nyáron Hévízen muzsikált bandájával, két ízben Festetics Tasziló hercegnél is játszott, ahol a jelen volt főúri vendégek, Albrecht királyi herceg, Ferenc Ferdinánd gyermekei, Hohenlohe herceg, Stoner lord angol felsőházi tag stb. a legnagyobb elismeréssel adóztak a kitűnő muzsikusnak. Albrecht királyi herceg kijelentette, hogy a „Csak egy kislány van a világon” kezdetű nótát így még sohasem hallotta játszani.

Szeptember 24-én Miskolc város a városi színházban gyönyörű ünnepség keretében ünnepelte Radics Bélát mint szülöttét jubileuma alkalmából. Az ünnepségen, mely a meleg szeretet jegyében folyt le, dr. Hodobay János polgármester üdvözölte elsőnek a jubiléumt.

Ennél a kettős jubileumnál érkezett Radics Béla egy olyan határhöz, amit nem tud mindenki megérni olyan szeretetben és megbecsülésben, mint Radics Béla. Mi a magunk részéről Radics Bélának tiszta szívből kívánjuk, hogy még sok boldog napot szerezzen a családjának és a pesti közönségnek a nótájával, mert Radics Béla többet használ Magyarországnak muzsikájával, mint egy rossz politikus a politikájával. A magyar cigányok mind tiszta szívből köszöntik a cigányok nesztorát, Radics Bélát ezen a jubileumon. *Varga Tihamér (A Magyar Cigányzenészek Lapja, 1927. augusztus)*

Berkes Béla autói • Az amerikai magyar művészek közül az utóbbi időben nagy sikere volt Berkes Bélának, az ismert cigányprímásnak bandájával. Koncertjei, turnéja olyan jelentős anyagi sikerrel is végződött, hogy most már két autója és ötszobás lakása van. De míg ennek a társulatnak nagy a sikere, fájdalom, számos olyan művész él Amerikában, akik csak nagy nehézség árán tudják szükségleteiket megkeresni. *(A Magyar Cigányzenészek Lapja, 1928. március)*

Hazajött Berkes Amerikából – Az első autós prímás • Két esztendei távollét után visszaérkezett Magyarországra Berkes Béla és zenekara, amely az óceánon túl iparkodott dicsőséget és hírnevet szerezni a magyar cigányzenének. A kiváló prímás és zenekara még

1927-ben indult külföldi turnéjára, s amerikai átkelésük előtt néhány nagyobb németországi városban is játszottak. Az óceánon átkelve előbb New Yorkban, majd az Egyesült Államok nagyobb s főleg magyarlakta városaiban vendégszerepeltek. Berkes Bélát és zenekarárt mindenütt nagy szeretettel és lelkesedéssel fogadták, s az amerikai magyar követ, Széchenyi László gróf révén később megnyílt előttük a felső négyszáz ajtaja is, ami azt jelentette, hogy hozzájutottak a turnéknál sokkal jövedelmezőbb „privát” hangversenyzéshez. Így aztán sok helyen anyagilag is szép eredményeket értek el, de bizony voltak a turnézásnak nehéz hónapjai is, mikor – főleg a rossz menedzselés miatt – a bandára szűk napok virradtak.

A turnézás kerek két esztendeig tartott, s anyagi eredményként Berkes Bélának sok dollárt s egy szép amerikai autót jövedelmezett. Amikor Budapestre érkezett, nagy feltűnést keltett az új típusú szép autó, amelyről megírták a lapok, hogy magyar cigány tulajdonában első. Berkes az első autótulajdonos magyar primás. Megkérdeztük a turnézás eredményéről a banda tagjait is, de ők, sajnos, nem valami nagy lelkesedéssel beszélnek erről. Állítólag egyikük sem hozott magával dollárt, sőt Galuska cimbalmos szerint szívesen jöttek volna gyalog is, ha a nagy víz előttük nem lett volna. Hangszereiket is kénytelenek voltak hárman otthagyni, hogy hazajöhessenek, mert a hazajövetelnél magukra maradtak, s annyi pénzük sem volt, hogy a hajójegyüket megválthassák.

Ezzel természetesen semmit sem vesztek a külföldön szerzett erkölcsi sikerekből. Berkes Béla és zenekara most a Gellért szállóban játszik. (*A Magyar Cigányzenészek Lapja*, 1929. május)

Cigányzenekarokat a világ minden tájára! Hódító hadjárat a jazz-zenekarok ellen, amely megoldja a cigányzenészek munkanélküliségét és szociális nyomorát • A kétségtelenül nagy erkölcsi sikerrel és dicsőséggel lezajlott magyar nótanap megvalósítása után az egyesület szűkebb körű vezetősége Bura Károly elnökkel az élén olyan nagyszabású terv előkészítéséhez fogott, amelyről nemcsak újabb dicsőség sarjadását reméli, de amelytől szerencsés megoldás esetén a magyar cigányzenészség munkanélküliségének megszűnését és kereseti lehetőségeik gyors javulását várja. A terv az,

hogy az egész világon tapasztalható jazz elleni hangulatot felhasználva, s kiaknázva a magyar nótanap külföldön mindenütt ismertett nagy sikerét, az egyesület megfelelő modern elhelyezőiroda segítségével és az idegenforgalmi szervek támogatásával megkezdi a kiválóbb magyar cigányzenekarok külföldi elhelyezését. (*A Magyar Cigányzenészek Lapja*, 1931. július)

RIGÓ JANC SI

Rigó Jancsi kalandjairól rendszeresen beszámolt a *Magyar Cigányzenészek Lapja*, a *Népzenekarok Ujsága* és *A Magyar Cigányzenészek Lapja*.

Rigó Jancsi balesete • Rigó Jancsit, a New Yorkban működő cigányprímást súlyos baleset érte. Ágyában cigarettára gyújtott, és elaludt. Az égő cigaretta az ágyneműt meggyújtotta, és Rigó súlyos égési sebeket szenvedett. (*Magyar Cigányzenészek Lapja*, 1908. október)

Rigó Jancsit és Chimay hercegnőt letartóztatták gyilkosság gyanúja alatt • Különös szenzációk hőse, Rigó Jancsi, kellemetlenül híres honfitársunk ismét nagy és kínos események központjában áll. A szenzáció megint nem Rigó hegedűje körül játszódik. Hanem gyilkosságban való részvétellel vádolják a cigányprímást és feleségét, Chimay hercegnőt, aki már eddig fél Európa minden szennyében meghurcolta volt férje hercegi koronáját. Maga az eset még homályosan áll előttünk, de úgy látszik, vége szakad a pákozdi putriból kilendült prímáskarriernek, amely állandóan olyan árnyokban mozgott, hogy az egész világ kénytelen volt érdeklődését reá pazarolni. Részes-e a Rigó pár a bűnben, amely miatt letartóztatták, nem tudhatjuk. Lehetősége a dolognak mindenesetre van.

Ennek a szegény prímásnak élete botránysorozatnál nem egyéb. A híres muzsikusknak, Szimplícusznak a leányát, Barcza Mariskát vette nőül, aztán elhagyta, és megszőktette Chimay hercegnőt,

akivel Európát és Amerikát bekalandozta. Közben folyton skandalumok lármája övezte Rigót, aki hol hegedült, hol nem hegedült, de egyre lejjebb jutott, hisztériás, beteg asszonyával együtt. Ez az utolsó láncszem, melyet a londoni távíró akaszt bele Rigó életfolyásába, körülbelül méltó befejezése ennek az érdemtelenül közhírű kalandor-pályafutásnak. Paloták után börtön.

London, november 5.

A Daily Mail november 4-iki kelettel feltűnő és szenzációs tartalmú táviratot kapott New Yorkból. A távirat a híres magyar cigányprímásról, Rigó Jancsiról és még híresebb feleségéről, a volt Chimay hercegnőről szól, és a Daily Mail ma reggel megjelent számában közli:

Ma délelőtt feltűnést keltő letartóztatás történt New Yorkban. Rigó Jancsi magyarországi cigányprímást nejével, a volt Chimay hercegnővel együtt – gyilkosságban való bűnrészességgel vádolva – letartóztatták. Állítólag közvetve részük volt abban, hogy Shibley ügyvéd nejét meggyilkolták. Shibley előkelő ügyvéd New Yorkban. Az ügyvéd feltűnően szép felesége Rigónéval, a volt Chimay hercegnővel igen jó baráti viszonyban volt. A Daily Mail mindössze ezt a táviratot közli az esetről. A részletek még hiányoznak.

New York, november 5.

A Magyarországból bevándorolt Rigó Jancsit és feleségét, a volt Chimay hercegnőt ma délelőtt gyilkosságban való bűnrészességgel terhelten letartóztatták. Azzal vádolják a letartóztatott cigányprímást és feleségét, hogy közvetve részük volt abban, hogy Shibley ügyvéd a nejét meggyilkolta. Rigó Jancsi, amióta New Yorkban élt, a legelőkelőbb helyeken, nagyobb éttermekben hangversenyezett. Egy ideig különváltan élt a hercegnő feleségétől, és csak nemrégiben békült ki vele, és éltek újra együtt. Shibley igen előkelő ügyvéd New Yorkban, feltűnően szép felesége volt. Feleségét nemrégiben feltűnő és megmagyarázhatatlan körülmények között meggyilkolták.

A gyilkosság annak idején nagy szenzációt keltett New Yorkban. A rendőrség nagy apparátussal indította meg a nyomozást a titokzatos s fölötté rejtélyes bűnügyben, de nem tudta kideríteni, hogy mi

történt. A szép ügyvédné halála után közvetlenül azt hitték, hogy öngyilkosság történt. Később ez megdőlt, és kétségtelen lett, hogy Shibley ügyvéd feleségét meggyilkolták. Le is tartóztatták az ügyvédné egyik cselédjét, de erről hamarosan kiderült, hogy ártatlan, és a napokban szabadon bocsátották. Shibleyné meggyilkolása ügyében való nyomozás során a gyanú ezután a férj, Shibley ellen irányul. Shibleyt le is tartóztatták. Rigóék nagyon jó viszonyban voltak Shibleyével, és állítólag a nyomozás során olyan adatok kerültek napfényre, hogy Rigó Jancsinak és feleségének, Chimay hercegnőnek is részük volt abban, hogy Shibley ügyvéd nejét meggyilkolta. A letartóztatás reggel történt. Rigó Jancsi és főként felesége, Chimay hercegnő erélyesen tiltakoztak a letartóztatás ellen. Chimay hercegnő pedig nagy pénzeket ajánlott fel biztosítékul. A rendőrség nem fogadta el a biztosítékot, és letartóztatta Rigóékat. Rigó Jancsi és felesége tagadják, hogy bármi részük is volna Shibley ügyvéd nejének meggyilkolásában.

A New York-i lapok, az angol és német lapok, de főként a magyar újságok nagy részletességgel tárgyalják a feltűnő szenzációt. Részletesen megírják Rigó Jancsi élete történetét Kaposvártól a budapesti Rémi szállodáig, ahol tizenhárom esztendővel ezelőtt egész Budapest csodájára járt a hercegnőt feleségül szerző cigányprímásnak és a szép Chimay hercegnőnek. Rigó Jancsinak a híres Szimpliciusz Barcza József leánya, Barcza Mariska volt a felesége, akitől feltűnő körülmények között vált el. Chimay hercegnő törvényes felesége. Nemrégén történt, hogy a hercegnő Magyarországon járt, és Pákozdon volt néhány napig, ahol meglátogatta Rigó Jancsi szüleit. Azóta Rigóék Amerikában élnek. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. november)

Rigó Jancsiék egy szerelmi tragédiában • New Yorkban óriási feltűnést keltett november 4-én egy kettős szerelmi tragédia, melynek háttérében a Chimay hercegné révén híressé vált Rigó Jancsi és jelenlegi „felesége”, a szép Katherine Emerson állnak. Rigónak ügyvédje s egyszersmind impresszáriója Shibley Nassib Abdullah nevű örmény származású New York-i ügyvéd volt, aki eleinte csak üzletileg érintkezett Rigóval, de utóbb a két asszony is megismerkedett,

s „Rigóné” csakhamar teljesen hatalmába kerítette az ügyvédet, aki huszonhárom éves és feltűnően szép volt. A két asszony napról napra együtt volt, s a „szép Kitty”, ahogyan Rigó élete párját hívták, nemsokára nagyon is megkedvelte az ügyvédnével a könnyelmű életet, automobilozást, kirándulást, éjjeli mulatozást. A Rigó párt és az ügyvédek hónapok óta együtt lehetett látni. November 3-án Rigónak este premierje volt a brooklyni Keene-Vaudelville színházban. Oda is az ügyvéd szerződtette el, éspedig azzal a kikötéssel, hogy Rigó a siker esetén tíz hónapra kap heti hatszáz dolláros szerződést. A színpadi debut nem a legjobban sikerült ugyan, hanem azért Rigóék és Shibleyék előadás után New Yorkba automobiloztak, s ennek egyik legelőkelőbb vendéglőjében, Rectornál mulattak hajnalig. Shibley pedig otthon megvárta, míg a felesége elalszik, s ekkor chloroformmal megölte, s elmetszette karján az ereit, s haladokorra hosszabb levelet írt, melyben azt írja, hogy látott és tudott ő mindent, csak nem akart szólni, de most már örökre megszabadította a feleségét a csábításoktól és a könnyelmű élettől. „Többé nem csábíthatja a feleségemet senki” – ezzel fejezte be sorait. Az ügyvédet és feleségét a néger szobalány találta holtan, akit az ügyvéd két éves fiacskájával Rigóékhoz küldött tette elkövetése előtt. A vizsgálóbíró mint szükséges „tanúkat” letartóztatta, de ötszáz-ötszáz dolláros kezesség ellenében nyomban szabadlábra helyezte. Az oly rettenetes véget ért Shibleyné nővére a lapokban nyíltan megvádolta Rigónét, hogy ez az oka az egész tragédiának, mert Shibleynét rossz útra vitte, Shibleyt pedig magába bolondította. Beszéli azt is, hogy Rigónak az ügyvédnével, az ügyvédnek pedig Rigónéval volt viszonya, s az ügyvéd végre is megundorodva ettől az erkölcstelen-ségtől követte el szörnyű tettét. A „szép Kitty”, Rigó jelenlegi élete párja New Yorkban általánosan ismert szépség, aki előbb modell, majd színésznő volt, később egy rajzolóművész neje, akitől azonban elvált, s most Rigó „felesége”, Rigóval együtt rendkívül nagy lábon él, s a derék pár mindenütt látható, ahol mulatnak. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. december)

Rigó Jancsi ártatlan • Rigó Jancsi primás, akinek kínos esete a világ összes lapjait bejárta, a ráfogott gyilkossági ügyben ártatlannak

bizonyult. Az amerikai bíróság, aki letartóztatta őt, néhány ezer korona biztosíték fejében szabadon bocsátotta. A múlt héten fejezték be ügyében a vizsgálatot, és a bíróság teljesen ártatlannak jelentette ki, és a biztosítékul letett összeget is azonnal kiadták neki. A tárgyalás befejezése után mosolyogva jegyezte meg Rigó, hogy ő gyilkosságra soha nem vetemedik. Nincs szüksége arra, úgymond, hogy gyilkoljon – gyilkol a hegedűje. Neki pénzre nincs szüksége, a szép asszonyokat pedig csak élve, és nem holtan szereti. Ezzel meghajtotta magát, és szép felesége társaságában hagyta el a tárgyalótermet. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1908. december)

Rigó Jancsi balesete • New Yorkból írják, hogy Rigó Jancsit, a hírhedt primást baleset érte. Oly szerencsétlenül ugrott le a villamosról, hogy lábát törte. Most az egyik New York-i szanatóriumban betegén ápolják. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1909. május)

Hamis hír Rigó Jancsiról • Az összes fővárosi napilapokat bejárta a hír, hogy Rigó Jancsi, a világhírűvé lett primás visszaérkezett Kaposvárra az első feleségéhez. Utánajártunk a dolognak, és meggyőződünk róla, hogy a hírből egy szó sem igaz. Az egész hírből csupán annyi a valóság, hogy Rigó Jancsi Chicagóból levelet írt apósának, Barcza József zenekarvezetőnek Kaposvárra. Alkalmunk volt a levél tartalmáról szó szerint meggyőződni, mely szó szerint a következőket tartalmazza:

„Kedves Apósom! A már tizenkilenc évi távollét után meguntam külföldi bolyongásomat, és szívem sugallatát követve nagyon, de nagyon szeretnék visszatérni az én első feleségemhez, a maga leányához. Kérem kedves apósomat, kérdezze meg a Mariskát, és ha akar velem újra megesküdni, akkor én levele vétele után azonnal hazautazom, és megesküszünk, a sírig sem válunk.”

Így szól a levél, amelyre Barczának válaszolni kell, Barcza azonban még nem válaszolhatott, mert leánya Londonban van, egy előkelő családnál társalkodónő, először tehát elküldte a levelet leányának, hogy válaszoljon ő. Ennyi az igaz Rigó Jancsi meséjéből, és több semmi sem. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1909. július)

Rigó Jancsi visszatérése • Kopaszodik, öregszik a nőhódító, hercegnőcsábító primás. Rég volt, nagyon régen volt, amikor elmuzsikálta a Chimay hercegnő nevét, és amikor ezzel a kalandjával belemuzsikálta a nevét az egész világ újságotolvasó közönségének az emlékeztetőbe. Akkor még barnák voltak a fürtjei és dúsak, most pedig tar lett a koponyája, megritkultak a hajszálai, amelyeket a hercegnő ujjai simogattak valaha. Valaha, valamikor régen... Azóta változtak az idők, elmúltak a ragyogó napok. És most, megrokkoló öregségében eszébe jutott, hogy volt neki egy felesége is, messze Magyarországon, Kaposvár környékén.

Rigó Jancsi többé bizony nemigen kell az asszonyoknak és most hazakívánczik egyetlen volt törvényes élettársához, Barcza Mariskához, a híres Szimpliciusz Barcza József kaposvári primás leányához. Bizonyára sokáig készült annak a pár sornak a megírásához, amit Chicagóból hozott haza a posta Kaposváron, a Petőfi utcában lévő házukhoz. Azt mondta a levélben a világhírű Jancsi, hogy boldog lenne, ha felesége mellett lehetne; a kedves volt felesége, akit oly régóta kíván látni, és ezért hazajön.

Tehát a faluvégi házikó kell neki, és nem az égbe nyúló felhőkarcoló, és bódító parfüm helyett mezei illatot óhajt. Legutolsó szerelmese Hadley Emerson Katherine, egy festőművész elvált felesége volt, akivel New Yorkban ismerkedett meg. A szép fiatalasszony rokona Chimay hercegnőnek, aki Rigó Jancsiért rangját, családját, vagyonát, mindenét feláldozta. Rigó jelenleg a chicagói Sherman House étteremben hegedül. Vele van még Katherine-je, bár már ráunt. Nemsokára be fog következni közöttük a szakítás, és elérkezik a nagy, érthetetlen regény utolsó fejezete. Legutóbbi lapunk egyikében jeleztük, hogy Rigó még nem kapott levelére választ, mert volt felesége, Barcza Mariska jelenleg Londonban egy előkelő családnál társalkodónő, és először Barcza primás tőle kérdezte, mit válaszoljon Rigónak.

A levél megérkezett Londonból, melyben azt írja Barcza Mariska, hogy ő hajlandó újra megesküdni Rigóval, de csak abban az esetben, ha még hátralévő idejüket Magyarországon töltik, és nem mennek külföldre. Barcza József elküldte leánya levelét Rigónak, aki ezeket tudomásul véve, valószínűleg már a közeljövőben haza fog jönni

az ő volt élete párjához, és ezzel szép befejezést fog nyerni egy sokat hányatott ember viharos pályája. A nyugalom fog beállni, amelyet – azt hisszük – senki nem óhajt jobban, mint Rigó maga. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1909. augusztus)

Hamis reklám • Van Budapesten egy kávéház, az úgynevezett „Új idők” című hely. Ez a kávéház napról napra a legkülönfélébb hirdetésekkel árasztja el a napilapokat. Most legutóbb azzal csalogatja oda a közönséget, hogy azt hirdeti, hogy nála Rigó Jancsi, Chimay hercegnő férje muzsikál, aki egyenesen az „Új idők” kávéház kedvéért érkezett meg Budapestre. A reklámból annyi igaz, hogy nála csakugyan Rigó Jancsi játszik, de nem az a Rigó, akit ő hirdet, hanem ifj. Rigó Jancsi. Nagyon furcsának találjuk a primástól is, hogy megengedi azt, hogy más névével hirdessék, és nem saját nevével. Sajnos az, amikor valamely primás arra szorul, hogy a közönség csak akkor menjen a kávéházba őt hallgatni, ha mással összetéveszti, és nem azért, hogy az illetőt hallgassa. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1909. szeptember)

Rigó Jancsi nem jön haza • A hírhedt primás Rigó Jancsi ismét beszéltet magáról. Legutóbb levelet írt haza Kaposvárra volt feleségének, hogy a honvágy bántja, haza szeretne jönni. Most, amint értesülünk, levelet írt feleségének, amelyben hívja magához ki Amerikába. Az asszony nem hajlandó Rigóhoz kimenni, és így Rigó arról értesítette feleségét, hogy ő nem jön újra Magyarországra, mert ő ott künn a grófok barátja. Rigó ezek szerint a grófok barátságát többre becsüli, mint feleségét. (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1909. december)

Jancsi Rigó és Rácz Laci • A krónika egy idő óta befogta a száját, és hallgat Rigó Jancsiról, a híres nevezetes cigányprimásról, aki tudvalegőleg a szép Chimay hercegnőt is maga mellé hegedülte. Azt tudja már mindenki, hogy kihűlt ez a forró szerelem is, és Jancsi meszter hercegnője már isten tudja, hányadik cigányt vagy másvalakit boldogít forró szerelmével. Amilyen szerencséje volt ennek a furcsa arcú hegedűsnek a nők körül, annyira nem értett hozzá, hogy meghódított hölgyét meg is tartsa magának. Itt, Budapesten is megtört-

tént vele, hogy hitvesét, egy szépséges cigányleányt, elcsábította tőle Rácz Laci, a cigánykirály, mely inkollegiális cselekedet felett való bánatában Rigó Jancsi ismét a nyakába vette a világot, és visszatért Amerikába, a dollárok hazájába – feledni. Itt nemcsak felejtett, hanem megbocsájtott is. Erre vall az alábbi levél, melyet túl az óceánról intézett egykori riválisához, a kitűnő Lacihoz:

„Portland-Oregon, március 24. Kedves Lacikám! Bocsáss meg, hogy pár soraimmal zavarlak, de nem állhatom meg, hogy hálámat ne fejezzem ki neked irányomba tett jótettedért (t.i. hogy megszöktetted a feleségem!), mert én már a te általad okozott viszonyok útján milliomos vagyok. Úgy hiszem, megértesz engemet. Kívánok neked is sok szerencsét. Légy oly boldog, mint én. Jancsi Rigó” (*Magyar Czigányzenészek Lapja*, 1910. április)

A két Rigó • Rigó Jancsi hazánkfia és cigányprimás évenként legalább egyszer követ el olyasvalamit, hogy beszéljenek róla. Chimay hercegnővel való házassága annak idején világszenzáció volt, és sokat beszéltek második házasságáról is, amelyet egy dúsgazdag, ragyogó szépségű kanadai leánnyal kötött. A híres cigányprimás ez idő szerint boldog férj, így hát újabb házassággal nem kelthet feltűnést, ezért aztán más módot eszelt ki arra, hogy beszéltesen magáról. Rigó Jancsi legújabb kalandjáról a következőket jelentik Berlinből, a cigányprimásnak ez idő szerint való lakhelyéről:

A Potsdamerstrasse egyik kávéházában játszik esténként bandájával Rigó Jancsi. A híres cigányprimásra nagyon kíváncsiak a berliniek, s így a kávéház minden este zsúfolásig megtelt közönséggel. A szemben lévő kávéház tulajdonosának semmiképp sem tetszett ez a dolog, mert amióta Rigó Jancsi játszik a konkurense kávéházában, azóta neki alig akadt vendége. Az elkeseredett kávé úgymint akart a bajon segíteni, hogy egy Rigó Lajos nevű cigányprimást szerződtetett bandájával, majd öles plakátokon hirdette, hogy az igazi, a valódi Rigó, a Chimay hercegnő Rigója az ő kávéházában játszik. A plakátoknak hittek, s azóta Rigó Lajos játékát hallgatta esténként nagyszámú közönség, míg Rigó Jancsi játékára már senki sem volt kíváncsi. Rigó Jancsit érthető módon szörnyen bántotta ez a dolog. Néhány nappal ezelőtt feleségével bement abba a kávéházba, ahol

Rigó Lajos bandája szokott játszani. Korán volt, a cigányok még nem gyűltek össze, s Rigó Jancsit, aki feleségével leült egy asztalhoz, senki sem ismerte fel. Rigóék angolul beszélgettek egymással, a legfinomabb francia pezsgőből rendeltek, s úgy viselkedtek, mintha a legbékésebb szándék hozta volna őket a kávéházba. A békés hangulat azonban csak addig tartott, amíg Rigó Lajos meg nem érkezett. Amint Rigó Jancsi meglátta a névrokonsággal rútol visszaélő cigányprímás társat, felugrott helyéről, és ékes magyar-cigány nyelven kezdte szidni konkurensét. A váratlan támadástól Rigó Lajos ugyancsak megijedt, s mert más búvóhely nem akadt, beugrott a telefonfülkébe, s azt magára zárta. Rigó Jancsi nagy mérgeben dörömbölt egy ideig a bezárt fülkeajtón, de később a pincérek kitudskolták a kávéházból, a kávé pedig följelentette botrányos viselkedése miatt. (*Népzenekarok Ujságja*, 1911. április)

A New Yorkban elhunyt híres cigányprímás, Rigó Jancsi özvegye • Rigó Jancsi hírneves cigányprímás, akinek szerelmi históriáját annyiszor tárgyalták a világsajtóban is, nagy nyomorban halt meg New Yorkban. Erre a halálhírrre Kaposvárott egy düledező nyomortanya egyik kis, nedves szobájában hangosan felsírt valaki: Rigó Jancsiné, a romantikus hős első szerelme, törvényes felesége, született Szimpliciusz Barcza Mariska. Mielőtt beszélni kezd, előszedi egyetlen megmaradt kincsét, a gondosan őrzött fényképet és a leveleket. És meséli a régi, romantikus történetet:

„Úgy kezdődött: Szőlőgyörökben, gróf Jankovichnál nagy vadászat volt. Itt muzsikált az édesapám, a megyeszerte híres Szimpliciusz Barcza József. És itt szedte föl a kis tizennégy éves Rigó Jancsit, akinek a játéka megtetszett neki. Rigó Jancsi! Az összes holmija kopott hegedűjéből állt. Három év alatt egyik legerősebb tagja lett a híres Szimpliciusz zenekarnak. A bandával együtt ment el világot látni. Kint a nagyvilágban egyre rohamosabban haladt előre, ő lett a banda lelke. Mikor visszatértek ide, haza, Kaposvárra, ünneppel várták őket az állomáson. Ekkor töltöttem be tizennegyedik évemet. S hazajövetelét követő második éjjel éjjeli zene hangjaira ébredtem fel. Másnap apám, a gazdag cigányprímás elé állt a fiatal Rigó Jancsi, és megkérte a kezemet azzal, hogy ha nem adnak hozzá, otthagya

a bandát. Hozzáadtak. A megye tizenkét első gavallérja és tizenkét földbirtokos kisasszonya, élén Gosztonyi Tinivel, voltak a koszorúsaim. Aztán elkísértem külföldi turnéjára. Voltunk Németországban, azután Párizsba érkeztünk egy szép nyári éjszaka. A Restaurant Paillardban cigányzene szólt. Ott ültünk a nagyurak között. Jancsi hallgatta egy ideig a zenét, aztán elkérte a prímástól a hegedűt, és húzta a szívéből. Másnap ő muzsikált itt, vendégképp. Itt ismerkedett össze Chimay hercegnővel, aki ezután mindennapos vendége lett a mulatónak. Tizenkilenc éves voltam, féltékeny voltam, szenvedtem. Kihallgattam őket, amikor randevút beszéltek meg. Egy kis botrány is volt – minek is részletezzem... Aztán már többet nem is tértem vissza a tíz szobából álló, fényűzően berendezett lakásunkba. Mindenkitől elhagyatva, Bécsbe utaztam, itt elfogyott a pénzem, s gyalog vágtam neki Magyarország felé. Anyám, mikor megtudta a dolgot, a fájdalom összetörte, beteg lett, meghalt. Apám követte a halálba. Nem bírtam tovább az egyedüllétet, pénzzé tettem minden vagyonunkat, utánautaztam Párizsba. Beszéltem vele, de csak annyit mondott, hogy sajnálja, nem tehetett másképpen. Már 1914-et írtak ekkor. Az idegeneket kiutasították Párizsból, s a hercegnő közbenjárására én az első kiutasítottak között voltam. Közben elment mindenem, szegényen maradtam.

Végre 1926-ban levelet hozott tőle a posta. A levél tele volt panaszszal, és szemrehányásokat tett benne saját magának, hogy kalandos természete nem engedte őt mellettem nyugodtan élni. Száz dollár volt ehhez a levélhez mellékelve. Boldog voltam, vártam, aztán a halálhíre jött meg.”

Rigóné még sok emléket elevenít föl. Aztán így folytatja:

„Itt volt nálam Fedák Zsazsa, mikor Valentino úrral útnak indult Amerikába. Elbeszélte magának Rigó Jancsi történetét, hogy talán egy filmgyár föl tudja használni. Nem tudom, mi történt ezzel is. Én most pörlöm Jancsi csekély értékű hagyatékát. Egy eredményt már el is értem: Rigó Jancsi pákozdi szülőházát nevemre írhatom. Most folyik ez az eljárás. Ő, szegény, a törvény által megítélt életjárandóságomat sosem fizette meg...” (*A Magyar Cigányzenészek Lapja*, 1927. április)

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
--------------	---

ZENÉSZLEGENDÁK

Banyák Kálmán	9
Bacsik Elek	34
Csányi Mátyás	49
Kosta Lukacs	59
Patkány testvérek	70
Radics Gábor	95
Kovács Andor	100
Id. Mágó Károly	108
Kompár Tivadar	125
Hosszú János	129
Bihari-Hosszú Géza	132

AZ UTOLSÓ SZÓ JOGÁN

Josef Sivó	135
Sárközi Gábor	144
Lakatos „Mujkó” Gábor	147
Jávori Vilmos	153
Lakatos Pecek Géza	158
Willy Lakatos	162
Lakatos „Ablakos” Dezső	165

LEGENDÁS CIGÁNYZENÉSZEK,

ZENEKAROK, HELYEK, TÖRTÉNETEK ...	169
-----------------------------------	-----

ZENÉSZÚJSÁGOK	185
---------------------	-----

Rigó Jancsi	207
-------------------	-----

KÉPEK	219
-------------	-----

ΚΕΡΕΚ

Banyák Kálmán

Bacsik Elek Amerikában készített lemeze

Csányi Máttyás 1977-ben, Fatty George tévéshow-jában

Csányi Mátyás sírja

Kosta Lukacs

Yehudi Menuhin és Kathy Horváth Lajos

Horváth „Patkány” Sándor, Rác Kis János,
Garai „Dzsoni”, Horváth „Kati” Lajos

Horváth Elemér

Horváth „Kati” Lajos 15 évesen

Jimmy – dob, Józsa - klarinét, Gál László – zongora,
Horváth „Kati” Lajos – hegedű, Horváth „Kispatkány” Dezső – gitár,
Lakatos „Kuka” Géza – bőgő

Józsovszédzság zenekar: Banyák Kálmán – hegedű, Fátyol József
– klarinét, Rác Kis János – hegedű, Zorándy Zoltán – zongora,
Horváth „Kati” Lajos – gitár, Hankó Farkas Ferenc – brácsa,
Tendl László – cselló, Németh „Zsidó” János - cimbalom,
id. Pege Aladár – bőgő, Kovács „Zoraló” József - klarinét

Radics Gábor Brazíliában készített lemeze

1950, Svábhegy
Pecuk – bőgő, Túró Kálmán – brácsa, Mágó Béla – cimbalom,
Mágó Károly, Kompár Tivadar – hegedű

Kovács Andor és Deseő Csaba

Id. Mágó Károly (Finnországban)

Hosszú János

Hosszú Géza (balról a második), Hosszú Miklós
(balról a harmadik) és Erzsébet belga királynő

Sívó József és Halper László

Mágó Károly és Sárközi Gábor

Lakatos „Mujkó” Gábor

Jávori Vilmos

Lakatos Pecek Géza (László Attila gyűjteményéből)

Willy Lakatos

Lakatos „Ablakos” Dezső (Deseő Csaba fotója)

MAGYAR CZIGÁNYZENÉSZEK LAPJA

== A MAGYAR CZIGÁNYZENÉSZEK EGYESÜLETÉNEK HIVATALOS LAPJA ==
A MAGYAR CZIGÁNYZENÉSZEK ÉRDEKEIT FELÜLÉLŐ TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

Megjelenik minden hó 1-én
és 15-én
ZENEMELLÉKLETTEL

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Égész évre ..... 8 korona
Félévre ..... 4 korona
Negyedévre ..... 2 korona

Kiadóhelyi felelős:

KOVÁCS SÁNDOR imprezarió
igazgató: ERTNER GYULA

Felolós szerkesztő: ==
HEGEDŰS LAJOS

Szerkesztőség és kiadóhely:

Budapest, VII., Erzsébet-körút 38.
TELEFON 40-15.

Készíttető és díjazó: a Magyar Czigányzenészek Egyesülete, Budapest, 1909.

ADLER ADOLF czipőraktára

BUDAPEST, TERÉZ-KÖRÚT 10.

== „ABBAZIA”-KÁVÉHAZ MELLETT ==

Legfinomabb czipőárak a legnagyobb választékban, egy saját gyártmányok, valamint külföldi újdonságokban. Nagy választék amerikai czipőkben. Óriási választék lakkecipőkben.

Szögér szabott árak.

Sírgyűjtemény: ADLER
Bpest, Teréz-körút 10.
ALAPÍTÁSI ÉRTÉK 1909.

Magyar czigányzenészeknek 10% engedmény.

LAUMANN RÓBERT

hegedűkészítő-műterme

VII., Erzsébet-körút 36. sz.

Ajánlja nagyválasztékú rak-tárat, valamint a legkényesebb hegedűjavítások pontos és szakzszerű kivitelét.

Régi hegedűk megvételek és becsereitelnek.

KRONDORF
SAVANYÚVIZ

bor és pezsgőhöz a legjobb ital.

Legjobb és legtartósabb czipők SERÉNY ZSIGMONDNÁL

BUDAPEST, VII., ERZSÉBET-KÖRÚT 36.

kaphatók és pedig:

1 pár férfi box „Amerikai”	13 korona
1 pár férfi sevró „Amerikai”	15 korona
1 pár férfi box vagy sevró lánc	12 korona
1 pár férfi box vagy sevró gombos	13 korona
1 pár női box vagy sevró tűző	19 korona
1 pár női box vagy sevró gombos	11 korona

Gyermek-czipők
1 forinttól kezebb.

Vidéki megrendelések utánvétel esaközölletnek.

Magyar Czigányzenészek Lapja

8. Humoreske.. kering. mity

Csányi Máttyás szerzeménye saját lejegyzésében

Halper László

Egy muzsikus, akiből nemcsak a tehetség, hanem a lelki tisztaság is árad. Aki nemcsak mestere hangszerének, a gitárnak, hanem végtelen szerénységgel és alázattal közelít a Zenéhez. Nem is csoda, hiszen Halper László génjeiben kódolt a muzsikára: anyai ágon ősei 300 évre visszamenőleg zenészek voltak, köztük a primás Patikárus Ferkó, vagy nagyapja, Mágó Károly, akinek 1932-ben Görögországban lemeze jelent meg a Columbiánál. A *Zenéslegendák* kutatásának alapötlete is a zene és az ősök iránti tiszteletből fakad Halper Lászlónál. A Rádió C műsorvezetőjeként készített számos interjút a legnagyobb roma zenéslegendákról, és ezeken a beszélgetéseken alapul ez a könyv, feltárva a magyar zenei hagyományok méltatlanul háttérbe szorult kincseit.

Az 1966-os születésű Halper László 1991-ben végzett a budapesti Zeneakadémia jazz tanszakán Babos Gyulánál, majd Bécsben tanult az American Institute of Music iskolában, ahol bekerült Angus Thomas, Miles Davis egykori basszusgitárosa zenekarába. Közben saját jazz-zenekarával, a Starting Points-szal is koncertezett. Két évig Deák Bill Gyula zenekarában is dolgozott. 2002-ben *Urban Noises* címen jelent meg önálló lemeze, majd hasonló nevű együttesével elkészítette a *Gray Days* című CD-t, amelyen Orszáczky Jackie is közreműködött. 2010-ben Jimi Hendrix halálának 40. évfordulójára jelentette meg a *40 Years After* című lemezt, melyet a Band of Gypsies Reincarnation nevű zenekarával készített. A lemezen hallható a világhírű jazztrombitás, Randy Brecker játéka is.

Göblyös N. László

FROKK

Fővárosi Roma Oktatási és Kulturális Központ

1088 Budapest, Szentkirályi utca 7.

www.frokk.hu

Felelős kiadó: Kathy Horváth Lajos igazgató

Felelős szerkesztő: Halper László

Szöveggondozás, tördelés, borító: Bornemissza Ádám

Nyomtatás: László András és Társa Nyomdaipari Bt.

1203 Budapest, Szarvas utca 8.